

ความรู้จักพอประมาณในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริ

THE CONCEPT OF MODERATION IN THERAVADA
BUDDHISM AND
H.M. KING'S SUFFICIENT ECONOMY

พระมหามิตร จิตฺตปญฺโญ (วันยาว)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๔๗

ISBN 974-364-270-6

ความรู้จักพอประมาณในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริ

พระมหามิตร สฐิตปญโญ (วันยาว)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๔๗

ISBN 974-364-270-6

(ลิขสิทธิ์นี้เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

THE CONCEPT OF MODERATION IN THERAVĀDA
BUDDHISM AND
H.M.KING'S SUFFICIENT ECONOMY

Phramahamit Thitapanyo (Wanyao)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ

(พระมหาต่วน สิริธมฺโม)

.....กรรมการ

(พระปลัดสมชาย กนฺตสีโล)

.....กรรมการ

(รศ.อุดม บัวศรี)

.....กรรมการ

(รศ. ดร. เอกฉันท จารุเมธีชน)

.....กรรมการ

(รศ. ดร. สมศักดิ์ ศรีสันติสุข)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	พระปลัดสมชาย	กนฺตสีโล	ประธานกรรมการ
	รศ. อุดม	บัวศรี	กรรมการ
	รศ. ดร. เอกฉันท	จารุเมธีชน	กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ความรู้จักพอประมาณในพระพุทธศาสนากับหลักเศรษฐกิจ
ในแนวพระราชดำริ

ผู้วิจัย : พระมหามิตร ฐิตปญฺโญ (วันยาว)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระปลัดสมชาย กนตสีโล พธ.บ., M.A (Phil), M.Phil. Ph.D.

: รศ. อุดม บัวศรี ป.ธ. ๙., พ.ม., พธ.บ., M.A (Phil).

: รศ. ดร. เอกนัท จารุเมธีชน ป.ธ. ๕., พ.ม., กศ.บ., Ph.D.

วันสำเร็จการศึกษา : ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๘

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความรู้จักพอประมาณในพระพุทธศาสนากับหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ โดยวิธีการศึกษาจากเอกสารตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ส่วนภาคสนามใช้วิธีการสัมภาษณ์เกษตรกรผู้ทำเกษตรทฤษฎีใหม่

ผลวิจัยพบว่า ความรู้จักพอประมาณ ได้เริ่มจากสมมติฐานภายใต้จิตสำนึกใน ตัวมนุษย์ และเป็นหลักคำสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ตามหลักปฏิบัติที่คำนึงถึงศีลธรรมในการประกอบสัมมาอาชีวะ โดยใช้สติปัญญาควบคุมความอยาก และกำหนดเป้าหมายของการดำเนินชีวิตไปสู่การมี คุณภาพและจิตวิญญาณที่อิสระ

ส่วนเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งเน้นความพอเพียงของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เริ่มจากการจัดระบบโครงสร้างการผลิตที่ตอบสนองการบริโภคบนพื้นฐานการพึ่งตนเอง ตามแนวทฤษฎีใหม่ ขั้นตอนที่ ๑ พึ่งตนเองระดับครอบครัว ด้วยการจัดสรรพื้นที่และแหล่งน้ำให้เหมาะสมกับการผลิต ขั้นตอนที่ ๒ การรวมกลุ่มระดับชุมชนในรูปแบบของสหกรณ์ ขั้นตอนที่ ๓ ธุรกิจชุมชน ขยายโครงสร้างการผลิตและการค้า ร่วมกับภาครัฐและเอกชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาและการส่งออก

ส่วนที่เหมือนกัน คือ มิติทางจริยธรรมและสังคม ได้แก่ การสร้างจิตสำนึกแห่งการพึ่งตนเอง ความสัมพันธ์ในชุมชน มีการรวมกลุ่ม การแบ่งปัน เหล่านี้บ่งบอกถึงจริยธรรมที่สังคมจะต้องมี ต้องปฏิบัติร่วมกัน คือ การเสียสละ และ ความสามัคคี อัน

เป็นคุณสมบัติของปัจเจกบุคคล ที่สามารถพัฒนาศักยภาพ และยกระดับคุณธรรมตนเองได้ ขณะเดียวกันก็เป็นทุนทางสังคม ที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้

ส่วนจุดแตกต่างกัน คือ ความรู้จักพอประมาณเป็นคำสอนที่แสดงถึงโครงสร้างทางกายกับจิตที่มีความสัมพันธ์กันเป็นระบบชีวิตที่อาศัยปัจจัยสี่เป็นเครื่องอุปโภค บริโภค ส่วนเศรษฐกิจพอเพียงมีแนวคิดที่แสดงถึงระบบโครงสร้างการผลิตที่สอดคล้องกับการบริโภคบนพื้นฐานของการดำรงชีพได้อย่างยั่งยืน และสอดคล้องกับระบบนิเวศ

จากการนำแนวคิดความรู้จักพอประมาณ และเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติจริง ต้องอาศัยตัวอย่าง ดังกรณีของกลุ่มที่ทำเกษตรทฤษฎีใหม่ที่ได้กล่าวไว้แล้วในช่วงต้นนั้น ได้นำความเชื่อทางศาสนามาเป็นวิธีการแก้ปัญหา โดยนำหลักศีลธรรมเข้ามายึดเหนี่ยวจิตใจ ตามแบบอย่างของชาวพุทธ ขณะเดียวกันก็ดำเนินกิจกรรมแบบรวมกลุ่ม ซึ่งนำไปสู่การร่วมแรงร่วมใจกันทำการเกษตร มีการจัดตั้งกลุ่มขึ้น เช่น กลุ่มไร่นาสวนผสม กลุ่มศูนย์การตลาด กลุ่มแปรรูปอาหาร เป็นต้น และแปลงนาการสาธิตเกษตรแบบธรรมชาติเพื่อเป็นตัวอย่างนำร่องในการปฏิบัติของชาวบ้าน ที่เสนอเป็นทางเลือกของการแก้ปัญหา

จะเห็นว่า ความรู้จักพอประมาณ เป็นหลักการดำเนินชีวิตให้เกิดความพอเพียงอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรมอันเป็นหลักจริยธรรมที่พึงปฏิบัติในตนมนุษย์ อันจะนำไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ที่เป็นระดับโลกียะ (ความร่ำรวย ความสุขสบาย) และเป็นหลักนำไปสู่ความพ้นทุกข์ที่สูงสุด อันเป็นโลกุตตระ (นิพพาน) ส่วนเศรษฐกิจพอเพียง ได้เน้นระบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่สอดคล้องกันระหว่างการผลิตกับการบริโภคบนพื้นฐานของการพึ่งตนเองระดับครอบครัว ชุมชน และสังคมแล้วให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ในโลกอย่างสงบสุขไม่เดือดร้อน ในภาพรวมจะเห็นการสร้างจิตวิญญาณ โดยความยั่งยืนแม้จะไม่สามารถพิสูจน์ได้โดยหลักวิทยาศาสตร์ก็ตาม แต่จะเน้นที่ความพอดีและยั่งยืนอันเป็นแก่นแท้ของความสมดุลของชีวิต

Thesis Title : THE CONCEPT OF MODERATION IN THERAVĀDA

BUDDHISM AND H.M.KING'S SUFFICIENT ECONOMY

Researcher : Phramahamit Thitapanyo (Wanyao)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory committee

: Phrapaladsomchai Kantasilo B.A.,M.A.,M.phil., Ph.D.

: Assoc.Prof. Udom Buasri Pali 7,Dip.in Ed.,B.A.,M.A.(Phil),

: Assoc.Prof.Dr.Ekkachat Jarumetheechon Pali 5,Dip.in
Ed.,B.Ed.,Ph.D.

Date of Graduation : march 21, 2005

ABSTRACT

The aim of this research was analytical study of moderation in Theravāda Buddhism and H.M. King Bhumibhol's sufficient economy. The study methods were from documentary in Tipitaka and research works are concerned. The field study included interview of Isan farmers who adopted new agricultural theory.

The results of this research found that the moderation begun from hypothesis of man's sub-conscious mind and it is corers pondent with natural way of life of man and social, body and mind according to principles of morality, that is 'right livelihood' by using the wisdom to control desire and fix the target of living to quality and liberation mind.

But the sufficient economy emphasized on moderation in economy activity. Beginning from the structure of production to stimulate consumption on the basis of self-reliance. According to the new theory, first step is : family self-reliance by providing the land and water source, suitable for production. The second step is : community get-together in the co-operative form. The third step is : community business expansion the structural production and trading with government and private sector leading to growth and export.

The same moderation and H.M.King's sufficient economy is ethical and it has social dimension i.e. develop common sense on self-reliance, community's relations get-

together, charity etc. Those factors indicated to ethics in society, which everyone has to follow i.e. devotion and unity. It's the traits of person to be potential, development-oriented and lifting these virtues. In the same way, it is a social capital to make a strong community and self-reliance.

The different point was the moderation in teaching to show the body and mind structure, which have relationship with the way of life to depend upon 4 requisites for consumption but self-sufficient economy which had the idea to show the production structure which is concerned with consumption bases on sustainable living and regarding to ecology.

Moderation and self-sufficient idea is designed for practicing, it has to follow examples i.e. a case study of farmer, new agricultural theory group as mentioned above, it brought religious beliefs to solve the problem by applying moral principles to bear in mind according to Buddhists at the same way, community activity leading to charity, to do farming by setting group; such as, farm rice mixed-up group, market center group, food transform group, etc. Natural agricultural rice demonstrations in field project to follow-up by villagers, show the way of choice to solve the problem.

It found that the moderation was the key to living a life of sufficiency in morality which is a good ethic in man. It can lead to liberation from the mundane suffering (rich and happiness) and super-mundane (Nibbāna) but self-sufficient economy emphasized on economical structures in accordance with production, consumption on the basis of self-reliant family level, community and society to make man live happily in this world .

In summation, it shows cultivating sustainable spirit of moderation, although, it could not prove by scientific method, but it emphasized on moderation and sustainability which is acorn matter of life in balance.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี จากความเมตตาช่วยเหลืออย่างดียิ่งของอาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ศึกษาของอนุญาตระบุนามเพื่อแสดงความขอบพระคุณ และขอบคุณ ดังนี้

ดร. พระปลัดสมชาย กนตสีโล ได้รับเป็นประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ พร้อมให้คำปรึกษาแนะนำ ข้อสังเกตและแก้ไขปรับปรุง ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับการทำงานวิจัยครั้งนี้ และได้รับความอนุเคราะห์จากรองศาสตราจารย์อุดม บัวศรี รองศาสตราจารย์ ดร.เอกฉันท จารุเมธีชน กรรมการที่ปรึกษา ทั้งสองท่านได้ให้คำปรึกษาแนะนำ และท้วงติงประเด็นปัญหาหลายประการเป็นอย่างดี ขอขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านผู้ให้การประสิทธิ์ประสาทสรรพวิชา และให้คำปรึกษาแนะนำต่างๆ ที่ก่อประโยชน์แก่ผู้วิจัย

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ผู้เชี่ยวชาญทุกท่านฝ่ายศาสนา และปรัชญา โดยเฉพาะอาจารย์พระมหาประทีป พรหมสิทธิ์ จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ผู้อนุเคราะห์หนังสือเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง และหนังสือเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ อาจารย์ ดร.ประยูร แสงใส ท่านเมตตาให้การช่วยเหลือด้านภาษาอังกฤษ และ คุณตาคำพอง โวทานสิริกุล คุณลุงทองแดง ไชยมาตร คุณลุงเหลา ไชยมาตร ที่ให้ความอนุเคราะห์ในการให้คำสัมภาษณ์ และให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการทำงานวิจัย

ขอขอบพระคุณเพื่อนร่วมห้องพุทธศาสตร์มหาบัณฑิตรุ่น ๑ ห้องเรียนวิทยาเขตขอนแก่นทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ในการยืมหนังสือ อีกทั้งพระครูศรีปริยัติมงคล กำภิบาล ที่ให้ความอนุเคราะห์ในเรื่องพาหนะในการออกพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านที่ประกอบทฤษฎีใหม่ ผู้ศึกษาชาวซึ่งในน้ำใจของพี่ เพื่อน และน้อง ร่วมรุ่นทุกท่าน

สุดท้าย ขอขอบพระคุณผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการผลักดัน สนับสนุน เป็นกำลังใจ ไล่ถตามความคืบหน้าและความสำเร็จ ขออภัยที่ไม่ได้ระบุนาม แต่อย่างไรก็ตาม ขอให้ทุกท่านเข้าใจว่า ความสำเร็จนี้เกิดขึ้นเพราะท่านคนหนึ่งที่ได้เป็นผู้ร่วมสร้างสรรค์ในการทำงานวิจัยนี้

พระมหามิตร ฐิตปญฺโญ (วันยาว)

วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๘

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(ค)
กิตติกรรมประกาศ	(ณ)
สารบัญ	(ช)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(ญ)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๓. คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๔. ทบทวนเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๕. ขอบเขตของการวิจัย	๑๐
๖. วิธีการดำเนินการวิจัย	๑๑
๗. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๒
บทที่ ๒ ความรู้จักพอประมาณในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๓
๑. ความหมายของความรู้จักพอประมาณ	๑๓
๒. ลักษณะของความรู้จักพอประมาณ	๑๘
๒.๑ ลักษณะความรู้จักพอประมาณในการรับ	๑๘
๒.๒ ลักษณะความรู้จักพอประมาณในการบริโภค	๒๕
๓. ความรู้จักพอประมาณในปัจจุบัน	๒๕
๓.๑ ความรู้จักพอประมาณในเครื่องนุ่งห่ม	๒๕
๓.๒ ความรู้จักพอประมาณในอาหาร	๓๐
๓.๓ ความรู้จักพอประมาณในที่อยู่อาศัย	๓๓
๓.๔ ความรู้จักพอประมาณในยารักษาโรค	๓๔
๔. ความรู้จักพอประมาณโดยรวม	๓๖

๔.๑	ความรู้จักพอประมาณตามมีตามได้	๓๗
๔.๒	ความรู้จักพอประมาณด้วยปัจจัยที่มีอยู่	๓๗
๔.๓	ความรู้จักพอประมาณด้วยอาการอันสม่าเสมอ	๓๘
๕.	หลักธรรมที่เป็นเครื่องสนับสนุนความรู้จักพอประมาณ	๔๐
๕.๑	ความรู้จักพอประมาณกับสันโดษ	๔๑
๕.๒	ความรู้จักพอประมาณกับความมกน้อย	๔๔
๕.๓	ความรู้จักพอประมาณกับความพอดี	๔๗
๕.๔	ความรู้จักพอประมาณกับการดำเนินชีวิตอย่างพอเหมาะ	๕๓
๖.	หลักธรรมที่เป็นปฎิปักษ์ต่อความรู้จักพอประมาณ	๕๕
๖.๑	ความอยากได้ (โลภะ)	๕๕
๖.๒	ความมกมาก (มหิฉนตา)	๕๖
๖.๓	ความปรารถนาลามก (ปาปิฉนตา)	๕๘
บทที่ ๓	แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริฯ	๖๒
๑.	แนวคิดแบบทฤษฎีใหม่	๖๘
๒.	หลักการและขั้นตอนการดำเนินงานเกษตรทฤษฎีใหม่	๗๐
๒.๑	หลักของเกษตรทฤษฎีใหม่	๗๐
๒.๒	ขั้นตอนของทฤษฎีใหม่	๗๑
๓.	การจัดองค์ประกอบเกษตรทฤษฎีใหม่	๗๕
๓.๑	เรื่องสระน้ำ	๗๕
๓.๒	เรื่องนาข้าว	๗๘
๓.๓	เรื่องแปลงปลูกพืช	๘๑
๓.๔	เรื่องที่อยู่อาศัย	๘๒
๔.	การประยุกต์ใช้หลักการเกษตรทฤษฎีใหม่	๘๓
๕.	แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาชุมชน	๘๒

บทที่ ๔ เปรียบเทียบความรู้จักพอประมาณกับเศรษฐกิจพอเพียงตามแนว

พระราชดำริ	๑๐๖
๑. เป้าหมายของการดำเนินการ	๑๐๖
๒. หลักการในการดำเนินการ	๑๑๓
๓. แนวทางในการนำไปปฏิบัติ	๑๑๘
๔. คุณค่าทั้งทฤษฎีที่มีต่อการพึ่งตนเองกับการพัฒนาชีวิต	๑๒๒

บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลวิจัย และข้อเสนอแนะ ๑๓๔

๑. สรุปผลการวิจัย	๑๓๔
๒. อภิปรายผลการวิจัย	๑๓๗
๓. ข้อเสนอแนะ	๑๓๘

บรรณานุกรม	๑๔๐
------------	-----

ภาคผนวก	๑๔๗
---------	-----

ประวัติผู้วิจัย	๑๖๓
-----------------	-----

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การอ้างอิงในเอกสารปฐมภูมิตามพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕ เลขหน้าเกี่ยวกับพระไตรปิฎก เล่มที่ ๕, ๗, ๘, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๑๙, ๒๐, ๒๑, ๒๒, ๒๓, ๒๔, ๒๕, ๒๖, ๒๗, ๒๘, ๒๙ โดยใช้อักษรย่อ ตามระดับอ้างอิง เล่ม / ชื่อ / หน้า ดังตัวอย่าง วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๔๔/๒๐๕. คือ วินัยปิฎก มหาวรรค พระไตรปิฎก เล่มที่ ๕ ชื่อ ๓๔๔ หน้า ๒๐๕ เป็นต้น

พระวินัยปิฎก

วิ.ม.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
สั.ส.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตรนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
สั.สพา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตรนิบาต	สพายนวรรค	(ภาษาไทย)
สั.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตรนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตตก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	สตตกนิบาต	(ภาษาไทย)

อ.อ.อ. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อัฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
บ.อ. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อุทาน	(ภาษาไทย)
บ.เถร. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาไทย)
บ.ชา. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)
บ.ม. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทเทศ	(ภาษาไทย)
บ.ม.อ.อ. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทเทศ อัฐวรรค	(ภาษาไทย)

อภิธรรมปิฎก

อ.ภ.วิ. (ไทย) =	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)
-----------------	-------------	---------	-----------

บทที่ ๑ บทนำ

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คนไทยในอดีตต่อกันเป็นครอบครัวใหญ่ ทั้งพ่อ แม่ ลูก ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นครอบครัวแบบขยาย ในการดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตของสังคม เป็นสังคมแบบพึ่งพาตนเองอยู่อย่างพอเพียง มีระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพอยู่กับธรรมชาติ พึ่งธรรมชาติที่เอื้ออำนวย เป็นสังคมที่มีความเอื้ออาทรและถ้อยทีถ้อยอาศัยกันระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ การพัฒนาประเทศที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ ฉบับที่ ๑ - ฉบับที่ ๘ นั้น ทำให้ เศรษฐกิจของประเทศมีความเจริญก้าวหน้า ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น แต่ก็ยังมีปัญหาในการกระจายรายได้สู่ชุมชนไม่ทั่วถึง ก่อให้เกิดผลกระทบในด้านอื่นๆ ตามมาอย่างเช่น การย้ายแรงงาน เกิดค่านิยมทางด้านวัตถุทำให้มีการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยจนเกิดปัญหาทางสังคม เช่น ปัญหายาเสพติด สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย อาชญากรรม สภาพครอบครัวเกิดการแตกแยก สังคมเกิดความอ่อนแอปัญหาเหล่านี้เกิดจากระบบเศรษฐกิจและการใช้จ่ายเกินความพอดี

คำสอนเรื่อง “รู้จักพอประมาณ” เป็นคำสอนที่สำคัญในพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนากับสังคมนับว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะสังคมไทยที่มีความสัมพันธ์กันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กล่าวคือ พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของไทยมาโดยตลอด ในขณะเดียวกันพระพุทธศาสนาเองก็ได้รับผลกระทบจากสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่เปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน โดยสถานการณ์ปัจจุบันสังคมไทยกำลังเป็นไปตามกระแสอันเนื่องมาจากโลกาภิวัตน์ที่ได้แพร่เข้ามาสู่ประเทศ ทำให้คนไทยสามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางด้านเทคโนโลยีได้อย่างรวดเร็ว “การที่มนุษย์สามารถติดต่อสื่อสารข้ามทวีปในเวลาอันรวดเร็วเพราะได้ระบบดาวเทียมสนับสนุนถือว่าการปฏิวัติด้านการสื่อสาร การสื่อสารนี้ส่งผลให้สังคมมนุษย์

๑ ชุ.ม.อภฺรฐก.(ไทย) ๒๙/๒๐๖/๖๐๐.

ทั้งหมดเปลี่ยนแปลงและปรับตัวเป็นสังคมโลก มนุษย์ในทุกส่วนของโลกมีโอกาที่จะสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่มีอยู่ในแต่ละวัฒนธรรมได้รวดเร็วยิ่งขึ้น ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมที่เคยมีอยู่แต่เฉพาะในระดับท้องถิ่นและระดับภูมิภาคได้เปลี่ยนไปเป็นความสัมพันธ์ที่โยงใยในระดับโลกแทน นี่แหละคือโลกในยุคข้อมูลข่าวสารหรือโลกในยุคโลกาภิวัตน์”^๒ การรับรู้ข่าวสารอย่างรวดเร็วนี้ทำให้คนเราได้มองเห็นความเปลี่ยนแปลงของแต่ละประเทศ จึงทำให้เกิดการเปรียบเทียบกันขึ้นเป็นสาเหตุของการเกิดค่านิยมทางวัตถุอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงด้านการบริโภคเป็นแบบทุนนิยม

การบริโภคเป็นส่วนหนึ่งของการใช้จ่ายทั้งหมดของครอบครัวและระบบเศรษฐกิจในการเลือกซื้อสินค้าและบริการที่มีอยู่จำนวนมากมาย ซึ่งแตกต่างกันทั้งในด้านราคา คุณภาพ และลักษณะของการใช้งาน ผู้บริโภคจะต้องมีทัศนคติและค่านิยมที่ถูกต้องในการบริโภค จึงจะสามารถเลือกบริโภคสินค้าและบริการได้อย่างเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมในขณะนั้นทั้งนี้จะต้องพิจารณาอย่างรอบครอบและถี่ถ้วนด้วย โดยคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ อันได้แก่ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของการบริโภค มีหลักทั่วไปที่ดีในการตัดสินใจเลือกซื้อสินค้า การบริการและแนวทางหรือข้อมูลความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสินค้าและการบริการ ซึ่งจะทำให้การเลือกซื้อสินค้าและการบริการนั้นเป็นไปอย่างประหยัด คุ่มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด

แต่ในปัจจุบันการบริโภคนั้นได้กลายเป็นค่านิยมที่ยึดติดกับวัตถุจึงทำให้คนเราต้องใช้จ่ายเกินความจำเป็นและทำให้เกิดเป็นความต้องการที่ไม่รู้จักความพอดีมีความคิดที่คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียวจึงกลายเป็นปัญหาและภาระของสังคม สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เกิดจากความไม่รู้จักคำว่าพอประมาณในวัตถุหรือในปัจจุบันนี้

ดังนั้น หลักความรู้จักพอประมาณ (มัตตัญญูตา) นี้ถือว่าเป็นหลักธรรมคำสอนที่สำคัญอีกข้อหนึ่งที่จะต้องศึกษาให้ละเอียด เพราะว่ามีวลมนุษยในโลกมักเป็นคนไม่รู้จักพอ มีความเห็นแก่ตัว ไม่รู้จักยับยั้งซึ่งใจตนเองมักปล่อยให้ไปตามกระแสของความต้องการ (ตัณหา) บุคคลบางส่วนของคนยังไม่เข้าใจในหลักธรรมเรื่อง

^๒ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๙.

ความรู้จักพอประมาณ เท่าที่ควร ทั้งไม่สนใจที่จะฝึกฝนอบรมตนหรือนำเอาคุณธรรมเรื่อง
ความรู้จักพอประมาณไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันอีกด้วย

คำสอนเรื่อง ความรู้จักพอประมาณ ถือว่าเป็นหลักธรรมคำสอนซึ่งเป็นบ่อ
เกิดคุณธรรมอื่นๆ อีกมาก ถ้าบุคคลทั้งหลายมีคุณธรรมข้อนี้แล้ว ก็จะทำให้เขาเหล่านั้น
ได้รู้จักคำว่า พอประมาณ มีความตระหนักในอันที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน พร้อมกับ
อยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุข

ปัญหาเกี่ยวกับคำสอนเรื่อง ความรู้จักพอประมาณ นั้น บุคคลบางคนยังเข้าใจ
ผิดๆ ว่าการที่พระพุทธศาสนาสอนให้รู้จักพอประมาณในการใช้จ่ายตามฐานะของตนเอง
นั้น เป็นการสอนให้บุคคลเกียจคร้าน เฉื่อยชา บั่นทอนความเจริญของสามัญชนทำให้เกิด
ความสงสัยว่า ความรู้จักพอประมาณที่แท้จริงคืออะไร

อนึ่ง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว อันเป็นพระราชดำริที่เสนอทางเลือกหรือวิธีการแก้ไขปัญหให้กับประชาชนที่
กำลังประสบสถานการณ์วิกฤตเศรษฐกิจและการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา
เพื่อความอยู่รอด ด้วยเหตุนี้สังคมไทยที่เป็นสังคมภาคเกษตรกรรมที่มีความอุดม
สมบูรณ์มาก่อน ดังคำว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” อันเป็นลักษณะเด่นของ
สังคมไทย เมื่อสังคมไทยรับเอาความเจริญทางวัตถุสมัยใหม่แบบตะวันตกซึ่งเป็นสังคม
แบบทุนนิยมเข้ามา สังคมไทยจึงกลายเป็นสังคมบริโภคนิยม และทำให้ประชาชนคนไทย
เกิดการใช้จ่ายเกินฐานะ เกินความจำเป็นเพียงเพื่อที่จะได้มาซึ่งวัตถุในการบริโภคให้
ทันสมัยเท่านั้น

ในขณะที่ประเทศไทยกำลังปฏิรูปประเทศ ตามรูปแบบของอารยะธรรมตะวันตก
ที่เชื่อกันว่าเป็นรูปแบบที่ทันสมัย มีการเปลี่ยนแปลงระบบบริหารราชการแผ่นดิน ระบบ
การศึกษา ระบบอุตสาหกรรมและกิจการอื่นๆ ของประเทศ ก็เพื่อความอยู่รอดของ
ประเทศ ดังนั้นการรับเอาความเจริญโดยการบริโภคผลผลิตของความเจริญสมัยใหม่ที่
สังคมของตนเองไม่ได้สร้างขึ้นเองจากช่วงต่อแห่งความเปลี่ยนแปลงนั้น จึงทำให้เกิดปัญหา
ต่างๆ ตามมา

จากปัญหาดังกล่าว ทำให้เรามองเห็นถึงความสำคัญของหลักคำสอนเรื่องความ
รู้จักพอประมาณในพระพุทธศาสนาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำริ ในโลก
ปัจจุบันคนส่วนมากขาดความเชื่อเพื่อต่อกันและกัน คำสอนในพระพุทธศาสนามีคำตอบ

ให้เขาอย่างไรและมีวิธีการที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้นให้เกิดความสอดคล้องกับความเป็นอยู่แต่พอดีตามพระราชดำริอย่างไร ความรู้เรื่องนี้จะชี้ให้เห็นอีกแนวทางหนึ่งสำหรับการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับยุคเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

งานวิจัยนี้ จะศึกษาเรื่องความรู้จักพอประมาณอย่างเป็นระบบ โดยศึกษาคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ว่าด้วยความรู้จักพอประมาณ และความพอเพียงตามนัยพระราชดำริเป็นสำคัญ เพื่อเป็นการเสนอทางเลือกหนึ่งในการดำเนินชีวิต ให้สอดคล้องกับสภาวะเศรษฐกิจที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงค่านิยมทางสังคมอย่างเหมาะสม

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาความรู้จักพอประมาณและความพอเพียงในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
- ๒.๓ เพื่อเปรียบเทียบและหาคุณค่าหลักคำสอนความรู้จักพอประมาณตามนัยพระพุทธศาสนาเถรวาท และหลักพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

๓. คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ความรู้จักพอประมาณ หมายถึง รู้จักประมาณในการรับและในการบริโภค ปัจจัย ๔ คือ ใฝ่รู้ ใฝ่ดี ใฝ่สุข ใฝ่ดี ตามมีตามได้ ยินดีในของของตน การมีความสุขความพอใจด้วยการเลี้ยงชีพที่หามาได้ ด้วยความเพียรพยายามอันชอบธรรมของตน ไม่โลภ ไม่ริษยาใคร

^๓ อ.จ. สตุตถก(ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๔.

พระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง วาทะหรือลัทธิของพระเถระ^๔ เป็นนิกายพระพุทธศาสนาฝ่ายใต้ ซึ่งถือตามคติที่พระอรหันต์พุทธสาวกได้วางหลักธรรมวินัยเป็นแบบไว้เมื่อครั้งปฐมสังคายนา

เศรษฐกิจ หมายถึง หลักการสนองความต้องการของมนุษย์^๕ หรือ วิธีการดับทุกข์อันเกิดจากความต้องการ ความปรารถนาของมนุษย์

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง อุ่มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง^๕ สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน คือ สามารถเลี้ยงตัวเองได้ในระดับครอบครัวเป็นพื้นฐานก่อนแล้วค่อยขยายไปสู่ธุรกิจชุมชน

ทฤษฎีใหม่ หมายถึง การทำเกษตรที่พออยู่พอกินกับตามอัธยาศัย^๖ คือ ให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ในระดับพื้นฐานและกระจายเข้าสู่ภาคธุรกิจ อีกทั้งเกษตรทฤษฎีใหม่นี้เป็นทฤษฎีแห่งการจักรน้ำและที่ดินเพื่อการเกษตร โดยมีการบริหารและจัดการทางการเกษตรที่สามารพพึ่งพาตนเองได้ อีกทั้งเพื่อจะกระจายความเสี่ยง ความเสียหายที่จะเกิดจากความแปรปรวนของตลาดหรือความไม่แน่นอนของธรรมชาติ

๔. บททวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยที่เกี่ยวกับหลักการวิเคราะห์เชิงปรัชญา เรื่อง ความรู้จักพอประมาณในพระพุทธศาสนาเถรวาท ยังไม่พบว่ามีผู้วิจัยท่านใดได้ทำไว้ พบแต่เพียงหลักธรรมเรื่องรู้จักพอประมาณเท่านั้น ซึ่งขอความตามที่คัดย่อไว้ดังนี้

^๔ เสถียร โพธิ์นันทะ, **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓๘๖.

^๕ **พระพุทธศาสนากับเศรษฐกิจ**, สภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๖), หน้า ๑.

^๕ พระราชดำรัสพระราชทาน เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๐ (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑.

^๖ ปิยะบุตร หล่อไกรเลิศ, **เศรษฐกิจพอเพียง**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แม็ค จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้แสดงทัศนะไว้ในหนังสือธรรมกับการพัฒนาชีวิตเรื่องการรู้จักพอประมาณว่าเป็นหลักธรรมข้อหนึ่งที่กล่าวกันมากมายและกล่าวกันไปเรื่อยๆ การรู้จักประมาณ มาจากภาษาบาลีว่า มัตตัญญูตา แปลว่า รู้จักประมาณ รู้จักพอดี ลักษณะสำคัญของพระพุทธศาสนาก็คือ ความพอดี คือ สิ่งที่ไม่สุดโต่ง....^๗

พระธรรมวิมลโมลี (บุญมา ป.ธ. ๙) ได้กล่าวถึง มัตตัญญูตา ไว้ในหนังสือบูรพภาค ป.ธ. ๙ ตอนแต่งไทยเป็นมคธนั้นว่า ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ รู้จักความพอดี ๆ คุณข้อนี้มีทางที่จะพึงพรรณนาได้หลายประการเป็นต้นว่า ความรู้จักประมาณในปัจจุบันอันเกี่ยวแก่ความเป็นอยู่ในกรณีกิจ ในการบริหารอรรถภาพในบุคคล และในธรรมเมื่อกล่าวถึงองค์ประกอบทุกอย่าง ความรู้จักประมาณเข้ากำกับอยู่ด้วยจึงจะสำเร็จผลด้วยดี ๆ ในที่นี้จักรับพระราชทานพรรณนาเฉพาะประการต้น พอเป็นตัวอย่าง ๆ ความรู้จักประมาณในปัจจุบันอันเกี่ยวแก่ความเป็นอยู่ ต่างโดยกิจเป็น ๓ สถาน คือ การแสวงหาการได้มาและการใช้สอยอาศัยฯ อันบุคคลผู้เกิดมา ย่อมมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยปัจจัยอันเกี่ยวแก่ความเป็นอยู่ คือ อาหารที่จะยังชีวิตให้เป็นไป เครื่องปกปิดร่างกาย ป้องกันความหนาวร้อน...^๘

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวความรู้จักพอประมาณไว้ในหนังสือทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎกว่า พฤติกรรมของเศรษฐกิจ เมื่อหลักพระพุทธศาสนาเข้ามาสัมพันธ์แล้ว ไม่ว่าจะเป็นการผลิตการบริโภคหรือการวิภาคแบ่งปันกระจายรายได้อะไรก็ตาม ก็จะเริ่มต้นจากจุดยืนที่ตัวมนุษย์ว่าจะต้องมีความรู้จักประมาณก่อน ความรู้จักประมาณ หรือ ความรู้จักพอดีนี้ ทางพระเรียกว่า มัตตัญญูตา^๙ เช่น รู้จักพอดีในการบริโภคอาหารก็เป็น โภชนะ มัตตัญญูตา

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **ธรรมกับการพัฒนาชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๓๙.

^๘ พระธรรมวิมลโมลี, **บูรพภาค ป.ธ. ๙ ตอนแต่งไทยเป็นมคธ**, (กรุงเทพมหานคร : มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๖๐ - ๒๖๓.

^๙ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมวดพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓๔.

ไสว มาลาทอง ได้กล่าวถึงเรื่อง **มัตตัญญูตา** ไว้ในหนังสือการศึกษา จริยธรรมว่าความรู้จักพอประมาณ (มัตตัญญูตา) คือความรู้จักความพอดี ความเหมาะสม เช่น รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร รู้จักประมาณในการจ่ายทรัพย์ รู้จักประมาณในการทำงาน รู้จักประมาณในการพักผ่อน รู้จักประมาณในการเล่น รู้จักประมาณในการเรียน ในการอ่านหนังสือ เป็นต้น รู้จักพอดีพอเหมาะดังกล่าวนี้ จัดเป็นสัปปุริสธรรม คือ มัตตัญญูตา^{๑๐}

สุเมธ ตันติเวชกุล ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานไว้ในหนังสือได้เบื้องพระยุคลบาทว่า พระเจ้าอยู่หัวได้รับสั่งมาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และประโยคหนึ่งที่ทรงอรรถาธิบายว่า คำหัวใจก็คือคำว่าพอ เศรษฐกิจพอเพียงก็คือคำว่าพอ คุณจะมีชีวิตที่ตั้งอยู่บนมาตรฐานความพอได้อย่างไร ความพอก็คือคำว่าพอประมาณ ความพอประมาณ พระองค์ท่านขยายความต่อไปอีก ไม่ใช่ผมพูดนะครับ พอประมาณคือพอแต่จำเพาะตัวเองที่หากินได้อย่างมีเหตุมีผล ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต จึงไม่ต้องไปเบียดเบียนคนอื่นเขา

อันนั้นแหละครับคือเศรษฐกิจพอเพียง แน่นนอนมาตรฐานแต่ละคนก็ไม่เหมือนกัน ไม่ใช่ทุกคนจะให้จนเหมือนกันหมด นั่นก็ไม่ใช่ชีวิตจริง บางคนมาตรฐานมีสมบัติเท่ากินอะไรก็โชคดีไป มาตรฐานก็อยู่แค่นี้ อีกคนกินแต่เงินเดือนจริง ๆ มาตรฐานก็อยู่แค่นี้ แต่ทุกคนต้องมีมาตรฐานเส้นระดับพอดีของตัวเอง คือ ต้องสร้างมาให้ได้ แล้วยึดตรงนั้นเป็นหลัก ซึ่งภาษาทางพุทธเราก็สอนอยู่แล้วเส้นทางสายกลาง มัชฌิมาปฏิปทา คือทางสายกลาง คือไม่หย่อน ไม่ตึงเกินไป เหมาะสมแต่ละคน^{๑๑}

สุรเกียรติ์ เสถียรไทย กล่าวถึงความพอเพียงไว้ในหนังสือ ทฤษฎีใหม่ในหลวง วิถีชีวิตที่พอเพียงว่า เมื่อพิจารณาจากทฤษฎีการพัฒนาตามแนวพระราชดำริเรื่องทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่งนั้นเป็นการเน้นการพัฒนาตนเองให้กินอยู่อย่างพอเพียง ในขั้นที่สอง จึงเริ่มมีการแลกเปลี่ยนและเกื้อกูลกัน มีความเป็นชุมชนและองค์กรชุมชนเกิดขึ้น ส่วนในขั้นที่สาม ก็เริ่มมีความเชื่อมโยงและร่วมมือกับโลกภายนอก มีการทำธุรกิจชุมชนขึ้น ทั้งที่แนว

^{๑๐} ไสว มาลาทอง, **การศึกษาจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๔๐.

^{๑๑} สุเมธ ตันติเวชกุล, **ได้เบื้องพระยุคลบาท**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๔),

พระราชดำริจะให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทัศนคติและวิถีการดำรงชีวิตของคนในสังคม โดยมุ่งหวังให้เกิดความร่วมมือกันของคนในสังคมในชุมชน เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งและเตรียมความพร้อมของชุมชนและสังคม ที่จะก้าวเข้าสู่การแข่งขันที่รุนแรงขึ้น และได้ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาจากภาครัฐ การ มูลนิธิ องค์กรพัฒนาเอกชน และภาคธุรกิจเอกชนในงานพัฒนาเสมอ เนื่องจากงานพัฒนาจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยหลากหลาย เช่น เงินทุน การบริหารจัดการ เครือข่าย เทคโนโลยี และความร่วมมือร่วมใจ ซึ่งหากขาดปัจจัยใดแล้ว การพัฒนาก็อาจล้มเหลวหรือประสบความสำเร็จอย่างยากลำบาก ในขณะที่แต่ละภาคของสังคมนั้นต่างก็มีข้อเด่นข้อด้อยและข้อจำกัดที่แตกต่างกัน ดังนั้นหากสามารถประสานความร่วมมือระหว่างกัน โดยใช้จุดเด่นของแต่ละฝ่ายแต่ละส่วนนั้นมีอยู่เข้ามาสนับสนุนงานพัฒนาได้แล้ว ก็จะทำให้งานพัฒนานั้นประสบผลสำเร็จอย่างแท้จริง สะดวก และยืนอยู่บนความกลมเกลียวและเกื้อกูลกันของคนในชาติ^{๑๒}

มณูญ มุขทรัพย์ประดิษฐ์ ได้กล่าวถึงเศรษฐศาสตร์แนวพุทธและเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำริไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “มัชฌิมาปฏิปทา” ในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริว่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายนั้น หากจะให้มีความคุ้มค่าที่แท้จริงและแก้ปัญหาของมนุษย์ได้ก็จะต้องให้มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการผลิต การบริโภค การแจกจ่าย การสร้างงาน ฯลฯ จะต้องเป็น “สัมมาเศรษฐกิจกรรม” คือ เป็นเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม และมีเป้าหมายเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์ ทั้งร่างกายและจิตใจ รวมตลอดไปถึง สังคม ชุมชน ระบบนิเวศ และโลกเป็นส่วนรวมด้วย^{๑๓}

วัลลภ พรหมทอง กล่าวถึงรายละเอียดเฉพาะหลักการ “เกษตรทฤษฎีใหม่” ไว้ในหนังสือเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริว่า “ทฤษฎีใหม่” ตามแนวพระราชดำริ เนื่องจากทฤษฎีมีความลึกซึ้งและเป็นแก่นของการพัฒนาอย่างแท้จริง ทฤษฎีใหม่ไม่ใช่เป็น

^{๑๒} สุรเกียรติ์ เสถียรไทย, อ่างในกระทรวงศึกษาธิการ, **ทฤษฎีใหม่ในหลวงวิถีชีวิตที่พอเพียง**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน, ๒๕๔๓), หน้า ๑๗๘.

^{๑๓} มณูญ มุขทรัพย์ประดิษฐ์, “มัชฌิมาปฏิปทา” ในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, อ่างใน **ดุขปฏิบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๑๘.

เพียงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเกษตรเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวเนื่องกับเรื่องอื่นๆ เช่น ชุมชน ชนบท การผลิต เศรษฐกิจ วิถีชีวิตและวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ความมั่นคง วิทยาศาสตร์ ธรรมชาติ การปกครอง การรวมตัวของสมาชิกในครอบครัว และที่สำคัญที่สุดคือวิถีคิดและจิตสำนึกของคน

การเกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่ได้พระราชทาน เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาการประกอบอาชีพของเกษตรกร พระองค์ได้ทรงมอบหมายให้ข้าราชการบริวารและหน่วยงานราชการต่างๆ ทดลองศึกษาและทดสอบว่าใช้ได้ผลแล้วจึงนำออกเผยแพร่สำหรับเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพของเกษตรกรหลักการของเกษตรทฤษฎีใหม่ที่เป็นหลักการสำคัญ (Main point) ได้แก่

๑. เป็นระบบการผลิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง
๒. เป็นแนวคิดในการพัฒนาที่ยึดหลักความสามัคคีในชุมชน
๓. การผลิตข้าวไว้บริโภคในครัวเรือนเป็นหลักการพื้นฐาน
๔. การจัดทำแหล่งน้ำสำหรับการเกษตร^{๑๔}

สุกัญญา เอ็มอัมธรรม กล่าวถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในบทความประกอบธุรกิจชุมชนเพื่อการพัฒนาอาชีพว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นองค์ความรู้ที่ครอบคลุมและประชาคมรวมตัวกันสร้างผลิตภัณฑ์และประสบความสำเร็จในด้านผลิต การตลาด การบริหารจัดการในรูปแบบธุรกิจชุมชน ที่สามารถพัฒนาไปเป็นเศรษฐกิจชุมชนที่มีประสิทธิภาพเพื่อให้มีอาชีพที่สามารถเลี้ยงตนและครอบครัวได้ ทั้งในด้านการวางแผนการประกอบอาชีพการออมเงิน และการใช้จ่ายเงินเพื่อสร้างธุรกิจภายในครัวเรือน ที่เน้นทรัพยากรและภูมิปัญญาของท้องถิ่น เมื่อได้พัฒนาอาชีพไปสู่ความมั่นคงแล้ว ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมืองของภาคประชาชนก็จะลดน้อยลง รัฐบาลสามารถทุ่มเทเวลาและงบประมาณที่เคยใช้ในการพัฒนาในระดับฐานรากไปสู่การพัฒนาประเทศให้เกิดความยั่งยืนสร้างเสถียรภาพและความเข้มแข็งได้อย่างเต็มศักยภาพ^{๑๕}

^{๑๔} วัลลภ พรหมทอง, เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๑๙.

^{๑๕} สุกัญญา เอ็มอัมธรรม, บทความประกอบธุรกิจชุมชนเพื่อการพัฒนาอาชีพ, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๓ เมษายน – มิถุนายน ๒๕๔๖. หน้า ๙๘.

พระมหาประทีป พรหมสิทธิ์ ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในวิทยานิพนธ์ เรื่องการศึกษาวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงว่า เศรษฐกิจพอเพียงจรรยาบรรณ ศาสตร์การพึ่งตนเองและอยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของตนเอง ตามหลักของ พระพุทธศาสนา โดยมุ่งเน้นการผลิตพืชผลให้เพียงพอับความต้องการบริโภคในครัวเรือน เป็นอันดับแรกเมื่อเหลือจากการบริโภคแล้วจึงคำนึงการผลิตเพื่อการค้าเป็นอันดับรองลงมา ผลผลิตส่วนเกินที่ออกสู่ตลาดจะเป็นกำไรของการเกษตรในสภาพการณ์เช่นนี้ เกษตรกร จะกลายเป็นผู้กำหนดหรือผู้กระทำต่อตลาดแทนที่ตลาดจะเป็นตัวทำหรือเป็นตัวกำหนด เกษตรที่ดำเนินการเช่นนี้จะเป็นการลดค่าใช้จ่าย โดยการสร้างสิ่งอุปโภคในที่ดินของตนเอง^{๑๖}

พระมหาจรัญ วิจารณ์เมธี (นิลาพันธ์) ได้กล่าวถึงสันโดษในวิทยานิพนธ์ เรื่องการศึกษาวิเคราะห์เชิงปรัชญา เรื่องสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาทไว้ว่า สันโดษ คือ ความพึงพอใจในผลสำเร็จ หรือผลได้ที่ตนสร้างขึ้นด้วยความบากบั่น ด้วยการทุ่มเท พละกำลังลงไป และโดยชอบธรรม^{๑๗}

๕. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ได้ทำการวิจัยออกเป็น ๒ ส่วนดังนี้

๕.๑ การศึกษาวิจัยภาคเอกสาร (Documentary Research)

๕.๑.๑ ศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) โดยศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับความรู้จักพอประมาณที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับภาษาบาลี ภาษาอังกฤษและ แนวคิดทางเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

๕.๑.๒ ศึกษาข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) โดยศึกษาข้อมูล

^{๑๖} พระมหาประทีป พรหมสิทธิ์, การศึกษาวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง, วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาคปรัชญา (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๔), หน้า ๕๘.

^{๑๗} พระมหาจรัญ วิจารณ์เมธี, การศึกษาวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาท, พุทธศาสตรมหาบัณฑิต ภาคปรัชญา (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐.

เกี่ยวกับความรู้จักพอประมาณและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตาม
แนวพระราชดำริจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- ๕.๒ การวิจัยภาคสนาม (Field Research) คือ การศึกษาแนวความคิดในเรื่องเกี่ยวกับความรู้จักพอประมาณ และแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจาก
ปราชญ์ชาวบ้าน อัมพวัน ตำบลสำราญ อำเภอเมือง จังหวัด
ขอนแก่น ๓ ท่าน

๖. วิธีการดำเนินการวิจัย

- ๖.๑ ศึกษาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวกับความรู้จักพอประมาณ
ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาและคัมภีร์อื่นๆ ลงมาและเอกสาร
บทความทางวิชาการ ที่ได้มีการอธิบายไว้ประกอบในการวิจัย
- ๖.๒ สัมภาษณ์ความรู้จักพอประมาณในพระพุทธศาสนาและแนวคิดเศรษฐกิจพอ
เพียงตามแนวพระราชดำริจากปราชญ์ชาวบ้านด้วยการสัมภาษณ์อย่าง
เป็นทางการ โดยมีเนื้อหา ๒ ส่วน คือ-
- ๖.๒.๑ หลักคำสอนเกี่ยวกับความรู้จักพอประมาณในพระพุทธศาสนา
- ๖.๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ
- ๖.๓ เครื่องมือแนวทางการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านเชิงลึกเพื่อศึกษาแนวคิด
และวิธีการเกี่ยวกับความรู้จักพอประมาณ และแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
มีดังนี้ เทป, กล้อง, สมุดบันทึก, ผู้ช่วยสัมภาษณ์
- ๖.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคเอกสารและภาคสนามจากการสัมภาษณ์
ในภาคสนามนี้ได้ใช้เวลาตั้งแต่เดือนมิถุนายนถึงเดือนกรกฎาคม ๒๕๔๗
สัมภาษณ์ประเด็นวิจัย
- ๖.๕ ประมวลข้อมูล โดยนำมาวิเคราะห์และนำเสนอสรุปการวิจัย ด้วยวิธีนำ
เสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Method)

๗. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๗.๑ ทำให้ทราบถึงแนวคิดเรื่องความรู้จักพอประมาณหรือความพอเพียงในพุทธศาสนาเถรวาทและสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและการบริโภคปัจจัยสี่ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ตามหลักคำสอนเรื่องความรู้จักพอประมาณหรือความพอเพียง
- ๗.๒ ทำให้ทราบถึงความสำคัญของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริที่มีต่อการดำเนินชีวิต และเข้าใจถึงการนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาสังคมไทยยุคปัจจุบัน
- ๗.๓ เพื่อทราบถึงคุณค่าของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและความคิดตามแนวพระราชดำริเกี่ยวกับความพอเพียงตามนัยพระราชดำริที่มีความเกี่ยวพันกันและกัน ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและชุมชนได้

บทที่ ๒

ความรู้จักพอประมาณ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ความรู้จักพอประมาณอันเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่าด้วยลักษณะหรือกฎเกณฑ์ที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติที่มนุษย์พึงเข้าใจ เพื่อมนุษย์จะได้ปฏิบัติตัวหรือดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ หลักการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้วางรูปแบบของพระสงฆ์เป็นตัวอย่าง ด้วยการดำเนินชีวิตอยู่บนพื้นฐานความต้องการปัจจัย ๔ มีอาหารบิณฑบาตจากผู้มีศรัทธาตามรูปแบบและบริโศคด้วยการพิจารณาว่าจักฉันเพื่อยังอัตตภาพให้เป็นอยู่ได้เท่านั้น

ส่วนที่เกี่ยวกับฆราวาส พระพุทธเจ้าได้แสดงเรื่องความรู้จักพอประมาณซึ่งว่าด้วยหลักการแสวงหาทรัพย์ การรักษาทรัพย์ การรักษาสम्บัติของตน การเก็บออม การลงทุน การแบ่งสรรปันส่วนทรัพย์เพื่อใช้จ่ายให้เหมาะสม เพื่อให้เกิดประโยชน์โดยไม่ต้องเบียดเบียนตนและผู้อื่น

๑. ความหมายของความรู้จักพอประมาณ

คำว่า รู้จักพอประมาณ* คือ ความพอดีตามมีตามได้^๑ ความรู้จักพอประมาณตามนัยพระพุทธศาสนา คือ ความพอใจในสิ่งที่ตนมี พอใจด้วยปัจจัย ๔ มีผ้านุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ตามมีตามได้ และเป็นอยู่อย่างมีความสุขด้วยเครื่องเลี้ยงชีพตามที่หามาได้ด้วยความเพียรพยายามอันชอบธรรมของตน

*มัตตัญญูตา มาจากศัพท์ มตฺต+ชา+ตา ซึ่งมีรูปวิเคราะห์ดังนี้ มตฺตญฺญโน ภาโว = มตฺตญฺญูตา แปลว่า ความเป็นแห่งบุคคล รู้จักประมาณ ชื่อ มัตตัญญูตา อีกนัยหนึ่ง มตฺตญฺญู (มตฺต+ชา+ฐ) มีวิเคราะห์ว่า มตฺตาคีติ ปมาณํ วุจฺจติฯ โภชเน มตฺตํ ชานาคีติ มตฺตญฺญู แปลว่า ประมาณท่านเรียกว่า มตฺตาคีติ บุคคลรู้จำนวน คือรู้ประมาณในโภชณะ เพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่า รู้ประมาณ อังใน พระราชเวที (สมพงษ์ พรหมวิไล ป.๓.๙), สัททวิเสสวิคหะ. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประดิษฐ์พิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๙๙.

^๑ พระราชเวที (สมพงษ์ พรหมวิไล ป.๓.๙), สัททวิเสสวิคหะ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประดิษฐ์พิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๙๙.

เมื่อได้สิ่งใดมาด้วยความเพียรของตนก็พอใจในสิ่งนั้นไม่เดือดร้อนเพราะอยากได้ของที่มี
เจ้าของ ไม่ริษยาคนอื่น

ความรู้จักประมาณ คือ รู้จักพอดี เช่น รู้จักประมาณในการบริโภคในการใช้
จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะพอดี ในการพูด การปฏิบัติกิจและทำการต่างๆ ตลอดจน
การพักผ่อนนอนหลับและการสนุกรื่นริงทั้งหลาย ทำการทุกอย่างด้วยความเข้าใจ
วัตถุประสงค์เพื่อผลดีแท้จริงที่พึงต้องการโดยมิใช่เพียงเพื่อเห็นแก่ความพอใจ ชอบใจ หรือ
เอาแต่ใจของตนแต่ทำตามความพอดีแห่งเหตุปัจจัยหรือองค์ประกอบทั้งหลาย ที่จะลงตัว
ให้เกิดผลดีงามตามที่มองเห็นด้วยปัญญา^๒

ความรู้จักพอประมาณเป็นหลักธรรมที่สร้างคนให้เป็นผู้รู้จักใช้สติปัญญาในการ
ดำเนินชีวิต ให้รู้จักกำจัดความทุกข์ความเดือดร้อนด้วยการพิจารณาให้เห็นต้นเหตุของความ
ทุกข์ความเดือดร้อนแล้วแก้ปัญหาให้ถูกทางไม่ให้เชื่อถืออย่างงมงายไร้เหตุผล

“ความรู้จักพอประมาณอันเป็นไปเพื่อความบริโภค คือ รู้จักพอประมาณใน
การรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชชะบริหาร”^๓

การรู้จักการจับจ่ายในชีวิตประจำวันเป็นกิจกรรมที่คนจะต้องทำอย่างอยู่แล้ว
การที่จับจ่ายนั้นต้องรู้ถึงความจำเป็นของสิ่งของที่เรจะต้องใช้ ไม่ใช่ที่เราจะต้องตาม
แฟชั่นเขาทุกอย่าง การที่จะใช้จ่ายอะไรต้องพิจารณาถึงความจำเป็น อย่างเช่น
เสื้อผ้า การกินอาหารแพงๆ สร้างบ้านใหญ่ เป็นต้น พระพุทธองค์ได้ตรัสเรื่องความรู้จัก
พอประมาณแก่ภิกษุว่า

“ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้จักประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและ
คิลานะปัจจัยเภสัชชะบริหาร หากภิกษุไม่รู้จักประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต
เสนาสนะและคิลานะปัจจัยเภสัชชะบริหาร เราไม่พึงเรียกเธอว่าเป็นมัตตัญญูในที่นี้ แต่
เพราะภิกษุรู้จักประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานะปัจจัยเภสัชชะ
บริหาร ฉะนั้น เราจึงเรียกเธอว่าเป็นมัตตัญญู”^๔

^๒ Phra Dhammapitaka (P.A. Payutto). **A Constitution for Living.** (Bangkok; Religious Affairs Press, ๒๕๔๔), ch. ๑๕

^๓ อ.สุตตก. ๒๓/๖๘/๑๔๓-๑๔๔.

^๔ อ่างแก้ว, ๒๓/๖๘/๑๔๔.

จะเห็นว่าพระพุทธรองค์ได้ให้ความสำคัญกับการอุปโภค บริโภคจึงได้ยกความรู้จักพอประมาณขึ้นแสดงไว้ในโอวาทปาติโมกข์ที่แสดงในวันจาตุรงคสันนิบาต อันเป็นวันแสดงโอวาทปาติโมกข์แก่ภิกษุ ๑,๒๕๐ รูปที่มาประชุมกันโดยไม่ได้นัดหมาย ซึ่งในบทโอวาทปาติโมกข์ตอนหนึ่งว่า **“มตตญญตา จ ภตตสมิ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร”**^๕ นี้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธรองค์ได้ให้ความสำคัญกับการบริโภค จึงได้ตรัสแก่ภิกษุทั้ง ๑,๒๕๐ รูปที่มาประชุมกัน ที่พระพุทธรองค์แสดงในวันนั้นก็เพื่อเป็นนโยบายให้กับภิกษุสงฆ์ผู้จำออกไปประกาศหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาให้ปวงชน

ดังนั้น เรื่องความรู้จักพอประมาณ จึงเป็นทั้งหลักคำสั่งและคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งในเบื้องต้นนั้นพอมิคนเข้ามาบวชก็ต้องเริ่มให้รู้จักพอประมาณในการบริโภคปัจจัยสี่ จึงเริ่มต้นที่ให้อาหารว่า โภชนะ มตตญญตา ซึ่งพระในสมัยก่อนต้องศึกษาและทำความเข้าใจในบทอภิธรรมปัจเจกเวท (ปฏิสังขาย) ทุกรูป ภิกษุพิจารณาโดยแยบคายแล้วจึงบริโภคอาหาร เมื่อบริโภคอาหารก็ให้พิจารณาว่า ที่เราบริโภคอาหารนี้ไม่ใช่มุ่งเพื่อเห็นแก่เอร็ดอร่อย ไม่ใช่เพื่อจะหาความสนุกสนานมัวเมา แต่เพื่อจะได้เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต ให้ร่างกายมีสุขภาพดี เป็นผาสุก เมื่อเรามีร่างกายดีอยู่ผาสุกแล้วก็จะได้ไปทำกิจกรรมที่ดีงาม ทำหน้าที่การงานของตนได้ด้วยดี

ความรู้จักพอประมาณเมื่อก้าวในภาพรวมแล้วสามารถสรุปได้ ๒ อย่าง คือ ความรู้จักพอประมาณตน ประมาณคน

ความรู้จักประมาณตน คือ ให้รู้จักประมาณในการเลี้ยงชีวิตโดยทางชอบธรรม กล่าวคือ การดำรงชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะ ประพฤติปฏิบัติตามหลักของศีลซึ่งเป็นหลักขั้นพื้นฐานที่จะประคับประคองกาย วาจาให้เรียบร้อยและทำงานที่สุจริต คือ ถูกต้องเป็นไปตามเหตุผลซึ่งแต่ละอาชีพมีวัตถุประสงค์อยู่ในตัวของมันเอง และเป็นการไม่เบียดเบียนหรือก่อความวุ่นวายเดือดร้อนให้กับใคร ยังเป็นการสร้างสรรค์ชีวิตและสังคม

ความรู้จักพอประมาณตนนี้ถ้าพูดในรายย่อยแล้วจะเห็นว่าเป็นเรื่องของการทำงาน ทำหน้าที่ การบริโภค การใช้จ่ายทรัพย์ การพูด ตลอดจนการพักผ่อนหลับนอน และการสนุกสนานรื่นเริงต่าง ๆ เช่น การบริโภคที่ดีต้องบริโภคโดยใช้ปัญญาพิจารณา

^๕ วิ.จ. (ไทย) บทนำ ๗/๓๒. ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐-๕๑.

ก่อนบริโภค ซึ่งตรงกันข้ามกับการบริโภคเพื่อสนองตัณหา มักจะก่อให้เกิดโทษต่อร่างกาย เช่น โรคอ้วน หรือ เรื่องของ ชูชก ซึ่งเป็นตัวอย่างในเรื่องเวสสันดรชาดกที่บริโภคแบบไม่รู้จักพอประมาณ คือ บริโภคแบบไม่คำนึงถึงผลที่จะตามมา บริโภคแบบสนองความต้องการอย่างเดียว ผลสุดท้ายท้องก็ต้องแตก ดังสุภาสิตอีสานบทหนึ่งว่า “กินมำมำบ่ คำเบ็งท้อง คนที่กินไม่รู้จักประมาณท้อง ปากมีแต่กิน ไม่เคยกล่าวถึงว่าเต็มแล้วหรือ ยังสักวันหนึ่งท้องจะแตก”^๖ เหมือนชูชก เป็นต้น

การพูดพอประมาณ คือ การพูดไม่เป็นโทษต่อตนเองและผู้อื่น ดังสุภาสิตว่า “พูดไป ๒ ไพเบี้ย หนึ่งเสียตำลึงทอง” เป็นการรู้จักพอประมาณในการพูด หรือ ซึ่งมี ความตรงข้ามกับคำว่า “พูดดีเป็นศรีแก่ปาก พูดมากปากจะมีสี” และ “เว้าไปหลาย มั่นยาว มั่นยัด ปิดพุ่มไม้ ความเว้าแฉ่งหลาย” พูดมากเรื่องมาก ยิ่งพูดไปยิ่งมีเรื่องมากหมาย เป็นการไม่รู้จักพอประมาณในการพูด เป็นต้น เศรษฐกิจก็เช่นเดียวกันถ้าเรามีแต่บริโภค อย่างเดียวโดยไม่มีการผลิตก็จะกลายเป็นการไม่รู้จักพอประมาณในการบริโภค อย่างนี้ เรียกว่า เศรษฐกิจฟองสบู่ ไม่ใช่ที่เราจะบริโภคอย่างเดียวเราต้องผลิตด้วย ดังนั้น ความรู้จักพอประมาณต้องมองที่ตนเองเป็นหลักเพื่อสร้างองค์กรชุมชน เศรษฐกิจชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความสามารถผลิตและจัดการในแต่ละท้องถิ่น เน้นการมีส่วนร่วม และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เข้ามาตรฐานสากล

คนที่รู้จักประมาณตน คือ คนไม่ทะเยอทะยานจนเกินตัวหาเลี้ยงชีพตาม ความสามารถอย่างสม่าเสมอเป็นคนไม่ประมาทในอาชีพ การงาน และหน้าที่ เป็นอยู่ อย่างมีสัมปชัญญะ คือ รู้ตัวอยู่เสมอ ตระหนักชัดว่าสิ่งที่กระทำนั้นมีประโยชน์ตามความ มุ่งหมายหรือไม่ และรู้ชัดในความเหมาะสมและความถนัดของตนที่ซ่อนอยู่ภายใน เมื่อรู้ ชัดแล้วก็พิจารณาแยกแยะถึงความสำคัญของแต่ละอย่างที่มีอยู่ภายในตนแล้วเลือกทำสิ่งที่ เหมาะสม คือ เลือกทำสิ่งที่ไม่เบียดเบียนตนและคนอื่น ถ้าเราสามารถแยกแยะเลือก ทำได้ตามกาลและเวลาหรือตามสถานะของตนได้อย่างเหมาะสมแล้วก็จะเกิดความมั่นใจว่า ตนเองมีคุณค่าเพียงพอในการดำเนินชีวิตในสังคม

^๖ รศ.อุดม บัวศรี, ฌญาท้อม ปรัชญาชีวิตอีสาน, (ขอนแก่น, สำนักส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐.

ดังนั้น การรู้จักประมาณจึงเป็นบ่อเกิดความมั่นใจ และความมั่นคงทางด้านจิตใจ เพื่อเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ ดังพุทธภาษิตว่า

มโนปุพฺพุทฺถมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา,
มนสา เจ ปุทฺถุเสฺน ภาสติ วา กโรติ วา,
ตโต นํ ทุกฺขมเนวติ จกุกฺว วหโต ปทฺนติ.^๗

มีนัยว่า ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจ ถ้าบุคคลมีใจร้ายแล้ว พุทฺธอยู่ก็ดี ทำอยู่ก็ดี ทุกข์ย่อมไปตามเขา เหตุนั้นดุจล้ออันหมุนไปตามรอยเท้าโคผู้นำแยกไปอยู่ฉะนั้น

รู้จักประมาณในคน คือ รู้จักเสวนาคบหา หรือ ร่วมหมู่กับกลุ่มบุคคลผู้รู้ผู้ทรงคุณ และผู้ที่จะเกื้อกูลแก่การแสวงหาธรรม ความรู้ ความก้าวหน้า และความเจริญโดยธรรม การรู้จักประมาณในคนนี้นับเป็นประโยชน์ในกิจนั้นๆ ตามฐานะเป็นกิจที่บุคคลจะพึงเลือกหาบุคคลที่สมควรคบ เพราะคนเรามีทั้งดีและชั่ว ถ้าเลือกแล้วด้วยคนไม่ดี (ปาปมิตร) ก็มักจะพาให้ตนชั่วลงไปด้วย แต่ถ้าคบคนดี (กัลยาณมิตร) มักจะพาไปหาผลคือประโยชน์ตนและประโยชน์ชุมชน การคบคนที่ดีก็สามารถให้คำปรึกษาได้และสามารถเปลี่ยนความคิดเห็นกันได้ การเลือกคบคนเป็นสิ่งสำคัญอย่างเช่นบาลีว่า “ยํ เว เสวติ ตาทีโส คบคนเช่นใด ก็ยอมเป็นเช่นกับคนนั้น”^๘ ในข้อนี้แม้ใน “นิทานชาดกเรื่องของลูกนกแขกเต้าสองตัว”^๙ ที่ถูกพายุพัดตกไปในคนละที่และเจริญเติบโตในคนละสำนักก็เป็นอุทาหรณ์อีกข้อหนึ่งจึงเห็นว่าการคบเพื่อนนั้นเป็นปัจจัยอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิต ถ้าเรacbคนดีมีเหตุผลเป็นเพื่อนเท่ากับว่าเราได้ที่ปรึกษาไปในตัวและที่ปรึกษานั้นก็จะช่วยแนะนำเราในปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยตัวเอง ส่วนการคบคนชั่วเป็นเพื่อนนั้นบุคคลเหล่านี้ส่วนมากมักจะเป็นเพื่อนกิน เพื่อนเล่นเท่านั้นพอมีปัญหาก็จะตัวใคร

^๗ ธรรมปทภูฏกถา (ปฐโม ภาค), (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๓.

^๘ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พระนิพนธ์ พุทธศาสนสุภาษิต, พิมพ์ครั้งที่ ๓๓, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๗๙.

^๙ มังคลัตถทีปนี แปล ๑/๒๑ - ๒๓ (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๒๔ - ๒๗.

ตัวมันหรือมิฉะนั้นก็จะคอยแนะนำในการแก้ปัญหาแบบผิดๆ อย่างเช่นการแก้ปัญหาชีวิตก็
ชักชวนไปกินเหล้า ปัญหาผ่านทางเศรษฐกิจก็จะชักชวนให้ทำโจรกรรม เป็นต้น

ดังนั้นพระพุทธศาสนาได้แสดงหลักความรู้จักพอประมาณว่ามีความสัมพันธ์กับ
การผลิต การบริโภค การกระจายรายได้ และการใช้จ่ายเหล่านี้ก็ต้องเริ่มต้นที่ตน
กล่าวคือ ให้คนเรามีความรู้จักคำว่าพอ หรือ พอประมาณ ความรู้จักพอดี
ซึ่งทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า มัตตัญญูตา

๒. ลักษณะของความรู้จักพอประมาณ

ลักษณะของความรู้จักพอประมาณ พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้แก่ภิกษุว่า
ภิกษุควรรู้จักประมาณในการรับและการบริโภค ในที่นี้ก็เพื่อจะให้ภิกษุนั้นเป็นผู้พอใจ
ตามที่ตนมีตนได้ก็เพื่อเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต พระพุทธศาสนาได้แสดง
หลักการสำหรับเป็นกรอบในการรับและการใช้จ่ายไม่ว่าจะเป็นแบบเข้มข้น หรือ แบบ
ผ่อนปรน พระพุทธศาสนาสอนให้คนรู้จักในการรับ และการใช้จ่ายนั้นก็เพื่อให้คนเหล่านั้น
พ้นทุกข์ มีคนจำนวนมากที่เข้าถึงได้ (โลกุตตรสุข) แต่ก็มีคนจำนวนมากเช่นเดียวกันที่
พอใจที่จะใช้ชีวิตแบบชาวโลก โดยแสวงหาความสุขในโลกและยินดีที่ได้รับความ
ทุกข์ที่แฝงอยู่ในสุขแบบโลก (โลกียสุข) พระพุทธศาสนาในปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนการสอน
ไปจากอดีตที่มุ่งสอนให้หลุดพ้นเข้านิพพาน แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่าพระพุทธศาสนาไม่
สอนให้คนหลุดพ้นเข้าสู่นิพพาน พระพุทธศาสนายังมุ่งสอนให้คนหลุดพ้นเข้าสู่นิพพาน
เหมือนเดิม เพียงแต่หันมาสอนให้สร้างสรรคนให้เป็นคนดีเพื่อความสงบสุขของสังคม และ
ความสงบใจให้เป็นพื้นฐานให้กับบุคคลก่อน ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะสถานการณ์ทางโลกได้
เปลี่ยนไป วิถีชีวิตของคนก็เปลี่ยนไป ดังนั้น จุดหมายหลักของพระพุทธศาสนานั้นก็ยัง
สอนเพื่อให้คนพ้นทุกข์คือเข้าสู่นิพพานเป็นจุดสูงสุดและพ้นทุกข์กับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป
ของจริยธรรมแบบโลกปัจจุบัน

๒.๑. ลักษณะความรู้จักพอประมาณในการรับ

รู้จักประมาณในการรับ ที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายนั้น หมายความว่า
“ภิกษุแม้เมื่อทายกถวายน้อยภิกษุก็รับเพื่อความเอ็นดูตระกูลเพื่อการรักษาตระกูล เพื่อ

ความอนุเคราะห์ตระกูล แม้ท่ายกถวายมากภิกษุก็รับจีวรพอกุ้มครองกาย รับบิณฑบาต
พอบริหารท้อง ภิกษุชื่อว่ารู้จักประมาณโดยการรับ”^{๑๐} กล่าวคือภิกษุควรแสวงหาปัจจัย
ด้วยการเพ่งเล็งที่ความต้องการของตน แต่ให้แสวงหาปัจจัยด้วยการใช้ปัญญาเป็นเครื่องนำ
ทาง (โยนิโสมนสิการ)

การแสวงหาในพระพุทธศาสนาใช้คำว่า **ปริเยสนา**^{๑๑} การแสวงหามี ๒
อย่าง คือ อริยปริเยสนา และ อนริยปริเยสนา อันเป็นการแสวงหาเลี้ยงชีพให้อยู่เย็น
เป็นสุขในทางโลก หรือ แสวงที่พึงพอใจในทางธรรมพระพุทธเจ้าตรัสกะภิกษุว่า ภิกษุ
ทั้งหลายการแสวงหามีสองอย่าง คือ

๑. อริยปริเยสนา การแสวงหาที่ประเสริฐในทางโลก ได้แก่ประกอบธุรกิจ
เลี้ยงชีพโดยสุจริต คือ สัมมาชีพตามประสาชาวโลก หรือ ในทางธรรม ได้แก่ แสวงหา
ธรรมที่พึงเพื่อนำตนให้พ้นจากสงสารทุกข์ สิ้นกิเลสละ

การแสวงหาที่ประเสริฐนั้น เรียกว่า สัมมาชีพ เป็นอาชีพที่บริสุทธิ์ พระภิกษุ
ศฤงษ์ที่งดเว้นจากมิชฉาอาชีพะนั้นย่อมถือได้ว่ามีอาชีพะบริสุทธิ์ศีล หรือ มีอาชีพบริสุทธิ์
คือ มีกาย วาจาบริสุทธิ์ การที่พระภิกษุ ศฤงษ์จะบำเพ็ญอาชีพะบริสุทธิ์ศีลได้เต็มทีนั้น
ขึ้นอยู่กับความเพียรพยายามในการฝึกฝนตนเองเป็นสำคัญ หากความเพียรย่อหย่อนเสีย
แล้ว ก็จะหันไปแสวงหาปัจจัยในทางไม่สมควร ความเพียรเท่านั้นที่เอื้ออำนวยให้ปัจจัย
อันบริสุทธิ์เกิดขึ้นแก่พระภิกษุและศฤงษ์

สัมมาอาชีพะ หรือ สัมมาชีพ เป็นการเลี้ยงชีพชอบ อันเป็นการประกอบ
ความขยันหมั่นเพียรในอาชีพที่สุจริต พระพุทธศาสนามองเป้าหมายของอาชีพะ โดย
มุ่งเน้นด้านเกณฑ์อย่างต่ำที่วัดด้วยความต้องการแห่งชีวิตของคน คือมุ่งให้ทุกคนมีปัจจัย
๔ พอเพียงที่จะเป็นอยู่ เป็นการถือเอาคนเป็นหลัก มิใช่ตั้งเป้าหมายไว้ที่ความมั่งคั่งร่ำรวย
พร้อมบริสุทธิ ซึ่งเป็นการถือเอาวัตถุเป็นหลัก ความข้อนี้นี้จะเห็นได้แม้ในหลักธรรมเกี่ยวกับการ
ปกครอง เช่น กำหนดหน้าที่ของพระเจ้าจักรพรรดิข้อหนึ่งว่า เจือจานหรือเพิ่ม
ทรัพย์ให้แก่ชนผู้ไร้ทรัพย์ หมายความว่าคอยดูแลไม่ให้มีคนที่อดอยากไร้ในแผ่นดิน
พูดอีกอย่างหนึ่ง ความสำเร็จในด้านอาชีพะหรือเศรษฐกิจของผู้ปกครอง พึงวัดด้วยความ

^{๑๐} ขุ.ม.อภุสฺสก.(ไทย) ๒๙/๒๐๖/๕๙๙-๖๐๑.

^{๑๑} อภุ.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๒๕๕/๓๗๒. ม.มฺว.(ไทย) ๑๒/๒๗๔-๒๗๕/๒๙๖-๓๐๐.

ไม่มีใครอดอยากยากไร้ มิใช่วัดด้วยการมีทรัพย์เต็มพระคลังหลวงหรือเต็มล้นอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง เมื่อได้เกณฑ์อย่างต่ำนี้แล้ว ไม่ปรากฏว่าท่านจะรังเกียจในเรื่องที่จะมีทรัพย์มากน้อยอีกเท่าใด หรือว่าจะมีเท่าเทียมกันหรือไม่ เพราะเนื่องด้วยปัจจัยอื่นๆ อีก

การแสวงหาปัจจัยเครื่องดำรงชีวิตนั้น พระพุทธศาสนาเพิ่งไปถึงการตอบสนองความต้องการความสุขของคน กล่าวโดยทั่วไปคือ “ความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์ ความสุขที่เกิดจากการสามารถจับจ่ายใช้สอยได้ ความสุขที่เกิดจากการไม่ตกเป็นหนี้เป็นสินใคร มุ่งเน้นการได้ความสุขที่เกิดจากการทำงานที่ปราศจากโทษ การดำรงชีวิตเป็นหลักธรรมชั้นศีล คือ สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบธรรมเป็นสำคัญ การทำงานที่ปราศจากโทษจึงกำหนดเอาที่การกระทำนั้นจะต้องไม่เบียดเบียนตนและคนอื่นให้เดือดร้อน”^{๑๒} งานดังกล่าวจะต้องวางอยู่บนพื้นฐานความถูกต้องทางกฎหมายและศีลธรรม

การทำงานเพื่อแสวงหาปัจจัยเครื่องดำรงชีวิตของตน พระพุทธศาสนาจึงเริ่มต้นจากการสอนให้คนตระหนักถึงคุณค่าของเวลา เพราะเวลาเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้จากธรรมชาติเท่าเทียมกันไม่ว่าจะในปราสาทหรือกระท่อม แต่โดยหลักทั่วไปแล้ว คนใช้เวลาของตนไม่เหมือนกัน ทำให้วิถีชีวิตของคนแตกต่างกันไปในด้านต่างๆ พระพุทธเจ้าทรงตรัสให้คนเห็นความสำคัญของเวลาเป็นอันมาก เช่น “เธออย่าปล่อยให้วันคืนผ่านไป”^{๑๓} เพราะคนที่ปล่อยให้วันคืนผ่านไปย่อมเศร้าโศกในภายหลัง “คฤหบดีทั้งหลาย ราตรีล่วงไปแล้ว ท่านทั้งหลายจงสำคัญเวลาอันควร ณ บัดนี้เถิด”^{๑๔} และ “กาลย่อมล่วงไป ราตรีย่อมผ่านไป ชั่วแห่งวัยย่อมละลำดับไป”^{๑๕} วัยย่อมผ่านไปเหมือนกาลเวลาดังนั้นบุคคลไม่ควรปล่อยให้เวลาให้ผ่านไปอย่างเปล่าประโยชน์

การประกอบอาชีพไม่ว่าจะเป็นอาชีพอะไรก็ตามต้องสร้างความเชื่อมั่นขึ้นในตนเอง เมื่อคนเรามีความเชื่อมั่นในตนเองแล้วก็ย่อมจะประกอบความเพียรขึ้นมาในตนเองอย่างไม่มีข้อสงสัย ถึงอย่างไรก็ตามคนเราแม้จะสร้างความเชื่อมั่น สร้างความเพียรให้กับ

^{๑๒} อภ.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๖๒/๑๐๕-๑๐๗.

^{๑๓} อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๗๓/๑๒๓.

^{๑๔} ชุ.อุ.(ไทย) ๒๕/๗๖/๓๓๑-๓๓๗.

^{๑๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๐๘/๑๒๐.

ตนเองก็ไม่ใช่ว่าจะประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานในกลุ่มคณะ ถ้าบุคคลเหล่านั้นขาดคุณธรรม ดังนั้น การทำงานทุกอาชีพในหลักพระพุทธศาสนาจะต้องมีหลักคุณธรรมเข้าไปเกี่ยวข้องอยู่ตลอดเวลา งานอาชีพบางอย่างซึ่งในความรู้สึกของชาวโลกแล้วไม่มีปัญหาอะไร เพราะงานสามารถสร้างฐานะ หรือ อำนวยให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจแก่คนเหล่านั้นได้ แต่พระพุทธศาสนาไม่ได้มองเพียงแค่นั้นเดียว แต่มองไปที่เจตนา วัตถุประสงค์ในการทำงานนั้นๆ ว่ามีความบกพร่องหรือถูกต้องตามหลักศีลธรรมหรือไม่ หากมีความบกพร่องทางศีลธรรมแล้ว แม้จะเป็นงานที่ชาวโลกยอมรับนับถือกันก็ตาม แต่ทางพระพุทธศาสนาตำหนิการทำงานอาชีพในลักษณะนั้น และการทำงานทุกชนิดจะต้องนำเอาศีลธรรมเข้าไปในการทำงานเหล่านั้นด้วย ข้อนี้ทางพระพุทธศาสนาได้จำแนกการทำงาน อาชีพของคนทั้งหลายในโลกไว้หลายประเภท ซึ่งพอจะสรุปวิธีแสวงหาทรัพย์และใช้จ่ายทรัพย์ต่างกัันดังนี้

(๑) หาทรัพย์โดยทางไม่ชอบธรรม

(๒) หาทรัพย์ชอบธรรมบ้าง ไม่ชอบธรรมบ้าง

(๓) หาทรัพย์มาโดยชอบธรรม^{๑๖}

การแสวงและใช้จ่ายทั้งหมดนี้ ประเภทสุดท้ายพระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญว่าเป็นผู้เลิศประเสริฐสูงสุด เป็นคุณที่สุดที่น่าเคารพนับถือ เพราะดำเนินชีวิตด้วยหลักธรรมคือ การแสวงหาทรัพย์มาด้วยความสุจริต เพื่อสร้างฐานะให้มั่นคงให้แก่ตนเอง โดยไม่ไปทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นที่จะทำให้เกิดเป็นปัญหาทางสังคม หลักการสอนนี้ได้กำหนดลักษณะของการแสวงหาทรัพย์โดยชอบ วิธีการจึงต้องสุจริต ผลที่ได้จากการมีทรัพย์ต้องเป็นประโยชน์แท้จริงต่อตนเองและผู้อื่น ด้วยวิถีทางแห่งปัญญา นั้นหมายถึงทรัพย์อยู่ในฐานะเครื่องมือมีใช้ตัวชี้วัดมาตรฐานแห่งความสุข กิจกรรมทางเศรษฐกิจจึงต้องสอดคล้องกับการปฏิบัติธรรม ผู้ปฏิบัติได้อย่างนี้ย่อมได้รับความสุขจากการดำเนินชีวิตในฐานะของผู้ครองเรือนดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น

หลักการดำเนินชีวิตที่มีความสุขในพระพุทธศาสนาไม่ได้ยึดถือกันที่ความมั่งมีหรือความยากจนเป็นเกณฑ์เพื่อวัดความดีความชั่ว แต่วัดกันด้วยความเป็นผู้ที่มีคุณธรรม ความเป็นผู้มั่งมีหรือความเป็นผู้มีทรัพย์มากนั้นถือว่าเป็นเพียงวิธีการนำไปสู่เป้าหมายอื่น

^{๑๖} อภ.จตุกก. (ไทย) ๒๔/๙๑/๒๐๘. ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๖๔/๔๑๙ - ๔๓๐.

การแสวงหาทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม การครองทรัพย์ไว้โดยไม่ทำให้เกิดประโยชน์และการใช้จ่ายทรัพย์ในทางที่เป็นโทษ แม้จะแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมและใช้จ่ายทรัพย์ให้เป็นประโยชน์แล้วก็ไม่ถือว่าเป็นการปฏิบัติเกี่ยวกับทรัพย์ที่ถูกต้องทางธรรมโดยสมบูรณ์ เพราะทางธรรมเน้นคุณค่าทางจิตใจและทางปัญญาไม่ได้เน้นไปที่วัตถุ คือ ให้มีความรู้เท่าทันเข้าใจคุณค่า หรือ ประโยชน์ที่แท้จริงของการใช้ทรัพย์ไม่ใช่ให้ตกเป็นทาสแต่ให้เป็นนายทรัพย์ ให้ทรัพย์มีเพื่อรับใช้มนุษย์เป็นอุปกรณ์สำหรับทำประโยชน์และสิ่งดีงาม ช่วยผ่อนเบาทุกข์ ทำให้เกิดสุข มิใช่กลายเป็นเหตุเพิ่มทุกข์และทำลายคุณค่าของความเป็นมนุษย์

การแสวงหาปัจจัยให้พอแก่ความต้องการของชีวิต หรือ มีวัตถุพร้อมบริบูรณ์ก็ตามมิใช่เป็นจุดหมายในตัวของมันเอง เพราะมันเป็นเพียงขั้นศีล เป็นเพียงวิธีการขั้นตอนหนึ่งสำหรับช่วยให้ก้าวต่อไปสู่จุดหมายที่สูงกว่า คือเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ความมีชีวิตดีงามและการประสพสุขที่ประณีตยิ่งขึ้นไปไม่ได้มีกันทุกคน บางคนมีความต้องการวัตถุเพียงพอเท่าที่พอเป็นอยู่ แล้วก็สามารถหันไปมุ่งเน้นด้านการพัฒนาคุณภาพจิตและปัญญา แต่บางคนยังไม่พร้อม ชีวิตของเขาจะต้องขึ้นต่อวัตถุมากกว่า เขาจึงต้องแสวงหาปัจจัยให้พอแก่ความต้องการของชีวิต เพื่อให้การเป็นอยู่ของเขาไม่เป็นเหตุเบียดเบียนผู้อื่น และให้เป็นที่ยอมรับของสังคม นอกจากนั้น บางคนเมื่อพร้อมบริบูรณ์แล้วยังสละปัจจัยเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นได้ดี การมีทรัพย์มากมายของเขา ก็เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์

คำว่า สัมมาชีพ ในทางธรรมมิใช่หมายถึงเพียงการใช้แรงงานให้เกิดผลผลิตแล้วได้รับปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพเป็นผลตอบแทนมาโดยชอบธรรมเท่านั้น แต่หมายถึงการทำหน้าที่ ความประพฤติหรือการดำรงตนอย่างถูกต้องเหมาะสม ควรแก่การได้รับปัจจัยบำรุงเลี้ยงชีวิตด้วย เช่น การที่พระภิกษುದำรงตนอยู่สมณธรรมแล้วได้รับปัจจัย ๔ ที่ชาวบ้านถวาย ก็เป็นสัมมาชีพของพระภิกษุ หรือ การที่ลูกประพฤติตนเป็นลูกที่สมควรแก่การเลี้ยงดูของพ่อแม่ ก็พึงนับเป็นสัมมาชีพของลูก อนึ่งในการวัดคุณค่าของแรงงาน แทนที่จะวัดเพียงการได้ผลผลิตเกิดขึ้นสนองความต้องการของมนุษย์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นความต้องการด้วยตัณหา หรือความต้องการของชีวิตแท้จริงก็ยังไม่แน่ ทางธรรม

กลับมองที่ผลอันเกื้อกูลหรือไม่เกื้อกูลแก่ชีวิตแก่สังคมการดำรงอยู่ด้วยดีของหมู่มนุษย์ จากความที่ว่ามานี้มีข้อพิจารณาสืบเนื่องออกไป ๒ อย่างคือ^{๑๗}

๑) สำหรับคนทั่วไปหรือชาวโลก การใช้แรงงานในหน้าที่เป็นเรื่องของอาชีพโดยตรง คือเป็นไปเพื่อได้ผลตอบแทนเป็นปัจจัยเครื่องยังชีพตั้งมองเห็นกันอยู่ตามปกติ

๒) สำหรับสมณะหรือผู้สละโลก การใช้แรงงานในหน้าที่ไม่เป็นเรื่องของอาชีพ ไม่มีความมุ่งหมายในด้านอาชีพ หรือไม่เกี่ยวกับอาชีพเลย คือไม่เป็นไปเพื่อได้ผลตอบแทนเป็นปัจจัยเครื่องยังชีพแต่เป็นไปเพื่อธรรมและเพื่อผดุงธรรมในโลก ถ้าเอาแรงงานที่พึงใช้ในหน้าที่ในการแสวงหาปัจจัยเครื่องยังชีพ กลับถือเป็นมิจฉาชีพ

๒. อนริยปริเยสนา การแสวงหาไม่ประเสริฐ หากินโดยทำทุจริตผิดกฎหมายและศีลธรรม หรือ แสวงหาธรรมนอกพระพุทธศาสนา ไม่แสวงหาทางพ้นทุกข์มีแต่เพิ่มพูนกิเลสและอกุศลธรรมมากขึ้น

ตามหลักการของพระพุทธศาสนานั้น ต้องให้มนุษย์ในสังคมมีความสุขและสันติดำรงชีพด้วยสมชีวิตา คือ เลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่ตนหามาได้ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก และไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน การแสวงหาผลตอบแทนสูงสุด ในที่สุดแล้วทำให้สังคมเดือดร้อน จึงขัดต่อแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา

การแสวงหาค่าตอบแทนจากปัจจัยการผลิต คือ ค่าจ้าง ค่าเช่า กำไรและดอกเบี้ยอาจเทียบได้กับการแสวงหาโภคทรัพย์ตามแนวพระไตรปิฎก ได้กล่าวถึงผู้แสวงหาโภคทรัพย์ (กามโภคี)ไว้หลายประเภท ซึ่งจำแนกไว้ ๓ จำพวก^{๑๘} คือ

๑) บางพวกแสวงหาโภคทรัพย์โดยมิชอบธรรม ด้วยความเห็นแก่ได้ ครั่งแล้วไม่ นำทรัพย์นั้นมาเลี้ยงตนให้สุขสบาย ไม่จำแนกทาน ไม่ทำบุญ

๒) บางพวกแสวงหาโภคทรัพย์โดยมิชอบธรรม ด้วยความเห็นแก่ได้ ครั่งแล้วนำ ทรัพย์นั้นมาเลี้ยงตนเองให้สุขสบาย แต่ไม่จำแนกทาน ไม่ทำบุญ

๓) บางพวกแสวงหาโภคทรัพย์มิชอบธรรม ด้วยความเห็นแก่ได้ แล้วเลี้ยงตัวเอง ให้สุขสบาย แต่จำแนกทางทำบุญ

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : มหาคุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๗๗๙.

^{๑๘} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๖๔/๔๑๙ - ๔๓๐.

ใน ๓ จำพวกนี้ พวกที่แสวงหาโภคทรัพย์โดยมิชอบ ไม่เลี้ยงตนเองให้สุขสบาย เป็นพวกที่เป็นภัยทั้งแก่ตนเองและสังคมส่วนรวม เบียดเบียนตนเองด้วยการไม่ได้สุขจากโภคทรัพย์ที่ตนแสวงมาได้ และอาจได้รับโทษทัณฑ์จากการประพฤติมิชอบของตนเอง ผลกระทบต่อส่วนรวมเป็นการทำลายวงจรเศรษฐกิจประการหนึ่ง เนื่องจากโภคทรัพย์ไม่ถูกใช้ให้เกิดการหมุนเวียน พวกที่สองเบียดเบียนตนบางส่วน คือ ส่วนที่แสวงหาโภคทรัพย์โดยมิชอบธรรม แต่ยังใช้ให้เกิดความสุขสำหรับตนยังหาเป็นประโยชน์ต่อสังคมไม่ จำพวกที่สามเบียดเบียนตนเองบางส่วน เบียดเบียนสังคมบางส่วน แต่ก็ยังเป็นประโยชน์ต่อสังคมบางส่วน ด้วยการนำทรัพย์นั้นมาเลี้ยงชีพ และยังจำแนกทานทำบุญ

อีกอย่างหนึ่งการแสวงหาที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงสรรเสริญเลย คือ การมัวถือเอาภกษ์ยามในการทำงาน เพราะว่าการทำงานมีจุดหมายสำคัญอยู่ที่ประโยชน์เกิดจากการทำงานเหล่านั้น ดังคำสอนที่แสดงไว้ว่า “ประโยชน์ย่อมล่องลอยคนเขาที่มัวถือภกษ์ยามอยู่ประโยชน์เป็นภกษ์ของประโยชน์ ดวงดาวจะทำอะไร”^{๑๙} การที่คนปล่อยเวลาให้ผ่านพ้นไปไม่ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนนั้น ตามปกติแล้วมักจะมีข้ออ้างเสมอ สิ่งที่ทำให้อ้างเช่นนั้นเกิดจากความเกียจคร้านเป็นหลักความเกียจคร้านทางพระพุทธศาสนาจึงแสดงว่าเป็นอบายมุข คือ ปากทางแห่งความเสื่อม สรรเสริญบุคคลผู้รู้จักกาล และสถานที่ คือ รู้จักว่าจะต้องทำงานให้เหมาะสมแก่กาละ เทศะ เป็นต้น ดังหลักว่า “คนที่ทำงานได้เหมาะเจาะ ไม่ทอดธุระ เป็นผู้หมั่น ย่อมหาทรัพย์ได้”^{๒๐} เป็นทางที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่อง

การแสวงหาปัจจัยในการดำเนินชีวิตที่ไม่เหมาะสมแก่ฐานะของบุคคลอีกประการหนึ่ง ที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้ใน พรหมชาลสูตร ที่สมณิกาย^{๒๑} ตอนที่ว่าด้วยมหาศีล ความว่า งดเว้นจากการเลี้ยงชีพในทางที่ผิด ด้วยอาศัยดิรัจฉานวิชา เป็นเครื่องมือหากิน เช่น หมอทำนายลักษณะ นิमित ภกษ์ เป็นต้น โดยนัยนี้เป็นมิถจาชีพ การหลอกลวง ประจบเขากิน การเลียบเคียง ด้วยการเอาลาภต่อลาภแล้ว การเลี้ยงชีพด้วย

^{๑๙} ชุ.ชา.(ไทย) ๒๗/๔๙/๒๐.

^{๒๐} อง.ติค.(ไทย) ๒๐/๒๐/๑๖๓-๑๖๕.

^{๒๑} ที.สี.(ไทย) ๙/๒๑-๒๗/๘-๑๐.

การรับใช้เขาเช่นเป็นคนเดินข่าวก็ดี ด้วยการประกอบศิลปะและวิชาชีพต่างๆ เช่น คุกฤษ ยามทำนายลักษณะจัดเป็นมิจฉาอาชีวะของภิกษุ^{๒๒} การนำธรรมะเป็นดังสินค้าก็ผิด จรรยาบรรณนักบวช แม้แต่เพียงแสดงธรรมโดยคิดให้เขาชอบแล้วอาจได้อะไรๆ ก็เป็น ธรรมเทศนาที่ไม่บริสุทธิ์^{๒๓} หรือเพียงแต่การให้ของเขาที่มีลักษณะเป็นการให้ค่าตอบแทน ก็ ไม่เป็นการสม ที่มาอันชอบธรรมและบริสุทธิ์แท้จริงของปัจจัยเครื่องยังชีพสำหรับภิกษุ คือ การที่ชาวบ้านมองเห็นคุณค่าของธรรมและเห็นความจำเป็นที่จะต้องช่วยใ้บุคคลทำหน้าที่ ผดุงธรรม

จะเห็นได้ว่าการแสวงทรัพย์ที่ไม่ประเสริฐนี้เป็นที่ไม่สมควรทั้งบรรพชิตและ คฤหัสถ์ การแสวงอย่างนี้เป็นการแสวงหาที่ควรระวังให้มากเพราะการแสวงทรัพย์ด้วยการ ขอผู้อื่นที่ไม่ควรขอ หรือขอเกินกำลังที่เขาจะให้ได้ โดยการพูดจาเลียบเคียงเพื่อให้เขาให้ สิ่งของที่ต้องการ หรือ รับทำงานในกิจการที่ไม่เหมาะสม ไม่ควรแก่ฐานะภาวะของตน ต้องดเว้นไม่ควรกระทำเพราะเป็นการได้ทรัพย์มาโดยทรัพย์ไม่สุจริต

การแสวงหาปัจจัยนั้นถือว่าเป็นการแสวงหาตามหน้าที่ ไม่ปล่อยให้จิตถูก กระตุ้นด้วยโลกจัด ความคิดประทุษร้าย ความมมงายไร้เหตุผล แต่ดำรงตนอยู่ด้วย ปัญญา รู้ทางเสื่อมทางเจริญ มีอุบายวิธีในการหลีกเลี่ยงหนทางเสื่อมมาดำเนินชีวิตในทาง เจริญ เพื่อให้เกิดพัฒนาการทางวัตถุและจิตใจ โดยอาศัยหลักอริยทรัพย์

ตามหลักพระพุทธศาสนาถือว่า ทรัพย์เป็นอุปกรณ์หรือปัจจัยอุดหนุนชีวิต มิใช่จุดหมายของชีวิต ทรัพย์จึงเป็นเครื่องช่วยให้มนุษย์มีความสะดวกและพร้อมมากขึ้น การที่จะดำเนินชีวิตที่ดั่งงามและทำกิจที่ดั่งงาม เพื่อเข้าถึงสิ่งที่สูงสุดในจุดหมายชีวิต ทรัพย์เกิดขึ้นแก่บุคคลใดก็ควรเกื้อกูลแก่มนุษย์ อันเป็นปัจจัยอุดหนุนให้มนุษย์ทั้งหลาย สามารถดำเนินชีวิตที่ดั่งงาม เมื่อทรัพย์เกิดขึ้นแก่บุคคลหนึ่ง ก็คือมีทรัพย์เกิดขึ้นแก่มนุษย์ หรือมีทรัพย์เกิดขึ้นแล้วในสังคม เมื่อบุคคลผู้หนึ่งมั่งมีขึ้นโดยมิได้ด้วยเบียดเบียนผู้อื่น ทรัพย์ที่จะเกิดขึ้นกับบุคคลนั้นย่อมตกอยู่ในสังคมยังผลให้เกิดความเจริญโดยรวมทั้งปัจเจก ชนและสังคม จากที่กล่าวมาแล้วนี้จะเห็นว่าทรัพย์เป็นเครื่องเกื้อหนุนมนุษย์ให้ไปสู่

^{๒๒} ชุ.ม.(ไทย) ๒๙/๑๖๒/๔๕๔-๔๕๘.

^{๒๓} อง.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๖.

จุดหมายในการดำเนินชีวิตในสังคมอันเป็นโลกีย์ ส่วนอริยทรัพย์ คือ ทรัพย์อันประเสริฐนั้น เป็นทรัพย์สำหรับอริยบุคคล คือ ทรัพย์อันเป็นโลกุตตร

๒.๒. ลักษณะความรู้จักพอประมาณในการบริโภค

การบริโภคถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการดำเนินชีวิต เพราะว่าการบริโภคเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้สิ่งนั้นมาหล่อเลี้ยงชีวิต การบริโภคเป็นการใช้จ่ายสินค้าและบริการบำบัดความต้องการซึ่งทำให้ได้รับความพอใจ โดยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น การบริโภคเพื่อเกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นนั้น คือ การบริโภคที่สำเร็จผล การบริโภคตามแนวพุทธจะต้องประกอบด้วยเหตุผลของการบริโภค คุณภาพชีวิตจะเป็นฐานสนับสนุน การพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ทำให้มนุษย์มีความสามารถในการดำรงชีวิตที่ดีงาม การบริโภคพระพุทธเจ้าได้ตรัสให้ภิกษุพิจารณาโดยแยกคายว่า การบริโภคปัจจุัจฉี คือ “เครื่องนุ่งห่มก็ใช้สอยเพื่อปกปิดร่างกายไม่ใช่เพื่อตกแต่งเป็นเครื่องประดับ อาหารก็รู้ว่าบริโภคเพื่อยังอัตภาพร่างกายให้ดำรงอยู่ได้ บรรเทาความหิวเก่า ป้องกันความหิวใหม่ เพื่อที่จะได้มีกำลังในการสร้างคุณความดี ที่อยู่อาศัยก็ใช้สอย เพื่อบำบัดความหนาว ความร้อน และป้องกันอันตราย จากสัตว์และฤดูกาล ส่วนยารักษาโรคก็ใช้เพื่อบำบัดเวทนา อาหารต่างๆ การบริโภคใช้สอยปัจจุัจฉี ๔ จึงต้องพิจารณาให้ถูกต้องตรงตามวัตถุประสงค์ จึงจะได้รับประโยชน์สำหรับบริโภคเอง”^{๒๔} สิ่งเหล่านี้ภิกษุพิจารณาโดยแยกคายว่าไม่ใช่เป็นการเพิ่มพูนอาสวะ การใช้สอยปัจจุัจฉี ๔ นั้น เพียงเพื่อบำบัดเวทนาอันเนื่องมาความต้องการที่เกิดขึ้นโดยใช้สติปัญญาเพื่อละอาสวะภิกษุ นั้น ภิกษุจึงชื่อว่า รู้จักประมาณโดยการบริโภค

ดังนั้น การใช้จ่ายสินค้าและบริการบำบัดความต้องการ เพื่อให้ได้รับความพอใจ โดยเกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเป็นการบริโภคที่มีเป้าหมายว่า บริโภคเพื่ออะไร พฤติกรรมการบริโภค ก็เช่นเดียวกับการกระทำต่างๆ นั้นมีจุดเริ่มจากเจตนา ความคิด จงใจ การกระทำ หลักคำสอนที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจเชิงพุทธได้ให้แนวคิดที่ว่า ถ้ามีความคิดถูก พฤติกรรมที่ตามมาก็ถูกไปด้วย แต่ถ้าคิดผิดพฤติกรรมก็ผิดไปเหมือนกัน เป็นลักษณะนี้ จะเห็นว่าบทบาทของสัมมาทิฐิและมิจฉาทิฐิที่มีแก่นมนุษย์ทุกด้านรวมถึงพฤติกรรมการ

^{๒๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๓/๒๒-๒๓.

บริโภควัย ด้วยเหตุนี้การบริโภควัยที่ถูกต้องย่อมจะนำประโยชน์และคุณค่ามาสู่ทั้งตนเอง และสังคม

ส่วนคำว่าผู้รู้จักพอประมาณพระพุทธเจ้าตรัสแก่ ภิกษุว่า ภิกษุผู้รู้จักพอประมาณ นั้นเป็นผู้รู้ “รู้ทั่ว รู้แจ่มแจ้ง รู้เฉพาะแทงตลอดโดยเหตุ ๒ อย่างเหล่านี้ชื่อว่าภิกษุผู้รู้จักพอประมาณ”^{๒๕}

จะเห็นว่าความรู้จักพอประมาณในการบริโภควัยเป็นการใช้ปัจจัยสี่ในการดำเนิน ชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดประโยชน์ และไม่เบียดเบียนตนเองและสังคมรอบข้างของตน การจับจ่ายนั้นพระพุทธศาสนาสอนให้พิจารณาว่าสิ่งที่เรากำลังจับจ่ายซื้อหานั้นให้ คุณค่าอะไรกับเรา เมื่อใช้ไปแล้ว จะเกิดประโยชน์แก่ตนและสังคมหรือไม่

ส่วนทฤษฎีการบริโภควัยในเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ศ.ดร.อภิชาติ พันธเสน ได้กล่าวไว้ในพุทธเศรษฐศาสตร์ว่า การบริโภควัยในเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก คือ ความ พยายามในการสร้างความพึงพอใจสูงสุดภายใต้ความจำกัดของรายได้^{๒๖}

ดังนั้น ความหมายของการบริโภควัยที่แท้จริงคือหล่อเลี้ยงร่างกายและจิตใจ เพื่อ ทดแทนส่วนที่เสื่อมโทรมและสึกหรอ ช่วยให้มีพละทานมัยและจิตใจที่สมบุรณ์ เพื่อก้าว ต่อไปในเส้นทางของการสะสมพลังปัญญา การบริโภควัยในลักษณะนี้จึงเป็นการบริโภควัยแต่ เพียงพอดี ซึ่งมีความหมายในเศรษฐศาสตร์กระแสหลักเป็นการบริโภควัยเพื่อสนองความ จำเป็นทางวัตถุ ตามหลักของ มาสโลว์ การบริโภควัยดังกล่าวถือได้ว่าเป็นการบริโภควัย ที่มี ประสิทธิภาพสูงสุด

การบริโภควัยในปัจจุบันมักมีความเข้าใจว่า เป็นการใช้จ่ายเงินค่าและบริการเพื่อ บำบัดความต้องการทำให้เกิดความพึงพอใจแก่ผู้บริโภควัย แต่พระพุทธศาสนาถือว่า การ บริโภควัย เป็นการใช้จ่ายเงินค่าและบริการบำบัดความต้องการ เพียงให้ได้รับประโยชน์มี คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นนั้นหมายความว่า การบริโภควัยควรมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้เกิดคุณภาพ ชีวิต มากกว่าการบำบัดความต้องการเพียงอย่างเดียว พระธรรมปิฎกได้แสดงทัศนะคติ เกี่ยวกับการบริโภควัยไว้ดังนี้

^{๒๕} พุ.ม.อภฺรสุก.(ไทย) ๒๗/๒๐๖/๕๙๙-๖๐๑.

^{๒๖} อภิชาติ พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์

การบริโภคนั้นคนจำนวนมากทีเดียว เมื่อบำบัดความต้องการ เช่น กินอาหารโดยมุ่งรสอร่อย แต่กลับทำให้เกิดอันตรายต่อชีวิตร่างกาย เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น..ความพอใจไม่เป็นตัวตัดสินสรรพประโยชน์ ถ้าความพอใจนั้นไม่มาพร้อมกับการได้คุณภาพชีวิตความพึงพอใจ บางครั้งกลับเป็นตัวการทำลายสรรพประโยชน์ เช่น ทำให้คนหลงมัวเมา ทำลายสุขภาพ เสียคุณภาพชีวิตเป็นต้น...มองในแง่พุทธศาสตร์ก็ต้องบอกว่าสินค้าและบริการมีสรรพประโยชน์ สามารถทำให้เกิดความพอใจที่ได้เสริมคุณภาพชีวิตแก่ผู้บริโภค^{๒๗}

ในสังคมไทยในปัจจุบันคนมักมีค่านิยมชอบอวดฐานะกัน พ่อค่านักธุรกิจจึงเอาค่านิยมนั้นมาใช้เร้าให้เกิดความรู้สึกว่า การซื้อของแพงเป็นสิ่งที่โก้เก๋แสดงถึงการมีฐานะสูง บางครั้งสินค้ายิ่งราคาแพงคนกลับยิ่งซื้อมากขึ้น เพราะอยากจะทำอวดฐานะกัน เราจึงเห็นว่าในปัจจุบันคนมักจะเน้นไปที่วัตถุ เพราะมีความเชื่อว่าวัตถุเป็นสิ่งสนองความต้องการได้ สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้นจากจินตนาการที่มนุษย์คิดเอาเอง โดยใช้อัตวิสัยเป็นเครื่องกำหนด อยากให้สิ่งต่าง ๆ เป็นไปตามความปรารถนาของตนเอง ฉะนั้น เศรษฐศาสตร์จึงขึ้นต่อเรื่องของคุณค่าเป็นอันมาก ระบบกั๊กหรือระบบผ่อนส่งในปัจจุบันทำให้คนสามารถซื้อสินค้าเช่น รถยนต์ กันได้มากขึ้น ส่งผลกระทบต่อปัญหาสังคม เช่น การจรรยาบรรณและปัญหาผลภาวะเป็นพิษเป็นต้น ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมจึงเชื่อมโยงกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ค่านิยมสินค้าฟุ่มเฟือยจากต่างประเทศเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเสียดุลการค้าระหว่างประเทศ แม้ค่านิยมไม่ใช่เรื่องทางเศรษฐกิจโดยตรง แต่ก็มีผลต่อเศรษฐกิจมากเหมือนกัน

นักเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่ถือว่า ผู้ที่บริโภคมากกว่าย่อมมีคุณภาพชีวิต “ที่ดีกว่า” ผู้ที่บริโภคน้อยกว่า โดยวัด “มาตรฐานความเป็นอยู่” ด้วยปริมาณของการบริโภคต่อปี (Gross Domestic product – GDP) แต่นักเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธจะไม่เห็นด้วยกับวิธีเช่นนี้ ชูมาเคอร์ ได้อธิบายว่า การบริโภคเป็นเพียงวิถีทางที่นำไปสู่คุณภาพชีวิตของมนุษย์เท่านั้น จุดมุ่งหมายควรจะเป็นการได้มาซึ่งคุณภาพชีวิตที่ดี

^{๒๗} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔.

ที่สุดด้วยการบริโภคที่น้อยที่สุด การครอบครองและบริโภคสินค้าเป็นเพียงวิธีการที่นำไปสู่จุดหมาย^{๒๘} ในปรัชญาของนักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธว่า การลดการบริโภคและการแข่งขันให้มาแบ่งปันกัน จะช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิตของมนุษย์และสันติสุขได้

ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับการบริโภคนี้พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักการบริโภคไว้ คือ หลัก โภชนะ มตฺตญญตา การรู้จักประมาณในการบริโภคดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในโอวาทปาฏิโมกข์และในสัปปริสธรรม ๗ ประการ ความพอดีอยู่ที่คุณภาพชีวิตมาบรรจบกับความพึงพอใจเมื่อกล่าวถึงการบริโภคนี้พึงเข้าใจว่าเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็น **Means** คือ มรรคไม่ใช่เป็น **End** หรือจุดหมายในตัวเอง เพราะเป็นฐานสนับสนุนกระบวนการพัฒนาของมนุษย์ การพัฒนามนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนา คือ การอบรม กล่อมเกลา ให้จิตวิญญาณของผู้คน ในสังคม ให้มีความโลก หรือ ความต้องการส่วนเกินในชีวิตลดน้อยถอยลง ขณะที่ศักยภาพในการสรรสร้างสิ่งตอบสนองความต้องการในทิศทางที่ถูกต้องเหมาะสมจะได้รับการพัฒนาให้เพิ่มมากขึ้นอันเป็นลักษณะของการพัฒนาให้คนมีศักยภาพในการดำเนินชีวิต

๓. ความรู้จักพอประมาณในปัจจุบัน

ความรู้จักพอประมาณโดยประเภทแห่งอารมณ์แบ่งออกเป็น ๔ อย่าง ^{๒๙}

ตาม

ปัจจัย ๔ ที่มีความสำคัญต่อชีวิตประจำวัน คือ

๓.๑ ความรู้จักพอประมาณในเครื่องนุ่งห่ม

คำว่าเครื่องนุ่งห่มสำหรับภิกษุ หมายถึง ผ้าทุกผืนที่พระภิกษุใช้นุ่งห่ม ไม่ว่าจะ

^{๒๘} ชูมาเคอร์, อี. เอฟ. **แผนที่คนทุกข์ (วิศิษฐ์ วัจวิญญู, แปล)**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๗), หน้า ๕๗-๕๘.

^{๒๙} อภ.สตฺตค.(ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๔.

เป็นจิวร สบง อังสะ สังฆาภิ เหล่านี้เป็นต้น การใช้เครื่องนุ่งห่มนั้นก็เพื่อจะบำบัดความหนาว อันเป็นเหตุให้เกิดอาพาธประการหนึ่ง เพื่อป้องกันแมลงและสัตว์ร้ายทำอันตรายประการหนึ่ง และเพื่อปกปิดอวัยวะที่น่าอายอีกประการหนึ่ง การใช้เครื่องนุ่งห่มเช่นนี้ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ก็เพื่อไม่ให้ภิกษุฟุ่มเฟือย ใช้แต่พอตามความจำเป็น การใช้เครื่องนุ่งห่มในพระพุทธศาสนานั้นพระพุทธเจ้าทรงสอนให้พระภิกษุสงฆ์กำหนดพิจารณา ก่อนจะใช้เครื่องนุ่งห่มว่า “เราพิจารณาโดยแยบคายแล้ว ใช้สอยเครื่องนุ่งห่ม เพียงเพื่อบำบัดความหนาว ความร้อน บำบัดสัมผัสอันเกิดจากเหลือบยุง ลมแดดและสัตว์เลื้อยคลาน เพียงเพื่อปกปิดอวัยวะที่เกิดความละอาย”^{๓๐}

เมื่อพิจารณาจากบริบทแล้วแสดงให้เห็นถึงวัตถุประสงค์และประโยชน์แท้จริงที่จะได้รับจากเครื่องนุ่งห่มก็คือ เพื่อป้องกันบรรเทาอันตรายจากธรรมชาติ มีหนาว ร้อน ฝนตก และช่วยบำบัด บรรเทาอันตรายจากสัตว์ จำพวกเหลือบ ยุง เป็นต้น ที่สำคัญเพื่อปกปิดอวัยวะ ที่ควรปกปิด หากไม่ปกปิดเป็นเรื่องน่าละอาย เสื่อมเสียถูกตำหนิติเตียนได้ การนุ่งห่มตามวัตถุประสงค์ที่กล่าวมานี้ จะช่วยให้คนไม่ไปให้ความสำคัญแก่ค่านิยมแฟชั่นต่างๆ จนกลายเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน การใช้เครื่องนุ่งห่มตรงตามวัตถุประสงค์ก็เป็นการไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเอง เช่น การใช้ผ้าไตรจีวรของพระภิกษุสามเณร เพราะอำนวยความสะดวกให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการใช้เครื่องนุ่งห่มนั้น พระพุทธเจ้าทรงเน้นหนักในด้านความสะดวก การทะนุถนอมใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าของเครื่องนุ่งห่ม เมื่อเครื่องนุ่งห่มเหล่านั้นขาดหากอยู่ในวิสัยที่จะซ่อม ซุน ปะได้ก็ควรทำ หากขาดมากแล้วให้ปรับใช้ตามควรแก่ชนิดของผ้า ข้อนี้พระอานนท์เถระได้แสดงวิธีการใช้จีวรที่พระเจ้าอุเทนแห่งกรุงโกสัมพีนคร ทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดเริ่มจากการหมุนเวียนใช้ (Recycle) นำกลับมาใช้ใหม่ (Reuse) นำกลับไปผลิตใหม่ (Reduce) ดังนี้

ภิกษุเมื่อได้จีวรใหม่มาให้มอบจีวรเก่าของตนแก่ภิกษุรูปอื่น ภิกษุรูปนั้นจะให้จีวรเก่าของตนแก่รูปที่มีจีวรเก่ากว่า ต่อแต่นั้นทำจีวรเก่าเป็นผ้าปูนอน ผ้าปูนอนเก่าทำ

^{๓๐} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๓/๒๒-๒๓.

เป็นผ้าปูพื้น ผ้าปูพื้นเก่าทำเป็นผ้าเช็ดเท้า เมื่อเช็ดเท้าเก่าแล้วก็ขยำขำปนกับดินฉาบฝา^{๓๑}

จากการกล่าวมาแล้วข้างต้นจะเห็นว่าการใช้ผ้าจีวรของพระภิกษุสงฆ์ถือว่าเป็นการใช้ที่เหมาะสม ถึงแม้สถานการณ์จะเปลี่ยนไปอย่างไรก็ตามเครื่องนุ่งห่มของพระภิกษุยังคงเหมือนเดิม ดังนั้นปัญหาเรื่องเครื่องนุ่งห่มของพระภิกษุสงฆ์จึงไม่ค่อยเกิดขึ้น ปัญหาเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่มที่เกิดขึ้นทุกวันนี้ ก็เพราะการใช้เครื่องนุ่งห่มเป็นเครื่องประดับ ตกแต่ง เย้ายวน เพื่อให้เกิดความรู้สึกสวยงาม จนเป็นที่ยอมรับจากคนอื่นว่าสวยงามซึ่งเป็นการใช้อย่างฟุ่มเฟือย ถ้าการใช้เพียงเพื่อเป็นเครื่องนุ่งห่ม ปกปิดร่างกายปัญหาก็จะลดลง

๓.๒ ความรู้จักพอประมาณในอาหาร

พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักในการบริโภคอาหารไว้ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ การบริโภคอาหารก็ถือว่าเป็นพุทธเศรษฐศาสตร์เช่นกัน เพราะว่าอาหารเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนเรื่องการบริโภคอาหาร ด้วยวิธีการพิจารณาความรู้จักพอประมาณในการรับประทานอาหาร อาหารนั้นอาจจะส่งผลให้เป็นคุณและโทษแก่ชีวิตได้เหมือนกัน การบริโภคอาหารจึงต้องอาศัยหลักพิจารณาเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของคุณค่าของอาหารให้ถ่องแท้ก่อนที่จะบริโภค คำสอนจึงมุ่งให้พิจารณาด้วยปัญญาก่อนบริโภคและหลังบริโภค การไม่พิจารณาก่อนบริโภคถือว่าการบริโภคเช่นนั้นเป็นการบริโภคของคนเป็นหนี้แทนที่จะได้ประโยชน์จากการบริโภค ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนแก่พระภิกษุในการพิจารณาก่อนบริโภคว่า

“เราพิจารณาโดยแยบคายแล้วจึงบริโภคอาหาร มิใช่เป็นการบริโภคเพื่อเล่น เพื่อมัวเมา เพื่อประดับตกแต่ง แต่บริโภคเพื่อให้ร่างกายนี้ดำรงอยู่ได้ เพื่อระวังความลำบาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ความดีด้วยความหวังว่า เราจักบำบัด

^{๓๑} วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๔๔/๒๐๙, วิ.จ.(ไทย) ๗/๓๖๐/๒๒๗ พระอัมมปัทมฐกถา แปล ภาค ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๖), หน้า ๘๐-๘๑.

ทุกซ์เก่า ป้องกันทุกซ์ใหม่ให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ด้วยการบริโภคนี้ ความไม่มีโทษ และความ เป็นอยู่อย่างผาสุกจักเกิดขึ้น”^{๓๒}

ในกรณีที่กำลังกล่าวมานี้เป็นจุดเริ่มต้นที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพระภิกษุสงฆ์ให้พิจารณาก่อนบริโภคอาหารอย่างแยกกายเพื่อละอุปนิสัยที่ไม่ควร และเพื่อป้องกันมิให้กิเลสเฟื่องฟูขึ้นในใจสามารถสรุปได้ว่า การบริโภคไม่ไปจะเล่น ไม่บริโภคเพื่อจะมัวเมาไม่บริโภคเพื่อจะประดับ และไม่ไปการตบแต่ง

จะเห็นได้ว่า จุดมุ่งหมายที่แยกกายของการบริโภคก็เพื่อป้องกันอาสวะอันจะบังเกิดขึ้นในตนรวมทั้งผู้อื่นด้วย เมื่อตรัสสอนในเชิงให้ละและป้องกันกิเลสแล้ว พระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงสอนถึงวัตถุประสงค์ที่ถูกต้องในการบริโภค กล่าวคือ ให้พิจารณาว่าพระภิกษุบริโภคอาหารก็เพื่อยังชีวิตให้ดำรงอยู่ได้ต่อไป และเพื่อระงับความหิว แล้วอาศัยกำลังกายอันเกิดจากการบริโภคนั้น ศึกษาไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ประพฤติพรหมจรรย์ได้โดยบริสุทธิ์บริบูรณ์เพื่อความหลุดพ้นของตนเอง ในขณะที่เดียวกันก็สามารถทำประโยชน์ให้เกิดแก่สังคม ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันด้วยความเมตตา กรุณาและสันติสุข

ส่วนการบริโภคที่เป็นโทษ นอกจากจะหมายถึงการบริโภคอาหารที่ได้มาจากการแสวงหาโดยอาชีพไม่บริสุทธิ์ยังหมายถึงการบริโภคสิ่งที่ไม่เป็นสัปปายะคือไม่เป็นประโยชน์ต่อร่างกายตามหลักโภชนาการและการบริโภคมักเกินพอดีซึ่งมีโทษมากมาย เช่น ทำให้เกิดความกระสัน ความอึดอัด ความง่วงเหงาหาวนอน อันเป็นเหตุแห่งความเกียจคร้าน เป็นต้น

ส่วนการบริโภคพอประมาณนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนว่า ควรบริโภคหย่อน ๔ - ๕ คำ แล้วดื่มน้ำตามไปก็จจะรู้สึกอึดอัดไม่ทำให้ท้องพ่อง และไม่ทำให้แน่นท้องจนรู้สึกอึดอัด ถึงอย่างไรก็ตามอาหารที่บริโภคเข้าไปเป็นอาหารร่างกายเพื่อให้ร่างกายดำรงอยู่ได้ บรรเทาความหิวเก่า ป้องกันความหิวใหม่ เมื่อบริโภคตามวัตถุประสงค์แล้วก็ไม่เป็นโทษเพราะไม่ตกเป็นทาสของอาหาร ความผาสุกย่อมเกิดขึ้นและจะเป็นกำลังในการสร้างความเป็นดีบำเพ็ญธรรมจนสามารถละกิเลสได้เป็นลำดับ

^{๓๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๓/๒๒-๒๓.

การบริโภคสำหรับคฤหัสถ์พระพุทธเจ้าทรงแสดงการบริโภคไว้ในหลักของศีลและการปฏิบัติ กรณีของอาหารเป็นได้ทั้งคุณและโทษ คือ ถ้าใครบริโภคอาหารโดยเข้าใจวัตถุประสงค์ ความเดือดร้อนที่ตนจะพึงได้จากอาหารก็จะมีน้อยลง แต่ถ้าบริโภคอาหารตามรสนิยม นอกจากจะติดยึดในรสอาหารนั้นหมายถึงคุณค่าของอาหารถูกกำหนดด้วยลิ้น ขณะเดียวกันก็ยังคงตกเป็นทาสอืดตาที่ถูกปรุงขึ้นด้วยรสนิยม ภาพลักษณะทางการตลาด ความเดือดร้อนจะเป็นความเดือดร้อนที่ถาวร เพราะคนที่ตกเป็นทาสของอาหารจะต้องแสวงหาอาหารทั้งที่เป็นอาหารกายและอาหารทางประสาทสัมผัสส่วนอื่นรำไป คำสอนที่เกี่ยวข้องกับอาหารนั้น เริ่มด้วยการกำหนดพิจารณาให้เห็นประโยชน์ที่แท้จริงจากการบริโภคอาหาร เพื่อทำให้หยุดกระวนกระวาย เพราะรู้จักพอประมาณในการบริโภคอาหาร คือ บริโภคแต่พอดี ไม่มากเกินไปและไม่น้อยเกินไป คนที่บริโภคอาหารที่เกินความต้องการของร่างกาย ทำให้รู้สึกอึดอัดง่วงนอน พระพุทธเจ้าทรงประทานแนวคิดเรื่องการรับประทานอาหารให้กับคฤหัสถ์ไว้ใน อุโบสถศีล ในข้อที่ ๖ กำหนดให้งดเว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล ก็เพื่อจะให้ผู้บำเพ็ญนั้นไม่มีความกังวลในเรื่องของอาหารในเวลาวิกาล การงดเว้นอาหารในเวลาวิกาลนั้นนอกจากจะมีผลในทางประหยัดแล้ว ยังช่วยให้ผู้รักษาอุโบสถสามารถบำเพ็ญความดีที่สูงขึ้นไปได้ง่ายด้วย ในชั้นการบำเพ็ญเพียรทางจิต ทรงแสดงหลักกรรมฐานข้อหนึ่งไว้ เรียกว่า อาหารปฏิกุศลสัญญา คือ พิจารณาให้เห็นความปฏิกุศลแห่งอาหาร เมื่อคนมาพิจารณาตามนัยที่ทรงแสดงไว้ จะช่วยบรรเทาความอยากดื่ม อยากลิ้มเป็นต้น และจะช่วยลดปัญหาในการบริโภคได้เป็นอย่างดี

ส่วนการปฏิบัตินั้นพระพุทธเจ้าได้ทรงประทานแก่พระเจ้าปเสนทิโกศล ซึ่งเสวยพระกระยาหารมากเป็นปกติว่า “คนที่หาวนอนด้วย กินจุด้วย หมั่นนอนหลับกึ่งเกลือกไปมาเหมือนหมูใหญ่ที่เขาเลี้ยงไว้ด้วยอาหาร เขาเป็นคนเขลายอมเข้าสู่ห้องบ่อขี้”^{๓๓} พระเจ้าปเสนทิโกศลได้สำนึกจึงเสวยอาหารตามที่ทรงแนะนำทำให้มีความสบายไม่อึดอัดและง่วงนอนอย่างแต่ก่อน

ในกรณีการบริโภคอาหารตามหลักพระพุทธศาสนา จะมีส่วนช่วยป้องกันและสร้างภูมิคุ้มกันป้องกันมิให้ความต้องการทางกายและจิตถูกชักนำไปด้วยวัตถุอันเป็นสิ่ง

^{๓๓} อภ.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๒๐๖/๓๔๘-๓๕๐. ชุ.เถร.(ไทย) ๒๖/๑๗/๓๐๙.

ย้วยวนของกิเลส ตัณหา ซึ่งจะก่ออัสถาถาวรในวิญญาน ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงสอนให้พิจารณาโดยแยบคายด้วยปัญญาแล้วบริโศ

๓.๓ ความรู้จักพอประมาณในที่อยู่อาศัย

พระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญแก่เรื่องที่อยู่อาศัยเป็นอย่างมาก กรณีผู้บวชใหม่ก็จะมีพระอุปัชฌาย์บอกให้ทราบหลังจากผ่านพิธีอุปสมบทแล้วเพื่อให้รู้จักใช้ปัจจัยเหล่านั้นตามควรแก่ฐานะ จะได้ไม่เดือดร้อนเพราะปัจจัย ๔ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้พิจารณาถึงวัตถุประสงค์ และประโยชน์ที่พึงประสงค์จากการใช้เสนาสนะ จะต้องปฏิบัติตามหลักคำสอนที่ทรงให้พิจารณาด้วยอุบายวิธีแยบคายและต้องการให้มีการพิจารณาอยู่บ่อยๆ เพื่อค่อยๆ ปรับจิตใจให้ยอมรับความจริงเรื่องการใช้สอยที่อยู่อาศัยโดยให้พิจารณาตามนัยว่า “เราพิจารณาโดยแยบคายแล้ว จึงได้ใช้สอยที่อยู่อาศัยว่า เพียงเพื่อบำบัดความหนาว ร้อน บำบัดสัมผัสจากเหลือบยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน เพื่อบรรเทาอันตรายอันเกิดจากฤดูกาลและเพื่อแสวงหาความสงบ”^{๓๔} เมื่อพิจารณาเจตนารมณ์ในการใช้ที่อยู่อาศัยแล้วย่อมเห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงมุ่งเน้นการใช้ที่อยู่อาศัยเพื่อเป็นที่นอนและที่นั่งอย่างแท้จริง คือ เพื่อบำบัดความหนาวร้อน และเพื่ออยู่ตามลำพังอย่างสงบ นอกจากนี้ก็เพื่อบรรเทาอันตราย ๒ อย่าง คือ อันตรายอันเนื่องจากการเบียดเบียนของเหล่าสัตว์ร้ายต่างๆ และอันตรายอันจะเกิดขึ้นเนื่องจากการเห็นรูป แล้วทำให้กิเลสกำเริบเพิ่มขึ้น ด้วยเหตุนี้พระภิกษุสงฆ์จึงจำเป็นต้องพิจารณาโดยแยบคายในการใช้สอยเสนาสนะอันเป็นที่อยู่อาศัย

การใช้สอยเสนาสนะตามลักษณะนี้ ช่วยให้เกิดการประหยัดในการสร้างโดยไม่จำเป็นต้องใหญ่โตจนเกินไป เพียงให้สำเร็จประโยชน์ตามความต้องการ และเพื่ออายุการใช้ที่อยู่อาศัยในการดำรงอยู่ได้ก็เป็นอันใช้ได้ หลักคำสอนในการใช้สอย บำรุงรักษาที่อยู่อาศัยพระพุทธองค์ตรัสเอาไว้มากเหมือนกัน เช่น การสร้างกุฏิของภิกษุจะต้องให้ถูกต้องตามหลักวินัย ถ้าสร้างนอกเหนือจากนั้นก็ต้องอาบัติ ถึงแม้จะเป็นหลักที่ทรงเน้นให้ภิกษุสงฆ์ปฏิบัติตาม แต่โดยเนื้อหาแล้วย่อมอำนวยความสะดวกให้แม่แก่ชาวบ้านทั่วไปที่จะนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมแก่โอกาสฐานะของตน

^{๓๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๓/๒๒.

๓.๔ ความรู้จักพอประมาณในยารักษาโรค

การใช้ยารักษาโรคในพุทธเศรษฐศาสตร์ ก็เพื่อระงับอาพาธหรือโรคต่างๆ อันเป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์เวทนา ดังนั้น ก่อนที่พระภิกษุจะบริโภคน้ำจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ จนมั่นใจว่าเมื่อบริโภคน้ำแล้ว ทุกขเวทนาในตนจะถูกระงับอย่างแท้จริง อนึ่ง ในเรื่องของการบริโภคน้ำคิลานเภสัชนี้ มีสิ่งที่ต้องระมัดระวังอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในสภาพสังคมปัจจุบัน ซึ่งมีการใช้ยาที่เป็นโทษแก่ร่างกายกันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ยาประเภทที่เรียกกันว่า “ยาเพิ่มพลังหรือยาขยัน” และ “ยาอายุวัฒนะ” นั้น ที่แท้คือยาที่ก่อให้เกิดทุกข์เวทนา มิใช่ระงับทุกข์เวทนา ฉะนั้น ก่อนจะบริโภคน้ำจึงต้องพิจารณาให้ดีว่า ระงับทุกข์เวทนาได้จริงและพิจารณาก่อนจะบริโภคน้ำ ให้ดีว่าสิ่งนั้นเป็นคิลานเภสัชที่เหมาะสมกับตนหรือไม่

พระพุทธเจ้าทรงแสดงถึงประเภทคนไข้ไว้ใน ๖ ประการนี้

ประเภทที่ ๑ คนไข้บางคน จะได้ยา อาหาร คนพยาบาล เป็นที่สบายหรือไม่ก็ตามไม่อาจหายจากการอาพาธได้

ประเภทที่ ๒ คนไข้บางคน จะได้ยา อาหาร คนพยาบาลอันเป็นที่สบายหรือไม่ก็ตามก็หายจากโรคได้

ประเภทที่ ๓ คนไข้บางคน จะต้องได้ยา อาหาร คนพยาบาลอันเป็นที่สบาย

เท่านั้นจึงจะหายจากโรคได้^{๓๕}

พระพุทธเจ้าทรงอาศัยคนประเภทหลังเป็นหลัก จึงทรงประทานพุทธานุญาต คนพยาบาล อาหาร เป็นพิเศษสำหรับคนป่วย ทำให้มีส่วนช่วยคนไข้ ๒ ประเภทแรกด้วย แต่เรื่องของยาก็คือ ยา ซึ่งคนป่วยจะต้องรับประทาน ดื่มในยามที่ป่วยไข้เท่านั้น เหตุนี้จึงทรงสอนให้ภิกษุพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ หรือ ประโยชน์ที่จะได้รับจากการใช้ยาตามนัยว่า “เราพิจารณาโดยแยบคายแล้ว รับประทานยา เพียง

^{๓๕} อภ.ติก.(ไทย) ๒๐/๒๒/๑๖๙-๑๗๐.

เพื่อบำบัดเวทนา มีอาหารต่างๆ เป็นมูลอันเกิดขึ้นแล้ว เพื่อเป็นผู้หาความลำบากมิได้เป็น
อย่างยิ่ง”^{๓๖}

จะเห็นว่า การใช้นั้นก็เพื่อบรรเทาความเจ็บป่วย ต้องเลือกให้ยาให้ถูกต้องกับ
โรคจึงจะหายจากการเจ็บป่วยนั้น แม้ว่ายุคสมัยจะเปลี่ยนไป แต่พวกยาสมุนไพรเป็นอัน
มากยังคงช่วยแก้โรคได้ขอเพียงมีความรู้ ความเข้าใจถึงประเภท ชนิดของสมุนไพร
เหล่านั้น การนำมาใช้ให้เหมาะสมแก่โรค ก็จะช่วยบำบัดโรคได้เป็นอย่างดี ในภสัชชขัน
ธกะมหาวรรคแห่งพระวินัย พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตพืชที่เป็นยาและเภสัชที่ช่วยบรรเทา
ความหิวและโรคดังนี้

๑. ทรงอนุญาตให้พระฉันเภสัช ๕ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง
น้ำอ้อยในเวลาวิกาลได้ เมื่อถูกความหิวเสียดแทง

๒. ทรงอนุญาตให้ใช้รากไม้บางชนิดเป็นยาได้ เช่น ขมิ้น ขิง ว่านน้ำ
ว่าน

เปราะเข้าอุตพิษ แผลก และรากพืชต่างๆ ที่ใช้ยาได้

๓. ทรงอนุญาตให้ใช้น้ำฝาดของพืชบางชนิดเป็นยาได้ เช่น น้ำฝาดสะเดา
น้ำฝาดมูกมันน้ำฝาดกระดอม หรือ ขี้กา น้ำฝาดบรรพัต พยามือเหล็ก กถินพิมาน และ
น้ำฝาดที่เกิดจากพืชชนิดอื่นๆ

๔. ใบไม้บางชนิดที่ใช้เป็นยาได้ ทรงอนุญาตให้นำสิ่งเหล่านั้นมาประกอบเป็น
ยา เช่น ใบสะเดา ใบมูกมัน ใบขี้กา ใบกระดอม ใบแมงลัก ใบกะเพรา เป็นต้น

๕. ทรงอนุญาตให้ใช้ผลไม้บางชนิดเป็นยาได้ เช่น สมอไทย สมอพิเภก
มะขามป้อมพริก ลูกพืลังกาสา ดีปลี เป็นต้น และพืชบางอย่าง ยางของพืชเหล่านั้นใช้
เป็นได้ เช่น มหาหิงค์ เป็นต้น^{๓๗}

พระพุทธเจ้าทรงประทานพุทธานุญาตให้ใช้เกลือเป็นยาได้ เรียกยาประเภทนี้ว่า
โลหณเภสัช เช่น เกลือสมุทร เกลือสินเธาว์ เกลือโป่ง เกลือหุง ภาชนะที่ทรงอนุญาตให้
ใช้ใส่ยาตา เช่น กลักยาตาที่ทำด้วยกระดูก งา เขาสัตว์ไม้เนื้อ ไม้ไผ่ ไม้ท้าวไป ทำด้วย
ผลไม้ ทำด้วยยาง โลหะ เปลือกหอยสังข์ เป็นต้น เมื่อภาชนะที่บรรจุยาชนิดต่างๆ

^{๓๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๓/๒๒.

^{๓๗} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๖๐-๒๖๓, ๔๓-๔๔.

ไม่มีค่ามากนัก แต่อาจรักษายาให้มีความสะอาด พร้อมทั้งจะบำบัดโรคได้ ราคาของยาที่จะใช้ดีมี หยอดจะน้อยลง แต่คนป่วยกลับได้รับประโยชน์คือหายจากโรคอันเป็นจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของการใช้ยา

ความรู้จักพอประมาณโดยประแห่งอารมณ์ ถ้าพิจารณาแล้วจะเห็นคุณค่าของการใช้ปัจจัยทั้ง ๔ ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น พร้อมทั้งเกิดประโยชน์แก่ธรรมชาติ พระพุทธเจ้าทรงเห็นความสำคัญของการบริโภคอย่างไรจึงจะเกิดประโยชน์แก่มวลมนุษย พระองค์จึงทรงตรัสสอนหรือบัญญัติการบริโภคของพระภิกษุสงฆ์ให้เป็นรูปแบบซึ่งรูปแบบนี้สามารถนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์แก่คนทั่วไป ถ้าพิจารณาดูแล้วจะเห็นว่าที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสนั้นถึงแม้จะนานมาแล้วก็ตาม ด้วยพระปริชาณนี้ดูอย่างไรก็ยังไม่ล้าสมัย คือ การบัญญัติเกี่ยวกับปัจจัย ๔ ยังทันสมัยตลอดเวลา ซึ่งเราจะเห็นอยู่ในยุคปัจจุบันนี้มีชมรมสมุนไพรร ศูนย์สมุนไพรร ตำรายาสมุนไพรร หรือ จะเป็นบ้านทำด้วยเปลือกไม้โดยนำความคิดนี้มาประยุกต์ใช้ในการก่อสร้างที่อยู่อาศัยสิ่งเหล่านี้ดูแล้วก็ยังดูล้ำสมัยเหมือนเดิม

๔. ความรู้จักพอประมาณโดยองค์รวม

ความรู้จักพอประมาณโดยองค์รวม หมายถึง การยอมรับสถานะภาพของตนเอง ว่ามีกำลังกาย กำลังทรัพย์และการใช้จ่ายให้สมกับฐานะ ความเป็นอยู่ของตนตามลักษณะดังนี้

๔.๑ ความรู้จักพอประมาณตามมีตามได้ ^{๓๘}

ความรู้จักพอประมาณตามมีตามได้ หมายถึง ความยินดีความพอใจ

^{๓๘} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มงคลคถุททีปนี, ๒/๒๙๔ ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๒๕๕.

ด้วยของของตน (สแกน ตูสฺสโก) ยินดีของที่ตนมีอยู่ กล่าวคือ ความรู้จักความพอดี พอใจในสิ่งที่เป็นของตน เช่น ทรัพย์ที่เกิดขึ้นมาด้วยความรู้จักประมาณในการแสวงหา และ รู้จักประมาณในการได้ แต่สิ่งเหล่านี้มักจะถูกมองว่าทำให้คนเกียจคร้าน ความเกียจคร้านไม่มีความก้าวหน้า พร้อมทั้งผู้มีความเกียจคร้านยังมีวิสัยทัศน์คับแคบ แท้จริงแล้วหาเป็นเช่นนั้นไม่ ถ้าคนเราไม่รู้จักคำว่า **พอ** ก็จะมีแต่ความละโมภ ความละโมภนี้ก็จะนำพาความหายนะมาสู่ตนเอง ครอบครัวและประเทศชาติ แต่ถ้ารู้จักคำว่า **พอ** คือความพอดีนี้ก็จะเป็นคนมีความสุขปราศจากความเดือดร้อนใดๆ ถ้าคนเรายินดีกับสิ่งที่เราได้มา ไม่ว่าจะได้อะไรก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นของ หรือ ประณีต ก็ยินดีที่จะใช้สอยในสิ่งนั้น ไม่ปรารถนาสิ่งที่จะเกินไป หรือ ในทางทุจริตไม่แสวงหาสิ่งที่ได้มาด้วยมิฉฉาพมาเพียงเพื่อ บำเรอความต้องการของตน

คนเราควรจะยินดีกับสิ่งที่ตนมีอยู่แล้ว พอใจกับของของตนไม่ว่าจะเป็นข้าวของ เครื่องใช้ของตนทั้งที่เป็นส่วนตนและของครอบครัว รวมไปถึงทั้งพอใจและยินดีที่ตนมีพ่อแม่ของตน ลูกเมีย หน้าที่การงานและที่อยู่อาศัยคือไม่ดูถูกดูแคลน และยินดีกับของที่ตนหามาได้ด้วยกำลังของตน คือ เมื่อแสวงประโยชน์อันใดแล้ว มันได้เท่าไรก็พอใจเท่านั้น มันอาจจะได้ไม่ถึงเป้า ประณีต สวยงามไม่ถึงเป้า เพราะได้ไม่สมอยาก ไม่เป็นคนชนิดที่ไม่ได้ด้วยเล่ห์ก็เอาด้วยกล ไม่ได้ด้วยมนต์เอาด้วยคาถา

๔.๒ ความรู้จักพอประมาณด้วยปัจจัยที่มีอยู่

ความรู้จักพอประมาณด้วยปัจจัยที่มีอยู่ หมายถึง ความสามารถของคนแต่ละคนไม่เหมือนกันหรือไม่เท่ากัน บางคนมั่งมีโดยตระกูล บางคนมั่งมีด้วยความเพียร ปัจจัยที่มีอยู่ในตนรวมไปถึงกำลัง เช่น กำลังกาย กำลังความคิด กำลังความรู้ ตลอดจนกระทั่งกำลังวาสนาบารมี เพียงแต่กำลังกายก็เห็น ๆ กันอยู่แล้ว บางคนแบกกระสอบข้าวสารหนักถึงร้อยกิโลก็ได้ บางคนแบกกระสอบข้าวห้าสิบกิโลก็ไม่ไหวแล้ว นี้เพราะกำลังกายไม่เท่ากัน

กำลังความคิด บางคนก็อาจใช้ความคิดได้คล่องแคล่วปฏิภาณดี คิดอะไรทะลุปรุโปร่ง มีความเฉลียวฉลาดเกินตัว บางคนความคิดที่อไม่เป็นท่าเลย นี้เพราะกำลังความคิดไม่เท่ากัน

กำลังความรู้ บางคนก็มีความรู้พออ่านออกเขียนได้ บางคนก็เรียนจบประถม
ปริญญาตรี บางคนก็เรียนจบมัธยมตามเกณฑ์ของรัฐบาล บางคนเรียนจบปริญญาตรี
ปริญญาโท ปริญญาเอก ความรู้และวิสัยทัศน์ของคนเราจึงไม่เหมือนกัน แต่อย่างไรก็
ตามการเรียนจบสูง ๆ ไม่ได้เป็นสิ่งรับรองว่า ผู้จบสูง ๆ จะประสบความสำเร็จในหน้าที่
การงานเสมอไป ที่กำลังพูดอยู่นี้ก็เพื่อจะชี้ให้เห็นว่าความรู้จำเป็นคู่กับความสามารถ
คนเราจึงจะประสบความสำเร็จได้

กำลังบารมี กำลังตัวนี้ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง บางคนเกิดมาบนกองเงิน
กองทอง ไม่ลำบากอะไร เสวยแต่ทรัพย์สมบัติเก่าก็ไม่หมด บางคนทำอะไรก็ประสบ
ความสำเร็จไปหมด ไม่มีคำว่าตกต่ำ รุ่งเรืองไปตลอดเรียกว่า ทำมาค้าขึ้น บางคนจะ
ทำอะไรก็ตกต่ำไปหมด ไม่มีพอกิน ได้สามี หรือ ภรรยา ก็เป็นคนขี้เกียจ สิ่ง
เหล่านี้ถ้าหากจะหาสาเหตุตามหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาว่าทำไมคนเหล่านั้นจึงประสบ
ความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จ กล่าวคือ คนเราประสบความสำเร็จไม่เหมือนกันก็
เพราะคนเหล่านั้นตั้งอยู่ในหลักกรรมไม่เหมือนกัน อย่างคนที่ประสบความสำเร็จ คน
เหล่านั้นตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาทต่อหน้าที่การงานและเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบต่อ
หน้าที่สูง ทำไมคนที่เกิดมาแล้วได้เสวยสุขบนกองเงิน กองทอง บุคคลเหล่านี้
พระพุทธศาสนาเรียกว่า ปุพเพตปุญญาตา ผู้เคยสร้างบุญสร้างกุศลมาแต่ปางก่อน ส่วน
ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ที่อยู่อาศัยคนเหล่านั้นก็เป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้ออำนวยเช่นกัน
ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ปฏิรูปเทศ เป็นคนที่อยู่ในประเทศอันสมควร

ส่วนบุคคลที่ทำอะไรไม่เคยประสบความสำเร็จหรือประสบก็เป็นส่วนน้อย
อย่างเช่น การค้าขาย การงาน การศึกษา เป็นต้น ก็มีหลักกรรมที่ตรงกันข้ามกับ
หลักกรรมที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องความรู้จัก
พอประมาณ หรือ ให้อุจจกประมาณกำลังของตน ทั้งกำลังกายและกำลังทรัพย์

กำลังกาย หมายถึงไปถึงกำลังความรู้ กำลังความคิด และประสบการณ์ที่มี
อยู่ในตนกำลังทรัพย์ ไม่ได้หมายถึงเฉพาะทรัพย์สินเงินทอง แต่หมายถึงไปถึงกัลยาณมิตร
บริวารด้วย สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำเนินชีวิตทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ในส่วนที่เป็นกำลังทรัพย์นี้พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนให้อุจจกใช้งบประมาณให้สม
กับฐานะของตน ไม่ใช่จ่ายจนเกินตัว และไม่ให้อัดคัดฝืดเคืองจนเกินไป ถ้าทรัพย์ที่
หามาได้ไม่มีการใช้จ่ายก็จะไม่เกิดประโยชน์ ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้อุจจกการ

จัดการเกี่ยวกับทรัพย์สินเหล่านั้น ถ้าพูดให้เป็นภาษาทางวิชาการก็คือ รู้จักการบริหารการคลัง หรือ การบริหารเงินนั่นเอง พระพุทธศาสนาใช้คำว่า โภควิภาค โดยแบ่งทรัพย์ออกเป็น ๔ ส่วนดังนี้

๑. จำนวน ๑ ส่วน เก็บไว้ใช้จ่ายเลี้ยงชีพสำหรับตนและบุคคลที่อยู่ในความรับผิดชอบเลี้ยงดู (เอเคน โภเค ญญุเชยฺย)

๒. จำนวน ๒ ส่วน เก็บไว้เป็นทุนในการประกอบกิจการหรือขยายงานให้ใหญ่และกว้างขวางยิ่งขึ้น (ทวิหิ กมมํ ปโยชเน)

๓. จำนวนอีก ๑ ส่วน เก็บไว้เป็นเงินออม จะนำมาใช้ก็ต่อเมื่อมีความจำเป็นเร่งด่วนจริงๆ เท่านั้น (จตุตตญฺจ นิธาเปยฺย)^{๓๙}

จากโภควิภาคนี้ จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงเน้นให้เป็นผู้มีวินัยในตัวเองเกี่ยวกับการจัดการรายได้ ไม่ต้องการให้เป็นคนสุรุษสุร่าย และถ้ากิจกรรมที่ทำนั้นดี มีผลกำไรคุ้มค่า ก็ให้ขยายกิจการออกไปอีก ในส่วนนี้ให้แบ่งทรัพย์มาลงทุนสูงถึง ๒ ส่วนของรายได้

๔.๓ ความรู้จักพอประมาณด้วยอาการอันสม่าเสมอ

ความรู้จักพอประมาณด้วยอาการอันสม่าเสมอ หมายความว่า ยินดีตามสมควร คือ ของใดก็ตามที่ควรกับฐานะของตน ควรแก่ความสามารถของตน แต่ไม่ไปยินดีกับของที่ลึกลับลับซับซ้อนไกลงาของที่เป็นสินจ้างในทางที่ผิดเหล่านี้เป็นต้น คำสอนเรื่องให้คนยินดีตามสมควรนี้ มิใช่พระพุทธศาสนาสอนให้คนเกียจคร้าน ท้อถอย ไม่ทำการงาน หรือ ทำงานเรื่อยๆ เฉื่อยและอันเป็นภัยต่อความเจริญ ความก้าวหน้าอย่างที่เขาใจกัน ตรงกันข้าม พระพุทธศาสนาสอนให้คนรู้จักสถานะของตนเอง สำนึกในฐานะความสามารถ และความมีคุณธรรมของตนเองเสมอ ถ้าบุคคลรู้จักสำนึกในฐานะหน้าที่ของตนได้ การแย่งชิงดี ซึ่งเด่นกันใหญ่จนกระทั่งทำลายกัน ใส่ร้ายป้ายสีกัน การทุจริตและมิจฉาชีพต่างๆ ที่ระบาดในสังคมทุกวันนี้ก็เพราะคนเหล่านี้ไม่สำรวมในฐานะของตน มีความทะเยอทะยานที่เขาแต่ได้ ไม่คำนึงถึงผิดชอบชั่วดี ความเห็นแก่ตัวของผู้มีอำนาจการกอบโกยฉวยโอกาสของพ่อค้านักธุรกิจ โดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของบุคคลอื่น

^{๓๙} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๕/๒๑๑-๒๑๒. อภ.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๖๑/๑๐๐.

ความเร่าร้อนใจเพราะความโลภ ความไม่รู้จักพอ จนกลายเป็นมัวเมาในวัตถุ
ทะเยอทะยานจนเกินกำลังความสามารถของตน จนกลายเป็นความทุจริตต่างๆ เพียง
เพื่อสนองความต้องการอันเผาลนจิตใจอยู่ ดำเนินชีวิตไปอย่างไรเหตุผลเพราะขาดความ
พอดี ความเป็นผู้มีความสม่ำเสมอคือเป็นผู้วางตัวเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ถือตัว การ
วางตัวให้สมกับฐานะ เรามีฐานะอะไรเป็นลูก เป็นพ่อ-แม่ เป็นผัว-เมีย เป็นครู เป็นศิษย์
เป็นต้น ก็ให้วางตัวสมกับที่ตัวเป็น อย่าเย่อหยิ่งจองหองเกินฐานะ อย่าปล่อยตัวให้ต่ำต้อย
น้อยหน้าเกินความพอดี การปรับปรุงตัวเอง วางตัวเองให้เหมาะสมกับฐานะที่ตัวเป็น

ในการดำเนินชีวิตพระพุทธศาสนาสอนให้ทุกคนหาปัจจัย ๔ หล่อเลี้ยง
ร่างกายพอเพียงเพื่อให้สังขารดำรงอยู่ได้ตามอัฏฐภาพ จากนั้นก็ใช้ร่างกายนี้สร้างความดีให้
เต็มรูปแบบ มิใช่มุ่งหมายให้คนเรารู้สึกว่าทะเยอทะยานจนเกินเหตุ เพื่อให้มีวัตถุ
ต่างๆ พรึ่พร้อมเพื่อบำรุงตนสิ่งเหล่านี้ได้เป็นความสำเร็จของการพัฒนาชีวิต

ความรู้จักพอประมาณทั้ง ๓ ตามที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น บุคคลทุกคนไม่
ว่าคฤหัสถ์หรือบรรพชิต ควรรู้จักวางแผนหรือวางบทบาทชีวิตให้เหมาะกับกำลังของตน
และจัดสรรทรัพย์ เพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และที่สำคัญคือให้รู้จักประมาณในการ
กินการใช้ตามหลักทฤษฎีใหม่ของในหลวงคือ การประกอบอาชีพเพียงพอหรือพอกิน
พอใช้ มีพออยู่พอกิน (ปริमितปาน-โภชนา) ให้รู้จักประมาณในการรับ รู้จักประมาณใน
การจ่ายกับเครื่องใช้สอย เครื่องอุปโภคบริโภคให้เหมาะสมกับฐานะคือภาวะของตน ไม่
ฟุ่มเฟือยสุรุ่ยสุร่ายจนเกินพอดี ไม่ให้ผิดเคืองจนเกินไป พึ่งกำหนดรู้รายได้ และรายจ่าย
แล้วใช้จ่ายไม่ให้เกินรายได้รู้จักเก็บไว้บ้างเพื่อใช้จ่ายในคราวจำเป็น

๕. หลักธรรมที่เป็นเครื่องสนับสนุนความรู้จักพอประมาณ

ความรู้จักพอประมาณเป็นหลักธรรมที่ช่วยขัดเกลาลงใจไม่ให้เกิดความโลภ
หรือเกิดก็จะเกิดน้อยหลักธรรมข้อนี้เป็นธรรมที่ทำให้คนที่นำไปใช้นั้นสามารถยับยั้งชั่งใจ
ตัวเองไม่ให้ตกเป็นทาสของพริ้งพวดีที่ล้ำสมัยในปัจจุบัน ในชีวิตประจำวันของคนเราก็มี
ความต้องการเครื่องบริโภค แต่การใช้เครื่องบริโภคนั้นจะต้องให้เหมาะสมกับสถานภาพของ
ตนเองจึงจะเกิดความสุขได้ ถ้าคนเราอยู่สภาพที่ยากจนเกินไป ไม่อาจหาได้แม้ปัจจัย ๔
อันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของการดำรงชีวิตจะเห็นความสุขได้อย่างไร ในเมื่อคนเรามี

ความทุกข์ไร้สุข ความทุกข์ก็จะกลายเป็นความทะยานอยาก เมื่อความทะยานเพิ่มปริมาณมากขึ้น ความรุนแรงและความเลวร้ายก็บังเกิด สังคมก็ปราศจากความเอื้ออาทรต่อกัน การที่ความเอื้ออาทรต่อกันจะปรากฏขึ้นในสังคม ความเป็นอยู่ในด้านวัตถุก็เป็นเรื่องที่มองข้ามไม่ได้เลย เพราะว่าวัตถุก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งในการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นกับสังคมมนุษย์ อีกทั้งหลักธรรมนี้สอนให้คนพิจารณาให้เห็นคุณประโยชน์และโทษก่อนบริโภคสินค้า ความรู้จักพอประมาณนี้ไม่ได้เป็นหลักธรรมข้อเดียวที่สอนให้คนรู้จักพอกับการรับและการใช้จ่ายยังมีอีกหลายข้อ ซึ่งแต่ละข้อนั้นก็มีความสัมพันธ์กับหลักความรู้จักพอประมาณดังที่ได้กล่าวต่อไป

๕.๑ ความรู้จักพอประมาณกับสันโดษ

สันตุฎฐี หรือ “สันโดษ คือ ความยินดี ความพอใจ ยินดีด้วยปัจจัย ๔ คือ ฝ้านุ่ง, ฝ้านม, อาหาร, ที่นั่ง, ที่นอน, และภัสช, ตามมีตามได้ ยินดีของของตน การมีความสุขความพอใจด้วยเครื่องเลี้ยงชีพที่หามาได้ด้วยความเพียรพยายามอันชอบธรรมของตน ไม่โลภ ไม่ริษยาใคร...”^{๕๐}

สันโดษ หมายความว่า ความยินดี ความพอใจ ความยินดีด้วยของของตนซึ่งได้มาด้วยเรี่ยวแรงความเพียรโดยชอบธรรม ความยินดีด้วยปัจจัยสี่ตามมีตามได้ ความรู้จักก็รู้จักพอ^{๕๑}

ความยินดีด้วยของของตนที่มีอยู่ นิยมของของตน หวงของของตน เชิดชูของของตน เช่น พ่อรักลูกของตน สามีรักภรรยาของตน ภรรยารักสามีของตน เหล่านี้เป็นต้น เรียกว่า รักของของตน

^{๕๐} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๒๔๑/๒๔๔-๒๔๕ สันโดษ หมายถึง ความสันโดษ ๓ ประการ คือ (๑) **ยถาลภสันโดษ** เป็นผู้สันโดษตามมีตามได้ทั้งดีและไม่ดี (๒) **ยถาพลสันโดษ** เป็นผู้สันโดษตามกำลังทั้งกำลังของตนและของทายก (๓) **ยถาสารูปสันโดษ** เป็นผู้สันโดษตามสมควรแก่สมณภาวะ, สันโดษ ๓ ประการ ในปัจจัย ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร จึงเป็นสันโดษ ๑๒ (ม.ม.อ. ๒/๒๕๒/๔๘-๕๐)

^{๕๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒๕.

ยินดีด้วยปัจจัยสี่ ก็คือ ยินดีด้วยทรัพย์สินเงินทอง ตำแหน่ง หน้าที่ และที่อยู่อาศัยก็เหมือนกันที่ได้มาโดยชอบธรรมมีน้อยใช้น้อย มีมากใช้พอประมาณแห่งความจำเป็นตามฐานะของตน พระพุทธองค์มิได้ห้ามให้เราคิดปรับปรุงตัวเองให้เจริญก้าวหน้า แต่ทรงสอนว่าให้รักให้พอใจในสิ่งที่เราได้ ในสิ่งที่มีแล้วเท่านั้นเอง ถ้าคนเราทำอย่างนี้ การคอร์รัปชั่น การกินสินบนก็จะไม่เกิดขึ้นกับสังคม

ยินดีตามมีตามได้ ก็เป็นเรื่องของจิตใจ สมมติว่ามารดาบิดาของตนเป็นคนพิการแต่เราก็รักท่าน เพราะท่านเป็นพ่อแม่หรือผู้ให้กำเนิดแก่เรา เรามีอย่างนั้น เราได้อย่างนั้น เราก็พอใจอย่างนั้นนี่เรียกว่า ตามมีตามได้ อย่างเช่น

สันโดษสำหรับบุคคล คือ บุคคลแต่ละคนย่อมมีสิทธิ์ในการแสดงความคิดเห็น แต่ความคิดนั้นต้องไม่ขัดกับหลักการและเจตนารมณ์ตามระเบียบ กฎเกณฑ์ ทางสังคม เพราะคนเรานั้นต้องอาศัยหมู่คณะในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ การแสดงความคิดเห็นก็ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญต่อตนเพราะการแสดงออกทางพฤติกรรมนั้นก็ต้องผ่านกระบวนการของความคิด ถ้าคิดดีพฤติกรรมที่แสดงก็ดูดี ถ้าคิดไม่ดีพฤติกรรมที่แสดงออกก็ดูไม่งาม

พระพุทธศาสนาจึงเน้นเรื่องความคิดว่าเป็นเรื่องสำคัญ เพราะการแสดงความคิดเห็นย่อมส่งผลกระทบต่อตนเองและสังคม โดยเฉพาะบุคคลที่มีชื่อเสียง มียศ มีอำนาจก่อนที่จะแสดงวิสัยทัศน์จะต้องคำนึงผลที่จะเกิดขึ้น ในเบื้องต้นจะต้องทำความเข้าใจให้กับตนเองเสียก่อนเป็นอย่างน้อย

หลักการสันโดษสำหรับบุคคลก็คือ ความยินดีในสิ่งที่ตนมี ตนได้ ตามสมควรแก่ตน เป็นหลักธรรมที่กำจัดความโลภ ส่งเสริมความเพียร สร้างความพอดีให้เกิดกับบุคคล แต่ความพอดีของบุคคลนั้นมีความแตกต่างกันไป เพื่อให้เป็นบรรทัดฐานเดียวกัน พระพุทธศาสนาจึงได้สอนเรื่อง ความรู้จักพอประมาณ ให้เป็นบรรทัดฐานทางด้านจริยธรรมแก่บุคคลอันเป็นหลักธรรมที่มีความสัมพันธ์กับหลักธรรมานุธรรมปฏิบัติกล่าวคือ เป็นหลักเพื่อปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคม

ความพอใจยินดีในของของตนนั้นอย่างเช่น เรามีดินสองพอง ก็ไม่ทะเยอทะยานอยากได้ดินสอง ๒ B ของเขา เรามีมอเตอร์ไซค์ แต่เพื่อนเรามีรถเก๋ง เราก็พอใจในรถมอเตอร์ไซค์ของเรา ไม่ทะเยอทะยานอยากได้รถเก๋งของเขา ในส่วนที่กล่าวมานี้ ไม่ใช่ว่าคนที่มีดินสองพองจะไม่มีสิทธิ์ที่จะได้ดินสอง ๒ B คนที่มีรถมอเตอร์ไซค์จะไม่มีสิทธิ์

ที่จะได้รตแก่ง ทุกคนมีสิทธิ์ที่จะได้เหมือนกัน การที่เราจะบริโภคแบบไหนก็ต้องดูทั้งกำลังกาย กำลังทรัพย์ของตน จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์สอนให้บุคคลรู้จักยับยั้งชั่งใจและรอคอยโอกาส การรอคอยโอกาสไม่ใช่ที่เราคอยวลาสนาแต่สอนให้คนเรารู้จักอดทนสร้างความเพียรให้เกิดกับตนเองอันเป็นการสร้างความเพียรให้ทำหน้าที่โดยชอบธรรม

สันโดษในหน้าที่ที่ทำงาน บุคคลทุกคนมีหน้าที่เป็นของตนเอง เช่น หน้าที่ในความเป็นพ่อ หน้าที่ในความเป็นแม่ หน้าที่ในความเป็นลูก เป็นต้น ชีวิต หน้าที่การทำงานของตนจะต้องดำเนินไปตามวิถีทางที่ถูกต้อง ไม่เบียดเบียน ไม่เหยียดล้ำหน้าที่ ทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ ส่งเสริมและเกื้อกูลกัน เพื่อให้เจริญก้าวหน้าทั้งตนและบุคคลรอบข้างนี้เป็นการสันโดษในหน้าที่

บุคคลไม่ว่าจะประกอบอาชีพอะไร หากรู้จักหน้าที่ของตนที่พึงปฏิบัติต่อตนเองและสังคม ไม่ทำตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อน รู้จักคุณค่าของหน้าที่การทำงานที่ตนกระทำอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในชีวิตและสังคมนี้คือ ความยินดีในหน้าที่การทำงานที่ตนพึงทำ

ความสันโดษสำหรับครอบครัว สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่รวมกันเป็นกลุ่มตั้งแต่สองคนขึ้นไป สถาบันครอบครัวถือว่าเป็นสถาบันที่ละเอียดอ่อนมาก เพราะคนตั้งแต่สองขึ้นไปอยู่รวมกันในบ้านหลังเดียวกัน เช่น พ่อ แม่ ลูก สถาบันครอบครัวจะแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน ในสถาบันครอบครัวนี้ทุกคนจะมีความภูมิใจในหน้าที่ของตนเองและปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความเต็มใจ

สันโดษในชีวิตและความเป็นอยู่ คือ พึงพอใจกับสภาวะความเป็นอยู่ของตน เช่น พระสงฆ์ก็พึงพอใจในสภาวะของพระสงฆ์อันมีสภาวะความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย ไม่ต้องไปดิ้นรนเพื่อแข่งขันกับใครเขานอกจากตัวเอง คือการสำรวมจิตของตนให้บริสุทธิ์ปราศจากอิจฉา ริษยา

คุณศัพท์ที่พึงพอใจกับชีวิตทรัพย์ที่ตนพึงมีพึงได้ให้ถูกต้องเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองคนรอบข้างและสังคม พระพุทธศาสนามีหลักการในการใช้จ่ายทรัพย์ดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น ส่วนทรัพย์สินมีทั้งทรัพย์สินทางปัญญาและทรัพย์สินทางวัตถุในที่นี้จะกล่าวถึงทรัพย์สินทางวัตถุอันเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิต เช่น ที่ดิน บ้าน นา เป็นต้น ความยินดีในสิ่งเหล่านี้ก็ให้ความยินดีเพียงเพื่อจะเป็นสิ่งที่ปลูกสร้างอันเป็นของตนตามสถานของตนให้สามารถดำรงอยู่ในสังคมได้

การสันโดษนี้พระพุทธศาสนาเน้นธรรมเป็นพื้นฐานในการทำกิจกรรมการทำงานอยู่บนฐานของความไม่เบียดเบียนกันมีความเอื้ออาทรต่อกัน อันเป็นคุณลักษณะทางจริยธรรมต่างๆ อาทิ ความเมตตา ความเสียสละ ความซื่อสัตย์เป็นต้น ที่จะเกิดตามมา อันเป็นธรรมชาติแห่งคุณธรรมที่จะต้องปรากฏในลักษณะที่สอดคล้องกันกับธรรมชาติตามความต้องการที่ปราศจากตัณหาอันเป็นเหตุให้บุคคลไปยึดติดอยู่กับวัตถุนิยม ซึ่งสามารถจำแนกออกได้ดังนี้ สภาวะจริงของปัญญา, สภาวะแห่งของตัณหา, สภาวะความต้องการ

ขณะที่แสวงหาสิ่งตอบสนองความต้องการจะเป็นตัวแปรแทรกที่ไปช่วยบดบังไม่ให้ภาวะแห่งของปัญญาปรากฏตัวสู่ภาวะจริงจนกลายเป็นภาวะบีบคั้นเป็นทุกข์ต่างๆ แต่ขณะเดียวกันการเพิ่มสิ่งตอบสนองความต้องการนี้ ก็อาจส่งผลกระทบไปกระตุ้นให้ความต้องการส่วนเกินของมนุษย์ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นส่งผลให้ภาวะแห่งของปัญญาหรือภาวะแห่งของความบีบคั้นเป็นทุกข์ขยายปริมาณมากขึ้น ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงสอนให้คนรู้จักพอประมาณ อันเป็น จริยธรรมทางการรับ การบริโภคและการใช้กำลังกายและกำลังทางสติปัญญาให้รู้พอดีกับสถานะของตน สันโดษให้พอใจกับของที่มีอยู่ของตน ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงสอนเรื่องสัมมาอาชีวะให้กับมวลมนุษย์เพื่อให้เป็นหลักประกันในชีวิตและทรัพย์สิน

หลักธรรมทั้งสองข้อนี้สอนให้มวลมนุษย์ปรับปรุงตัวเองให้รู้จักการวางระบบใช้จ่ายและพอใจกับของที่ตนมี ให้เป็นคนขยันขันแข็งไม่ดูถูกตัวเองและคิดสร้างตัวให้ดีขึ้น ทั้งป้องกันตัวเอง ไม่ให้ประพฤติดีศีลธรรม และการแสวงหาด้วยความสุจริต อันอยู่บนพื้นฐานของความสามารถของตนโดยไม่หักโหมหนัก ไม่หย่อนยานนักให้เป็นไปตามความพอดีตามกำลังที่ตนมีโดยยึดหลักความพอประมาณและความยินดีกับสิ่งที่ตนมี เป็นเบื้องต้น

๕.๒ ความรู้จักพอประมาณกับความมักน้อย

สภาพสังคมไทยในปัจจุบันเป็นสังคมแห่งการบริโภคเสียมากกว่าเป็นสังคมแห่งการผลิต ด้วยการรับเอากระแสวัตถุนิยมหรือทุนนิยมให้เข้ามาครอบงำวิถีชีวิตจนวิถีชีวิตคนไทยเปลี่ยนไปจากความเป็นไทยดั้งเดิมที่มีความเอื้ออาทรต่อกันเกือบจะกลายเป็นวิถีชีวิตแบบตะวันตก

พระพุทธศาสนามีคำสอนให้คนรู้จักมักน้อยแต่ไม่ใช่เกียจคร้าน คำว่ามักน้อย ตรงกับภาษาบาลีว่า *อัปปิจจตา* คือ ความมักน้อย ยินดีในการมีบริหารใช้สอย เท่าที่จำเป็น ตรงกันข้ามกับการสะสม แสวงหาความร่ำรวยมั่งคั่ง อวดมั่งอวดมีกันเยี่ยง ฆราวาส ธรรมข้อนี้มักมีการกล่าวขานกันว่าสอนให้คนไม่ขยัน สอนให้คนเกียจคร้าน ซึ่งเป็นการตีความหมายของหัวข้อธรรมกันอย่างผิดๆ จึงดูว่าจะจะเป็นธรรมที่ขัดขวาง ความก้าวหน้าของบุคคลและขัดขวางกับคำว่า พอประมาณ แม้ที่จริงธรรมข้อนี้สอน คนให้รู้จักฐานะของตนเอง มีน้อยให้ใช้แต่น้อย ดังมีคำว่า นกน้อยทำรังแต่พอตัว ทำเกินตัวไม่ได้มันจะเป็นทุกข์ให้ทำตามกำลังของตัวที่มีอยู่ ไม่ใช่ว่ามี ๑ บาทใช้ ๒ บาททอย่างนี้ไม่ใช่ คือมี ๑ บาทใช้สัก ๕๐ สตางค์ หรือ ๗๕ สตางค์อย่างนี้ เรียกว่ามักน้อย คือ ไม่ใช่ให้เกินตัวดังนั้น ความมักน้อยสามารถแบบออกเป็น ๔ จำพวก คือ

๑. มักน้อยในปัจจุบัน (*ปัจจุยปะปัจจุใจ*) *ปรารณาน้อยในปัจจุบัน*^{๔๒} ๔ ผู้ใด ปรารณาน้อยในปัจจุบัน ๔ ย่อมรู้อำนาจของทายก อำนาจแห่งไทยธรรม และรู้กำลังของตน ถ้าไทยธรรมน้อย ทายกพึงประสงค์ถวายมากก็รับแต่น้อยด้วยอำนาจแห่งไทยธรรม ถึงไทยธรรมมาก ทายกปรารณาถวายมาก เธอรู้กำลังของตนแล้ว รับแต่พอประมาณ เท่านั้น ภิกษุผู้รู้จักประมาณ รับด้วยอาการดังกล่าวแล้ว ชื่อว่า บำเพ็ญอัปปิจจ ปฏิปทา ลากที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้นแก่เธอ ที่เกิดขึ้นแล้วย่อมถาวร เหล่าชนผู้ยังไม่เลื่อมใสย่อม เลื่อมใส ผู้เลื่อมใสแล้วย่อมเลื่อมใสยิ่งขึ้น ภิกษุนั้นเป็นจุดดวงตาของมหาชนทำ พระศาสนาให้ดำรงอยู่นาน

๒. มักน้อยในอุดมคติ^{๔๓} (*ธตุงคปะปัจจุใจ*) หมายความว่า ภิกษุผู้สมาทานใน การปฏิบัติ อย่างเช่น สมาทานถือผ้าบังสุกุล ฉันอาหารเมื่อเดี๋ยวเป็นวัตรเป็นต้น กล่าวคือ ความเป็นผู้มีเจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากความเป็นผู้ไม่สะสมเป็นผู้เสียสละโดยการไม่ยึดมั่น ในสิ่งของต่างๆ ให้พิจารณาว่า มันเป็นของไม่เที่ยง มันเป็นภาวะอันหนัก ซึ่งอุดมคตินี้ก็จะมีอยู่อย่างนี้

^{๔๒} มังคลัตถทีปนี แปล เล่ม ๔, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๙๒.

^{๔๓} อ่างแล้ว, หน้า ๙๙.

“วินิจฉัยในอุตงคฺนี้” ฟังทราบโดยอรรถ (แห่งคำ) ๑ โดยปกิณณกะมี
ลักษณะ

เป็นต้น ๑ โดยการสมาทาน ๑ โดยวิธี (ปฏิบัติ) ๑ โดยประเภท ๑
โดย

ความแตก ๑ โดยอนิสงส์แห่งอุตงคฺนั้นๆ ๑ โดยกุสลติกะ ๑ โดยจำแนก
ศัพท์ มีอุตศัพท์เป็นต้น ๑ โดยย่อและโดยพิสดารอีก ๑^{๔๔} ตัวอย่าง ;
พระเถระพี่น้องกัน ๒ รูปอยู่ในเจตียพวรรต รูปน้องรับท่อนอ้อยที่อุปัฏฐากส่งไปถวาย ได้
ไปยังที่อยู่ของพระเถระพี่ชายนิมนต์ให้พระเถระกล่าวว่ อย่าเลย ท่านผู้มีอายุ พระเถระ
น้องชายถามท่านว่ารักเอกาสินีอุตงคฺ (อุตงคฺของผู้ถือขันในอาสนะเดียว) หรือ พระเถระ
พี่ชายพูดให้พระเถระน้องชายนำท่อนอ้อยมาให้ แม้เธอจะรักษาเอกาสินีอุตงคฺมานานถึง
๕๐ ปี เพื่อปิดอุตงคฺไว้ทำการบริโภคแล้วอธิฐานอุตงคฺใหม่^{๔๕}

กล่าวคือ พอใจกับสิ่งที่มีอยู่ พอใจกับสิ่งที่ได้ ไม่ทะเยอทะยาน เพื่อฝันจน
เกินตัวจนเป็นเหตุให้ความโลภ ความอยากครอบงำ ความมักมากผลาญกำลัง ความ
ปรารถนาในทางเลวทราม (ทุจริต) พอกพูนขึ้น แต่เป็นการลดละ ความโลภ ความอยาก
ความมักมากและความปรารถนาในทางเลวทรามอันเป็นหนทางแห่งความเสื่อมจากธรรม
ความมักน้อยนั้นเมื่อกกล่าวโดยภาพรวมแล้วก็คือเอาธรรมะเป็นพื้นฐานเอาการงานเป็นเครื่อง
รองรับ

๓. มักน้อยในปริยัติ หมายความว่า ภิกษุผู้มักน้อยในปริยัติ^{๔๖} แม้เป็นผู้
ทรงพระไตร-ปิฎก ไม่ประสงค์จะให้ใคร ๆ รู้ว่าตนเป็นพหูสูตรเหมือนพระติสสะเถระ
ชาวเมืองสาเกตุเป็นต้น กล่าวคือ ความยินดี ความพอใจกับความรู้ที่ตนมี และพอใจใน
การแสวงหาความรู้ เป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่ศึกษา เพราะการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในปัจจุบัน ยิ่ง
เป็นยุคข้อมูลข่าวสารอันไร้ขอบเขตพร้อมทั้งเทคโนโลยีในปัจจุบันก็ได้มีอิทธิพลต่อการดำเนิน

^{๔๔} วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๓), หน้า
๑๓๐.

^{๔๕} มังคลัตถทีปนี แปล เล่ม ๔, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า
๙๙.

^{๔๖} อ่างแล้ว. หน้า ๑๐๐.

ชีวิตแล้ว ยิ่งจำเป็นต้องพัฒนาตนเองให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา ไขว่คว้าหาความรู้ให้ทันกับสถานการณ์

๔. มักน้อยในมรรคผลที่ตนบรรลุ หมายความว่า *ภิกษุมีความปรารถนาน้อยในอริยมรรค ไม่ปรารถนาให้คนอื่นทราบว่าตนได้บรรลุมรรคผล*^{๔๗} ในกรณีแสดงให้เห็นว่ามักน้อยคือ ความไม่โอ้อวด คุยโวแต่ต้องสำรวมในสถานะของตน ถึงตนเองจะรวยมั่งมีแค่ไหนก็ยังทำตนเป็นคนติดดิน ไม่หยิ่ง ไม่ถือตัว ไม่ยกตนข่มท่าน เป็นผู้มีคุณสมบัติไม่โอ้อวดแต่จะโอ้อวดแสดงศักดิ์ดาของตนว่าตนเป็นคนรวยมีอำนาจเหนือใคร ไม่เกรงกลัวต่อกฎหมายบ้านเมือง เป็นต้น

ดังนั้น ความรู้จักพอประมาณกับความมักน้อยนั้นมืออยู่กับปรากฏการณ์ธรรมชาติในโลกและในชีวิตตลอดเวลา และปัญหาประชาชนในทุกยุคทุกสมัยก็พยายามแสวงหาจุดหมายความต้องการของมนุษย์ ไม่ว่าจะ เป็นหน้าที่การงาน และการดำเนินชีวิตอยู่กับสังคมก็เพื่อจะให้เกิดความสมดุลกันในสังคม

มนุษย์นั้นมักจะเป็นผู้แสวงหาวัตถุตามความต้องการเพื่อชีวิตจะได้มีความสุข ความสงบ พระพุทธศาสนาบอกว่าพฤติกรรมแบบนี้เป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่จะต้องแสดงออก ซึ่งความเป็นจริงแล้วสิ่งเหล่านี้มีอยู่ในตัวของมันแล้ว เมื่อเป็นเช่นนั้นมนุษย์จึงกำหนดเป็นข้อตกลงกันทางสังคมเพื่อให้ชีวิตที่ดีงาม มีความสุขและสังคมสงบ

ความมักน้อยในทางสังคมนั้นไม่ใช่ทำให้คนเกียจคร้านแต่ประการใด แต่ให้คนรู้จักทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์เพื่อความสุขของตนและสังคมไม่ใช่ไปเอาเปรียบสังคม แต่ทำประโยชน์ให้สังคมโดยทำตนให้เป็นที่พึ่งแห่งตนได้ พร้อมทั้งจะรับผิดชอบตนเองไม่ทำตัวให้เป็นปัญหาหรือถ่วงความเจริญไม่ตั้งหน้ารอคอยแต่ความช่วยเหลือจากคนใจบุญ ต้องเป็นผู้ขยันในหน้าที่ของตนนี้เรียกว่า ผู้มักน้อย

๕.๓ ความรู้จักพอประมาณกับความพอดี

^{๔๗} อ่างแล้ว. หน้า ๑๐๑.

มัชฌิมา คือ **ความพอดี**^{๔๘} ความพอดีในที่นี้ตรงกับสุภาษิตอีสานว่า กินหลายท้องแตก แบกหลายหลังหัก หมายความว่า ทำอะไรไม่รู้จักประมาณ ไม่รู้จักความพอดี อาจได้รับอันตรายเหมือนคนที่กินมากๆ ไม่รู้ประมาณท้อง ท้องก็จะแตก หรือ คนไม่รู้จักกำลังความสามารถของตนเอง รับงานจนมากมายก็จะทำให้งานสุ่มตัวเอง ทำให้เป็นโรคประสาท เพราะทำอะไรไม่สำเร็จเป็นภาชิตสอนให้คนทำอะไรแต่พอดี เป็นมัชฌิมาปฏิบัติ *“One should do all in moderation. “IF one eats too much then one’s belly will break, if one carries too much one’s back will break.”*^{๔๙} เป็นหลักธรรมที่ตั้งอยู่ในความเป็นกลาง ทางสายกลางในขั้นตอนของวิธีการ การดำเนินการงานหน้าที่ อย่างเป็นระบบในการปฏิบัติต่อหน้าที่การงาน การปฏิบัติหน้าที่อาศัยพื้นฐานความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและสิ่งแวดล้อม

ความรู้เกี่ยวกับตนเอง คือ การพิจารณาให้เห็นความต้องการที่แท้จริงของตัวเราว่า ตนมีความต้องการเป็นแบบไหน ความต้องการในตัวเราเป็นกุศลหรืออกุศล ถ้าเป็นอกุศลเราก็สลัดมันเสีย แต่ถ้ามันเป็นกุศลก็บำรุงรักษามันไว้อย่าให้มันเสื่อมไปจากตัวเรา

ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม คือ สิ่งรอบข้างบ้าง สังคมบ้าง เหล่านี้เป็นอยู่โดยสภาพแบบไหน แล้วควรจะทำตัวอย่างไรจึงจะเข้ากับสังคมนั้นได้ และตัวเราเองก็ต้องมองตัวเราด้วย เมื่อเห็นความเป็นไปของสิ่งเหล่านั้น ก็หาความเป็นกลางที่จะดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพตามความเป็นอยู่^{๕๐}คือองค์ของมัชฌิมา

ความเป็นผู้รู้จักประมาณของตนเองและสังคมเป็นองค์ธรรมที่เข้าไปเกี่ยวพันในการทำงาน ฉะนั้น ความเป็นผู้รู้จักความพอดีในการเป็นอยู่ ใช้จ่าย ย่อมนำความเจริญมาสู่ตัวเองและสังคม คำว่า เจริญในที่นี้ไม่ได้หมายถึงแต่ความเจริญทางด้านวัตถุแต่อย่างเดียว แต่หมายถึงความเจริญทางจิตใจด้วย

^{๔๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **ธรรมกับการพัฒนาชีวิต**. (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๓๙.

^{๔๙} รศ.อุดม บัวศรี, **ผญาอ้อม ปรัชญาชีวิตอีสาน**, หน้า ๒๖.

มัชฌิมา คือ ความพอดี ตามแนวพุทธศาสตร์มุ่งที่ความสมดุลในการตอบสนองความต้องการของมนุษย์ มนุษย์มักจะตื่นรนหาวัตถุประสงค์ของความต้องการ ทำให้มนุษย์ปลุกจิตวิญญาณของตนและสังคมให้มีความต้องการเพิ่มมากขึ้น ๆ ขณะเดียวกันก็ทำลายศักยภาพในการสร้างสรรค์สิ่งตอบสนองความต้องการของผู้คนให้ลดน้อยลง การปลุกฝังให้คนหลงไหลในวัตถุ ผลักดันให้ผู้คนหันมาทุ่มเทสร้างสรรค์ผลผลิตและสิ่งตอบสนองความต้องการต่างๆ อันส่งผลให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุ เช่น การสร้างตึกหลังใหญ่ ทางคอนกรีตและโรงงานอุตสาหกรรม ดังตัวอย่างการพัฒนาของประเทศอุตสาหกรรมที่ประสบผลสำเร็จหลายประเทศ เป็นต้นขณะที่ความต้องการส่วนเกิน ถูกปลุกเร้าให้ขยายตัวเพิ่มขึ้น และศักยภาพในการสร้างสรรค์สิ่งตอบสนองความต้องการก็ได้รับการพัฒนาให้เพิ่มมากขึ้น ปัญหาหรือภาวะความบีบคั้นเป็นทุกข์ก็จะค่อยๆ ปรากฏออกมาแต่บางส่วนก็จะซ่อนตัวอยู่ในภาวะแฝงเพื่อรอคอยจังหวะเวลาที่จะคลี่คลายปรากฏสู่สภาวะความจริง

เมื่อความโลภของมนุษย์ถูกกระตุ้นให้ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นๆ ภาวะแฝงของปัญหาที่เคยถูกบดบังอยู่ ก็คลี่คลายปรากฏตัวสู่สภาวะจริงกลายเป็นความหายนะและภาวะความบีบคั้นเป็นทุกข์ครั้งใหญ่ของมนุษย์

ดังนั้น ปัญหาเรื่องการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ พระพุทธศาสนาจึงสอนเน้นเรื่องความจริงที่เป็นประโยชน์และสอนสิ่งที่จะนำมาปฏิบัติให้เป็นประโยชน์ในชีวิตจริงได้ พระพุทธเจ้าทรงวางแนวทางปฏิบัติเพื่อให้มนุษย์พ้นจากทุกข์และดำเนินไปสู่ชีวิตอันประเสริฐ ทั้งในระดับโลกียธรรมและโลกุตระธรรมนั่นเอง

พระพุทธธรรมข้อนี้ถือว่าเป็นข้อสำคัญอีกประการหนึ่งเพราะเป็นแนวทางในการปฏิบัติพร้อมทั้งเป็นฐานรองรับในการดำเนินชีวิตอันประเสริฐทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่ว่าประเสริฐนั้นก็เพราะเป็นทั้งมรรคและเป็นทั้งพุทธจริยธรรม สำหรับการครองชีวิตของพุทธศาสนิกชนให้ตั้งมั่นอยู่ พรหมจรรย์หรือพรหมจริยะ ซึ่งหมายถึงระบบการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาดังพุทธภาษิตที่ว่า

“...ภิกษุทั้งหลาย เราไม่สรรเสริญมิจฉาปฏิบัติทา (ไม่ว่า) ของคฤหัสถ์หรือของบรรพชิต คฤหัสถ์ก็ตาม บรรพชิตก็ตาม ปฏิบัติผิดแล้ว ย่อมยังญายธรรมอันเป็นกุศลให้สำเร็จไม่ได้เพราะปฏิบัติผิดแล้ว ย่อมยังญายธรรมอันเป็นกุศลให้สำเร็จไม่ได้เพราะปฏิบัติผิดนั้นเป็นเหตุ ก็มีฉาปฏิบัติทาคืออะไร? คือ มิจฉาทิสฺสุ ๗๗ มิจฉาสมาริ

เราย่อมสรรเสริญ สัมมาปฏิบัติ (ไม่ว่า) ของคฤหัสถ์หรือของบรรพชิต คฤหัสถ์ก็ตามบรรพชิตก็ตาม ประพฤติชอบแล้ว ย่อมทำบุญกรรมอันเป็นกุศลให้สำเร็จได้ เพราะอาศัยการปฏิบัติถูกเป็นเหตุ ก็สัมมาปฏิบัติคืออะไร ? คือ สัมมาทิฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ”^{๕๐}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวไว้ว่า มัชฌิมาปฏิบัติ เป็นประมวลคำสอนภาคปฏิบัติ คือ ระบบ “จริยธรรม” ทั้งหมดของพระพุทธศาสนา มีรายละเอียดขอบเขตกว้างขวาง มากเกินกว่าที่จะพูดถึงให้ครบถ้วนกระบวนความได้แต่สามารถที่จะอธิบาย “ทางสายเดียวแต่มีองค์ประกอบ ๘ อย่าง” อันเป็นหัวข้อสำคัญของ อริยอัฏฐังคิกมัคค์ หรือ อารยอัฏฐางคิกมรรค มรรคอันประเสริฐมีองค์ประกอบ ๘ อย่าง^{๕๑} คือ :-

สัมมาทิฐิ	ความเห็นชอบ	<i>Right View</i>
สัมมาสังกัปปะ	ความดำริชอบ	<i>Right Thought</i>
สัมมาวาจา	วาจาชอบ	<i>Right Speech</i>
สัมมากัมมันตะ	การกระทำชอบ	<i>Right Action</i>
สัมมาอาชีวะ	เลี้ยงชีพชอบ	<i>Right Livelihood</i>
สัมมาวายามะ	ความพยายามชอบ	<i>Right Effort</i>
สัมมาสติ	ระลึกรู้ชอบ	<i>Right Mindfulness</i>
สัมมาสมาธิ	จิตมั่นชอบ	<i>Right</i>

Concentration

องค์ประกอบทั้ง ๘ นี้ มิใช่ทางแยกทาง หรือ ต้องกระทำให้สำเร็จเสร็จสิ้นไปที่ละข้อ หากแต่เป็นส่วนประกอบของทางสายเดียวกันที่ต้องอาศัยพึ่งพิงกัน เหมือนเกลียวเชือก ๘ เกลียวที่รวมกันเข้าเป็นเส้นเดียว ที่ต้องปฏิบัติร่วมกันไปโดยตลอด

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงความพอดีไว้ว่า ความพอดี หมายถึง การรู้จักความพอดี ถ้ารู้จักรู้เพื่อความพอดี^{๕๒}

^{๕๐} ส.ม.(ไทย) ๑๙/๒๒/๒๔. พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พุทธธรรม*, หน้า ๕๘๕.

^{๕๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พุทธธรรม*, หน้า ๖๐๑. ม.ม. ๑๒/๑๓๕/๑๒๖.

^{๕๒} พุทธทาส ภิกขุ, *หัวใจธรรมศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า

สุเมธ ตันติเวชกุล ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความพอดีไว้ ๕ ประการด้วยกัน

ประการที่หนึ่ง คือ ความพอดีด้านจิตใจ หมายถึง พึ่งตนเองทางจิตใจ คนที่สมบูรณ์พร้อมต้องมีจิตใจที่เข้มแข็ง มีจิตสำนึกว่าตนนั้นสามารถพึ่งตนเองได้^{๕๓} ดังนั้นจึงควรที่จะสร้างพลังผลักดันให้มีภาวะจิตใจอีกเข็มต่อสู้ชีวิตด้วยความสุจริต แม้ อาจจะไม่ประสบความสำเร็จบ้างก็ตาม มิพึงควรท้อแท้ ให้พยายามต่อไป พึงยึดพระราชดำรัส “การพัฒนาคน” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นแนวทางดังนี้

“...บุคคลต้องมีรากฐานทางจิตใจที่ดี คือความหนักแน่นมั่นคงในสุจริตธรรม และความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้จนสำเร็จ ทั้งต้องมีกุศโลบาย หรือวิธีการอันแยบยลในการปฏิบัติงานประกอบพร้อมกันด้วยจึงจะสัมฤทธิ์ผลที่แน่นอน และบังเกิดประโยชน์อันยั่งยืนแก่ตนเองและแผ่นดิน..”^{๕๔}

ประการที่สอง คือ ความพอดีทางด้านสังคม หมายถึง พึ่งตนเองทางสังคม ควรเสริมสร้างให้แต่ละชุมชนในท้องถิ่นได้ร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลกัน^{๕๕} นำความรู้ที่ได้รับกับมาถ่ายทอดและเผยแพร่ให้ได้รับประโยชน์ซึ่งกันและกัน ดังพระบรมราโชวาทที่ว่า

“...เพื่อให้งานรุดหน้าไปพร้อมเพรียงกันไม่ลดหลั่น จึงขอให้ทุกคนพยายามที่จะทำงานในหน้าที่อย่างเต็มที่ และให้มีการประชาสัมพันธ์กันให้ดี เพื่อให้งานทั้งหมดเป็นงานที่เกื้อหนุนสนับสนุนกัน..”^{๕๖}

ประการที่สาม คือ ความพอดีทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง พึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ^{๕๗} คือ การส่งเสริมให้มีการนำเอาศักยภาพของผู้คนในท้องถิ่นสามารถเสาะแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติหรือวัสดุในท้องถิ่นที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งส่งผลให้เกิดการพัฒนาประเทศได้อย่างดียิ่ง สิ่งดีก็คือ การประยุกต์ใช้

^{๕๓} สุเมธ ตันติเวชกุล, **ใต้เบื้องพระยุคลบาท**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๔), หน้า ๓๑๗.

^{๕๔} **เศรษฐกิจพอเพียง**, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, ๒๕๔๕, หน้า ๕.

^{๕๕} สุเมธ ตันติเวชกุล. **ใต้เบื้องพระยุคลบาท**, หน้า ๓๑๗.

^{๕๖} **เศรษฐกิจพอเพียง**, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, หน้า ๕.

^{๕๗} สุเมธ ตันติเวชกุล, **ใต้เบื้องพระยุคลบาท**, หน้า ๓๑๘.

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ซึ่งมีมากมายในประเทศ มาใช้และจัดการอย่างฉลาดพร้อมทั้งการเพิ่มมูลค่าโดยให้ยึดหลักการของความยั่งยืน และเกิดประโยชน์สูงสุด “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ฯ ทรงสนพระทัยเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมและให้ความสำคัญกับปัญหาดังกล่าวเป็นอย่างยิ่ง ทรงมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ทรงชี้ให้เห็นว่าธรรมชาตินั้นเชื่อมโยงเกี่ยวพันกัน.....พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสว่า เรามีหน้าที่ความรับผิดชอบต่อโลกนี้ด้วย แต่ต้องทำด้วยความรู้ ความเข้าใจ และด้วยสติปัญญา”^{๕๘}

ประการที่สี่ คือ ความพอดีทางด้านเทคโนโลยี หมายถึง พึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี ควรส่งเสริมให้มีการศึกษา ทดลอง ทดสอบเพื่อให้ได้มาซึ่งเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศและสังคมไทย และสิ่งสำคัญสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับพระราชดำรัสที่ว่า

“...จุดประสงค์ของศูนย์ศึกษาฯ คือ เป็นสถานที่สำหรับค้นคว้าวิจัยในท้องที่ เพราะในแต่ละท้องที่ สภาพฝนฟ้าอากาศ และประชาชนในท้องที่ต่างๆ กันก็มีลักษณะแตกต่างกันมากเหมือนกัน...”^{๕๙}

“...เทคโนโลยีนั้น โดยหลักการคือ การทำให้สิ่งที่มีอยู่ให้เกิดเป็นประสิ่งที่นำมาใช้ประโยชน์ได้ ดังนั้นเทคโนโลยีที่ดีที่สมบูรณ์แบบจึงควรจะสร้างสิ่งที่จะใช้ประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่า และมีความสูญเปล่าหรือความเสียหายเกิดขึ้นน้อยที่สุด แม้แต่สิ่งที่เป็นของเสีย เป็นของเหลือทิ้งแล้ว ก็จะได้ใช้เทคโนโลยีแปรสภาพให้เป็นของใช้ได้ เช่น ใช้ทำขยะและมูลสัตว์ให้เป็นแก๊สและปุ๋ย เป็นต้น...”^{๖๐}

ดังนั้น จากสภาพที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่ๆ มีทั้งดีและไม่ดี จึงต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านและเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับความต้องการของสภาพแวดล้อม ภูมิประเทศ สังคมไทย และควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของเราเอง

^{๕๘} อ่างแล้ว. หน้า ๑๘๙.

^{๕๙} อ่างแล้ว. หน้า ๑๙๔.

^{๖๐} อ่างแล้ว. หน้า ๑๙๑.

ประการที่ห้า คือ ความพอดีทางด้านเศรษฐกิจ หมายถึง พึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ สามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น กล่าวคือ แม้ไม่มีเงินก็ยังมีความ ข้าว ปลา ผัก ผลไม้ในท้องถิ่นของตนเองเพื่อการยังชีพ และสามารถนำไปสู่การพัฒนา เศรษฐกิจของประเทศในระดับมหภาคต่อไปได้ด้วย^{๖๑} ด้านเศรษฐกิจพระบาทสมเด็จพระ อยู่หัวทรงเน้นหนักที่พออยู่พอกิน ดังพระดำรัสว่า “...การจะเป็นเช่นนั้นไม่สำคัญ สำคัญ ที่เราพออยู่พอกินและมีเศรษฐกิจการเป็นอยู่แบบพอเพียงมีพอกิน หมายความว่า คู่มชู ตัวเองได้ให้มีพอเพียงกับตัวเอง...”^{๖๒}

ความรู้จักพอประมาณกับความพอเพียงจึงเป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตของ มวลชนมนุษย์จากบริบทที่กล่าวมาแล้วจะเห็นว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญทั้งสองด้าน คือ ทั้งด้านจิตใจและด้านวัตถุ โดยทั้งสองอย่างนี้จะต้องมีความสอดคล้องกันโดยไม่ เน้นหนักไปในทางใดทางหนึ่ง กล่าวคือ การดำรงชีวิตแบบกลางๆ ดำเนินไปตามทางสาย กลาง ทำตนให้กลมกลืนกับธรรมชาติ ไม่ใช่ความรู้ที่มีอยู่คอยเอาชนะธรรมชาติ แต่เอา ความรู้ที่มีอยู่สร้างสังคมให้มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ โดยใช้ธรรมชาติอำนวยประโยชน์ หรือให้ผลดีแก่ตนเอง สังคมและประเทศ ทั้งนี้เพื่อให้มนุษย์กับธรรมชาติเกื้อกูลกันอย่าง ยั่งยืนเรื่อยไป

๕.๔ ความรู้จักพอประมาณกับการดำเนินชีวิตอย่างพอเหมาะ

สมชีวิตา คือ การดำเนินชีวิตอย่างพอเหมาะ พอดี เมื่อมีทรัพย์แล้ว ควรนำ ทรัพย์นั้นมาใช้จ่ายเลี้ยงชีพให้พอเหมาะพอดีแก่ฐานะไม่ให้อัตคัดฝืดเคืองจนเกินไปพักผ่อน ให้เพียงพอแก่ความต้องการของร่างกาย บำรุงรักษาสุขภาพให้แข็งแรง จะได้มีพลัง ทำงานไปได้อีกนานๆ หากสุขภาพทรุดโทรมความหายนะอื่นๆ ก็จะมาตาม^{๖๓}

^{๖๑} สุเมธ ตันติเวชกุล, **ใต้เบื้องพระยุคลบาท**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๔), หน้า ๓๑๗.

^{๖๒} **เศรษฐกิจพอเพียง**, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ, ๒๕๔๕, หน้า ๑๑.

^{๖๓} วิรัช ถิรพันธุ์เมธี, **พุทธปรัชญาการปกครอง**, (กรุงเทพมหานคร : ดวงแก้ว, ม.ป.ป.), หน้า ๙๔.

การดำเนินชีวิตไปตามกำลังฐานะของตนเองไม่ควรจะทะเยอทะยานให้เกิน
ความเป็นอยู่ของตนเอง ทำชีวิตให้เป็นไปอย่างเรียบง่าย ทำตัวเองให้เป็นผู้มีค่า
มีราคา มีความพอดี และมีใจกว้าง ไม่ใจแคบเห็นแก่ตัว ถ้าคนใดเป็นคนใจแคบเห็น
แก่ตัว ไม่รู้จักความพอดี ผู้นั้นย่อมเป็นคนที่ไม่พึงปรารถนาของบุคคลรอบข้าง แม้แต่
สังคมก็ไม่พึงต้องการบุคคลลักษณะเช่นนี้เหมือนกัน

กล่าวคือ สมชีวิตา เป็นการเลี้ยงชีวิตตามสมควร แก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้
ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก สมชีวิตาจะเน้นหนักไปในด้านการเลี้ยงชีวิต คือ
จักเลี้ยงชีวิตอย่างไร จึงจะจัดว่าเหมาะสม การเลี้ยงชีวิตที่เหมาะสมนั้น จะต้องดูความ
เป็นอยู่และฐานะของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ คือคนที่มั่งคั่งด้วยเงินตรา ยศถาบรรดาศักดิ์
ย่อมจ่ายเงินครั้งละมากๆ ได้เพราะเขามีช่องทางหาเงินได้ง่ายและหาได้หลายทาง เขาย่อม
ใช้จ่ายได้ตามสบายไม่เดือดร้อนเขาจะซื้อบ้าน ซื้อรถยนต์ หรือ เครื่องอำนวยความสะดวก
สะดวกชนิดใด ก็ย่อมซื้อได้ แต่ถ้าหากเขาใช้เกินพอดี หรือใช้จ่ายในทางที่ผิด เช่นใช้
จ่ายอันเป็นทางอบายมุข ก็หมดเนื้อหมดตัวได้

สำหรับผู้มีฐานะปานกลาง และผู้ยากจน จะต้องรู้จักกิน รู้จักใช้ คือต้องใช้
จ่ายอย่างระมัดระวังอย่างไม่ทะเยอทะยาน หรืออยากได้ในสิ่งที่ไม่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต
เช่น อยากมีรถยนต์ขี่ อยากมีโทรทัศน์สีดู ซึ่งความจริงเราไม่มีเงินพอ แต่ต้องไปกู้หนี้ยืม
สินเขามา หรือต้องผ่อนส่งเป็นเวลายาวนานอันจะเป็นทุกข์เพราะความเป็นหนี้มากขึ้น และ
เมื่อมีหนี้สินติดตัวมากปัญหาต่างๆ ก็จะติดตามมาเป็นลำดับ พระพุทธองค์ตรัสว่า “การ
เป็นหนี้ เป็นทุกข์ในโลก”

หนทางที่ผู้มีฐานะปานกลางและยากจนจะปฏิบัติตัวต้องนำธรรมะ คือ ความรู้
จักพอประมาณไปใช้ในการดำรงชีวิต เป็นผู้มีความยินดีในสิ่งที่ตนมีในสิ่งที่ตนได้ เป็นผู้
ประกอบชีวิตที่สุจริต รู้จักใช้จ่ายให้พอเหมาะกับฐานะ มีแค่นี้ก็พอใจที่จะใช้เท่าที่มีอยู่
ไม่ต้องดิ้นรนแสวงหาจนเกินความสามารถของตนเอง

ความรู้ความสามารถของคนเรานั้นมีไม่เหมือนกันเช่น คนๆ หนึ่ง มี
ความสามารถหาเงินได้เดือนละสามหมื่นสี่หมื่น แต่บางคนหาได้แค่เดือนละสองพันสามพัน
ก็แสนยากลำบาก เมื่อเป็นเช่นนี้ เราก็พึงดูสภาวะ คือความเป็นไปของตัวเองว่าอยู่ใน
ฐานะเช่นไร แล้วก็ใช้จ่ายให้เหมาะสมกับฐานะความเป็นอยู่ของตัวเอง การที่ใช้จ่ายให้

เหมาะสมกับฐานะความเป็นอยู่ของตัว ก็จะได้รับความสุขตามสมควรแก่ฐานะ และจะไม่มีความเดือดร้อนใจในภายหลัง

ส่วนความรู้จักประมาณในการเลี้ยงชีวิตชอบก็คือ รู้จักหา รู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ใช้ทรัพย์ให้เป็นประโยชน์

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่าการบริโภคอาหาร ความเป็นอยู่ และการใช้จ่ายตามนัยพระพุทธศาสนาเห็นคุณประโยชน์อย่างนี้

การบริโภคมีความตามบาลีว่า โภชเน มตฺตญฺญตฺตา คือ ความรู้จักประมาณในการบริโภค ให้กินพอดีเป็นหลักเบื้องต้น อาหารเป็นปัจจัยสำคัญเกี่ยวกับสุขภาพ การบริโภคไม่พอก็ทำให้เกิดโรคได้ การบริโภคมากเกินไปก็ทำให้เกิดโรคได้ คนที่บริโภคมากเกินไปก็เกิดปัญหาเหมือนกัน เช่น โรคอ้วน โรคไขมันในเลือดสูง ความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคเก๊าท์ โรคหัวใจวาย เนื่องจากหลอดเลือดหัวใจตีบตัน โรคเครียด เป็นต้น

การบริโภคน้อยเกินไป ทำให้เกิดผ่ายผอมและไม่แข็งแรงและยังเป็นโรคติดเชื้อได้ง่าย และชักนำให้เกิดโรคอื่นๆ ต่อไป เช่น โรคพยาธิ โรคคลื่นหัวใจรั่ว และโรคไต เป็นต้น

การบริโภคทั้งสอง ถือเป็นการสุดโต่งและไม่เป็นธรรมชาติ ในสมัยพุทธกาลก็มีคนที่ปฏิบัติสุดโต่งอยู่สองจำพวก พวกหนึ่งนิยมการเสพสุขทางเนื้อหนังและวัตถุ (กาม) เป็นสาระเรียกว่า กามสุขัลลิกานุโยค

อีกพวกหนึ่งตรงข้ามพยายามทรมานตนเองด้วยประการต่างๆ เช่น อดอาหาร เพื่อจะยังกิเลสให้เหือดแห้งไป การปฏิบัติแบบนี้เรียกว่า อตฺตกิลฺมณฺานุโยค

พระพุทธองค์ได้ทรงทดลองมาแล้วทั้งสองแนวทาง และเห็นว่าวิธีสุดโต่งทั้งสองไม่สามารถทำให้บรรลุธรรมได้ ไม่ใช่หนทาง จึงทรงประกาศทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา การที่ปฏิบัติสุดโต่งนี้ ไม่เป็นไปในแนวพุทธธรรมและก่อให้เกิดปัญหาสาธารณสุขและปัญหาสังคมด้วย

ดังนั้น จากการศึกษาพบว่าหลักธรรมทั้ง ๕ นี้มีความเหมือน คือ การดำเนินชีวิตที่ไม่เบียดเบียนตนและคนอื่น การทำตนไม่ให้เป็นภาระของสังคม และการสร้างสรรค์สังคมให้มีสันติสุขรวมกันและการหลุดพ้นจากความอยาก (ตัณหา) ให้

สร้างสรรค์ความอยากที่เป็นวิสัยธรรมของคน (ฉันทะ) ส่วนความต่างกัน คือ ความรู้จักพอประมาณ (Moderation) ในการบริโภคปัจจัย ^๔ **สันโดษ (Contentment)** คือ ความพอใจ ความสุขใจ ความอึดใจกับสิ่งที่ตนมีอยู่ **ความมักน้อย (Paucity of wishes)** คือ ความต้องการสิ่งของที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตเท่าที่มีความจำเป็น **ความพอดี (The waddle Path)** คือ พอดีในการดำเนินชีวิตแบบทางสายกลาง และ **ความพอเหมาะ (balanced lifestyle)** คือ การดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมกับฐานะของตน

๖ หลักธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อความรู้จักพอประมาณ

๖.๑ ความอยากได้ (โลภะ) เห็นแก่ตัว ลุอำนาจ ตื่นรนเพื่อมีสิทธิเหนือสิ่งของของผู้อื่น คือความทะเยอทะยานอยากได้ เมื่อความโลภเกิดขึ้นครอบงำจิตของบุคคลใด ย่อมทำให้บุคคลนั้นประพฤติทุจริต เช่น การขโมย การลักขโมย การปล้น ทรัพย์ รวมไปถึงการฟุ้งเฟ้อ ความตระหนี่และการหลอกลวงเป็นต้น ความโลภจึงทำให้คนเป็นคนตระหนี่และมักมาก คาถาในอสีตภาชาดก ในนวมวรรคทุกนิบาตว่า

“บุคคลผู้ปรารถนาเกิน ย่อมเสื่อมจากประโยชน์เหมือนเราเสื่อมแล้วจากพระนางอสีตภาเทวี ฉะนั้น เพราะความโลภจัด และเพราะความเมาด้วยสามารถแห่งความโลภ”^{๖๔}

ความโลภจึงเป็นความปรารถนาในสิ่งที่ได้มาในทางไม่ควร ยินดีที่จะได้ในที่ไม่ชอบธรรม ความอยากนั้นยังจัดออกเป็นลักษณะ คือ ความอยากได้โดยทางทุจริต คือ คนเราทุกคนยังมีความต้องการด้วยกันทั้งนั้น เช่น อยากได้ข้าว น้ำ เงิน ทอง เสื้อผ้า นี่เป็นเพียงลำพังแต่ความอยากอันเป็นไปตามความต้องการตามวิสัยธรรมตาของคนทั่วไปไม่ใช่โลภะ

ความอยากที่เป็นโลภะคือความอยากได้ในทางทุจริตเท่านั้น และโลภะนั้นไม่เกี่ยวกับความอยากได้มาก หรือน้อยแต่ประการใด หากแต่ว่าถ้าใครอยากได้เงินสักพัน

^{๖๔} มังคลัตถปิณี แปล, เล่ม ๔, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๗๓.

บาท แต่เป็นการได้มาโดยสุจริต ความอยากนั้นก็ไม่เป็นความโลภ แต่อยากได้เงิน ๑
สตางค์ แต่การได้มาโดยวิธีทุจริตนั้นจึงเรียกว่าความโลภ

เมื่อความอยากที่เป็นโลภะเกิดขึ้นครอบงำจิตสันดานของบุคคลได้แล้วยอมทำให้
บุคคลนั้นประพฤติทุจริตได้ต่างๆ ความอยากที่เป็นโลภะเป็นความอยากที่ไม่ประกอบด้วย
ธรรมอย่างเช่น ความเพ่งเล็ง ความมักมาก ความตระหนี่ ความหลอกลวง การฉ้อโกง
การลักขโมย และการปล้นสดมภ์เป็นต้นความอยากเหล่านี้มักจะมีมูลเหตุมาจากความ
โลภะเป็นส่วนใหญ่ คนที่มีความโลภเป็นมูลเหตุนี้ไม่ว่าจะมีฐานะดี มั่งคั่ง ร่ำรวยก็ตาม
เขาเหล่านั้นยังมีความอยากได้สิ่งต่างๆ มากยิ่งขึ้น เมื่อความอยากมากขึ้นเขาจึงแสวงหา
เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งเหล่านั้นโดยไม่คำนึงว่า จะได้มาโดยวิธีใดก็ตามขอเพียงให้ได้สิ่งนั้นมาก็
เป็นพอความโลภนั้นจึงเป็นบ่อเกิดของความคดโกง ข้อฉ้อฉลอันเป็นเหตุของทุจริตต่อหน้าที่
การงานของตนและกลุ่มคน

๖.๒ ความมักมาก (มहिจฉตา) คือ ความอยากได้ยิ่งๆ ขึ้นไปของภิกษุผู้
ไม่สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานะปัจฉัยภคัสสชชะบริหาร หรือ ด้วย
กามคุณ ๕ ตามมีตามได้ ความอยากได้ ตามความปรารถนา ความอยากได้เกิน
ประมาณ ความกำหนด ความกำหนดนัก ความกำนัดนักแห่งจิต มีลักษณะเช่นว่านี้
เรียกว่า มहिจฉตา^{๖๕} ความมักมากนี้ยอมทำให้ตนต้องเดือดร้อนทั้งกายและใจ อย่างเช่น
หมิ่นตัวที่ถูกความอยากครอบงำหนักออกจากป่าเข้าไปหากินในหมู่บ้าน ชาวบ้านเห็นเข้า
จึงพากันตีหมิ่นศีรษะหมิ่นแตก แต่หมิ่นนั้นก็หลบเข้าป่าไปได้ จากนั้นหมิ่นจึงคิดว่าตนเอง
ถูกความหิวครอบงำจึงถูกพวกมนุษย์ตีเอา ด้วยเหตุนี้ความทุกข์จึงเกิดแก่หมิ่นนั้น หมิ่นนั้นจึง
อธิฐานจึงได้อธิฐานอุโบสถด้วย ๒ คาถานี้ในปัญญาไปสถขาดก ในปกิรณกวรรคว่า

“ข้าพเจ้าดูหมิ่น (ละเลย) ที่อยู่อาศัยของตนได้ไปสู่ที่ชุมนุมชน เพราะความ
เป็นผู้มักมากจนทั้งหลายออกจากบ้านนั้นแล้วพากันโบยข้าพเจ้าด้วยเกาทัณฑ์ ข้าพเจ้านั้น
ศีรษะแตกมีอวัยวะเปื้อนด้วยเลือด จึงกลับมาสู่ที่ตนเคยอยู่ เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึง
รักษาอุโบสถขอความเป็นผู้มักมากอย่าได้มีอีกเลย”^{๖๖}

^{๖๕} อภ.วิ.(ไทย) ๓๕/๘๕๐/๕๕๑.

^{๖๖} มงคลัตถทีปนี แปล, เล่ม ๔, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, หน้า ๘๐.

ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นคนมักมาก คับแค้น ไม่สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานะปัจจัย เกสัชชะบริหารตามแต่จะได้ ย่อมตั้งความปรารถนาชั่ว เพื่อไม่ให้ผู้อื่นดูหมิ่น เพื่อให้ได้ลาภและชื่อเสียง....^{๖๗}

อรรถกถาเอกนิบาตอังคตตรนิกายว่า “ที่ชื่อว่า มิจฺจุตฺตา ได้แก่ ความโลภใหญ่ ที่ท่านหมายกล่าวไว้ว่า ‘บรรดาธรรมเหล่านั้น ความเป็นผู้อยากใหญ่ คือ ความใคร่ยั้งๆ ขึ้นไป ของบรรพชิตผู้ไม่สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจจัย เกสัชชะบริหารตามมีตามได้ หรือของคฤหัสถ์ผู้ไม่สันโดษด้วยกามคุณ ๕, ความอยาก คือ ความเป็นไปแห่งความอยาก ความเป็นผู้ปรารถนาใหญ่ ความยินดี ความกำหนด นักแห่งจิตเห็นเป็นปานนี้, นี้เรากล่าวว่า มิจฺจุตฺตา”

ฎีกาเอกนิบาตอังคตตรนิกายนั้นว่า ความอยากของบุคคลนั้นใหญ่ เหตุนั้น บุคคลนั้น ชื่อว่า มหิจฺจุ. ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีความอยากใหญ่นั้น ชื่อว่า มหิจฺจุตฺตา. ที่ชื่อว่า มหาโลภ ได้แก่ ความโลภมีอารมณ์มาก เพราะกำหนดเฉพาะวัตถุใหญ่และวัตถุมาก. ด้วยคำว่า อิตธีตฺร เป็นต้น ท่านกล่าวความเป็นผู้ปรารถนาใหญ่ที่เกิดขึ้นแก่บรรพชิตทั้งหลาย. คำว่า ปญฺจฺหิ วา กามคฺเชนฺหิ เป็นต้น ท่านกล่าวด้วยสามารถแห่งคฤหัสถ์ทั้งหลาย

อรรถกถาวิภังค์ว่า “ความเป็นผู้ใคร่โดยวิเศษ ชื่อว่า ภิกฺขุโยกมฺยุตฺตา. ความอยากด้วยสามารถแห่งความปรารถนา, ความอยากนั้นแล ชื่อว่าความเป็นไปแห่งความอยาก หรืออาการแห่งความอยาก.”

ฎีกาเอกนิบาตอังคตตรนิกายว่า ความเป็นไปด้วยความอยาก ชื่อว่า อิจฺจุตฺตํ. ความเป็นผู้ปรารถนาใหญ่ ชื่อว่า มหิจฺจุตฺตา. แต่โดยอรรถ ความเป็นผู้ปรารถนาใหญ่นี้ ก็คืออรรถะนั้นเอง เหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า ราโค สาราโค เป็นต้น.

อรรถกถาชื่ออัฐสุสาลินีว่า “สภาพใด ย่อมกำหนดนัก เหตุนี้ สภาพนั้น ชื่อว่า สาราโค.” อรรถกถาวิภังค์ว่า “บุคคลย่อมปรารถนาวัตถุใหญ่ ก็หรือว่า ความปรารถนาของบุคคลนั้นใหญ่ เหตุนี้ บุคคลนั้น ชื่อว่า มหิจฺจุ (ผู้มีความปรารถนาวัตถุใหญ่ หรือผู้มีความปรารถนาใหญ่). ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีความปรารถนาใหญ่นั้น ชื่อว่า มหิจฺจุตฺตา.

^{๖๗} อภ.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๑๕๗/๒๑๗-๒๑๘.

อรรถกถาวิเนตสูตร และเอกนิบาต อังคุตตรนิกายว่า “ก็ความยกย่องคุณที่มี อยู่และความเป็นผู้ไม่รู้จักประมาณ ในการรับ ชื่อว่า มหิจุตดา. แม้ มหิจุตดา นั้น มาแล้วโดยนัยนี้ว่า “คนบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มึศรัทธา ย่อมปรารธนาว่า ‘ชนจรรู้เราว่า เป็นผู้มึศรัทธา,’ เป็นผู้มึศีล ย่อมปรารธนาว่า ‘ชนจรรู้เราว่า เป็นผู้มึศีล’ ดังนี้แล.”^{๖๘}

ไม่ว่าจะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ ถ้ามีความปรารธนามากจนเกินตัวหาความ พอดีไม่ได้ ก็เกิดความกระวนกระวายใจหาความสุขไม่ได้ คอยแต่จะคิดริษยาบุคคล อื่น แม้จะประกอบกิจการงานก็จะหาความสุขไม่ได้

๖.๓. ความปรารธนาลามก (ปาปิจุตดา) ใฝ่ต่ำในทางเลวทรามเป็นเหตุ ทำให้เบื่องาน ไม่อยากทำอะไรให้เป็นกิจลักษณะ ชอบแต่ให้ได้ลาภผลมาเปล่าๆ รุก ไร้วางใจให้คิดเลวทรามให้พอใจตรงกันข้ามกับความอยาก เช่น อยากได้ผลแต่เบื่องาน ก้าว ทุกข์แต่กลัวทำเหตุแห่งทุกข์ รักสุขแต่เกลียดเหตุแห่งสุข อยากดีแต่ประพฤติชั่ว ไม่ทำดี แต่อยากให้เขาชมว่าดีชอบโกหกประกาศคุณความดีที่ตนไม่มีแก่คนอื่น คนที่อยากดีแต่ ทำชั่วนั้นเป็นคนที่สับสนในตัวเอง หาความพอประมาณในตนไม่ได้เป็นคนปรารธนามาก

อรรถกถาวิเนตสูตร และเอกนิบาต อังคุตตรนิกายว่า ก็ความประกาศคุณที่ ไม่มี และความเป็นผู้ไม่รู้จักประมาณในการรับ ชื่อว่า ปาปิจุตดา ปาปิจุตดา นั้น มาแล้วใน พระอภิธรรมนั้นแล โดยนัยเป็นต้นว่า บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ไม่ มีศรัทธาคิดว่า ขอชนจรรู้จักเราว่า มีศรัทธา ดังนี้ บุคคลผู้ประกอบด้วยความเป็นผู้ ปรารธนาลามกนั้น ย่อมตั้งอยู่ ในความเป็นคนล่อลวงแท้

ฎีกาวิเนตสูตร และเอกนิบาตอังคุตตรนิกายนั้นว่า ความปรารธนาชั่ว คือ ลามก เลวทราม เพราะประกาศคุณที่ไม่มีอยู่ ชื่อว่า ปาปิจุตดา การประกาศคุณที่ไม่มี ในตนประดุจว่ามีอยู่ แก่ชนเหล่าอื่น ชื่อว่า ความประกาศคุณที่ไม่มี^{๖๙}

ปาปิจุตดา ความใฝ่ต่ำในทางเลวทรามเป็นเหตุนำไปเพื่อความไม่ซื่อตรง คด โกง ทุจริต คอร์รัปชัน จนเกิดความเบียดเบียนหมั่นหมองทำร้ายเอาวัดเอาเปรียบกันจน กลายเป็นปัญหาของสังคมและประเทศ ความที่คนทั้งหลายมีความใฝ่ต่ำจนเป็นเหตุให้เกิด

^{๖๘} มังคลัตถทีปนี แปล, เล่ม ๔, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, หน้า ๘๒.

^{๖๙} อ่างแล้ว, หน้า ๘๘.

ความทุจริตจึงทำให้ผลกระทบแก่คนทั้งหลายด้วยทุกขโศกนาฏกรรม คนอีกจำนวน
มากต้องเดือดร้อนเพราะความไม่ซื่อของคนบางกลุ่มจนเกิดการทะเลาะวิวาทแก่งแย่งเพราะ
ขัดผลประโยชน์ เมื่อมีการขัดผลประโยชน์ก็เกิดการคอร์รัปชันขึ้นทั้งในระบบข้าราชการ
และ นักธุรกิจดังที่เป็นข่าวกันอยู่ในปัจจุบันว่า ข้าราชการขายความสะอาด “ขายคิว”
นักธุรกิจซื้อความสะอาด “ซื้อคิว” ดังนี้ เป็นต้น

เราจึงเห็นว่าปัญหานั้นเกิดมาจากเศรษฐกิจ เศรษฐกิจเกิดขึ้นเป็นปัญหา
เพราะความไม่มีศีลธรรมของข้าราชการและนักธุรกิจ เราต้องเอาศีลธรรมมาแก้ความคด
โกงแล้วสร้างให้มีความสำนึกเรื่องความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของข้าราชการแล้วชี้ให้เห็นถึง
โทษของการคอร์รัปชันที่มีผลกระทบต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม และ
ประเทศชาติ

สรุปความรู้จักพอประมาณ คือ จุดสมดุลภาพในระหว่างรายรับและรายจ่าย
การกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรายได้อับรายจ่ายนั้นจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ ภาวะสมดุลจะ
ควบคุมการวางแผน เพื่ออนาคต หลักคำสอนเรื่องการใช้จ่ายในพระพุทธศาสนา
ได้กล่าวถึงจุดสมดุลเกี่ยวกับรายได้และรายจ่าย ดังหลักโภควิภาค^{๓๐} ๔ คือ การแบ่ง
ทรัพย์ออกเป็นสามส่วนๆ เพื่อสะดวกในการจัดสรรค้อย่างเช่น ส่วนที่หนึ่งจ่ายในการดำเนิน
ชีวิต ส่วนหนึ่งสำรองเป็นหลักประกันความมั่นคง และอีกส่วนหนึ่งเพิ่มทุนในอาชีพ
เริ่มต้นจากตัวเราโดยพิจารณารายละเอียดโดยลำดับดังนี้

๑. รู้จักตนเองหรือภาวะที่รับผิดชอบอยู่อย่างถ่องแท้ ทั้งข้อจำกัด
ข้อผิดพลาด คุณสมบัติเด่น และโอกาสแห่งการพัฒนา

๒. ตั้งใจพัฒนาตนเองและหรือองค์กรที่รับผิดชอบอยู่ ส่งสภาวะอันเป็นที่สุด
อย่างต่อเนื่องเชิงระบบด้วยความเพียร ความอดทน ความเมตตาและการอภัยต่อตนเอง
และผู้อื่น

๓. หมั่นปล่อยวางสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องสู่ความสำเร็จท่ามกลางปฏิบัติการ ด้วยการ
กลั่นกรองความอยากให้เป็นไปอย่างพอเหมาะพอควร การพัฒนาภาวะให้เป็นหน้าที่

^{๓๐} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๕/๒๑๑-๒๑๒. อภ.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๖๑/๑๐๐.

การปรับพันธะให้เป็นสัมพันธ์ การทรงอุเบกขาในท่ามกลางความวุ่นวายสับสน และการชำระความดีให้เป็นความบริสุทธิ์เสมอ

เมื่อวิเคราะห์คุณภาพของความพึงพอใจสูงสุดที่ได้รับ นอกเหนือไปจากวัตถุ ในรูปของสินค้าและบริการซึ่งเป็นสิ่งภายนอก ความรู้จักพอประมาณได้ชี้ให้เห็นถึง สภาพที่เป็นจริงจากการได้รับความสุข จากปัจจัยภายใน และจากความสัมพันธ์ภายใน กับภายนอกนั้นคือ คุณภาพภายในระหว่าง “กายและจิต” คุณภาพทางสังคมระหว่าง มนุษย์กับมนุษย์และคุณภาพของมนุษย์ในระบบนิเวศ

ความรู้จักพอประมาณที่ให้คุณภาพระหว่างกายและจิต ชีวิตของมนุษย์เรามี กายกับใจ เพราะทั้งกายและใจต่างก็ต้องมีภาวะที่เรียกว่า “คุณภาพ” คุณภาพในทาง กายเราพูดไปแล้ว ถ้าหากว่าเสียคุณภาพทางกายก็จะเกิดโรคทางกาย ถ้าปรับให้เกิดความ พอเหมาะพอดีสมดุลขึ้น สุขภาพกายก็ดำรงอยู่ได้ในทางจิตใจ ถ้าหากว่าเสียคุณภาพก็จะ มีโรคทางจิตใจ เมื่อคนรู้จักปฏิบัติให้ถูกต้อง คือ เวลากายเสียดุล ก็เอาใจมาช่วยกาย หมายความว่า ถ้าวางกายเสียดุลก็เสริมด้วยกำลังใจ เอาจิตใจมาช่วยถ่วงดุลไว้ทำให้กาย ได้ดุลสูงขึ้นไปกลับมาช่วยร่างกายให้ดีขึ้น ระหว่างกายกับจิตต้องอาศัยซึ่งกันและกัน

ความรู้จักพอประมาณที่ให้คุณภาพทางสังคม ได้แก่ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ มนุษย์อยู่ร่วมกันในระดับ ครอบครัว ชุมชน และสังคม มีความรักษา ความเอื้ออาทร มนุษย์ในสังคมจึงต้องรักษาคุณภาพความสัมพันธ์กับผู้อื่น ไม่ให้เกิดผลเสีย ไม่ให้เกิด ความบกพร่อง ถ้าเกิดผลเสียก็คือ ความสัมพันธ์ในทางสังคมของเราเอียงหรือหลุดไป เมื่อมีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีก็เกิดผลเสียแก่การดำเนินชีวิต ทำให้ไม่มีความก้าวหน้าคุณภาพ ในทางสังคมนี้ไม่ใช่เฉพาะการที่เราอยู่ร่วมกับผู้อื่นโดยไม่เบียดเบียนกันและอยู่ร่วมกันด้วยดี เท่านั้น แต่หมายถึงว่าในสังคมวงกว้าง มนุษย์จะอยู่ร่วมกันด้วยดีอย่างไรก็ต้องอยู่ด้วย คุณภาพของสังคมนั้นๆ

ความรู้จักพอประมาณที่ให้คุณภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ในระบบนิเวศ มนุษย์ต้องสร้างสัมพันธ์กับธรรมชาติให้ดี ธรรมชาติจะอยู่ได้ต้องมีคุณภาพ ถ้าขาด คุณภาพเมื่อไรก็เกิดปัญหาทันทีอย่างในปัจจุบันนี้ถือว่าเกิดความบกพร่อง เกิดการเสียดุลย ภาพหรือในธรรมชาติแวดล้อมหรือในระบบนิเวศ ตอนนี้กำลังมีปัญหามาก ไม่ว่าจะ เป็นปัญหามลภาวะ เช่น น้ำเสีย ดินเสีย อากาศเสีย นี่เป็นการเสียคุณภาพในโลก มนุษย์ ถ้าธรรมชาติแวดล้อมเสียคุณภาพไป ต่อไปมนุษย์เองก็จะอยู่ไม่ได้ ความรู้จัก

พอประมาณจึงเน้นให้รักษาคุณภาพในธรรมชาติ ซึ่งเกี่ยวกับคุณภาพในธรรมชาติจะได้
พูดถึงรายละเอียดในบทต่อไป

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

นับตั้งแต่ประเทศไทยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ และ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ - ๗ นั้น พบว่าชุมชนส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบของการพัฒนาประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ บางชุมชนได้เปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยในขณะที่บางชุมชน ไม่สามารถปรับตัวและมีปัญหาที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเป็นอย่างมาก ในแผนพัฒนาฉบับที่ ๘ จึงได้เน้นความสำคัญของการพัฒนาที่คนเป็นศูนย์กลาง และการพัฒนาพลังของชุมชนและประชาสังคม ตลอดจนพัฒนาศักยภาพของภูมิปัญญาพื้นบ้าน และในแผนพัฒนาฉบับปัจจุบันเป็นฉบับที่ ๙ (๒๕๔๕-๒๕๔๙) ก็ได้เน้นการฟื้นฟูเศรษฐกิจให้มีเสถียรภาพและมีภูมิคุ้มกัน เพื่อวางรากฐานการพัฒนาประเทศให้เข้มแข็ง ยั่งยืน และสามารถพึ่งตนเองได้อย่างรู้เท่าทันโลก เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีในสังคมไทยทุกระดับ เพื่อแก้ปัญหาความยากจน เพิ่มศักยภาพและโอกาสของคนไทยในการพึ่งตนเอง

เศรษฐกิจ หมายถึง หลักการสนองความต้องการของมนุษย์ หรือ วิธีการดับทุกข์อันเกิดจากความต้องการความปรารถนาของมนุษย์ อันแสดงออกทางพฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับโภคทรัพย์^๑ หรือ ทรัพย์ที่ใช้เพื่อการบริโภค เพื่อดำรงสถานะภาพความเป็นอยู่มนุษย์ หรือ เหตุผลอื่นๆ ที่มนุษย์ปรุงแต่งขึ้น นอกเหนือจากความจำเป็นในการดำรงสถานะภาพแห่งความมีชีวิต เมื่อจำเป็นต้องพิจารณาการบริโภคก็จำเป็นต้องคำนึงถึงการผลิตและการกระจายผลผลิต ซึ่งต้องพิจารณาความจำกัดของทรัพยากร ความจำกัดของเวลา และประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภค

เศรษฐกิจพอเพียง หมายความว่า “*อุ้มชูตัวเองได้ให้มีพอเพียงกับตัวเอง*”^๒ นั้น มิใช่เป็นคำแปลกใหม่ เป็นคำที่กล่าวถึงระบบเศรษฐกิจซึ่งมีมาแล้วตั้งแต่ในอดีตที่ผ่านมา

^๑ อนุสรณ์ ลิมมณี, **ทฤษฎีเศรษฐกิจการเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕), หน้า ๑-๓.

^๒ พระราชดำรัสพระราชทาน เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๐ อังใน **เศรษฐกิจพอเพียง** สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, ๒๕๔๕, หน้า ๑๑.

มา ประชาชนชาวไทยมีการดำรงชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายโดยการยึดถือเอาการดำรงชีวิตแบบพอเพียงซึ่ง คือ ผลิตเพื่อกินเพื่อใช้เองและผลิตซ้ำได้ด้วยตัวเอง ไม่ต้องพึ่งโลกภายนอกมีความผูกพันภายในสูง การครอบครองที่ดินผ่านการเป็นสมาชิกของชุมชนมีการช่วยเหลือซึ่งกันและในการผลิต มีความพอเพียงในตัวเอง การหัตถกรรมรวมอยู่กับการเกษตรกรรม คือทอผ้าและปลูกข้าวในครัวเรือนเดียวกัน มีความเชื่อร่วมกันคือนับถือผีปู่ย่าตายายเดียวกันของหมู่บ้าน เป็นชุมชนขนาดเล็กที่สมาชิกเห็นอกเห็นใจช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งถือว่าการดำรงชีวิตอยู่อย่างเป็นระบบแบบเศรษฐกิจพออยู่พอกินพอเพียงซึ่ง

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางหนึ่งที่มีความเป็นมาและวิธีการที่จะสามารถช่วยแก้ปัญหาวิกฤตทางด้านเศรษฐกิจที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ขณะนี้ แนวคิดดังกล่าวนี้ได้เกิดขึ้นและขยายวงสู่การปฏิบัติในภาคเกษตรกรรมของประเทศ ท่ามกลางปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม ในบั้นนี้จึงเป็นการแนะนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ในฐานะของทางเลือกใหม่สำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเฉพาะของเกษตรกร ด้วยหลักการดำเนินชีวิตที่ยั่งยืน และเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มท้องถิ่นที่สอดคล้องไปกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอนและขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลง

แปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม จากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี^๓

การจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกันของสังคมไทยใน ๒๐ ปีข้างหน้า โดยนำความคิดของทุกภาคส่วนในสังคมทุกระดับ ตั้งแต่ระดับจังหวัด ระดับอนุภาค และระดับชาติ มาสังเคราะห์เชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ให้เกิดเป็น “วิสัยทัศน์” ที่สังคมไทยยอมรับร่วมกัน โดยคำนึงถึงภาพรวมของการพัฒนาที่ผ่านมา สถานการณ์และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ เพื่อนำไปสู่สังคมไทยที่พึงประสงค์ พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและสร้างคุณค่าที่ดีให้เกิดขึ้นในสังคมไทย

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ จึงเป็นแผนยุทธศาสตร์ที่ชี้กรอบทิศทางการพัฒนาประเทศในระยะปานกลาง ที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ระยะยาว และมีการดำเนินการต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ ในด้านแนวคิดที่ยึด “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” ทุกมิติอย่างเป็นองค์รวม และให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างระบบบริหารจัดการภายในที่ดีให้เกิดขึ้นในทุกระดับอันจะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนที่มี “คน” เป็นศูนย์กลางได้อย่างแท้จริง^๔

ในการพัฒนาประเทศจะยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทางให้การพัฒนายึดทางสายกลาง อยู่บนพื้นฐานของความสมดุลพอดีและความพอประมาณอย่างมีเหตุผล นำไปสู่สังคมที่มีคุณภาพทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง สามารถพึ่งตนเอง มีภูมิคุ้มกันและรู้เท่าทันโลก คนไทยส่วนใหญ่มีการศึกษาและรู้จักเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต เป็นคนดี มีคุณธรรมและซื่อสัตย์สุจริตอยู่ในสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้สามารถรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่ไปกับการสืบสานวัฒนธรรม

^๓ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๙), (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สยามสปอร์ต ซินดิเคท จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๘.

^๔ อ้างแล้ว, หน้า ๙.

ประเพณีที่ดั่งงาม ดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมและคุณค่าทางสังคมไทยที่มีความสมานฉันท์และเอื้อ
อาทรต่อกัน อันจะเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศอย่างสมดุลมีคุณธรรมและยั่งยืน^๕

จากพระราชโองการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชดำรัสถึงเศรษฐกิจ
พอเพียง เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๐ และ ๒๕๔๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ฯได้พระราชทานกระแสพระราชดำรัสและรับสั่งแก่ปวงชนชาวไทยตอนหนึ่งเกี่ยวกับ
เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นแนวทางเพื่อให้ประชาชนทุกหมู่เหล่าน้อมรับไปเป็นแนวปฏิบัติ
จริงเพื่อการดำรงชีวิตในยามที่ประเทศประสบภาวะวิกฤตเศรษฐกิจอยู่ขณะนี้ เป็นแนวทาง
ที่บุคคลทุกคนทุกอาชีพและทุกระดับชั้นสามารถปฏิบัติได้ อาจจะปฏิบัติได้มากบ้างน้อย
บ้างตามแต่พื้นฐานทางเศรษฐกิจของแต่ละคนในปัจจุบัน แต่ถ้าพยายามปฏิบัติได้อย่าง
น้อย ๑ ใน ๔ ก็น่าจะพอใจได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งมีพระราชดำรัสว่า “เศรษฐกิจการ
เป็นอยู่แบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินหมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ให้มีพอเพียงกับ
ตัวเอง...ฝรั่งเรียกว่า *Subsistence Economy* คือ เศรษฐกิจแบบพอเพียงกับ
ตัวเอง เราก็อยู่ได้ไม่เดือดร้อน”^๖

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯได้พระราชทานกระแสพระราชดำรัสเรื่อง
เศรษฐกิจพอเพียง เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๑ ไว้ดังนี้ “เศรษฐกิจพอเพียง
หมายถึง การพยายามพึ่งตนเอง ช่วยตัวเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ให้ “พอมี พอ
กิน” โดยเฉพาะอาหารและที่อยู่อาศัยส่วนที่ไม่สามารถจะผลิตเองได้ ก็แลกเปลี่ยนหรือซื้อ
จากภายนอกบ้าง แต่ควรซื้อและใช้จากของที่ผลิตได้ในท้องถิ่นหรือในประเทศให้มากที่สุด
พยายามก่อนนี้ให้น้อยที่สุดและควรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายและพอใจในสิ่งที่ได้มาโดย
ชอบธรรมไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย หรือให้มีรายจ่ายไม่เกินรายรับ”^๗

^๕ อ่างแล้ว, หน้า ๑๑.

^๖ พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, คู่มือการดำเนินชีวิต
สำหรับประชาชนปี ๒๕๔๑ และ ทฤษฎีใหม่, ๔ ธันวาคม ๒๕๔๐. (กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน
จัดการทรัพย์สินส่วนพระองค์ สำนักงานทรัพย์สินส่วนกษัตริย์ บริษัท มงคลชัยพัฒนา จำกัด และบริษัท
บางจากปิโตรเลียม จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๐), หน้า ๕.

^๗ วิถีไทย, โครงการพัฒนาสื่อการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักศึกษา (กลุ่ม
สถาบันราชภัฏภาคตะวันออกเฉียงเหนือ), (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นีคพอยท์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า
๒๒๙.

จะเห็นได้ว่า ความ “พอมี พอกิน” และความ “พอเพียง” ในความหมายตามแนวคิดที่ทรงพระราชทานไว้ นั้น มีความหมายมากกว่าการแค่มีข้าวอยู่ในจาน ผักและปลาอยู่ในโถง และมีความเพียงพอสำหรับการบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น แต่ยังให้ความหมายที่ลุ่มลึกและผูกพันสอดคล้องประสานถึงปรัชญา และแนวคิดในการดำรงชีวิตอยู่ของผู้คน ชุมชน และสังคม ดังพระราชดำรัสอีกตอนหนึ่งที่พระราชทานไว้ว่า

คำว่าพอเพียงนี้ มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีก คือคำว่า “พอ” ก็เพียงพอ คนเราถ้าพอในความต้องการ มันก็มีความโลภน้อย เมื่อโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าประเทศใดมีความคิดอันนี้ไม่ใช่เศรษฐกิจมีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข “พอเพียง” นี้อาจมีมาก มีของหรูหราก็ได้ แต่ต้องไม่เบียดเบียนคนอื่น ต้องพอประมาณ พุดจาก็พอเพียงทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง^๔

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน กำหนดความเป็นอยู่อย่างพอประมาณตนตามฐานะ มีความพออยู่พอกิน ไม่ฟุ้งเฟ้อ มีความพอดี พอเพียงตามอัตภาพ และไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสระภาพความสามารถของชุมชนเมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่งๆ ในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดเพื่อเลี้ยงสังคมนั้นได้โดยพยายามหลีกเลี่ยงที่จะพึ่งพาปัจจัยต่างๆ ที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของ^๕

เศรษฐกิจพอเพียง (Subsistent Economy) หมายถึง มีทุนพอเพียง มีความดีพอเพียง และความเหมาะสม เป็นเศรษฐกิจพอเพียงที่มีความสำคัญสำหรับทุกคนไม่ใช่สำหรับคนบางคน คือมีทุนทางสังคมเพียงพอ ซึ่งถือว่าครอบคลุมกิจกรรมของระบบเศรษฐกิจในฐานะผู้ผลิต ผู้บริโภค และธุรกิจการค้าขาย จะต้องประกอบความพอเหมาะพอดี ด้วยการบริหาร จัดการที่พอเพียง เมื่อทุกอย่าง

^๔ พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช , **คู่มือการดำเนินชีวิตสำหรับประชาชนปี ๒๕๔๑ และ ทฤษฎีใหม่**, หน้า ๕.

^๕ สุเมธ ตันติเวชกุล, **ใต้เบื้องพระยุคลบาท**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๔), หน้า ๓๐๓.

เพียงพอก็เกิดความสมดุล เมื่อสมดุลก็เป็นปกติ ไม่ก่อทุกข์ ความเดือนร้อน ไม่ก่อให้เกิดวิกฤต จึงถือว่าเป็นเศรษฐกิจพอเพียง^{๑๐}

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจบูรณาการ เน้นไปที่ปวงชนทุกคนให้มีพออยู่ พอกิน โดยไม่ขาดทุน ความพอเพียงทำให้แข็งแรง แล้วจึงพัฒนาขึ้นไปอย่างมั่นคงบนฐานที่แข็งแรงไม่ผันผวนวิบัติอย่างที่ผ่านมา เศรษฐกิจพอเพียงยังหมายรวมถึงจิตใจพอเพียง วิริยะพอเพียง ปัญญาพอเพียง วัฒนธรรมพอเพียง สิ่งแวดล้อมพอเพียง มีความเอื้ออาทรต่อกันพอเพียง^{๑๑}

ปรัชญาและแนวคิดของ “เศรษฐกิจพอเพียง” ตามแนวพระราชดำรินั้นมิใช่เป็นเศรษฐกิจระบบปิด (Close Economy) แต่ในขณะเดียวกัน ก็มีใช้เศรษฐกิจระบบเสรีนิยมและการบริโภคนิยม ที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมการบริโภค ที่ไร้สาระเกินขอบเขตปรัชญาหลักของเศรษฐกิจพอเพียง^{๑๒} เพราะว่าเศรษฐกิจพอเพียงนี้ มีจุดเริ่มต้นมาจากภาคการเกษตร การเกษตรนั้นถือว่าเป็นพื้นฐานของเศรษฐกิจจุลภาคและมหภาค เพราะมีการทำไร่ ไถนา เพาะ ปลูก ผลิตข้าว พืช ผัก เป็นต้น เพื่อที่จะไปสู่ระบบเศรษฐกิจอุตสาหกรรมต่อไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเห็นความสำคัญของการเกษตร ดังพระบรมราโชวาทที่ตรัสไว้ตอนหนึ่งว่า

เศรษฐกิจของเราขึ้นอยู่กับภาคการเกษตรมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว รายได้ของประเทศที่ได้มาใช้สร้างความเจริญด้านต่าง ๆ เป็นรายได้จากการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ จึงอาจกล่าวได้ว่าความเจริญของประเทศต้องอาศัยความเจริญของการเกษตรเป็นสำคัญและงานทุกอย่างฝ่ายจะดำเนินก้าวหน้าไปได้ก็เพราะการเกษตรของเราเจริญ^{๑๓}

จะเห็นว่าพระองค์นั้นทรงให้ความสำคัญ หรือ เน้นไปที่การเกษตรอันเป็นเศรษฐกิจหลักของประเทศ โดยมุ่งให้ประชาชน **พออยู่ พอกิน** เป็นเบื้องต้น โดย

^{๑๐} ประเวศ วะสี, ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจสังคมและศีลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๑), หน้า ๔๔.

^{๑๑} วิถีทรรศน์ ชุตโลกาภิวัตน์ ๙, ยุทธศาสตร์ประเทศไทย ๑๙๙๙ - ๒๐๐๐, (กรุงเทพมหานคร : มุลินธิภูมิปัญญา, ๒๕๔๑), หน้า ๓๑.

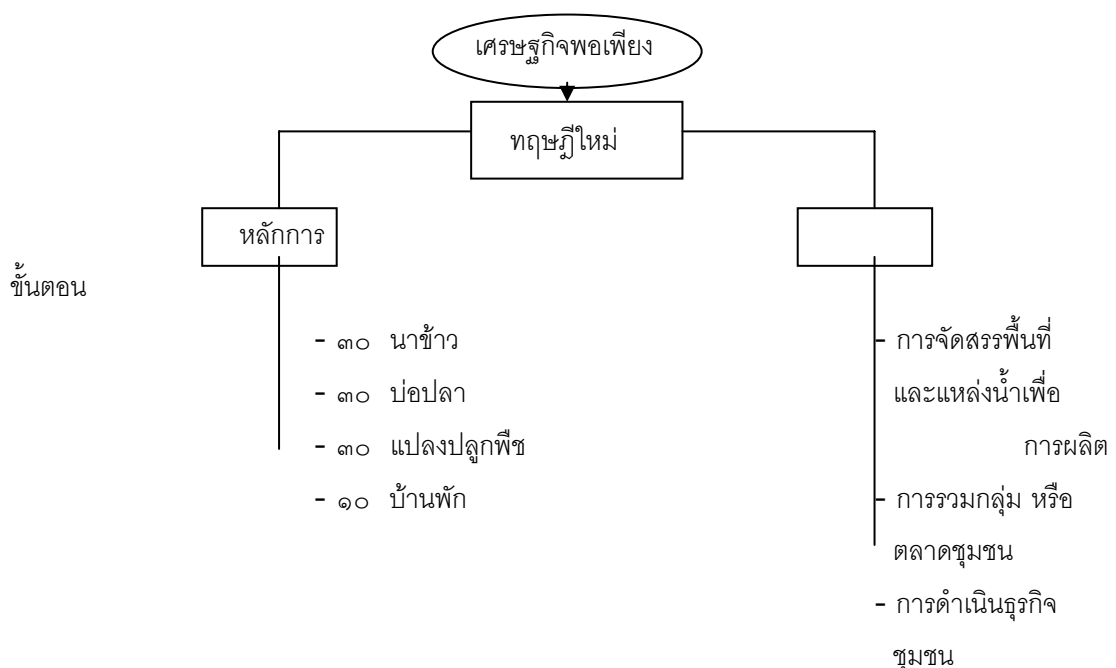
^{๑๒} มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, แต่พระเจ้าเป็นมหาชนก (ทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียง), วารสารเทคโนโลยีชาวบ้าน, ๒๕๔๑, หน้า ๕ - ๗.

^{๑๓} พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๐๗.

พระราชดำริโครงการพัฒนาต่าง ๆ จนเกิดโครงการน้อยใหญ่นับกว่าสองพันโครงการทั่วทั้งแผ่นดินไทย พระราชดำริของพระองค์เปรียบเสมือนดังเชื้อไฟที่ช่วยจุดโครงการต่างๆ ให้เปล่งประกายทั่วแผ่นดินไทย และยังให้เกิดประโยชน์สุขแก่พสกนิกร โดยทั่วหน้ามาตลอดรัชสมัยแห่งการครองราชย์ของพระองค์

๑. แนวคิดแบบทฤษฎีใหม่

แนวคิดแบบทฤษฎีใหม่นี้เป็นแนวพระราชดำริส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นทฤษฎีที่บูรณาการศาสตร์สาขาต่างๆ เข้าด้วยหลักปฏิบัติ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานให้แก่พสกนิกรชาวไทยในการประกอบอาชีพ เลี้ยงชีพ ซึ่งเป็นแนวพระราชดำริที่พระองค์ทรงค้นคิดขึ้นมาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของพสกนิกรของพระองค์ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และจริยธรรม ให้เป็นหลักในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและเป็นหลักในการบริหารจัดการที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้ได้ประโยชน์สูงสุด

จากตารางนี้จะเห็นว่าทฤษฎีใหม่เป็นการบริหารและจัดการแบ่งที่ดินให้เป็นสัดส่วนที่ชัดเจน เพื่อประโยชน์สูงสุดของเกษตรกร ซึ่งมีการคำนวณโดยหลักวิชาการเกี่ยวกับดินและปริมาณน้ำที่จะกักเก็บให้พอต่อการเพาะปลูกได้อย่างเหมาะสมตลอดปี

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๘ ว่า ทฤษฎีใหม่นี้มีไว้สำหรับป้องกันความขาดแคลนในยามปกติก็จะทำให้ร่ำรวยมากขึ้น ในช่วงที่มีอุทกภัยก็สามารถที่ฟื้นตัวได้เร็วโดยไม่ต้องให้ทางราชการไปช่วยมากเกินไปทำให้ประชาชนมีโอกาสพึ่งตนเองได้ดี ฉะนั้น จึงได้สนับสนุนให้มีการปฏิบัติตามทฤษฎีใหม่

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๔๑ ตอนหนึ่งว่า “...ทฤษฎีใหม่...ยึดหยุ่นได้ และต้องยึดหยุ่นเหมือนชีวิตของเราทุกคนต้องมียึดหยุ่น”^{๑๔}

“...ทฤษฎีใหม่มีไว้ป้องกันความขาดแคลนในยามปกติก็จะทำให้ร่ำรวยมากขึ้น ในยามที่มีอุทกภัยก็สามารถที่จะฟื้นตัวได้รวดเร็ว ทำให้ประชาชนมีโอกาสพึ่งตนเองได้ดี โดยไม่ต้องให้ราชการไปช่วยมากเกินไป ฉะนั้น จึงได้สนับสนุนให้มีการปฏิบัติตามทฤษฎีใหม่..”^{๑๕}

ทฤษฎีใหม่มีใช้ของง่าย ๆ แล้วแต่โอกาส และแล้วแต่งบประมาณ เพราะว่าเดี๋ยวนี้ ประชาชนทราบถึงทฤษฎีใหม่นี้อย่างกว้างขวาง และแต่ละบ้านก็อยากได้ ให้ทางราชการอุดหนุนแล้วช่วย แต่มันไม่ใช่สิ่งง่ายนัก บางแห่งขุดแล้วไม่มีน้ำ แม้จะมีฝน น้ำก็อยู่ไม่ได้ เพราะว่ามันรั่วหรือบางทีก็เป็นที่รับน้ำไม่ได้ ทฤษฎีใหม่นี้จึงต้องมีพื้นที่ที่เหมาะสมด้วย

แนวคิดทฤษฎีใหม่จึงเป็นพื้นฐานและแนวทางการปฏิบัติแบบองค์รวม ที่ไม่ได้เป็นแนวคิดแบบแยกส่วนเป็นพหุนิยม (Plurality) แต่เป็นแนวคิดทำทีละเล็กทีละน้อยแบบค่อยเป็นค่อยไปดังพระราชดำรัสที่พระองค์พระราชทานแก่พลสกนิกรชาวไทยว่า

^{๑๔} พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, อ้างใน กระทรวงศึกษาธิการ, **ทฤษฎีใหม่ในหลวง ชีวิตที่พอเพียง**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน, ๒๕๔๒), หน้า ๔๕.

^{๑๕} พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ๔ ธันวาคม ๒๕๓๘.

“เกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรกรต้องสามารถพึ่งตนเองได้...และเกษตรกรควรมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการเกษตร นอกเหนือจากการเกษตร เช่น การส่งเสริมอุตสาหกรรมในครัวเรือน...”^{๑๖}

จะเห็นว่าเรื่องทฤษฎีใหม่มีความลึกซึ้งและเป็นแก่นการพัฒนาอย่างแท้จริง ไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเกษตรเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวเนื่องกับชุมชน วิถีชีวิต วิถีวัฒนธรรม เกี่ยวเนื่องกับการปกครอง เกี่ยวกับวิถีคิดและจิตสำนึกของคน และที่สำคัญที่สุด คือ เป็นหลักทฤษฎีที่ยึดหลักการพึ่งตนเองอย่างมีอิสระภาพ มีการวางแผนอย่างเป็นระบบ เป็นขั้นตอน ตั้งแต่การพัฒนาในระดับความอยู่รอดไปจนถึงระดับพัฒนาคุณภาพชีวิต มีการใช้การคำนวณตามหลักวิชาและมีการเน้นถึงความสามัคคี การร่วมมือร่วมใจช่วยเหลือกัน รวมทั้งการมีส่วนร่วมของชุมชนและสังคม

๒. หลักการและขั้นตอนการดำเนินงานเกษตรทฤษฎีใหม่

หลักการและขั้นตอนการดำเนินงานเกษตรทฤษฎีใหม่นี้เป็นหลักการในการปรับพื้นที่ให้เหมาะสมสภาพอากาศ โดยใช้ขั้นตอนในการจัดแบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วนเพื่อการหมุนเวียนในการเพาะปลูกให้พอกับการเลี้ยงครอบครัวโดยใช้หลักดังนี้

๒.๑ หลักของเกษตรทฤษฎีใหม่

ทฤษฎีใหม่ เป็นแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชที่พระราชทาน เป็นแนวทางแก่เกษตรกรที่มีพื้นที่น้อย เพื่อให้สามารถเลี้ยงตัวเองได้ในระดับประหยัดก่อน แล้วจึงค่อยพัฒนาไปสู่ขั้นก้าวหน้าและเข้มแข็งขึ้นจากระดับครอบครัวสู่ชุมชนโดยอาศัยความสามัคคีและร่วมมือร่วมใจกันทั้งภายในชุมชนและองค์กรภายนอกชุมชนเพื่อก้าวเข้าสู่ **OTOP**

ทฤษฎีใหม่จึงเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาแผนใหม่ที่จะแก้ปัญหาพื้นฐานของประเทศไทยได้อย่างแท้จริง คือ แก้ปัญหาระดับรากหญ้าในครอบครัว ชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรดาเกษตรกรรายย่อยผู้ยากไร้ ซึ่งมีหลักในการจัดการบริหารและจัดแบ่งพื้นที่ออกเป็นส่วนๆ ดังนี้

๑. ๓๐ ไร่

^{๑๖} พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ๔ ธันวาคม ๒๕๓๓.

๒. ๓๐ บ่อปลา

๓. ๓๐ แปลงปลูกพืช

๔. ๑๐ บ้านพัก

ทฤษฎีใหม่ คือข้อเสนอที่สะท้อนให้เห็นถึงรากฐานปรัชญาหรือแนวคิด 'การพัฒนาแผนใหม่' หรืออาจจะกล่าวได้ว่า 'ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศไทยยุคใหม่' ในองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช คือข้อเสนอที่ได้รับการยอมรับและกล่าวขวัญถึงกันอย่างกว้างขวาง และเชื่อว่าจะเป็นทางรอดจากวิกฤตระบบโลกที่ประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่ทุกวันนี้

ทฤษฎีใหม่จึงมีเป้าประสงค์เพื่อการยกระดับมาตรฐานการครองชีพของเกษตรกรรายย่อยของประเทศไทยที่มีจำนวนไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของครอบครัวไทยทั้งหมด

๒.๒ ขั้นตอนของทฤษฎีใหม่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริไว้ ๓ ขั้น คือ

ขั้นตอนที่ ๑ : การผลิต

พื้นฐานที่สำคัญของเกษตรกรที่จะปฏิบัติทฤษฎีใหม่ขั้นตอนที่หนึ่ง ได้แก่ มีพื้นที่ค่อนข้างน้อยประมาณ ๑๕ ไร่ ค่อนข้างยากจน จำนวนสมาชิกปานกลาง (ไม่เกิน ๖ คน) อยู่ในเขตใช้น้ำฝนธรรมชาติ ฝนไม่ชุกมากนัก ดินมีสภาพขุดสระเก็บกักน้ำได้ในระยะแรกจะผลิตพอเพียงเลี้ยงตัวได้ แต่จะต้องกินอยู่อย่างประหยัด มีความขยันหมั่นเพียร มีความสามัคคี และช่วยเหลือเกื้อกูลกันกับเพื่อนบ้าน หลักการที่สำคัญของการปฏิบัติ คือรู้จักการบริหารและจัดการดินและน้ำ ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติร่วมกับการบริหารเวลา บริหารเงินทุน และกำลังคนเพื่อได้บังเกิดผลผลิตเป็นอาหารและรายได้ตลอดปี และผลจากการที่ได้ทรงคิดและคำนวณ พระองค์ได้ทรงแนะนำให้แบ่งพื้นที่ออกเป็นสัดส่วนร้อยละ ๓๐: ๓๐: ๓๐: ๑๐^{๑๗} (ภายหลังสัดส่วนนี้ทรงมีพระราชวินิจฉัยให้ยืดหยุ่นได้บ้าง) และทำกิจกรรมดังนี้:

^{๑๗} กระทรวงศึกษาธิการ, ทฤษฎีใหม่ในหลวง ชีวิตที่พอเพียง, หน้า ๕๑.

๑. ร้อยละ ๓๐ ส่วนแรก ให้ชุดสระประมาณ ๔.๕ ไร่ สำหรับเก็บน้ำฝนธรรมชาติที่มีอย่างเหลือเฟือในฤดูฝนปกติ เพื่อใช้สำหรับรดน้ำพืชที่ปลูกในฤดูฝนยามเมื่อฝนทิ้งช่วงแห้งแล้ว การใช้น้ำจะต้องเป็นไปอย่างประหยัด โดยใช้วิธีการและเลือกพืชกับวิธีปลูกแต่ละพื้นที่ที่เหมาะสม วิธีการใช้น้ำโดยประหยัด เช่น การตัดกรด การสูบล้างตามท่ออย่าง หรือการใช้ระบบน้ำหยดแบบพื้นบ้าน เป็นต้น ส่วนพืชและวิธีปลูกที่เหมาะสม เช่น เลือกพืชที่ใช้น้ำน้อย เช่น พืชยืนต้นหรือพืชอายุสั้น โดยปลูกผสมผสานกันหลายๆ ชนิด ระหว่างพืชต้นใหญ่และพืชล้มลุกเพื่อใช้พื้นที่และน้ำอย่างมีประสิทธิภาพที่สุดและมีเสถียรภาพ

๒. ร้อยละ ๓๐ ส่วนที่สอง ใช้ปลูกข้าวเนื้อที่ประมาณ ๔.๕ ไร่ เนื่องจากทรงมีพระราชวินิจฉัยว่า ข้าวเป็นอาหารหลัก และอาหารประจำวันของคนไทยมาแต่ดึกดำบรรพ์และเป็นส่วนหนึ่งของความมั่นคงและมั่นใจในการดำรงชีวิตเกษตรกรไทยไม่ว่าจะโยกย้ายไปอยู่ที่ใดหรือเปลี่ยนอาชีพไปอย่างไร อย่างน้อยจะต้องมั่นใจว่ามีข้าวกินและพยายามปลูกข้าวให้พอกินตลอดปี เพื่อให้มีเสถียรภาพด้านอาหารครอบครัวที่มีสมาชิก ๖ คน ถ้าบริโภคข้าวเฉลี่ยประมาณคนละ ๔.๕ X ๓๒๕ = ๑,๔๖๒.๕ กิโลกรัม แต่ถ้าบำรุงรักษาดีอาจจะมีผลผลิตเพิ่มมากกว่านี้ เมื่อเก็บเกี่ยวข้าววนาปีแล้วหากยังมีฝนและน้ำในสระเหลือควรเลือกปลูกพืชอายุสั้นและราคาดีในสภาพที่เหมาะสม

๓. ร้อยละ ๓๐ ส่วนที่ ๓ เนื้อที่ ๒.๕ ไร่ ให้ปลูกพืชสวน ไม้ยืนต้นและพืชไร่อย่างผสมผสาน โดยมีวิธีการและชนิดของพืชที่แตกต่างกันหลากหลายในแต่ละพื้นที่และขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ เช่น ภูมิภาค ฤดูกาล ตลาด และเส้นทางคมนาคม ตลอดจนประสพการและภูมิปัญญาของเกษตรกร เป็นต้น ไม่มีสูตรตายตัว ยืดหยุ่นได้ การปลูกพืชให้หลากหลายเช่นนี้จะเป็นการช่วยการกระจายเงินทุน แรงงาน น้ำ และปัจจัยการผลิตต่างๆ กระจายความเสียหายจากศัตรูพืช และความแปรปรวนของดินฟ้า อากาศ ตลอดจนกระจายรายได้ด้วย...^{๑๔}

เมื่อกกล่าวในภาพรวมแล้วเป็นวิธีการปฏิบัติทางการเกษตรที่เป็นเจ้าของที่ดินมีพื้นที่จำนวนน้อยแปลงประมาณ ๑๕ ไร่ หลักสำคัญให้เกษตรกรมีความพอเพียงโดยเลี้ยงตัวเองได้ ในระดับชีวิตที่ประหยัดก่อน ทั้งนี้ ต้องมีความสามัคคีในท้องถิ่น มีการผลิต

^{๑๔} อ้างแล้ว, หน้า ๕๓.

ข้าวบริโภคพอเพียงประจำปี โดยถือว่า ครอบครัวหนึ่งทำนา ๕ ไร่จะมีข้าวพอกินตลอดทั้งปี ข้อนี้เป็นหลักสำคัญของทฤษฎีนี้ซึ่งสามารถกล่าวสรุปประเด็นได้ดังนี้

- ๑) ควรเป็นเกษตรกรรายย่อยที่ค่อนข้างยากจน และอยู่ในเขตใช้น้ำฝน
- ๒) รู้จักการจัดการพืช ดินและน้ำให้เหมาะกับการบริหารกำลังคนเวลาและเงินทุนให้เกิดประโยชน์แก่พืชสูงสุด โดยแบ่งพื้นที่ออกเป็นสัดส่วนร้อยละ ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ โดยประมาณเพื่อทำกิจกรรมหลัก ๔ อย่างคือ -
 - ขุดสระเก็บกักน้ำฝนธรรมชาติ
 - ปลูกข้าว
 - ปลูกพืชผสมผสาน
 - ที่อยู่อาศัยและเลี้ยงสัตว์
- ๓) ใช้น้ำในสระอย่างประหยัดเพื่อเสริมน้ำฝนในฤดูฝน และปลูกพืชราคาดี

อายุ
สั้นในฤดูแล้ง

ขั้นตอนที่ ๒ : การรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์

เมื่อเกษตรกรมีความเข้าใจในวิธีการดำเนินชีวิตตามแนวทฤษฎีใหม่ อย่างเช่น

- รู้จักการผลิต (พืชพันธุ์ เตรียมดิน ซดประทาน ฯลฯ)
- รู้จักการตลาด (ลานตากข้าว ยุ้ง เครื่องสีข้าว การจำหน่ายผลผลิต)
- การเป็นอยู่ (กะปิ น้ำปลา อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ)
- การศึกษา (โรงเรียน ทุนการศึกษา)
- สังคมและศาสนา^{๑๙}

การทำการเกษตรในขั้นตอนที่สองเป็นการรวมกลุ่มของเกษตรกร ในรูปแบบกลุ่มหรือ สหกรณ์ โดยรวมกลุ่มในการผลิต การตลาด การเป็นอยู่ การสวัสดิการและการศึกษา ด้วยการสร้างความสามัคคีกัน มีการแลกเปลี่ยนความรู้วิธีคิดที่หลากหลายขึ้นเป็นบูรณา

^{๑๙} อ้างแล้ว, หน้า ๕๙.

การความรู้ ผสมผสานความรู้ใหม่กับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีหน่วยงานราชการ มูลนิธิ และเอกชนเข้ามาสนับสนุน

ขั้นตอนที่ ๓ : การร่วมมือกับแหล่งเงิน (ธนาคาร) และกับแหล่งพลังงาน

เมื่อกิจการขั้นที่ ๑ และขั้นที่ ๒ เติบโตขึ้นเกษตรกรก็ควรที่จะร่วมมือกันทำธุรกิจย่อย ๆ เช่น ร้านสหกรณ์ โรงสีข้าว สถานที่บริการเครื่องจักรกลการเกษตร และสถานที่จำหน่ายเชื้อเพลิง เป็นต้น แต่ธุรกิจเหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือและเงินทุนจากภายนอก เช่น ธนาคาร บริษัทน้ำมันเชื้อเพลิง และเอกชนภาคต่างๆ เป็นต้น^{๒๐}

จะเห็นได้ว่าขั้นตอนของทฤษฎีใหม่ทั้ง ๓ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานแก่พสกนิกรชาวไทยนั้น โดยเริ่มต้นจะเน้นที่เกษตรกรรายย่อย ให้มีพออยู่ พอกิน เป็นขั้นพื้นฐานโดยการพัฒนาแหล่งน้ำในไร่นา ซึ่งเกษตรกรจำเป็นที่จะต้องได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยราชการมูลนิธิ และหน่วยงานเอกชนร่วมกันพัฒนาสังคมไทย ในขั้นที่สอง เกษตรกรต้องมีความเข้าใจในการจัดการในไร่นาของตนเองและมีการรวมกลุ่มในรูปสหกรณ์ เพื่อสร้างประสิทธิภาพทางการผลิต การตลาด การลดรายจ่าย ด้วยความเป็นอยู่ โดยทรงตระหนักถึงบทบาทขององค์กรเอกชน เมื่อกลุ่มเกษตรกรวิวัฒน์มาขั้นที่ ๒ แล้ว ก็จะมีศักยภาพในการพัฒนาไปสู่ขั้นที่ ๓ ซึ่งจะมีอำนาจในการต่อรองผลประโยชน์กับสถาบันการเงิน คือ ธนาคาร และองค์กรที่เป็นเจ้าของแหล่งพลังงาน ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งของการผลิต ทฤษฎีใหม่นี้ชี้ให้เห็นว่า การจัดการทรัพยากรดินและน้ำ องค์กรประชาชน และความร่วมมือกับองค์กรภายนอก ชุมชนในการพัฒนา เป็นปัจจัยสาเหตุในแต่ละขั้นตอนของการพัฒนาครอบครัวเกษตรกรรายย่อย พระองค์ทรงดำริทฤษฎีนี้ขึ้นด้วยพระประสงค์ที่จะนำมาใช้เป็นแนวทางในการขจัดปัดเป่าและบรรเทาปัญหาความยากจนให้แก่ครัวเรือนเกษตรกรผู้ยากไร้ที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ เพื่อให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ด้วยวิธีง่ายๆ ค่อยเป็นค่อยไป ตามกำลัง ให้พอกินพออยู่ไม่อดอยากในเบื้องต้น ต่อจากนั้นจึงค่อยยกระดับไปสู่ขั้นก้าวหน้า

^{๒๐} อ้างแล้ว, หน้าเดิม.

เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของ ประชาชน ชุมชน และสังคม ให้ดีขึ้นเป็นลำดับ^{๒๑}

แนวคิดเรื่องทฤษฎีใหม่ จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานแก่พสกนิกรนั้น มาถูกเวลาพอดี ถึงแม้แนวคิดนี้จะเริ่มมาตั้งนานแล้ว แต่ยังไม่แพร่หลาย วิกฤตเศรษฐกิจปัจจุบันทำให้คนไทยเริ่มมองหาเป็น จึงเริ่มสนใจแนวคิดทฤษฎีใหม่มากขึ้น ทฤษฎีใหม่จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ช่วยให้คนไทยมีทางรอดจากเศรษฐกิจกระแสหลัก พร้อมทั้งสามารถแก้ปัญหาสังคม เช่น ชนบทร้างเพราะคนทิ้งถิ่นฐานเข้าไปทำงานในเมืองใหญ่ ครอบครัวแตกแยกเพราะพ่อแม่ไม่ได้อยู่ร่วมกับลูก เป็นต้น อันเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นตามมา

๓. การจัดองค์ประกอบเกษตรทฤษฎีใหม่

๓.๑ เรื่องสระน้ำ

การจัดทำสระน้ำในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่มีหลักในการดำเนินงานดังนี้

๑. การเลือกพื้นที่ ในการขุดสระน้ำนั้น มีหลักในการพิจารณา คือ ควรเลือกบริเวณที่เป็นที่ลุ่มมากที่สุดของพื้นที่ในโครงการ ดินอุ้มน้ำได้ดี โดยสังเกตจากเมื่อเวลาฝนตก บริเวณที่น้ำขังนานที่สุดจะเป็นบริเวณที่เหมาะสมที่สุดในการขุดสระน้ำ โดยเฉพาะในพื้นที่แห้งแล้งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น ควรขุดสระน้ำบริเวณที่เป็นดินเหนียว พยายามหลีกเลี่ยงบริเวณที่เป็นดินทราย เพราะจะทำให้เก็บน้ำไม่อยู่

^{๒๑} ภูษณ ปรีย์มานิช, ทฤษฎีใหม่ในหลวง รากฐานระบบเศรษฐกิจ ๒ ทาง, อ่างในกระทรวงศึกษาธิการ ทฤษฎีใหม่ในหลวง ชีวิตที่พอเพียง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ร่วมด้วยช่วยกัน, ๒๕๔๒), หน้า ๑๙๔.

๒. การขุดสระน้ำ การขุดสระน้ำในพื้นที่ ๓ ไร่ ขุดลึก ๔ เมตร จะ
จุน้ำได้ประมาณ ๑๙๒,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร ถ้าปลูกข้าว ๕ ไร่ และพืชอื่นอีก
๕ ไร่ รวมเป็น ๑๐ ไร่ ตามหลักวิชาการแล้ว พืช ๑ ไร่ จะใช้น้ำ ๑,๐๐๐
ลูกบาศก์เมตร เพราะฉะนั้น จะต้องใช้น้ำทั้งสิ้น จำนวน ๑๐,๐๐๐ ลูกบาศก์ ซึ่ง
ถือว่าเพียงพอ แต่ในความเป็นจริงนั้น น้ำจะระเหยไป ๓ เมตร คิดเป็น $\frac{3}{4}$ ของ
จำนวน ๑๙,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร จึงเหลือน้ำเพียง ๔,๗๕๐ ลูกบาศก์เมตร ดังนั้น
ถ้าจะให้น้ำเพียงพอจะต้องหาน้ำมาเติมในสระ หรืออีกนัยหนึ่งในช่วงฤดูฝนไม่ควรใช้น้ำจาก
สระ พยายามใช้น้ำจากธรรมชาติอย่างไรก็ตามการขุดสระจำเป็นต้องใช้เครื่องจักร
เนื่องจากเป็นสระที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่ จึงไม่สามารถใช้แรงงานคนขุดได้ อาจต้องขอ
การสนับสนุนจากทางราชการในเรื่องของงบประมาณหรือเครื่องจักร ในกรณีที่ทาง
ราชการไม่สามารถให้การสนับสนุนได้ ให้พยายามติดต่อกับผู้ที่ต้องการดินถมที่ โดยให้
ดินที่ขุดขึ้นมาอยู่กับผู้ที่ต้องการถมที่ แล้วช่วย
กันในเรื่องค่าใช้จ่าย จะทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายในการขุดสระน้ำได้ การขุดสระน้ำใน
พื้นที่เป็นที่ดอน สภาพแห้งแล้ง ควรขุดให้ลึกกว่าปกติจะทำให้เก็บน้ำได้อย่างมี
ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ในกรณีที่ต้องการเลี้ยงปลาในสระน้ำไว้บริโภค การขุดสระน้ำควรขุด
ให้บริเวณของขอบสระตื้นกว่าบริเวณกลางสระโดยขุดให้เป็นไหล่บริเวณขอบลึกประมาณ
๑.๕ - ๒ เมตร เพื่อให้เป็นที่อยู่ของปลา ในส่วนของดินที่ขุดขึ้นมา ดินชั้นบนควรใช้
ถมบริเวณแปลงปลูกพืช เนื่องจากเป็นดินที่อุดมสมบูรณ์มีธาตุอาหารที่พืชต้องการ
มากกว่าดินชั้นล่าง ส่วนดินชั้นล่างสามารถนำไปถมเป็นคันดินหรือทำถนนภายในฟาร์ม^{๒๒}

**สำหรับการจัดการสระน้ำได้มีพระราชดำริ พัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการ
เพราะปลูก ดังนี้**

๑. การป้องกันการทำลายบริเวณของสระ บริเวณของสระควรปลูกหญ้าแฝก
หรือพืชคลุมดินชนิดอื่น เพื่อป้องกันขอบสระถูกน้ำกัดเซาะพังทลาย นอกจากนี้บริเวณคัน
ดินรอบๆ ขอบสระ อาจปลูกพืชผักสวนครัว หรือไม้ผลยืนต้นอื่นๆ เช่น มะพร้าว หนาม

^{๒๒} วัลลภ พรหมทอง, เกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ, (กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๒๘.

ฝรั่ง ขนุน มะม่วง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การปลูกไม้ผลรอบขอบสระควรระมัดระวังในเรื่องใบไม้ร่วงหล่นลงในสระน้ำ เพราะอาจทำให้น้ำในสระเน่าเสีย จะมีผลต่อปลาที่เลี้ยงไว้ และอาจทำให้ไม่สามารถนำน้ำไปใช้ในการปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์อื่นๆ ได้

๒. การปลูกพืชภายในสระน้ำ อาจปลูกผักไว้บริเวณ ผักที่สามารถปลูกในสระน้ำได้ เช่น ผักบุ้ง ผักกระเฉด ผักชีล้อม บัวสาย เป็นต้น

๓. การเลี้ยงสัตว์น้ำ จะทำให้การใช้สระน้ำมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นสัตว์น้ำที่สามารถนำมาเลี้ยงในสระน้ำ ควรเป็นปลากินพืช เพราะการเลี้ยงปลากินพืชจะไม่ทำให้น้ำเสียมากนัก ปลาที่ควรนำมาเลี้ยง ได้แก่ ปลาสวาย ปลานิล ปลาไน ปลาดุก ปลาตะเพียน ปลายี่สกเทศ ปลาน้ำจืด เป็นต้น

๔. การเลี้ยงสัตว์บริเวณขอบสระ การเลี้ยงสัตว์ไว้บริเวณหรือจำหน่ายเพื่อเพิ่มรายได้บริเวณขอบสระ สัตว์ที่สามารถนำมาเลี้ยงบริเวณขอบสระได้ เช่น เป็ดไก่ สุกร โดยสร้างโรงเรือนหรือคอกบริเวณขอบสระ เศษอาหารและมูลสัตว์เหล่านี้สามารถใส่ลงในน้ำเพื่อเป็นอาหารของปลา แต่อย่างไรก็ตาม การเลี้ยงสัตว์บริเวณขอบสระน้ำ ไม่ควรให้มูลสัตว์ลงในสระมากเกินไป เพราะจะทำให้ น้ำในสระเน่าเสีย ซึ่งอาจทำให้ปลาตาย และอาจไม่สามารถนำน้ำไปใช้ในการปลูกพืชได้ การสังเกตว่าน้ำเสียหรือไม่ให้สังเกตว่าในสระน้ำมีปลาลอยขึ้นมาหายใจเป็นจำนวนมากในช่วงเช้าและลักษณะของปลาวายน้ำ ผิดปกติหรือไม่

๕. การนำน้ำจากสระไปใช้ จุดประสงค์ของการขุดสระน้ำก็เพื่อเก็บน้ำไว้ใช้ในยามขาดแคลน ดังนั้น ในช่วงหน้าฝนควรเก็บน้ำไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และใช้เท่าที่จำเป็น โดยเฉพาะในหน้าแล้งไม่ควรใช้น้ำทำนาปรัง เพราะข้าวเป็นพืชที่ใช้น้ำมาก ควรปลูกพืชอายุสั้น และใช้น้ำน้อย เช่น ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ข้าวโพดฝักอ่อน เป็นต้น

๖. การเติมน้ำในสระ ในกรณีที่มีอ่างน้ำหรือแหล่งน้ำขนาดใหญ่อยู่ใกล้สระน้ำของเกษตรกร ควรนำน้ำมาเติมอย่างสม่ำเสมอ แต่ถ้าไม่มีแหล่งน้ำมาเติม เมื่อฝนตกให้พยายามเติมน้ำในสระให้มากที่สุด เพื่อเก็บไว้ใช้ในเวลาที่ขาดแคลนน้ำ^{๒๓}

^{๒๓} ช้างแล้ว, หน้า ๒๙.

น้ำในการเกษตรนี้จะเห็นว่าพระองค์ทรงพระราชทานโครงการต่างๆ มากมายซึ่งหนึ่งในนั้นก็มีการพัฒนาแหล่งน้ำ พระองค์ทรงตระหนักถึงความสำคัญของน้ำต่อการดำรงชีวิตของประชาชนได้พระราชทานดำรัสโครงการต่างๆ ไว้เป็นจำนวนมากทุกภาคของประเทศ ทั้งโครงการขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ เช่น โครงการกักเก็บน้ำเพื่ออุปโภคบริโภคและเพื่อชลประทาน โครงการระบายน้ำเพื่อป้องกันน้ำท่วมและโครงการกำจัดน้ำเสีย เป็นต้น ทั้งนี้ โดยอาศัยการเอื้ออำนวยจากลักษณะภูมิประเทศและธรรมชาติ

น้ำจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตและการเกษตรชีวิตของคนก็เหมือนกันถ้าร่างกายขาดน้ำก็จะไม่สามารถดำเนินชีวิตให้เป็นไปได้ เพราะในร่างกายของคนเราก็ประกอบไปด้วยธาตุ ๔ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ ทั้ง ๔ ธาตุนี้ถ้าร่างกายขาดธาตุใดธาตุหนึ่งร่างกายก็จะไม่สามารถดำเนินไปได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือธาตุน้ำเพราะน้ำเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงทุกส่วนในร่างกาย การเกษตรก็เช่นเดียวกันถ้าขาดน้ำในการเพาะปลูกแล้วก็จะไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้ถึงแม้จะเพาะปลูกได้ก็ไม่สามารถให้ผลได้สมกับที่ลงทุน น้ำจึงเป็นส่วนสำคัญในการเพาะปลูกจะเห็นว่าถ้าน้ำมากไปก็ทำให้ผลผลิตไม่ดีหรือไม่ก็ท่วมทำให้ผลผลิตเสียหายขาดทุน น้ำน้อยไปการทำเกษตรก็ไม่ได้ผลผลิตก็เสียหายอีกด้วย

ความพอเพียงของน้ำใช้เพื่อการเกษตร (*Adequacy of cultivable Water*) น้ำมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่ออาชีพการเกษตรซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนไทยทุกภาค เพราะต้องพึ่งพาน้ำเป็นปัจจัยหลักในการผลิต ไม่ว่าจะปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ อากาศใดที่มีน้ำใช้การเกษตรไม่เพียงพอ ย่อมทำให้ผลผลิตเกษตรและรายได้เกษตรต่ำ และทำให้การจ้างงานและรายได้ผันผวนขาดเสถียรภาพ จนนำไปสู่การอพยพย้ายถิ่นของประชาชนวัยแรงงาน อันทำให้ท้องถิ่นต้นขาดแคลนคนวัยแรงงานที่จำเป็นต่อการพัฒนาพื้นที่ เหลือแต่ประชากรวัยเด็กและคนชรา ดังที่พบเห็นกันในหลาย ๆ ท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การมุ่งแก้ปัญหาความยากจนในชนบทของทุกรัฐบาลจึงมุ่งแก้ปัญหาแหล่งน้ำเป็นสำคัญระดับแรก^{๒๔}

^{๒๔} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีและยุทธศาสตร์พัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๘๙.

น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความจำเป็นต่อสิ่งที่มีชีวิตไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ สัตว์ หรือ พืช เพราะสิ่งมีชีวิตเหล่านี้ต้องใช้น้ำบริโภคเพื่อความอยู่รอดรวมไปทั้งภาค เกษตรกรรมและอุตสาหกรรมก็ต้องอาศัยน้ำเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงเป็นสำคัญ ในที่นี้จะกล่าวถึงน้ำที่นำมาทำการเกษตร คือ ประเทศไทยทำอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่จึงต้องอาศัยน้ำมาก แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรของไทย คือ น้ำฝน แหล่งน้ำตามธรรมชาติ น้ำชลประทานในรูปแบบต่างๆ ที่กักเก็บไว้ในเขื่อนและอ่างเก็บน้ำ แต่ก็ยังไม่พอใช้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จึงทรงดำริเรื่องการกักเก็บ แบ่งปันน้ำไว้ใช้เฉพาะเพื่อการเกษตรแก่พสกนิกรชาวไทย พร้อมทั้งทรงดำริถึงน้ำใต้ดินเพื่อนำมาใช้และการทำฝนหลวง ซึ่งสามารถช่วยลดปัญหาการขาดแคลนน้ำการเพราะปลูกในช่วงฤดูแล้งให้กับพสกนิกรของพระองค์ได้

พระพุทธศาสนาก็ชี้ให้เห็นความสำคัญของน้ำ ดังพุทธดำรัสที่ทรงตรัสกับพระเจ้าปเสนทิโกศลตอนหนึ่งว่า “มหาบพิตร ในถิ่นอมมนุษย์ มีสระโบกขรณี ซึ่งมีน้ำใส เย็น จืดสนิท ใสสะอาด มีทำน้ำดี น้ำรินรมย์ น้ำนั้นคนไม่ตักเอาไป ไม่ดื่ม ไม่อาบ หรือ ไม่ทำตามต้องการ เมื่อเป็นเช่นนี้ น้ำที่ไม่ได้ใช้สอยโดยชอบนั้นพึงเสียไปเปล่า...

มหาบพิตร ในที่ไม่ไกลจากหมู่บ้าน หรือ นิคม มีสระโบกขรณี ซึ่งมีน้ำใส เย็น จืดสนิท ใสสะอาด มีทำน้ำดี น้ำรินรมย์ น้ำนั้นคนตักไปบ้าง ดื่มบ้าง อาบบ้าง ทำตามที่ต้องการบ้าง เมื่อเป็นเช่นนี้ น้ำที่ใช้สอยอยู่โดยชอบนั้น ชื่อว่า มีการใช้สอยไม่เสียเปล่า...”^{๒๕}

จะเห็นว่าพระพุทธองค์ทรงเน้นการใช้น้ำให้เกิดประโยชน์แก่การดำเนินชีวิต น้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิตของสัตว์บนโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งมนุษย์ได้ใช้ประโยชน์จากน้ำทุกๆ ด้าน เช่น การอุปโภค บริโภค การใช้ภาคเกษตรกรรมและ อุตสาหกรรม จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาประเทศ ปัจจุบันมนุษย์กำลังประสบปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำหลายด้าน เช่น การขาดแคลนน้ำ การเกิดน้ำท่วม การเกิดมลพิษทางน้ำ ซึ่งสาเหตุมาจากการตัดไม้ทำลายป่าที่เป็นแหล่งกำเนิดน้ำ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำอย่างไม่ระมัดระวัง ขาดการควบคุมดูแลที่ถูกต้อง จึงทำให้เกิดปัญหารุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและมนุษย์ในรูปแบบต่างๆ อย่างมากมาย

^{๒๕} ส.ส.(ไทย) ๑๕/๑๓๐/๑๕๕.

โดยเฉพาะภาคการเกษตรพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จึงได้มีพระราชดำริเกี่ยวกับการจัดการแหล่งน้ำเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการปลูกพืชในช่วงที่ไม่มีฝน เนื่องจากน้ำเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการปลูกพืชช่วงที่ไม่มีฝน หากมีน้ำเพียงพอเกษตรกรก็สามารถปลูกพืชได้ทั้งปี มีงานทำและมีรายได้ตลอดทั้งปีไม่อพยพเคลื่อนย้ายไปทำงานที่อื่น

๓.๒. เรื่องนาข้าว

ตามหลักการของทฤษฎีใหม่นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มีพระราชประสงค์ที่จะให้เกษตรกรผลิตข้าวไว้บริโภคภายในครอบครัวอย่างพอเพียงตลอดทั้งปี โดยถือว่าเกษตรกรครอบครัวหนึ่งมีสมาชิกจำนวน ๕ - ๖ คน ทำนา จำนวน ๕ ไร่ จะมีข้าวเพียงพอต่อการบริโภค ตามสภาพการบริโภคข้าวเฉลี่ยของคนไทย หนึ่งคนบริโภคข้าวประมาณ ๒๐๐ กิโลกรัม (๒๐ ถังข้าวเปลือก) ต่อปี หากมีสมาชิกจำนวน ๖ คน ปีหนึ่งบริโภคทั้งสิ้น ประมาณ ๑,๒๐๐ กิโลกรัม (๑๒๐ ถังข้าวเปลือก) การทำนา ๕ ไร่ สามารถผลิตข้าวได้ประมาณ ๑,๗๕๐ กิโลกรัม (ผลิตผลข้าวเฉลี่ยของประเทศไทยปี ๒๕๓๖/๓๗ มีค่าประมาณ ๓๕๐ กิโลกรัมต่อไร่ ดังนั้น พื้นที่ปลูก ๕ ไร่ ผลผลิตที่ได้ คือ $๕ \times ๓๕๐ = ๑,๗๕๐$ กิโลกรัม) ผลผลิตข้าวที่ได้สามารถมีเหลือเล็กน้อย แต่ถ้านการปลูกข้าวมีการดูแลรักษาอย่างดี อาจได้ผลผลิตถึง ๕๐๐ - ๖๐๐ กิโลกรัมต่อไร่ ซึ่งจะให้มีข้าวเหลือไว้จำหน่ายด้วย หลักในการจัดการเกี่ยวกับพื้นที่ทำนา มีดังนี้

๑. การเลือกพื้นที่ ถ้าพื้นที่ที่จะใช้ปลูกข้าวควรเป็นที่ราบลุ่ม ดินเป็นดินเหนียวอุ้มน้ำได้ดี และมีความอุดมสมบูรณ์

๒. การเตรียมพื้นที่ ถ้าพื้นที่ที่จะใช้ปลูกข้าวไม่เรียบ ควรปรับพื้นที่ให้เรียบเสียก่อน และอาจแบ่งเป็นแปลงๆ โดยทำคันดิน (คันนา) กั้นน้ำเพื่อความสะดวกในการรดน้ำหรือระบายน้ำ รวมทั้งเพื่อความสะดวกในด้านอื่นๆ เช่น การกำจัดวัชพืช การป้องกันกำจัดโรคและแมลงศัตรูข้าว

๓. ลักษณะของการปลูกข้าว โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ มีพื้นที่ปลูกข้าวไม่มากนัก คือ มีประมาณ ๕ ไร่ ดังนั้น การปลูกข้าว ควรปลูกแบบนาดำหรือนาหว่านน้ำตม จะทำให้ดูแลสะดวกและได้ผลผลิตสูง^{๒๖}

นาข้าวดังที่กล่าวมาแล้วจะเห็นว่าเป็นการจัดการเกี่ยวกับการผลิตข้าวเพื่อบริโภคเพียงพอตลอดปี โดยถือว่ากำหนด กฎเกณฑ์จากครอบครัวเป็นหลัก “การผลิตข้าวบริโภคเพียงพอตลอดปี โดยถือว่า ครอบครัวหนึ่งทำนา ๕ ไร่ จะมีข้าวพอกินตลอดปี ข้อนี้คือ หลักสำคัญของทฤษฎีนี้เนื่องจากคนไทยรับประทานข้าวเป็นหลัก (เฉลี่ยคนบริโภคข้าวประมาณ ๒๐๐ กิโลกรัมต่อปี) หากมีสมาชิก ๖ คน จะต้องบริโภคข้าวไม่ต่ำกว่าปีละ ๑,๒๐๐ กิโลกรัม (การทำนาปีจะได้ผลผลิตดังกล่าว เฉลี่ยจากผลผลิตเฉลี่ยทั่วประเทศ ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ / ๒๕๓๖) หากสามารถควบคุมน้ำได้ไม่ให้ขาดช่วงที่ต้องการและบำรุงรักษาที่ดีอาจจะได้ผลผลิตเพิ่มมากกว่านี้ ซึ่งก็จะเป็นส่วนเหลือจำหน่าย”^{๒๗} ข้าวเป็นอาหารที่มนุษย์ต้องเสพต้องกินเพื่อยังชีพให้เป็นไป ดังพุทธพจน์ว่า “สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ดำรงอยู่ได้ด้วยอาหาร สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ดำรงอยู่ได้ด้วยสังขาร”^{๒๘} จะเห็นได้ว่าสัตว์ดำรงอยู่ได้ด้วยอาหาร อาหารในที่นี้หมายถึงอาหารที่บำรุงหล่อเลี้ยงธาตุขันธ์ในร่างกายเพียงให้ยังชีพดำเนินไปได้ คนไทยมีอาหารหลักคือข้าว ข้าวไทยสามารถส่งออกไปได้ทั่วโลก การทำนาข้าวก็ต้องพิถีพิถันเป็นอย่างมาก อย่างเช่น พันธุ์ข้าวบ้าง พรวนดิน แปลงดินที่จะปลูกด้วยและที่สำคัญคือน้ำ จะทำนาข้าวได้ดีหรือไม่นั้นก็ขึ้นอยู่กับปริมาณของน้ำ “ถ้าน้ำมากไป ก็ทำให้ข้าวกล้าเสียหายได้ ถ้าให้น้อยไปก็ทำให้ข้าวเสียหายได้”^{๒๙} ดังนั้นการผลิตข้าวในนาเพื่อการบริโภคตามทฤษฎีใหม่นั้นเป็นการผลิตเพื่อการบริโภคเพียงพอตลอดปี ถ้าเหลือก็จำหน่ายเพื่อเป็นทุนในคราวต่อไป

^{๒๖} วัลลภ พรหมทอง, เกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ, หน้า ๓๐.

^{๒๗} วิถีไทย. โครงการพัฒนาสื่อการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักศึกษา (กลุ่มสถาบันราชภัฏภาคตะวันออกเฉียงเหนือ), (กรุงเทพมหานคร : บริษัท บุ๊คพอยท์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๓๕.

^{๒๘} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๐๓/๒๕๐.

^{๒๙} พระธัมปัทมฐกถา แปล ภาค ๑, คณะกรรมการแผนตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๗๒.

๓.๓ เรื่องแปลงปลูกพืช

พื้นที่แปลงปลูกพืชประมาณ ๕ ไร่ ใช้สำหรับปลูกพืชอื่นๆ ไร่บริเวณและจำหน่ายนอกจากข้าว พื้นที่ในส่วนนี้ควรปลูกพืชหลายๆ ชนิด เพื่อให้การใช้พื้นที่คุ้มค่ามากที่สุด อาจปลูกพืชผสมผสาน ปลูกพืชเหลือมฤดู หรือปลูกพืชไร่ พืชผักระหว่างแถวของไม้ผล หลักในการจัดการแปลงปลูกพืชมีดังนี้

๑. การเลือกพื้นที่ ถ้าพื้นที่ที่จะใช้เป็นแปลงปลูกพืช ควรเป็นที่ดอนกว่าบริเวณสระน้ำและพื้นที่ปลูกข้าว เนื่องจากพืชที่จะนำมาปลูกเป็นพืชไม่ทนต่อสภาพน้ำขัง

๒. การเตรียมพื้นที่ ถ้าพื้นที่เป็นที่ลุ่มควรยกร่องเป็นแปลง หรือ นำดินชั้นบนจากการขุดสระมาถม การปลูกไม้ผลอาจแบ่งเป็นแปลงๆ มีร่องน้ำระหว่างแปลงเพื่อใช้ในการให้น้ำแก่พืช

๓. ชนิดของพืชที่ควรปลูก พืชที่จะนำมาปลูกในแปลงนี้ ควรพิจารณาตามความเหมาะสมโดยพิจารณาจากสภาพพื้นที่ สภาพแวดล้อมหรือความต้องการของตลาดในแต่ละท้องถิ่นเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม ในที่นี้จะขอแนะนำโดยภาพรวม พืชไร่ที่ควรปลูก เช่น ข้าวโพด ถั่วเหลือง ฯลฯ พืชสวนที่ควรปลูก เช่น ไม้ผล พืชยืนต้น พืชพักล้มลุก^{๓๐} ฯลฯ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาแล้วนั้นจะเห็นว่าการจัดการกับแปลงดินนั้นก็เพื่อจะให้เกิดประโยชน์กับดินโดยไม่ให้ที่ว่างของดินนั้นต้องเสียประโยชน์มากไป พอที่จะปลูกอะไรก็ปลูก ทั้งนี้ทั้งนั้นการที่จะมีการเพาะปลูกนั้นเราจำเป็นต้องเตรียมดินไว้สำหรับการเพาะปลูก การเตรียมดินในการเพาะปลูกนั้นเป็นสิ่งสำคัญ เพราะพืชส่วนใหญ่มีเมล็ด และการซำกิ่งจึงเป็นระบบที่ค่อนข้างจะละเอียดอ่อน หากการเตรียมดินไม่ดีจะกระทบกระเทือนต่อการงอกและการเจริญเติบโตของพืชได้ จึงต้องปรับสภาพดินให้เหมาะกับการเจริญเติบโตของพืช ดังนั้น สำหรับแปลงที่ไม่เคยเพาะปลูกมาก่อนควรไถตะ ไถแปร และคราดเอาหญ้าออก ส่วนแปลงที่เคยปลูกพืชชนิดอื่นแล้วควรไถพลิกหน้าดินหรือสูบน้ำให้ท่วมแปลงเพื่อกำจัดแมลงศัตรูพืช และจะช่วยชะล้างสารเคมีหรือสารฆ่าวัชพืชออก แล้วจึงค่อยไถพรวนให้ลึกประมาณ ๖-๘ นิ้ว พลิกหน้าดินไว้ประมาณ ๗-๑๐ วัน เพื่อทำลายไข่แมลง

^{๓๐} วัลลภ พรหมทอง, เกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ, หน้า ๓๑.

และศัตรูพืชบางชนิด แล้วจึงไถคราด เพื่อกำจัดหญ้าหรือวัชพืชออกให้หมดในขณะพรวน ไล่ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยหมักเพื่อทำให้ดินร่วนซุยเตรียมดินง่าย และยังทำให้ดินมีสภาพทาง กายภาพและเคมีเหมาะสมกับการเจริญเติบโตของพืช

๓.๔ เรื่องที่อยู่อาศัย

พื้นที่สำหรับใช้เป็นที่อยู่อาศัยควรเป็นที่ดอน น้ำท่วมไม่ถึง ถ้าสภาพใน แปลงเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นที่ลุ่ม ควรนำดินชั้นล่างที่ได้จากการขุดสระน้ำมาถม บริเวณ ที่อยู่อาศัย จำนวนประมาณ ๒ ไร่^{๓๑} ประกอบด้วยสิ่งต่างๆ ดังนี้

๑. บ้านพัก ควรสร้างบนที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึง เป็นบ้านที่มีลักษณะมั่นคง แข็งแรง เหมาะสมกับจำนวนสมาชิกในครอบครัวตามอัตราภาพ

๒. โรงเรือนหรือคอกสัตว์ เป็นคอกสัตว์เลี้ยงบริเวณข้างบ้านหรือบริเวณขอบ สระ เช่น คอกเปิด ไก่ สุกร สร้างด้วยไม้หรือวัสดุที่หาได้สะดวกในท้องถิ่น

๓. โรงเพาะเห็ด ในกรณีที่เพาะเห็ดถุง เช่น เห็ดหูหนู เห็ดนางฟ้า เห็ด เป้าฮื้อ โรงเรือนสำหรับเพาะเห็ด ควรสร้างด้วยวัสดุในท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่ หญ้าแฝก จาก หรือวัสดุอื่น ๆ ที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น

๔. โรงเก็บเครื่องมืออุปกรณ์ทางการเกษตร อาจสร้างไว้ตามใต้ถุนบ้าน หรือข้างบ้านตามความเหมาะสมของสภาพพื้นที่ หรือ สภาพเครื่องมืออุปกรณ์ที่ต้องการ เก็บ

๕. บริเวณปลูกผักสวนครัว พืชผักสวนครัวประเภท พริก ขิง ข่า ตะไคร้ กะเพรา โหระพา ใบมะกรูด สารระแห่น สามารถปลูกไว้รอบ ๆ บ้านเพื่อความสะดวก เวลาต้องการใช้ และไม่ต้องไปซื้อหาจากตลาดซึ่งจะเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายในบ้าน

๖. บริเวณปลูกไม้ดอกไม้ประดับรอบๆบ้าน บริเวณรอบๆ บ้านอาจปลูกไม้ดอกไม้ประดับ จะทำให้บ้านสวยงาม น่าอยู่อาศัย เกิดความเพลิดเพลิน สบายตาแก่ผู้พบเห็น ไม้ดอกไม้ประดับปลูกได้แก่ บานชื่น บานไม่รู้โรย ดาวเรือง หงอนไก่ กุหลาบ ไม้ประดับ ได้แก่ หมาก ปาล์ม ชวนชม โกสน บอน สีต่างๆ เป็นต้น นอกจากปลูกไว้ประดับ บ้านแล้ว บางชนิดยังสามารถนำไปจำหน่ายได้อีกด้วย ^{๓๑}

^{๓๑} อ้างแล้ว, หน้า ๓๓.

การจัดการที่อยู่อาศัยให้เป็นสัดส่วนเพื่อมองดูดีและให้เกิดประโยชน์ คือ ใช้ประโยชน์บนพื้นดินที่จำกัดไว้ให้คุ้มค่า เช่น โรงเรือนก็ไม่ใหญ่โตจนเกินความจำเป็น ที่อยู่อาศัยนี้พระพุทธรเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า ที่อยู่อาศัยที่สร้างขึ้นแล้วพิจารณาว่า “เพียงเพื่อบำบัดความหนาว ความร้อน และอันตรายจากสัตว์เดรัจฉานเท่านั้น”^{๓๒} นั้นแสดงให้เห็นว่าการสร้างบ้านนั้นต้องสร้างให้พอเหมาะกับความเป็นอยู่ไม่ใช่สร้างเพื่อแสดงให้คนเห็นว่าตนเองร่ำรวยเหนือใคร แต่สร้างให้เหมาะกับความเป็นอยู่เท่านั้น นอกจากนี้ยังสามารถสร้างโรงเห็ด คอกวัว คอกควาย คอกหมู และคอกไก่เป็นต้น สัตว์เหล่านี้นอกจากจะเป็นอาหารแล้วมูลของสัตว์เหล่านี้ยังใช้เป็นปุ๋ยได้อีกด้วย

๔. การประยุกต์ใช้หลักการเกษตรทฤษฎีใหม่

แนวคิดทฤษฎีใหม่ ในสังคมไทยในบริบทนี้ จะได้กล่าวถึงความเป็นมาซึ่งเป็นจุดเริ่มของแนวคิดทฤษฎีใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยและยังได้เสนอทางออกถึงวิธีการพึ่งตนเองในทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นปัญหาวิกฤตอยู่ในขณะนี้ และแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นแนวคิดที่เป็นมิติใหม่ในด้านการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

ปัญหาหลักของเกษตรกรในอดีตจนถึงปัจจุบัน คือ การขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตพื้นที่เกษตรที่อาศัยน้ำฝน ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศที่อยู่ในเขตที่มีฝนค่อนข้างน้อยและส่วนมากเป็นนาข้าวและพืชไร่เกษตรกรยังคงเพาะปลูกได้ปีละครั้งในช่วงฤดูฝนเท่านั้น และมีความเสี่ยงกับความเสียหายอันเนื่องมาจากความแปรปรวนของดินฟ้า อากาศและฝนทิ้งช่วง แม้ว่าจะมีการขุดบ่อหรือสระเก็บน้ำไว้ใช้บ้าง แต่ก็ไม่มีขนาดแน่นอนหรือมีปัจจัยอื่นๆ ที่เป็นปัญหาน้ำใช้ไม่เพียงพอรวมทั้งระบบการเพาะปลูกพืชไม่มีหลักเกณฑ์ใดๆ และส่วนใหญ่ปลูกพืชชนิดเดียวด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงได้พระราชทานพระราชดำริ เพื่อเป็นการช่วยเหลือเกษตรกร

^{๓๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๓/๒๒.

เกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชทานแก่พสกนิกรปวงชนชาวไทย โครงการนี้ได้รับการส่งเสริมและแนะนำจากราชการอย่างดี และได้ธรรงค์เพื่อขยายผลไร่นาสวนผสมตามแนวทฤษฎีใหม่โดยเฉพาะกรมส่งเสริมการเกษตรได้ตั้งเป้าหมายให้เกษตรกรทำการเกษตรไร่นาสวนผสมตามแนวทฤษฎีใหม่ ด้วยเหตุผลที่ทางราชการเล็งเห็นความสำคัญของเกษตรทฤษฎีใหม่ในการแก้ปัญหาการประกอบอาชีพ จึงมีหน่วยงานของราชการหลายแห่งร่วมกันดำเนินงาน เช่น กรมส่งเสริมการเกษตรกรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมสหกรณ์ และหน่วยงานอื่น ทั้งภาครัฐบาลและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรได้พยายามศึกษาค้นคว้าและทดลองเกี่ยวกับการเกษตรทฤษฎีใหม่ เพื่อจะได้นำความรู้ที่ได้รับไปเผยแพร่ต่อเกษตรกรสำหรับนำไปใช้ในการประกอบอาชีพ จากผลการดำเนินงานที่ผ่านมา ปรากฏว่า มีเกษตรกรเข้าร่วมโครงการดังกล่าวเป็นจำนวนมาก ครอบคลุมทุกภูมิภาคของประเทศ มีทั้งผู้เพิ่งจะเริ่มดำเนินงาน ในที่นี้จะนำตัวอย่างของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งแล้วมาเป็นตัวอย่าง ดังนี้

ผู้ประสบความสำเร็จกับการเกษตรทฤษฎีใหม่อันเป็นแนวคิดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแก่ข้าราชการบริพารและพสกนิกรทุกหมู่เหล่า สำหรับนำไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพ เพื่อให้พสกนิกรมีสภาพชีวิตความเป็นอยู่อย่างพอเพียงสามารถเลี้ยงตัวเองได้อย่างมั่นคง อันจะเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืนตลอดไป

คุณตาคำพอง โวทานสิริกุล เป็นเกษตรกรรายหนึ่งที่เลื่อมใสศรัทธาและเชื่อว่าเกษตรทฤษฎีใหม่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองดีขึ้น จะได้ไม่ต้องโยกย้ายอพยพถิ่นฐานเพื่อขายแรงงานต่างถิ่น

เดิมที่คุณตาคำพองก็มีอาชีพทำนามาแต่ปู่ ย่า ตา ยาย ในพื้นที่ของตนเองจำนวน ๘ ไร่ แต่เนื่องจากเป็นพื้นที่ต้องอาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว ปีไหนฝนดีก็ได้ผลผลิตดี แต่ถ้าปีไหนฝนแล้งก็ได้ผลผลิตไม่ดี รายได้จากการทำไร่ในขณะนั้นประมาณไม่ได้เพราะไม่ได้คำนวณในรายได้เป็นที่แน่นอนแต่ก็มีพอใช้เองด้วยในขณะนั้นยังมีสมาชิกครอบครัวไม่มากนัก

การรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ การรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ในครั้งแรกนั้น เริ่มที่ตนเข้ามารับใช้ประชาชนโดยการเข้ามาเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ในขณะ

ทำหน้าที่อยู่นั้นก็ถูกเชิญไปดูงานเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่หลายแห่ง เช่น สวนในหลวงจังหวัด สกลนคร สวนในหลวงจังหวัดเพชรบุรี สวนในหลวงจังหวัดกาฬสินธุ์และกรมพัฒนา ชุมชนชนวนไปดูงานที่กระทรวงมหาดไทย นี่เป็นจุดเริ่มที่รับรู้ข้อมูลทฤษฎีใหม่

จุดเริ่มต้นของโครงการ จากการทำที่ได้ไปศึกษาหาความรู้และการไปดูงานเก็บ เกี่ยวประสบการณ์จากการไปดูงานด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้มีแรงบันดาลใจตนเองขึ้น เดิมทีก็ ทำการเกษตรอยู่แล้ว เมื่อได้ไปดูงานแล้วก็เกิดความคิดใหม่ๆ ขึ้น ที่จะดำเนินกิจกรรม เกษตรทฤษฎีใหม่ในพื้นที่ของตนเอง แท้จริงแล้วทำเกษตรทฤษฎีใหม่นั้นทำมาก่อนหน้านี้ แล้วแต่ไม่เรียกทฤษฎีใหม่เพราะทางการยังไม่เข้ามาเห็น แต่ความคิดนี้ก็มาจากในหลวง เหมือนเดิมเนื่องจากในปี ๒๕๒๗ ในหลวงก็เคยตรัสแก่ข้าราชการ พลเรือนไว้แล้ว แต่ ทฤษฎีใหม่นั้นยังไม่มาถึงเรา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐ ทฤษฎีใหม่เข้าสู่ขอนแก่น กรม พัฒนาชุมชนจังหวัดขอนแก่นก็เข้ามาสำรวจดูก็มาเห็นแล้วเอาทฤษฎีใหม่ให้ดูว่าเป็นไปตาม ทฤษฎีใหม่หรือไม่เช่นว่า ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ ได้จัดพื้นที่อย่างนี้หรือไม่ พอกรม พัฒนาชุมชนดูแล้วว่ามันเข้ากันได้ก็เรียกว่า ทฤษฎีใหม่ จากนั้นได้รับการสนับสนุนจาก ราชการ อย่างเช่นเงินอุดหนุนจาก อกส. เมืองขอนแก่น เพื่อขุดบ่อปลาเพิ่มเติม พันธุ์ ปลา ได้การสนับสนุนจากกรมประมงจังหวัดขอนแก่น พันธุ์ไม้ ได้การสนับสนุนจาก เกษตรอำเภอเมืองขอนแก่น

แบ่งพื้นที่เป็นส่วน ๆ ตามแนวทฤษฎีใหม่ พื้นที่ทั้งหมดมี ๘ ไร่ แบ่งเป็น ๓๐, ๓๐, ๓๐, ๑๐, อย่างเช่นเป็นพื้นที่ที่เป็นที่ปลูกที่อยู่อาศัย ๑ ไร่ และในหนึ่งไร่ก็ยังสร้างโรงเรียน โรงเห็ด คอกสัตว์ เช่น คอกหมู เล้าไก่ เป็นต้น

ส่วนหนึ่งบ่อปลา ที่เลี้ยงมี ปลานิล ปลาตะเพียนเป็นต้น ผลผลิตจากปลาก็ พอเลี้ยงชีพพอเพียงแก่ครอบครัวในระยะแรกต่อมาพอเหลือกินของครอบครัวก็ขายก็มี รายได้สำหรับจุนเจือครอบครัว พื้นที่บนขอบบ่อปลายังปลูก พริก มะเขือ ถั่วพุ่ม ตะไคร้ มะฝัก แตง ชะอมเหล่านี้เป็นไม้ผลบนคันดิน ส่วนหนึ่งปลูกไม้ผล มะม่วง มะขาม กระท้อน ส้ม และยังมีอยู่บนคันดินคือบนขอบสระปลา ซึ่งไม้ตรงนี้ก็คิดคำนวณพื้นที่เป็น ส่วนของไม้ผลเช่นกัน ส่วนที่ทำนาจะอยู่อีกแปลงหนึ่ง

ความภาคภูมิใจในการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ มีหลายสิ่งที่คุณตาของผมภูมิใจหลังจากเข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ที่ภูมิใจที่สุดก็คือ ปี พ.ศ. ๒๕๓๙ ได้รับคัดเลือกให้เป็นผู้นำอาชีพเกษตรดีเด่น หรือได้รับเหรียญผู้นำอาชีพก้าวหน้า โล่สิงห์ทองเชิดชูเกียรติ และขณะเดียวกันก็มีความภาคภูมิใจกับรายได้ที่ได้จากผลผลิตกับการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรทฤษฎีใหม่ทำให้มีรายได้เพียงพอต่อการครองชีพ พอใช้และยังเหลือเก็บ เช่นเมื่อก่อนได้เดือนละ ๕,๐๐๐ บาท แต่ตอนนี้กับได้ ๑๐,๐๐๐ บาท เป็นต้น ทฤษฎีใหม่เหมือนกับให้ชีวิตใหม่กับตนเอง เมื่อก่อนคนไม่ค่อยรู้จักเราแต่ปัจจุบันคนรู้จักเรามากขึ้นและเรายังได้ทำประโยชน์ให้กับสังคมอย่างเช่น

ทำให้เราสามารถเผยแพร่ความรู้แก่นิสิต นักศึกษา

ทำให้เราได้ถ่ายทอดให้กับบุคคลผู้มีความสนใจทั่วไป

ทำให้เราสามารถถ่ายทอดให้กับชุมชนและทำให้ชุมชนได้มีความเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่มากขึ้น การเผยแพร่ก็ได้เผยแพร่ตั้งรากหญ้าจนถึงปลายหญ้า จึงเกิดความภูมิใจอีกถึงมันจะเหนื่อยแต่ก็ภูมิใจ

เทคนิคที่ทำให้ประสบความสำเร็จกับเกษตรทฤษฎีใหม่ คุณตาของผมได้เล่าว่าการที่ทำเกษตรทฤษฎีใหม่ประสบความสำเร็จนั้นมีหลักดังนี้ ต้องเป็นผู้มีความคิดใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลาเป็นคนที่มีความใฝ่รู้ใฝ่คิด ตรีตรองอยู่ตลอดเวลา เพราะสถานการณ์การเกษตรมันไม่อยู่กับที่มันเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น การทำงานจะประสบความสำเร็จได้ต้องประกอบด้วยแรงสนับสนุนทั้ง ๒ ด้าน เช่น

๑. แรงสนับสนุนจากภายนอก

๑.๑ แรงสนับสนุนจากคนรอบข้าง คือ คนในครอบครัวเป็นสำคัญเพราะคนในครอบครัวนี้เป็นทั้งแรงกายและแรงใจอันเป็นยาชูกำลัง คนอื่นจะพูดอะไรก็ช่างเขาขอแต่คนในครอบครัวเราเข้าใจเราก็พอ

๑.๒ ทุน หมายถึง ทุนทั้งที่เป็นเงินและวัตถุ

๑.๓ ประสบการณ์อันเป็นเหตุให้มองเห็นเหตุการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้นและสามารถประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์

๒. แรงสนับสนุนจากภายใน

๒.๑ ทำการงานด้วยความขยัน ตั้งใจจริง มีการวางแผนที่ดี

๒.๒ ทำการงานด้วยความอดทน อดทนต่อความเหน็ดเหนื่อย และความ
เกียจ
คร้าน

๒.๓ ทำงานด้วยความเพียรเป็นผู้มีความอดุสาหะต่อความเหน็ดเหนื่อยและ
ความเกียจคร้าน

๒.๔ ทำงานด้วยความจริงใจ และซื่อสัตย์ต่อหน้าที่

๒.๕ นำความรู้ใหม่ ๆ มาประยุกต์ปรับปรุงกิจการให้ทันกับเหตุการณ์อยู่
ตลอดเวลา สิ่งที่ทำให้ประสบความสำเร็จอีกประการหนึ่งคือ คาถาเศรษฐี มี ๔ บท
คือ

๑. อย่านอนตื่นสาย = รีบตื่นแต่เช้า

๒. อย่าย่ำทำกิน = ทำอะไรก็ได้ขอแต่อย่าให้ผิดศีล ผิดธรรมก็พอ

๓. อย่าหมิ่นเงินน้อย = เก็บหอมรอมริบ อย่างบทกวีที่ว่าไว้

มีสิ่งพึงบรรจบให้ครบบาท

อย่าให้ขาดสิ่งของต้องประสงค์

มีน้อยใช้น้อยค่อยบรรจง

อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน

๔. อย่าคอยวาสนา = อย่าคิดว่าแต่วาสนาตนดีไม่ทำการงานใช้แต่มรดกเก่า
อย่างเดียว

เทคนิคในการจำหน่ายผลผลิต

เนื่องจากคุณตาของผมเป็นเกษตรกร

ก้าว

หน้ามีความพร้อมในเรื่องยานพาหนะ จึงนำผลผลิตไปจำหน่ายที่ตลาดเอง ทำให้ได้ราคา
สูง ไม่ถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง ตลาดที่นำไปจำหน่าย คือ ตลาดในเมือง
ขอนแก่น และบางครั้งก็ตลาดใกล้เคียง เช่น ตลาดประจำตำบลเป็นต้น และด้วยเหตุที่
ผลผลิตของคุณตาของผม มีอยู่อย่างต่อเนื่องตลอดปี จึงไม่มีปัญหาในเรื่องตลาดและ

ราคาจำหน่าย แต่คุณตาคุณแม่ก็จะอดพูดถึงการจำหน่ายต่อไปอีกไม่ได้ว่า การส่งของสู่ตลาดเราก็จะต้องดูภาวะตลาดด้วยว่า ตลาดในขณะนั้นราคาผลผลิตผลอะไรขึ้นและลง สิ่งเหล่านี้ก็เพื่อกำหนดผลผลิตของตนเอง และการขายคุณตาคุณแม่กล่าวถึงการขายในภาพรวมว่า ถ้าเราขายเองทุนไม่หายกำไรไม่หด แต่ถ้าเราขายให้คนมาเหมาถึงที่นั่นมักจะทุนไม่หายแต่กำไรหด

ปัญหา / อุปสรรค / การแก้ปัญหา ปัญหาและอุปสรรค ในขณะนี้ไม่ค่อยมีปัญหาอะไรเพราะการเตรียมเกี่ยวกับการเกษตรเราพร้อม มีการวางแผนอย่างเป็นระบบ ถ้าจะมีอยู่บ้างก็เป็นปัญหาเรื่องการแข่งขันกันเองในกลุ่มเกษตรกรในเรื่องราคา นอกจากนี้ก็ดูเหมือนจะไม่มีปัญหาอะไร ปัญหาพ่อค้าคนกลางก็ไม่มี เพราะเราส่งเองแรงงานก็ไม่มีเพราะเราทำเองจึงไม่มีปัญหาค่าแรงงานต่ำ

สภาพชีวิตความเป็นอยู่หลังจากทำเกษตรทฤษฎีใหม่ สภาพชีวิตความเป็นอยู่คุณตาคุณแม่กับครอบครัวนั้นขณะนี้ไม่ได้ร่ำรวยหรือมีฐานะลำบากมากนัก เพียงแต่ว่ามีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าเดิม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของรายได้ อาหารการกินและความเป็นอยู่ของครอบครัว เมื่อก่อนไม่มีรถใช้ หลังจากเริ่มทำเกษตรทฤษฎีใหม่เต็มรูปแบบแล้วก็เริ่มมีรถใช้ เริ่มแรกก็มีรถจักรยาน ต่อมาก็มียักรยานยนต์ ปัจจุบันนี้ก็มีรถกระบะใช้เป็นคนเอง มีรายได้พอเพียงต่อการครองชีพและเลี้ยงสมาชิกในครอบครัวให้มีความสุข

การมีชีวิตอยู่อย่างแบบพอเพียงนั้น คุณตาคุณแม่ได้แสดงให้เห็นไว้ว่า ความก้าวหน้าตามกำลังของตน ความพอเพียงนั้นไม่ได้หมายถึงพอแค่นี้แต่ความพอเพียงนั้นต้องมีการพัฒนาเพราะสถานการณ์ เหตุการณ์ มันเปลี่ยนไปอยู่ทุกวัน ความพอเพียงขึ้นกับกาลเวลาด้วย เราต้องประยุกต์การผลิตที่มีอยู่ให้ทันเหตุการณ์และต้องพัฒนาแนวคิดอยู่ตลอดเวลา^{๓๓}

คุณลุงทองแดง ไชยมาตย์ วัย ๕๙ ปี ได้เล่าถึงชีวิตที่ต้องประสบกับความยากจนกับการทำการเกษตร เนื่องจากประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่ต้องประสบปัญหาหนี้สิน ซึ่งเดิมที่มีอาชีพทำนาเพียงอย่างเดียวและทำปีละครั้งเท่านั้น ขายข้าวจากนาปี

^{๓๓} สัมภาษณ์ วันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๔๗ - วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๔๗.

ก็ราคาตกต่ำทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวของคุณลุงทองแดงค่อนข้างแร้นแค้น รายได้ไม่เพียงพอต่อการครองชีพในครัวเรือน ต้องไปทำงานรับจ้างขุดสระ หลาดละ ๑๐ สลึง ต่อมาก็มาเลี้ยงเป็ดรายได้เสริมจากการทำนาเพื่อส่งให้ลูกๆ เรียนหนังสือ ซึ่งราคาเปิดในขณะนั้น ราคาตัวละ ๑๐ บาท พอราคาขึ้นมาถึงตัวละ ๒๐ บาท ก็เลิกเลี้ยง คุณลุงทองแดงยังเล่าถึงสภาพชีวิตแต่ก่อนนั้นมีความลำบากมาก ต้องปากกัดตีนถีบ เพื่อให้ชีวิตและความเป็นอยู่ได้อยู่รอด ทั้งหาเงินเข้าในครัวเรือน ทั้งหาเงินส่งให้ลูกๆ เรียนหนังสือ แต่พอมาเริ่มทำไร่นาสวนผสมไม่นานนัก ทำให้สภาพชีวิตความเป็นอยู่พลิกผันทันตาเห็น สามารถลืมตาอ้าปาก มีรายได้เพียงพอต่อการครองชีพมีอาหารกินอย่างเพียงพอ มีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าเดิม

ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ จากการศึกษาประสบการณ์ในการเข้าอบรมในโครงการทฤษฎีใหม่ของในหลวง และกรมประมงได้เข้าอบรมเกี่ยวกับการเลี้ยงปลาเกษตรกรอำเภอเข้าไปอบรมเกี่ยวกับเรื่องการทำเกษตรและได้เข้าอบรมที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น เกี่ยวกับการเกษตรยั่งยืน ด้วยเหตุนี้เองทำให้ได้แรงบันดาลใจตนเองขึ้น ซึ่งเดิมทีก็เป็นเกษตรกรอยู่แล้ว เมื่อได้เข้าอบรมจึงเกิดความคิดใหม่ๆ ขึ้นในการที่จะทำเกษตรยั่งยืนในพื้นที่พื้นที่ของตนเอง

จุดเริ่มต้นของโครงการ จากการศึกษาความรู้และการเก็บเกี่ยวประสบการณ์ในการเข้าอบรมการทำเกษตร พร้อมกับได้คำแนะนำจากผู้จัดการสหกรณ์การเกษตร (นายเกรียงศักดิ์ ในขณะนั้น) แนะนำให้ปลูกมะม่วงเขียวเสวย ด้วยเหตุผลที่ในขณะนั้นมะม่วงเขียวเสวยไม่ค่อยมีใครปลูกมากนัก จึงได้แนวคิดที่จะดำเนินการในพื้นที่ของตนเอง จึงเริ่มดำเนินการเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๙ ซึ่งในการเริ่มต้นได้การสนับสนุนในเรื่องของปัจจัย ๙,๐๐๐ บาท จาก ธกส. และการสนับสนุนจากกรมประมงในเรื่องของพันธุ์ปลา

การแบ่งพื้นที่เป็นส่วนๆ ตามแนวทฤษฎีใหม่ พื้นที่ทั้งหมด ๗ ไร่ จึงแบ่งพื้นที่ออกเป็นสวนๆ ในการทำการเกษตรผสมผสานตามแนวทฤษฎีใหม่ แต่ไม่ได้ยึดอัตราส่วน ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ มากนัก

ส่วนที่ ๑ เริ่มแรกขุดสระสองบ่อและปลูกต้นไม้บนขอบสระแล้วต่อมาปรับพื้นที่ปลูกต้นมะม่วง จึงขุดเป็นร่องน้ำสำหรับเก็บน้ำไว้ใช้ช่วงฤดูแล้งแทนสระน้ำ และในร่องน้ำนี้ก็เลี้ยงปลาตามธรรมชาติ เพื่อใช้เป็นอาหาร ปลาที่เลี้ยงส่วนมากเป็นพวกปลานิล ปลาดุก ปลาช่อน และบริเวณขอบของร่องน้ำใช้ปลูก ฝรั่ง มะม่วง ตะไคร้ เป็นต้น เพื่อใช้บริโภคในครอบครัวและจำหน่าย การขุดบ่อน้ำนั้นไม่ได้ขุดเป็นสระขนาดใหญ่เพราะพื้นที่ของคุณลุงทองแดงนั้นมีพื้นที่จำกัดจึงขุดเป็นร่องกักเก็บน้ำแทนสระ

ส่วนที่ ๒ ใช้ทำนา ๒ ไร่ ไว้บริโภคในครัวเรือนและส่วนที่เหลือก็นำไปขาย (ปัจจุบันแปลงเป็นส่วนมะม่วง)

ส่วนที่ ๓ ใช้ปลูกที่อยู่อาศัยและโรงเรียนเก็บวัสดุอุปกรณ์ทางการเกษตร

ส่วนที่ ๔ ใช้ปลูกพืช พื้นที่ปลูกส่วนใหญ่เป็นไม้ผล เช่น มะม่วง เชี่ยวเสวย และฝรั่ง

ความภาคภูมิใจที่ได้ร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ มีหลายอย่างที่คุณลุงทองแดงภาคภูมิใจที่ได้เข้าร่วมโครงการทฤษฎีใหม่คือ

๑. สามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับนิสิต นักศึกษาที่เข้ามาดูงาน
๒. สามารถถ่ายทอดความรู้ให้ประชาชนที่มีความสนใจที่จะศึกษาในเรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่
๓. ทำให้ชีวิตและความเป็นอยู่ของครอบครัวมีพอกอยู่พอกกินไม่รวยแต่ก็ไม่จน

เทคนิคที่ทำให้ประสบความสำเร็จกับการทำการเกษตรผสมผสาน คุณลุงทองแดงได้เล่าว่าการทำการเกษตรผสมผสานตามทฤษฎีใหม่ให้ประสบความสำเร็จด้วยการใช้หลักการในการทำงาน คือ

๑. ต้องมีความอดทน ในการทำงาน ถึงจะเหนื่อยเท่าไรก็ต้องอดทนเพื่อจะให้การทำงานเราให้ประสบความสำเร็จ
๒. ต้องมีความขยัน ไม่เกียจคร้าน ถึงจะเหนื่อยก็ต้องทำ
๓. เมื่อทำแล้วก็ต้องมีความมุ่งมั่นเพื่อให้งานสำเร็จ ตั้งใจทำแล้วก็ต้องทำจริงๆ

๔. ตั้งใจทำให้ดีที่สุด ถึงใครเขาจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา ขอให้เราทำของเราให้ ดีก็เป็นพอ เพราะการทำเกษตรนี้ต้องใจสู้ถึงจะประสบความสำเร็จได้

๕. เมื่อทำแล้วก็ต้องรู้จักรอคอยเวลาไม่ใช่ว่าจะทำแล้วมีคนมาพูดอย่างนั้น ดีกว่า อย่างนี้น่าจะดีกว่าก็เปลี่ยนไปตามเขา ถ้าอย่างนี้ไม่ประสบความสำเร็จแน่มีแต่จะ เสียเวลาเปล่า ดังนั้นจะทำอะไรก็ต้องทำจริง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกไม้ผลนี้ก็ต้อง รอเวลาเพราะอย่างน้อยก็ต้อง ๓ ปี ถึง ๖ ปีถึงจะได้ผลเต็มที่

๖. ต้องคัดเลือกพันธุ์ไม้ที่เราจะนำมาปลูก โดยเฉพาะพันธุ์ไม้ที่ดี ให้ผลผลิต ดี เป็นที่ยอมรับของตลาด และเลือกซื้อจากแหล่งที่เชื่อถือได้ รวมทั้งได้จากสำนักงาน เกษตรอำเภอเมืองของแก่น

๗. การนำเอาความรู้ใหม่มาใช้เพื่อทำให้ได้ผลผลิตสูง เช่น ขยายพันธุ์ไม้ไว้ ปลูกเอง ซึ่งจะทำให้ได้ผลผลิตสูงและมีคุณภาพดี และไม่ต้องไปซื้อพันธุ์พืชจากแหล่งอื่น ทำให้สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน

เทคนิคในการจำหน่าย มีพ่อค้ามาซื้อโดยเหมาสวนเป็นปี บางปีก็ได้ราคาดี บางปีก็ไม่ดีนัก แต่ก็พอเลี้ยงตัวรอดตลอดปี เช่น ปีไหนราคามะม่วงดีก็ได้ราคาดีถึงปีละ ๒๐๐,๐๐๐ บาท แต่ปีไหนราคาไม่ดีก็ได้ ๑๕๐,๐๐๐ บาท ต่อปี ทำให้พอเลี้ยง ครอบครัวให้มีชีวิตและความเป็นอยู่ดีขึ้น

ทักษะเกี่ยวกับการตลาด คุณลุงทองแดงให้ความคิดเห็นว่าตลาดใหญ่น่าจะมี อยู่ในทุกจังหวัด โดยไม่จำกัดแต่ในกรุงเทพฯอย่างเดียว คือ ให้มีบริษัทรับซื้อส่งออกนอก ประเทศโดยตรง โดยการสนับสนุนสนับสนุนจากรัฐบาล

สภาพชีวิตความเป็นอยู่หลังจากทำเกษตรทฤษฎีใหม่ แต่ก่อนนี้มีความ ลำบากมาก เสรีจากทำนาตนเองแล้วต้องไปรับจ้างคนอื่นจนร่างกายผอมโซ ผิวคล้ำดำ กร้าน พอมาทำเกษตรสวนผสมก็ทำให้สภาพร่างกายดีขึ้นเพราะทำงานเบาลง ทำแต่ของ ตนเอง ไม่ค่อยได้ใช้สมองมากนัก เศรษฐกิจก็ดีขึ้น ทำงานก็ไม่ค่อยได้ใช้แรงงานมาก เหมือนเมื่อก่อน ครอบครัวก็มีความสุขดีขึ้น สมาชิกในครอบครัวก็มีความสุขเสมอกัน

การมีชีวิตและความเป็นอยู่แบบพอเพียงนี้ คุณลุงทองแดงได้แสดง ทักษะคติว่า ความพอของคนไม่เท่ากัน แต่ความพอของผม คือ พออยู่ได้ไม่เดือดร้อน

อะไรมากมาย มีความสบายใจ ถ้าไม่ไปวิ่งเต้นอยากรวยเพิ่มขึ้น ในเรื่องอาหารการกินก็ไม่ได้ไปยุ่งยาก ไม่ต้องคิดว่าเราจะไปหาอะไรกิน อยากกินปลา ก็ไปเอาในสระของเรามา กิน นี่ก็พอเพียงแล้วสำหรับครอบครัว ครอบครัวหนึ่ง พร้อมทั้งสมาชิกในครอบครัวก็ต้องมีความสามัคคีด้วยจึงจะเป็นความพอเพียงจริงๆ^{๓๔}

จะเห็นได้ว่าการดำเนินชีวิตตามแนวคิดทฤษฎีใหม่นี้เป็นการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเองแบบพอเพียงกับกำลัง ฐานะของตนเองโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่นและธรรมชาติ มีความเอื้ออาทรต่อผู้อื่นและธรรมชาติ เน้นความเป็นอิสระจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเป็นเศรษฐกิจพึ่งพาตนเองเป็นหลัก

๕. แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาชุมชน

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำรินั้นมิใช่เป็นเศรษฐกิจ “ระบบปิด” (Close Economy) แต่ในขณะเดียวกันก็มีใช้เศรษฐกิจระบบเสรีนิยม และการบริโภคนิยม ที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมการบริโภคที่ไร้สาระ เศรษฐกิจพอเพียงนี้ มีจุดเริ่มต้นมาจากภาคเกษตร การเกษตรนั้นถือว่าเป็นพื้นฐานของเศรษฐกิจจุลภาคและมหภาค เพราะมีการทำไร่ ไถนา ปลูกพืช ผลิตข้าว เป็นต้น เพื่อที่จะไปสู่ระบบเศรษฐกิจอุตสาหกรรมต่อไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พระองค์ทรงเห็นความสำคัญของการเกษตร ดังพระบรมราโชวาทที่ตรัสไว้ว่า

เศรษฐกิจของเราขึ้นอยู่กับภาคเกษตรมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว รายได้ของประเทศที่ได้มาใช้สร้างเสริมความเจริญด้านต่างๆ เป็นรายได้จากการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ จึงอาจกล่าวได้ว่าความเจริญของประเทศต้องอาศัยความเจริญของการเกษตรเป็นสำคัญและงานทุกๆ ฝ่ายจะดำเนินก้าวหน้าไปได้ก็เพราะการเกษตรของเราเจริญ^{๓๕}

^{๓๔} สัมภาษณ์ วันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๔๗ - วันที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๔๗.

^{๓๕} พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มหาวราช, ๑๙ กรกฎาคม

จะเห็นได้ว่าภาคการเกษตรนั้นเป็นพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีส่วนสำคัญในการดำรงชีวิตประชาชน เพราะประชาชนในประเทศไทยนั้นส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ควรที่จะได้รับการพัฒนาและเอาใจใส่จากหน่วยงานของรัฐและองค์กรเอกชน เพื่อที่จะสามารถพัฒนาพืชพันธุ์ของผลผลิตอันเกิดจากกลุ่มชนที่อยู่ระดับรากหญ้าขึ้นสู่ระบบเศรษฐกิจระดับประเทศต่อไป

ชุมชน (Community) หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกันมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสาร (Communicate)^{๓๖} อีกนัยหนึ่ง ชุมชน (Community) เป็นการจัดองค์กรทางสังคมรูปแบบหนึ่ง โดยทั่วไปจะให้ความหมายใน ๒ ลักษณะแรก หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันตามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ เช่น ชุมชนหมู่บ้าน ชุมชนแออัด เป็นต้น ส่วนลักษณะที่สอง หมายถึง กลุ่มคนที่รวมตัวกัน ณ ที่แห่งใดแห่งหนึ่งเพื่อทำกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน โดยมีโครงสร้างและวัตถุประสงค์การดำเนินการสมาชิกในชุมชนที่ชัดเจน และต่อเนื่อง เช่น ชุมชนนักวิชาการ ชุมชนศาสนา เป็นต้น โดยสมาชิกในชุมชนทั้งสองจะมีความตระหนักในเอกลักษณ์ของชุมชน และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน^{๓๗}

การวางหลักการที่จะสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน เพื่อจะให้ชุมชนสามารถดำเนินไปอย่างไม่สะดุดสะเปะสะปะนั้นจะต้องมีแบบแผนและทิศทางที่ชัดเจนและมีลักษณะที่ถูกต้องอย่างที่ดีควรจะเป็น หลักการเบื้องต้นในการสร้างชุมชนมี ๘ ประการสำคัญ คือ

๑. หลักการให้คนเป็นศูนย์กลาง คือ เอามนุษย์เป็นใจกลางแนวความคิด เพราะมนุษย์เป็นจุดหมายที่สำคัญที่จะสร้างชุมชนขึ้นมารองรับ ชุมชนต้องการให้มนุษย์มีชีวิตที่ใกล้เคียงกับความบริบูรณ์ที่สุดทั้งความบริบูรณ์ทางกายภาพและทางจิตใจ เพื่อป้องกันปัญหาที่ไม่พึงประสงค์ที่อาจเกิดต่อมนุษย์ อันจะนำผลเสียหายอย่างร้ายแรงมาสู่

^{๓๖} ประเวศ วะสี, ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจสังคมและศีลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๑), หน้า ๓๕.

^{๓๗} Floyd Dotson, "Community," in Encyclopedia Dictionary of Sociology" 4th cd" (Guildford, conn, : Dushkin, 1991). P55. อ้างใน เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, ชุมชนนิยม : ฝ่าวิกฤตชุมชนล่มสลาย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ชัคเซส มีเดีย จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๒๔.

ชีวิตมนุษย์ได้ เช่น ความผิดปกติทางจิต การหลงไหลในค่านิยมที่ไม่ถูกต้อง การหันไปพึ่งพายาเสพติด เป็นต้น

๒. หลักการดูแลตนเองมากที่สุด คือ ชุมชนต้องพยายามช่วยตนเองอย่างสุดความสามารถในกิจกรรมทุก ๆ ด้าน ริเริ่มกระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง และเรียนรู้ถึงวิธีการจัดการบริหารภายในชุมชนอย่างดี เพื่อให้ชุมชนสามารถยืนอยู่รอดได้ด้วยกำลังขาของตนเอง

๓. หลักความสมดุล คือ การสร้างชุมชนจะต้องรักษาความสมดุลในเรื่องต่างๆ ไม่ให้เอียงไปข้างใดข้างหนึ่ง เพื่อให้ชุมชนที่ถูกสร้างขึ้นเป็นชุมชนที่รองรับความต้องการในด้านต่างๆ ของสมาชิกอย่างครบถ้วน เช่น สมดุลระหว่างการสร้างวัตถุและการพัฒนาจิตใจ สมดุลระหว่างการใช้เสรีภาพอย่างเต็มที่และการรักษาระเบียบวินัย สมดุลระหว่างการประยุกต์ให้เข้ากับบริบทท้องถิ่นในขณะที่สอดคล้องกับความเป็นสากล สมดุลระหว่างการใช้แรงงานและการใช้ความคิด เป็นต้น

๔. หลักเสรีในชุมชน คือ บรรยากาศในชุมชนจะต้องให้เสรีภาพแก่สมาชิกอย่างเต็มที่ในการคิด การพูด การแสดงความคิดเห็น การกระทบสิ่งต่าง ๆ ตรวจสอบเท่าที่ไม่กระทบกระเทือนต่อปทัสถานที่ดีงามของชุมชนและสังคมส่วนรวม และไม่นำผลเสียในทางลบมาสู่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เพื่อเปิดโอกาสให้สมาชิกได้พัฒนาศักยภาพของตนเองปลดปล่อยสมาชิกให้ค้นพบตัวเองและกระทำสิ่งต่างๆ ในทางสร้างสรรค์ อันเป็นทางหนึ่งในการสร้างเสริมชุมชนและสังคมให้พัฒนารุดหน้าในที่สุด

๕. หลักการให้สมาชิกมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรม คือ ชุมชนจะแข็งแกร่งและมีชีวิตก็ต่อเมื่อสมาชิกเข้าร่วมในกิจกรรมของชุมชน พบปะสังสรรค์ พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์เป็นประจำสม่ำเสมอ ไม่ปล่อยให้สมาชิกแม้แต่สักคนเดียวไม่มีส่วนร่วมในชุมชน หรือไม่มีบทบาทหน้าที่ใดๆ ในชุมชน แต่ต้องออกแบบชุมชนให้สมาชิกทุกคนมีพันธะหน้าที่ต่อชุมชนในทางใดทางหนึ่งอย่างน้อยคนละหนึ่งบทบาท เพื่อสร้างจุดเชื่อมระหว่างสมาชิกกับชุมชนอันจะส่งผลให้สมาชิกเกิดความรัก ความผูกพัน และความใส่ใจห่วงใยในชุมชนของตน รู้สึกว่าชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่ไม่สามารถขาดหายไป

๖. หลักความยั่งยืนของชุมชน คือ ความสำเร็จที่แท้จริงในการสร้างชุมชน มิได้วัดจากจำนวนสมาชิกของชุมชน หรือ กิจกรรมที่ชุมชนทำ หรือ การดำรงอยู่ในช่วงชีวิตเดียว แต่วัดจากการส่งผ่านชุมชนต่อกันเป็นทอดๆ ผู้คนรุ่นต่อไปในขณะที่ยังรักษาหลักการที่ดีงามของชุมชนเอาไว้ได้ สิ่งนี้เรียกว่า ชุมชนยั่งยืน

๗. หลักการพึ่งพิงภูมิปัญญาของตนและผสมผสานทางความคิด คือ การสร้างชุมชนจะต้องทำให้ชุมชนสามารถนำภูมิปัญญาที่ดีและมีประโยชน์ของตนเองมาใช้ สร้างสิ่งต่างๆ ให้เกิดประโยชน์และมีความเหมาะสมกับชุมชนของตนเองมากที่สุด เป็นการพึ่งตนเองทางปัญญา ไม่ใช่รับมาจากข้างนอกเสมอไป

๘. หลักการมองแบบองค์รวม^{๓๘} คือ ในข้อนี้เป็นเรื่องของการออกแบบชุมชน เนื่องจากชุมชนควรมีทุกอย่างครบถ้วนในตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นแง่มุมทางเศรษฐกิจ การบริหาร การปกครอง การสาธารณสุข ฯลฯ ในสัดส่วนที่เหมาะสมและสมดุลกับลักษณะของชุมชนนั้นๆ เหตุฉะนั้นจึงจำเป็นต้องใช้วิธีการมองอย่างองค์รวม โดยการคำนึงถึงทุกมิติ ใช้แนวคิดในหลากหลายศาสตร์มาประกอบในการสร้างชุมชน เพื่อปิดจุดอ่อนของชุมชน นอกจากนี้ยังช่วยป้องกันปัญหาล่วงหน้าที่จะมีขึ้น เพราะโดยธรรมชาติของปัญหา มักจะเชื่อมโยงและทับซ้อนกันหลากหลายปัญหาเสมอ อันจะทำให้เกิดความเข้าใจและสามารถหาทางป้องกันได้ ดังนั้นการมองแบบองค์รวมจึงเป็นวิธีคิดที่รอบคอบและรัดกุม สามารถป้องกันความผิดพลาด และช่วยให้ชุมชนนิยมที่ถูกสร้างขึ้นมีความครบถ้วน สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

ถึงอย่างไรก็ตามชุมชนก็ต้องอาศัยความร่วมมือแรงร่วมใจกันจึงจะทำให้เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง การที่ชุมชนจะเข้มแข็งได้อีกหนึ่งนั้นก็ต่อเมื่อ

๑. มีความสนใจส่วนตัวสูงที่จะช่วยกันดูแลสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพและการแสวงหาความรู้ตามที่ตนพึงแสดงออกเป็นนิสัย

๒. มีเศรษฐกิจดี มีการสร้างงาน มีการทำและขยายงานมากขึ้นในชุมชน

๓. มีอำนาจต่อรองกับสังคมภายนอก รู้จักปกป้องและแสดงออกในสิทธิที่ตนมี

^{๓๘} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, **ชุมชนนิยม : ฝ่าวิกฤตชุมชนล่มสลาย**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ชัคเชส มีเดีย จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๐ -๑๑๔.

๔. มีภูมิตำนานในเรื่องอบายมุขต่างๆ เช่น ยาบ้า สิ่งเสพติด สิ่งมีนเมาต่างๆ

การเล่นการพนัน เหล่านี้ หากความสนใจระดับกลุ่ม ร่วมกันปฏิเสธ ก็จะช่วยให้เกิดความเข้มแข็งขึ้นได้

๕. มีการตรวจสอบซึ่งกันและกันในส่วนที่ดีและไม่ดี อะไรดีร่วมรับปฏิบัติ อะไรไม่ดีร่วมปฏิเสธ

๖. ปฏิบัติหน้าที่การทำงานตามกำลังที่ตนมี ในฐานะสมาชิกกลุ่มชุมชนที่ดี^{๓๙} การทำให้ชุมชนและหมู่คณะมีความเข้มแข็ง มีความพร้อมในการประชุมปรึกษาหารือกันเพื่อให้ความเห็นเป็นอันเดียวกันนั้น แม้ในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าตรัสไว้ให้พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้พร้อมเพียงกันในกิจกรรมไว้ดังนี้

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์

๒. เมื่อประชุมก็พร้อมเพียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพียงกันเลิกประชุมและพร้อมเพียงช่วยกันทำกิจที่สงฆ์จะต้องทำ

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่บัญญัติขึ้น ไม่ถอนสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้แล้วสมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบทตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้

๔. ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่เป็นประธานในสงฆ์ เคารพนับถือในภิกษุเหล่านั้น

เชื่อฟังถ้อยคำของท่าน

๕. ไม่ลุอำนาจแก่ความอยากที่เกิดขึ้น

๖. ไม่ยินดีในเสนาสนะป่า

๗. ตั้งใจอยู่ว่า เพื่อนภิกษุสามเณรซึ่งเป็นผู้มีศีล ซึ่งยังไม่มาสู่อาวาส ก็ขอให้มาที่มาแล้ว ขอให้อยู่เป็นสุข

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงหวังได้แต่ความความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลยตราบเท่าที่ภิกษุยังมีอธิการนิยธรรม ๗ ประการนี้^{๔๐} คือ เป็นธรรมอันไม่

^{๓๙} ชะวัชชัย ภาติณฺฐ, สัทธมฺมชยชนกัษลักการแห่งพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๖), หน้า ๔๑.

^{๔๐} อ.สุตต.ก.(ไทย) ๒๓/๒๓/๓๗.

เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวแห่งภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุ เหล่าใดประพฤติปฏิบัติตามอปริหานยธรรมนี้แล้วจะประสบแต่ความสุขความเจริญเรื่อยไป ดังนั้น ความพร้อมเพรียงในหมู่คณะจึงเป็นเรื่องสำคัญในการดำเนินกิจการ การงานทุกอย่าง ชุมชนแต่ละชุมชนจำเป็นต้องมีวิสัยทัศน์การดำเนินงานของชุมชนอย่างชัดเจน วิสัยทัศน์ของชุมชนจะช่วยให้สมาชิกแต่ละคนในชุมชนรู้ว่า ตนกำลังทำอะไร ทำไปเพื่ออะไร และผลออกมาจะเป็นเช่นไร สร้างความรับผิดชอบในชุมชนร่วมกัน ไม่ใช่ว่าชุมชนนั้นเป็นของใครคนใดคนหนึ่ง แต่สร้างจิตสำนึกให้มีความรัก ความผูกพันกับชุมชนให้กับ สมาชิกในชุมชนให้เขารู้ว่าเขาก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคมเช่นกัน

การพัฒนาองค์กรชุมชน ตามลักษณะดังกล่าวนี้สามารถทำให้เกิดการสร้าง กลุ่มสร้างองค์กรขึ้นมาได้อย่างมีประสิทธิภาพเข้มแข็ง แล้วร่วมกันในการปฏิบัติงานขยาย เครือข่ายของงานออกไปเพื่อองค์กรจะได้เติบโต และองค์กรชุมชนที่แยกออกไปนั้นก็จะมี หลายองค์กรชุมชนที่มีพลังเกิดความสามัคคีในหมู่องค์กรชุมชน การพัฒนาองค์กรชุมชนที่ สำคัญ คือ -

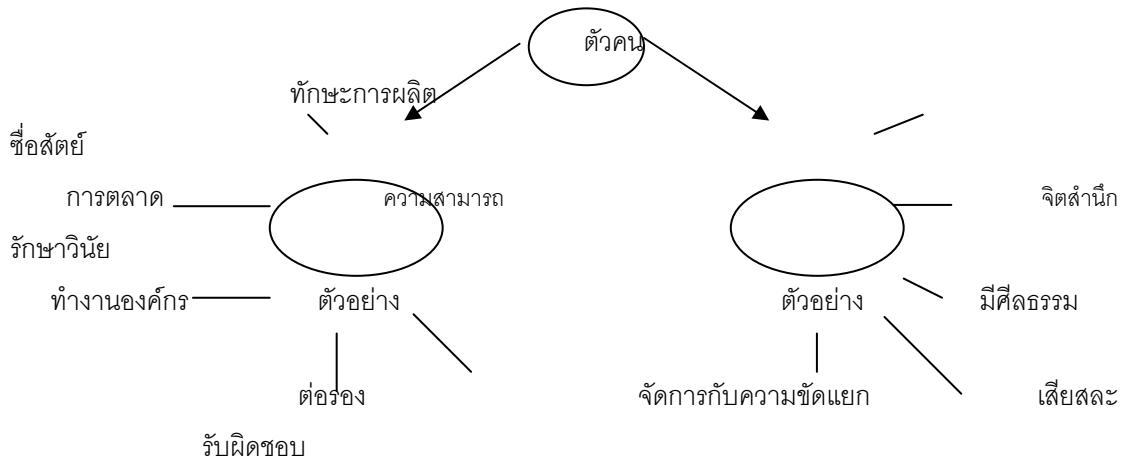
๑. กลยุทธ์เกี่ยวกับการจัดการและพัฒนากิจกรรม คือ การแบ่งประเภท กิจกรรม เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงาน เพราะกิจกรรมแต่ละประเภท เรียกร้องการร่วมมือและทักษะจากสมาชิกแตกต่างกัน นอกจากนั้นความยากง่ายของแต่ละ กิจกรรมก็ต่างกัน

๒. กลยุทธ์เกี่ยวกับการจัดการและการพัฒนาโครงสร้างองค์กร คือ มีการ กระจายตัว (Decentralized) คือ การกระจายตัวแบ่งงานออกเป็นหน่วยย่อย ตามลำดับชั้น และมีการระดมส่วนร่วมอย่างเต็มที่ (Full Participation) คือ การพัฒนาแบบจากล่างขึ้นบน จากชาวบ้านมีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นวิเคราะห์ การทำกิจกรรม ขึ้นตัดสินใจ จนกระทั่งใช้ระบบหมุนเวียนการเป็นผู้นำ

๓. กลยุทธ์เกี่ยวกับการจัดการและการพัฒนาทรัพยากรบุคคล ปรัชญาของ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ ได้ระบุชัดเจนว่าเป็นการพัฒนาแบบ ถือคนเป็นศูนย์กลาง (Human Centered Development) หมายความว่า การพัฒนาทุกอย่างทำไปเพื่อให้มนุษย์มีความสุขมากขึ้น และมนุษย์ก็พัฒนาดีขึ้นในทุก ด้าน การพัฒนาทรัพยากรบุคคลในองค์กรชุมชนนั้นเป็นท่าทีเกี่ยวกับการจัดการ

ทรัพยากรธรรมชาติทั้งมีการใช้และทำนุบำรุงรักษา
บุคคลมี ๒ มิติ ดังแผนภูมิตัวคน

จึงปรากฏอยู่ในมิติแห่งการพัฒนา

(ที่มา: กาญจนา แก้วเทพ, ๒๕๓๐: ๔๓)

๔. กลยุทธ์เกี่ยวกับการจัดการและการพัฒนาทรัพยากรวัตถุ เนื่องจากวัตถุประสงค์ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับองค์กรชุมชนจะแตกต่างกันไปตามประเภทและเป้าหมายของกิจกรรม เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการกับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตย่อมมียุทธศาสตร์ในการจัดการที่แตกต่างกัน และการจัดการกับทรัพยากรวัตถุนั้นจะเป็นผลลัพธ์ต่อเนื่องมาจากการพัฒนาทักษะความสามารถของสมาชิก

๕. กลยุทธ์เกี่ยวกับการจัดการและการพัฒนาเครือข่ายลักษณะร่วมขององค์กรชุมชน คือ จะมีการขยายแนวคิด ขยายกิจกรรม สร้างเครือข่ายอยู่ตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายตามพื้นที่ เช่น ขยายในหมู่บ้านใกล้เคียง หรือตามลักษณะกิจกรรม คือ สร้างเครือข่ายกับกลุ่มที่ทำกิจกรรมคล้ายกันหรือ ทำเสริมกัน ความสัมพันธ์ของเครือข่ายยังเป็นแบบองค์กรพันธมิตรที่หนุนช่วยกันได้ทุกเรื่อง แต่บางอย่างอาจจะมีการต่อรองกันบ้าง^{๔๐}

หลักการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งทางสังคม ได้เพิ่มศักยภาพให้แก่องค์กร เพราะองค์กรได้ผ่านการร่วมทำกิจกรรม การขยายโครงสร้างแบ่งงานตามหน้าที่ ทำให้คนมีจิตสำนึกต่อกันและกันมีความซื่อสัตย์ มีทักษะกิจกรรมเครือข่ายขยายออกไป

^{๔๐} กาญจนา แก้วเทพ, การพึ่งตนเองศักยภาพในการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๔๓.

อย่างกว้างขวาง เมื่อองค์กรเข้มแข็งทุกคนในองค์กรหน่วยงานชุมชนก็คิดหาสิ่งที่จะให้เกิดผลกำไรจากภายนอกเข้ามาสู่ภายในขององค์กรชุมชน จึงเกิดมีการลงทุนธุรกิจขึ้นมา เรียกว่า “ธุรกิจชุมชน” ซึ่งถือว่าเป็นอีกทางหนึ่งที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจชุมชน

ธุรกิจชุมชน (The community Business) หมายถึง การลงทุนทำการผลิต การค้าของชุมชนโดยหวังกำไรเข้าสู่ชุมชน ชุมชนอาจจะเริ่มต้นสะสมทุนจากกลุ่มออมทรัพย์ แต่ต่อมามีต้องสะสมทุนโดยอาศัยกำไร การทำธุรกิจชุมชนในที่นี้ จึงเป็นความพยายามของชุมชนในการแบ่งปันรายได้จากภาคเมืองกลับไปสู่ภาคชนบท เพื่อมิให้ภาคชนบทเสียเปรียบภาคเมืองเกินไป^{๔๒}

เราจะเห็นว่าเศรษฐกิจชุมชนนั้นมีลักษณะที่แตกต่างไปจากธุรกิจอื่นๆ ตรงที่ตัวแปรที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจกรรม จะเป็นตัวแปรจากภายนอกที่อยู่เหนือการควบคุมของชาวบ้านค่อนข้างสูง ไม่ว่าจะเป็นความต้องการของตลาด การกำหนดราคา ส่วนเป้าหมายของธุรกิจชุมชนนั้นอยู่ที่การทำกำไรเช่นกัน นอกเหนือจากกำไรแล้ว ธุรกิจชุมชนยังมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาคน รวมทั้งเป็นธุรกิจที่ไม่ทำลายธรรมชาติสิ่งแวดล้อมโดยเน้นไปที่ภูมิปัญญาของชาวบ้าน

การรวมตัวกันทำกิจกรรมทางด้านธุรกิจของชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นเศรษฐกิจพื้นฐานของทุกชุมชน ถ้าทุกองค์กรทำกันทุกหมู่บ้าน ทุกตำบล จะสามารถจัดความยากจนได้ทั่วประเทศพร้อมๆ กับสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เป็นการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรม อนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อมให้มีความเป็นป่า จากการทำเกษตรผสมผสานขึ้น นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชนว่า “เป็นการเพิ่มทุนต่างๆ ด้านพร้อมกัน คือ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสิ่งแวดล้อม ทุนทางเศรษฐกิจ ซึ่งทุนทางสังคม (Social Capital) หมายถึง ความเป็นกลุ่มก้อนทางสังคม การมีการศึกษาดี การมีวัฒนธรรม การมีความซื่อสัตย์สุจริต การมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การมีประสิทธิภาพในการทำงาน การมีการเมืองและระบบราชการ

^{๔๒} ณรงค์ เพชรประเสริฐ, *หนึ่งครัวเรือน สองวิถีการผลิต ทางออกวิกฤตเศรษฐกิจไทย*, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เศรษฐศาสตร์การเมือง, ๒๕๔๑), หน้า ๑๘๗.

ดี”^{๔๓} ในการพัฒนาเศรษฐกิจที่ผ่านมา ได้ทำให้ทุนดังกล่าวแปรสภาพเป็นเงินก้อนใหญ่เข้าสู่
สู่คนจำนวนน้อย ทุนถ้าอยู่ในสภาพเป็นเงินเป็นทองย่อมถูกลักขโมยได้ แต่ถ้าทุนนั้นอยู่
ในรูปทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสิ่งแวดล้อม ก็จะเป็นของจริงไม่มีใคร
ขโมยได้ และจะเป็นฐานทำให้เศรษฐกิจดี การเมืองดี และศีลธรรมดี โภคทรัพย์เพิ่มพูน
อย่างความมั่นคง จะส่งต่อทุนทางเศรษฐกิจ

ในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งนั้นก็อยู่กับเศรษฐกิจของชุมชนเหมือนกัน ถ้า
รายได้ของคนในชุมชนดี ชีวิตและความเป็นอยู่ก็ดีขึ้นไปด้วย ถ้าสภาพเศรษฐกิจไม่ดีก็ทำให้
ชีวิตและความเป็นอยู่ และสภาวะทางจิตใจก็แย่ลงเหมือนกัน ชุมชนหรือสังคมมนุษย์นั้น
ประกอบด้วยคนหลากหลายกลุ่ม หลากหลายประเภท หลากหลายความเชื่อ จึงมี
แนวคิดแตกต่างกัน บุคคลเชื่อแนวคิดของกลุ่มใด ก็นำความคิดของกลุ่มนั้นประพฤติ
ปฏิบัติกับชีวิตประจำวันของตน ด้วยเหตุนี้เอง ฐานะความเป็นอยู่ของคนในสังคม
ชุมชนจึงมีความแตกต่างกัน มีกลุ่มคนร่ำรวย มีกลุ่มคนที่ปานกลาง กลุ่มคน
พอมีพอกิน มีเครื่องอุปโภค บริโภคพอเพียง แต่บางกลุ่มกลับตรงกันข้ามมีฐานะความ
เป็นอยู่แร่แค้นผืดเคือง เครื่องอุปโภค บริโภคไม่เพียงพอ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะอิทธิพล
ลัทธิความเชื่อของคนไม่เหมือนกันหรือบางครั้งคนเหล่านี้ก็มีโอกาสไม่เหมือนกัน

สิ่งที่กล่าวมาแล้วนี้ล้วนแล้วแต่เป็นพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวกับการดำเนิน
กิจกรรมทางเศรษฐกิจ พฤติกรรมของมนุษย์ทางเศรษฐกิจนี้จะเกี่ยวกับการผลิตและการ
อุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน คำสอนเกี่ยวกับการอุปโภคบริโภคทรัพย์สมบัติรวมทั้ง
ทรัพยากรธรรมชาติ ในทางที่ถูกต้องที่จะอำนวยความสะดวกต่อตนเอง ชุมชนและสังคมนั้น
พระพุทธเจ้าตรัสพระคาถานี้แก่พระเจ้า ปเสนทิโกศลอย่างนี้ว่า

“น้ำมีอยู่ในที่ของมนุษย์ คนย่อมมรดน้ำที่ไม่พึงดื่มมันั้นฉันใด คนชั่วได้
ทรัพย์แล้วย่อมบริโภควัตถุด้วยตนเองย่อมไม่ให้ทานฉันนั้น ส่วนวิญญูชนผู้มีปัญญาได้
โภคะแล้วเขาย่อมบริโภคและทำกิจ เขาเป็นคนอาจหาญ เลี้ยงดูหมู่ญาติ ไม่ถูกติ
เตียน ย่อมเข้าถึงสวรรค์”^{๔๔}

^{๔๓} ประเวศ วะสี, ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจสังคมและศีลธรรม.
(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๑), หน้า ๕๔.

^{๔๔} ส.ส.(ไทย) ๑๕/๑๓๐/๑๕๕ - ๑๕๗.

หลักคำสอนเรื่องเศรษฐกิจนี้เป็นหลักการที่ไม่สนับสนุนให้คนเก็บทรัพย์ไว้กับตน
เฉยๆ แต่ให้ใช้ทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและชุมชนสังคม โดยการเอื้อเพื่อ เกื้อกูล
ญาติ มิตร บิดา มารดา และสงเคราะห์คนยากไร้ อีกประการคำสอนที่พระพุทธเจ้าสอน
ในเรื่องที่ทำให้ชุมชนมีความเจริญทั้งด้านวัตถุและจิตใจ พระองค์ตรัสไว้ในอุกกุฎฐพราหมณ์
ตอนหนึ่ง เมื่ออุกกุฎฐพราหมณ์ทูลถามเกี่ยวกับวิธีปราบปรามอาชญากรรม พระผู้มีพระ
ภาคเจ้าได้ทรงเสนอแนะให้เขา จัดการพัฒนาเศรษฐกิจภายในหมู่บ้าน ของเขาเป็น
ประการแรก พระองค์ตรัสกะพราหมณ์ว่า การฆ่า ไม่ใช่วิธีปราบปรามอาชญากรรมอย่าง
มีประสิทธิภาพ เพราะว่ายังมีอาชญากรรมถูกฆ่าเพิ่มขึ้นเรื่อย การประกอบกิจการงาน
ของแต่ละคนตามถนัดและทัศนคติของเขานั้นเอง ที่เป็นวิถีทางสำหรับป้องกัน
อาชญากรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยังรวมถึงข้อกำหนดเกี่ยวกับการค้า และ
อุปกรณ์แห่งเกษตรกรรมของพ่อค้าและชาวนาตลอดถึงบริการเพื่อสวัสดิภาพอันปลอดภัย
ของเจ้าหน้าที่บ้านเมืองอีกด้วย^{๔๕}

ส่วนอุปกรณ์การเกษตรในพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสแก่กสิการ
ทวาทพราหมณ์ผู้ทูลถามพระองค์ว่า ข้าแต่สมณะ ข้าพเจ้าไถและหว่าน ครั้นไถและ
หว่านแล้ว ย่อมบริโภคนั้น แม้พระองค์ก็ไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้วจงบริโภคนั้น
พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า แม้เราก็ไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้ว
ก็บริโภคนั้น พราหมณ์ทูลถามต่อไปว่า ก็ข้าพเจ้าไม่เห็น แยก ไถ ผาล ปลูก หรือ ไค
ทั้งหลายของท่านพระโคตมเลย เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านพระโคตม ยังกล่าวว่า แม้เราก็ไถ
หว่าน ครั้นไถและหว่านแล้วย่อมบริโภคนั้น ครั้นนั้นได้กล่าวเป็นคาถาว่า “พระองค์บัญญัติ
ว่าเป็นชาวนาแต่ข้าพเจ้าไม่เห็นการไถของพระองค์ พระองค์ผู้เป็นชาวนา ข้าพเจ้าถามแล้ว
ขอตรัสบอกไฉนข้าพเจ้าจะรู้การไถของพระองค์ได้” พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า
“ศรัทธาเป็นพืช ความเพียรเป็นฝน ปัญญาของเราเป็นแอกและไถ หิริเป็นงอนไถ ใจเป็น
เชือก สติของเราเป็นผาลและปลูก เรามีกายวาจาคุ่มครองแล้วเป็นผู้สำรวมในการบริโภคนั้น
อาหาร เราทำการดายหญ้า (วาจาขับปลับ) ด้วยคำสัตย์ ใสรัจจะของเราเป็นเครื่องให้
สำเร็จกิจการงาน ความเพียรของเราเป็นเครื่องนำธุระไปให้สมหวัง นำไปถึงความเกษมจาก

^{๔๕} อุกกุฎฐพราหมณ์ เล่ม ๑๕ - ๑๖ (ไทย)

โยคะ ไปไม่ถอยหลังยังที่ซึ่งบุคคลไปแล้วไม่เศร้าโศก เราทำนาอย่างนี้ นาที่เราทำนั้นมีผล เป็นอมตะ”^{๔๖}

จะเห็นว่าเศรษฐกิจนั้นเป็นเรื่องของความประพฤติของมนุษย์ที่แสดงออก ทางด้านพฤติกรรมกรรมการบริโภคทรัพย์และการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อการบริโภคเพื่อดำรงสถานภาพ ของความเป็นมนุษย์หรือเหตุผลอื่นๆ ที่มนุษย์ปรุงแต่งขึ้นเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ เอง

เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง เศรษฐกิจที่คำนึงถึงการทะนุบำรุงพื้นฐานของ ตัวเองให้เข้มแข็ง ทั้งทางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจพื้นฐานของ สังคมก็คือ ชุมชน เพราะเศรษฐกิจพื้นฐานกับเศรษฐกิจชุมชน คือ อย่างเดียวกัน^{๔๗}

เมื่อกล่าวถึงเศรษฐกิจพื้นฐานหรือเศรษฐกิจชุมชน ต้องไม่มองเรื่องเศรษฐกิจ แบบแยกส่วน แต่เป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนความเข้มแข็งของสังคม หรือชุมชน อาศัยการ สร้างความเข้มแข็งของชุมชน เป็นเครื่องพัฒนาเศรษฐกิจแบบเชื่อมโยงกับวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม อย่างเป็นบูรณาการ การพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนแบบบูรณาการนี้ก็ ต้องอยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจชุมชน นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจ ชุมชนนั้นอยู่บนลักษณะของเศรษฐกิจพื้นฐาน ๕ ประการ ดังนี้

๑. เป็นเศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวล ไม่ใช่เศรษฐกิจที่สร้างความร่ำรวยให้คน ส่วนน้อย แต่ทั้งคนส่วนใหญ่ให้ยากจน ช่องว่างทางเศรษฐกิจนำไปสู่ปัญหาทางสังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม อันนำไปสู่ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวลเป็น การสร้างทุนทางสังคม และเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทุกชนิด

๒. มีพื้นฐานอยู่ที่ความเข้มแข็งของชุมชน อาศัยความเข้มแข็งของชุมชนเป็น เครื่องมือในการพัฒนา

๓. มีความเป็นบูรณาการ คือ ไม่ใช่เป็นเศรษฐกิจโดดๆ แต่เชื่อมโยงกับ สังคม และวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อม พร้อมกันไป

^{๔๖} ส.ส.(ไทย) ๑๕/๑๙๗/๒๘๓.

^{๔๗} ประเวศ วะสี, เศรษฐกิจชุมชนทางเลือกเพื่อทางรอดสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชซิง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๒), หน้า ๔๓.

๔. อยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของตนเอง เช่น การเกษตรหัตถกรรมไทย
อุตสาหกรรม-กรรมการเกษตร สมุนไพร อาหารไทย การท่องเที่ยวเหล่านี้ล้วนอยู่บน
พื้นฐานวัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมไทยเป็นจุดแข็งของไทยที่คนอื่นไม่มี

๕. การจัดการและนวัตกรรมต่างๆ เพื่อเดินความก้าวหน้าให้แก่เรื่องพื้นฐาน
ทำให้มีพลวัตอย่างไม่หยุดนิ่ง^{๔๔}

แผนภูมิธรรมจักรแห่งเศรษฐกิจชุมชน

ทรัพยากรของรัฐและเอกชน มีมากเกินไปที่จะสนับสนุนให้ชุมชน
และเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งทั่วประเทศ แต่ทรัพยากรเหล่านั้นได้ถูกใช้ไปอย่างกระจัด
กระจายไม่เป็นระบบและไม่มุ่งไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน ฉะนั้น การใช้ทรัพยากรอย่าง
เป็นระบบ และการสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชนและเศรษฐกิจชุมชน นายแพทย์
ประเวศ วะสี ได้เสนอยุทธศาสตร์ชาติ^{๔๕} ไว้ถึง ๑๐ ขั้นตอนดังนี้

๑. นโยบายและสังคม เนื่องจากเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน และเศรษฐกิจ
ชุมชนเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่ออนาคตของประเทศ ควรที่ทุกฝ่ายในสังคมควร
จะศึกษาให้เข้าใจและรณรงค์เคลื่อนไหวให้เกิดเป็นทิศทางและกระแสสังคมจะขับเคลื่อน
นโยบาย และการกระทำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนและเศรษฐกิจชุมชน

๒. สำรวจผังชุมชนและเครือข่ายในแต่ละจังหวัด ควรมีการสำรวจและทำผัง
(Mapping) ให้ทราบว่าชุมชนและเครือข่ายของชุมชน ที่เข้มแข็งอยู่แล้วอย่างไรบ้าง
เพื่อจะได้สนับสนุนได้ถูกต้อง และเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชาวบ้านในที่อื่น ๆ เพื่อให้มี
ชุมชนเข้มแข็งขยายตัวเพิ่มขึ้น

๓. ส่งเสริมการขยายตัวของเครือข่ายชุมชน ส่งเสริมให้หมู่บ้านอื่นหรือตำบล
อื่นเรียนรู้จากเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง ถ้ามีผังชุมชนเข้มแข็ง ก็จะสามารถรู้แหล่งที่จะไป
ศึกษาเรียนรู้ให้เข้าใจตรงกันและใช้ผังเดียวกัน การส่งเสริมนี้จะทำโดยหน่วยงานใดก็ได้
ไม่ว่าจะเป็นมหาดไทย เกษตรศึกษา สาธารณสุข องค์กรพัฒนาเอกชน

^{๔๔} อ่างแล้ว, หน้า ๔๕.

^{๔๕} ประเวศ วะสี, รศ.นพ ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจสังคมและ
ศีลธรรม, หน้า ๕๑.

๔. สร้างศูนย์บริการวิชาการเบ็ดเสร็จ (One – stop service) เมื่อชาวบ้านรวมตัวกันทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น เกษตรผสมผสาน หรือ การค้าขาย แต่ละอำเภอควรมีศูนย์บริการเบ็ดเสร็จ เพื่อที่จะให้ข้อมูลแก่ชาวบ้านได้ และจะต้องทำการศึกษาลำรวจให้เข้าใจถึงชุมชนจึงจะให้บริการแก่ชุมชนได้ถูกต้อง

๕. เชื่อมต่อการค้าขาย ชุมชนมีกำลังน้อยและในช่วงสั้นควรมีการเชื่อมต่อให้มีกำลังและช่วงยาวขึ้น กระทรวงมหาดไทยจัดลานค้าในระดับอำเภอทุกอำเภอให้เกษตรกรสามารถนำผลิตผลของเขามาขาย บริษัทใหญ่ๆ สามารถรับผลิตผลของชุมชนส่งไปขายศูนย์การค้าในเมืองและส่งออกต่างประเทศได้ ระบบการค้าขายเชื่อมต่อเช่นนี้จะทำหน้าที่เป็นระบบข้อมูลข่าวสารให้ชุมชนว่าอะไรขายได้ อะไรขายไม่ได้ ราคาเท่าไร ระบบข้อมูลโดยการเชื่อมต่อเช่นนี้จะทำให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้น

๖. สื่อเพื่อสังคม รัฐบาลควรส่งเสริม สนับสนุน และใช้กฎหมายให้สื่อต่างๆ ทำความเข้าใจเรื่องชุมชน และสื่อเรื่องชุมชน ตลอดจนให้มีวิทยุชุมชน ที่ชุมชนจะใช้สื่อสารกันไปได้ สื่อเพื่อสังคม หรือสื่อเพื่อชุมชนจะทำให้เกิดกระแสสังคมตามข้อ ๑ และเป็นเครื่องมือเรียนรู้ของชุมชนที่จะทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้โดยเร็ว

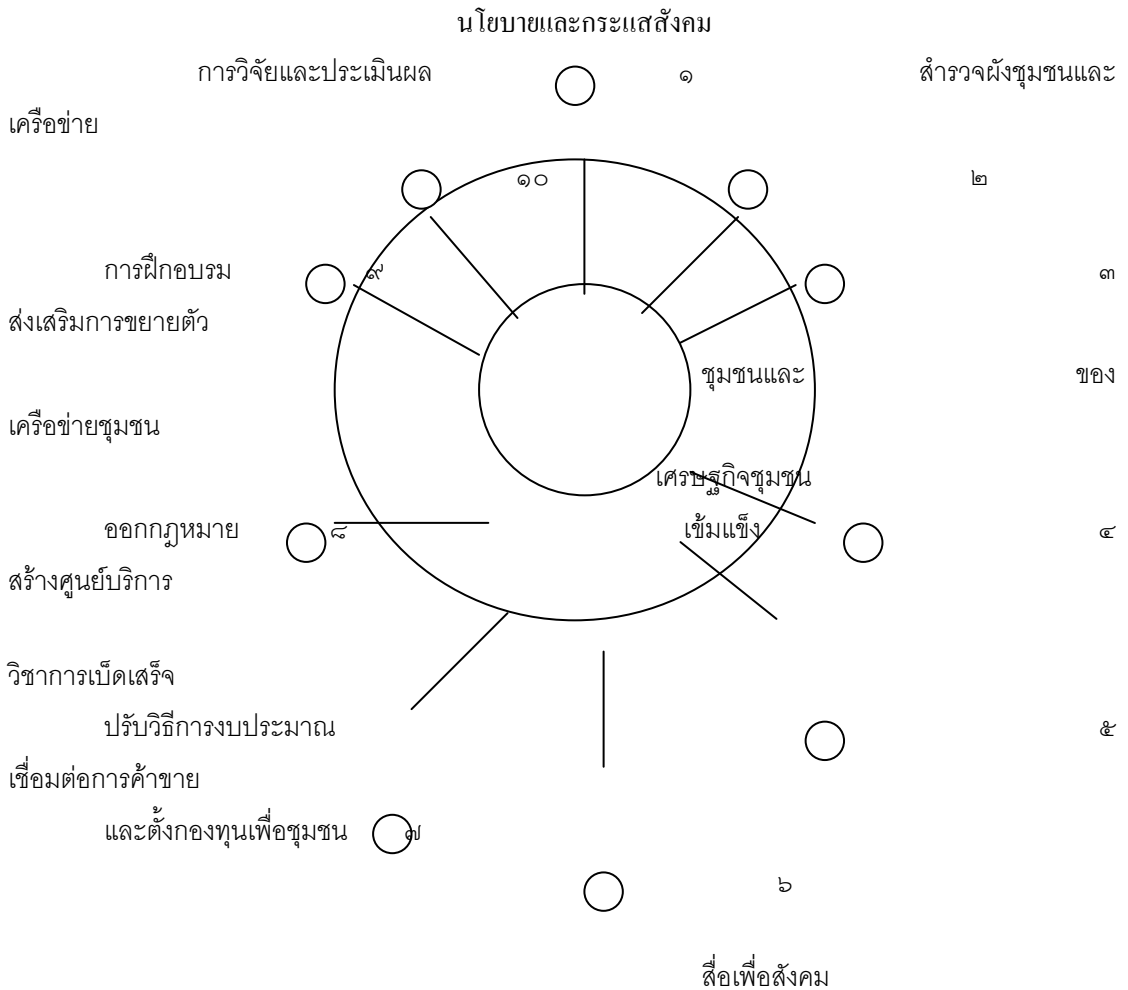
๗. ปรับวิธีงบประมาณ และตั้งกองทุนเพื่อชุมชน มีกำลังทางราชการที่ทำงานในชุมชนเป็นอันมาก แต่กำลังเหล่านี้เอากรมเป็นตัวตั้งมากกว่าเอาชุมชนเป็นตัวตั้ง จึงไม่ค่อยได้ผล เกิดความสูญเสียเปล่ามาก ควรจะเอาพื้นที่หรือชุมชนเป็นตัวตั้ง และกองทุนเพื่อชุมชน ที่เป็นอิสระและมีประสิทธิภาพ จะเป็นเครื่องมือทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

๘. ออกกฎหมายเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐ มีโครงสร้างที่จะส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ควรมีการศึกษาให้ดี และนำมาออกกฎหมายให้มีการปฏิบัติรวมทั้งศึกษาโครงสร้างและกระบวนการที่จะส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนยกเลิกกฎหมายที่ขัดขวาง บัญญัติกฎหมายที่ส่งเสริม เพื่อเป็นพลังในการพัฒนาให้ชุมชนเข้มแข็ง

๙. การฝึกฝนอบรมทักษะการสร้างความเป็นชุมชน ในการส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มสร้างความเป็นชุมชนทั่วประเทศต้องการผู้มีทักษะเป็นจำนวนมาก ในขั้นต้นควรรวมกำลังกันให้การฝึกอบรมอย่างเข้มข้นกับคนจำนวนหนึ่งประมาณ ๑๐๐-๒๐๐ คน เพื่อเป็น

กำลังในการประสานงานการวิจัย เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและการประเมินผลจากการจัดระบบเศรษฐกิจชุมชน

๑๐. กิจกรรมตั้งแต่ ๑ - ๙ ล้วนต้องการการวิจัยเพื่อสร้างความรู้และความเข้าใจ เพื่อจะนำไปใช้ในการทำงานให้ถูกต้อง ควรจะมีการเพิ่มงบประมาณการวิจัยเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน โดยมีกลไกการจัดการที่อิสระ และมีคุณภาพ เช่น สกว. ควรมีการวิจัยประเมินผลว่างานต่างๆ ที่ทำได้ผลมากน้อยเพียงใด เพื่อนำผลการวิจัยไปปรับการกระทำให้ดียิ่งๆ ขึ้น

(ประเวศ วะสี, ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจสังคมและศีลธรรม, ๒๕๔๑ :

๒๔)

องค์ประกอบทั้ง ๑๐ ประการ ล้วนมีความสำคัญ ควรพิจารณาทำความเข้าใจแต่ละองค์ประกอบ และความเชื่อมโยงขององค์ประกอบ ถ้าทำให้ครบทั้ง ๑๐

องค์ประกอบ ธรรมชาติแห่งเศรษฐกิจชุมชนก็จะหมุนไป ส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็งขยายตัวเพิ่มขึ้น จนที่สุดประเทศก็จะเข้มแข็งทั้งในภาคชนบทและในภาคเมือง

จะเห็นได้ว่าแผนนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่นายแพทย์ประเวศ วะสี นำเสนอนั้นเป็นการเน้นเศรษฐกิจที่อยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของชุมชน หรือ สังคม เป็นระบบเศรษฐกิจที่เชื่อมกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นบูรณาการ การจะพัฒนาองค์ประกอบทำได้ง่ายและมีประสิทธิภาพ และสามารถรวมตัวกันทำกิจกรรมร่วมกันทางด้านธุรกิจของชุมชน ถ้าทุกหมู่บ้านทุกองค์กรทำธุรกิจชุมชนก็จะสามารถขจัดความยากจนได้ทั่วประเทศ

เมื่อดูจากบริบทที่กล่าวมาแล้วจะเห็นว่า เศรษฐกิจพอเพียง ได้มีการจัดระบบเศรษฐกิจ ด้วยการวางโครงสร้างระบบเศรษฐกิจให้เกิดดุลยภาพระหว่างการผลิต การบริโภค การแปรรูปและการจัดจำหน่าย สมมติฐานสำคัญของโครงสร้างทางเศรษฐกิจแบบจุลภาค คือ การผลิตแบบพอเพียงจากการจัดการทรัพยากรที่ดินและแหล่งน้ำสำหรับทำการเกษตรอย่างเหมาะสม กระบวนการผลิตจึงมีความสอดคล้องเป็นสัดส่วนที่อิงกับการใช้แรงงานและรูปแบบการผลิต ผลผลิตที่ได้จึงเท่ากันหรือเกินกว่าปริมาณการบริโภคในครอบครัว นั่นหมายถึง ความพออยู่พอกินในครัวเรือน แต่ถ้าเกษตรกรได้เพิ่มกำลังแรงงานในการผลิต โดยเฉพาะในส่วนของความร่วมมือในชุมชน ผลผลิตที่ได้ก็จะพอเพียงกับตลาดหรือความต้องการของชุมชน ถ้าเพิ่มการแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร ก็จะสามารถขยายฐานออกเป็นธุรกิจชุมชนได้ การจะขยายเศรษฐกิจชุมชนจำเป็นต้องมีเป้าหมายและหลักการในการดำเนินกิจการ ดังนั้นการดำเนินการทางเศรษฐกิจเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งจำเป็นต้องมีเป้าหมายและหลักการเป็นที่แน่นอนซึ่งจะได้กล่าวในบทต่อ

บทที่ ๔

เปรียบเทียบความรู้จักพอประมาณกับเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

ความรู้จักพอประมาณตามนัยพระพุทธศาสนาได้เริ่มต้นจากสมมติฐาน หรือหลักคำสอน แต่เป็นหลักคำสอนอันเป็นที่มาของความเชื่อและการปฏิบัติของชาวพุทธ ที่แสดงไว้ในเรื่องการใช้ชีวิตที่ถูกต้องสอดคล้องกับธรรมชาติ คำสั่งสอน ดังปรากฏใน กิจกรรมการดำเนินชีวิตต่างๆ เช่น การแสวงหาทรัพย์ การใช้จ่ายทรัพย์เป็นต้น การศึกษาหลักคำสอนและตัวอย่างของการประพฤติปฏิบัติของพุทธบริษัท จะสามารถ แสดงให้เห็นถึงสาระสำคัญของการใช้จ่ายตามหลักธรรมเรื่องความรู้จักพอประมาณหรือหลักเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนเศรษฐกิจพอเพียงได้นำเสนอเป็นทางเลือกหนึ่งของระบบ เศรษฐกิจที่มุ่งเน้นความพอเพียงของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งจะเปรียบเทียบกันได้ ในประเด็นต่อไปนี้

๑. เป้าหมายของการดำเนินการ

พระพุทธศาสนามองเห็นว่า การพัฒนาในยุคที่ผ่านมาไม่ได้พัฒนาตามแนว พุทธศาสนาแต่เป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นสร้างความสำเร็จทางด้านเศรษฐกิจโดยเน้นบทบาท ของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากไป จนก่อให้เกิดความไม่สมดุลในด้านเศรษฐกิจทำ ให้ชีวิตและสังคมต้องแบกรับภาระการใช้จ่ายมากขึ้น การพัฒนาในยุคที่ผ่านมาเน้นความ เจริญเติบโตทางด้านวัตถุจนลืมมองกลับหลังว่าประเทศไทยเราเป็นเกษตรกรรมโดย ประชาชนส่วนใหญ่มากกว่าร้อยละ ๘๐ อยู่ในภาคเกษตรกรรม อาศัยอยู่อย่างกระจัด กระจายในเขตชนบท ฉะนั้น ความยั่งยืนของสังคมชนบทเป็นปัจจัยของความยั่งยืน ของสังคมทั้งหมด^๑ ในขณะที่การพัฒนาชนบทซึ่งส่วนใหญ่จะถูกกำหนดจากส่วนกลาง ทำให้โครงการต่างๆ บางครั้งยังไม่ใช่ความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ อย่างแท้จริง

^๑ ประเวศ วะสี, **วิถีบูรณาการ : ทางออกทางภูมิปัญญา**, อ่างในสารนิพนธ์พุทธศาสตร์ บัณฑิต รุ่นที่ ๔๔ ปีการศึกษา ๒๕๔๐ รวบรวมและจัดพิมพ์โดยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒๕.

ส่งผลให้ประโยชน์ที่ประชาชนชาวชนบทได้รับจึงไม่สมบูรณ์นัก เป็นเหตุให้มีการอพยพ ย้ายถิ่นของประชาชนมาสู่สังคมเมือง และส่งผลกระทบต่อสังคมเมืองและกลายเป็นปัญหา ของชนบท การพัฒนาพระพุทธศาสนานั้นมุ่งพัฒนามนุษย์ไปพร้อมกันทั้ง ๓ ด้าน คือ ๑. พฤติกรรม ๒. จิตใจ ๓. ปัญญา^๒ เป็นการพัฒนาแบบองค์รวม เพราะทั้งสามนี้ต้องมีความสัมพันธ์อาศัยกันและกันมีความส่งเสริม ต่อกันและกัน

เพราะสังคมมนุษย์ในโลกนี้ จุดเริ่มต้นก็คือ ครอบครัว กล่าวคือ สามีกับ ภรรยาวมเป็นหนึ่งในครอบครัว หลายๆ ครอบครัวรวมกันเป็นหนึ่งหมู่บ้าน หลายๆ หมู่บ้านรวมกันเป็นหนึ่งตำบล หลายๆ ตำบลรวมกันเป็นหนึ่งอำเภอ หลายอำเภอ รวมกันเป็นหนึ่งจังหวัด หลายๆ จังหวัดรวมกันเป็นหนึ่งประเทศ หลายๆ ประเทศรวมกัน เป็นกลายเป็นสหประชาชาติหรือสังคมโลก สังคมโลกก็ย่อมมีความสัมพันธ์ทั้งทางด้านการค้า การลงทุน การเมือง เศรษฐกิจ เป็นต้น สิ่งทีกล่าวมาแล้วล้วนแล้วแต่เป็นพฤติกรรม ที่มนุษย์จะแสดงออกต่อกันและกัน ไม่ว่าจะเป็พฤติกรรมทางกายหรือพฤติกรรมทาง วาจา

พฤติกรรมจึงเป็นกิจกรรมของชีวิตที่เป็นธรรมชาติ ซึ่งเป็นความจริงพื้นฐานที่มี อยู่โดยตัวของมันเองอยู่แล้ว พร้อมกันนั้นอีกด้านหนึ่งมันก็มาสัมพันธ์กับการที่มนุษย์จะ กำหนดเป็นข้อตกลงกันในทางสังคมเพื่อให้เรามีชีวิตดีงาม^๓ พฤติกรรมในที่นี้ พระ ธรรมปิฎกได้แสดงทัศนะว่า “พฤติกรรมที่ดีเป็นช่องทางให้จิตใจพัฒนาและช่วยให้ปัญญา ออกงาม อย่างน้อยพึงพัฒนาพฤติกรรมที่ไม่เบียดเบียน แต่เป็นพฤติกรรมที่สร้างสรรค์ เกื้อกูล”^๔

เราจะเห็นว่าชีวิตของคนโดยทั่วไป มีเป้าหมายสัมพันธ์อยู่ที่วัตถุประสงค์ และเป็น ความสัมพันธ์ในแง่การแสวงหาและการเสพ โดยมุ่งไปที่พฤติกรรมจึงโน้มเอียงไปในทาง เบียดเบียนได้มาก การพัฒนาคนขั้นต้นมุ่งสร้างดุลยภาพ โดยฝึกคนให้มีการพัฒนาคู่ไป กับการได้และการเอา คือไม่ให้มุ่งจะได้จะเอาอย่างเดียว แต่ให้มีการให้ด้วยดุลยภาพก็

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลบอลคิมทอง, ๒๕๔๓), หน้า ๒๔๓.

^๓ พระธรรมปิฎก, ถึงเวลา...มารื้อปรับระบบพัฒนาคนกันใหม่, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๑), หน้า ๒๖.

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า ๒๔๔.

จะเกิดทั้งแก่ชีวิตและสังคม การเบียดเบียนก็จะลดน้อยลง โดยมีการถือภูถิ่นมาเคียงคู่กัน มีการพัฒนาคนให้มีจิตสำนึกใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้น “การพัฒนาจิตสำนึกใหม่ โบราณว่า “คนที่หลงโลกวัตถุย่อมต้องสูญเสียรากของเรา และยึดติดแต่ในเปลือกนอกเท่านั้น” เราควรที่จะให้จิตวิญญาณใหม่ของเราพัฒนาและเติบโต จากพื้นดินของจิตเราเอง นั่นคือต้องกลับมาสู่รากเดิมของเราเอง”^๕ จิตใจเป็นฐานของพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจหรือเจตนาและเป็นไปตามเจตจำนงและแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาให้ตั้งงามแล้ว ก็จะควบคุมดูแลและนำพฤติกรรมไปในทางตั้งงามด้วย แม้ความสุขความทุกข์ในที่สุดก็อยู่ที่ใจ ถึงแม้ว่าความสุขทุกข์จะอยู่ที่ใจก็ตามยังสามารถแก้ปัญหาได้ การแก้ปัญหาต้องเข้าใจปัญหาเป็นตัวแก้ เป็นตัวจัด เป็นตัวปรับทั้งพฤติกรรมและจิตใจให้ลงตัวพอดี และเป็นตัวนำสู่จุดหมายแห่ง ความมีอิสระภาพและสันติสุข^๖

ส่วนเป้าหมายเศรษฐกิจพอเพียง คือ คนสามารถเลี้ยงตนได้ด้วยตนเอง มุ่งเน้นไปที่เกษตรกรให้มีความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจของตนเอง เศรษฐกิจชุมชนรวมทั้งการบริหารจัดการของเศรษฐกิจชุมชนให้ครอบคลุมทุกด้าน โดยการพัฒนากฎมีปัญญาท้องถิ่นอันเป็นองค์ความรู้ของชุมชนที่สั่งสมมานาน มีการปรับใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม สามารถเชื่อมโยงกับการผลิตเศรษฐกิจจากหญ้าของท้องถิ่นกับเศรษฐกิจสากลให้เกิดความสมดุลกันโดยส่งเสริมให้มีการจัดทำระบบฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เชื่อมโยงภูมิปัญญาสากล รวมทั้งสนับสนุนภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดเทคโนโลยีที่เหมาะสมและถ่ายทอดเชื่อมโยงสู่ชุมชนให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวาง

การพัฒนาแนวเศรษฐกิจชุมชนเป็นเรื่องของการพัฒนาผสมผสานมีเป้าหมายทางเศรษฐกิจสังคมกับเป้าหมายการจัดการทางสิ่งแวดล้อมให้มีความสมดุลกัน และเป็นกระบวนการที่มุ่งสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์โดยเริ่มต้นจากความต้องการของชนชั้นรากหญ้าและผู้ขาดแคลนทรัพยากรมากที่สุด ให้ประชาชนมีส่วนร่วมวางแผนพัฒนาผสมผสานกับการเคลื่อนไหวของประชาชนในระดับพื้นบ้านประชาชนต้องกำหนดการ

^๕ ปรีชา เปี่ยมพงษ์สานต์, **ธัมมิกเศรษฐศาสตร์ : ปรัชญาเศรษฐศาสตร์สังคมของชาวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๔๓.

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, หน้า ๒๕๐.

เปลี่ยนแปลงด้วยตนเอง ให้ความสำคัญสูงสุดแก่เรื่องการพึ่งตนเองในส่วนเกี่ยวกับ
แรงงานท้องถิ่นรวมไปถึงหลักเกษตรกรรมธรรมชาติ หรือ เกษตรกรรมนิเวศ (Eco-
farming) มีการใช้ทุนน้อยและมีหน่วยผลิตขนาดเล็กเป็นหลักการที่สอดคล้องกับแนวคิด
พึ่งตนเอง และระดับพื้นบ้าน โดยมีเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน^๓

การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และการพัฒนาเมืองให้น่าอยู่ ชุมชนน่า
อยู่นั้นก็เพื่อเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการพัฒนาที่เน้นหลักการมีส่วนร่วม การพึ่งตนเอง
การช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน ควบคู่ไปกับการพัฒนาเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่ที่อาศัย
ความเข้มแข็งของชุมชนและการมีส่วนร่วมจากทุกภาคของสังคม รวมถึงพัฒนาให้เมือง
และชนบทมีความสงบ สะอาด สะดวก ปลอดภัยมีระเบียบวินัย มีรากฐานเศรษฐกิจที่
เข้มแข็งประชาชนมีคุณภาพชีวิตดี วิถีชีวิตมีความสุข จึงจำเป็นต้องสร้างกิจกรรมให้
เกิดกับชุมชนดังนี้

๑. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คือ สร้างความสามัคคีให้มีขึ้นใน
หมู่คณะ ให้มีความเอื้ออาทรต่อกันโดยเริ่มต้นจากคนในครอบครัวก่อน แล้วสร้าง
ความสัมพันธ์ในสังคม ชุมชนเป็นลำดับเพื่อสร้างคนเหล่านี้ให้รู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่
การงาน

๒. กิจกรรมชุมชน คือ การเรียนรู้ที่ต่อเชื่อมความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนเข้า
กับความรู้สากล พัฒนาองค์ความรู้ใหม่ให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตในปัจจุบันโดยมีภูมิ
ปัญญาเป็นแกนกลาง

๓. การเกษตรยั่งยืน คือ เกษตรที่คำนึงถึงวงจรความอุดมสมบูรณ์โดย
ธรรมชาติ หลีกเลี่ยงเทคนิคหรือวิธีการทางเกษตรที่ส่งผลกระทบต่อวิถีธรรมชาติ

๔. ทุนชุมชน คือ การพึ่งพาตนเอง หรือนัยหนึ่งคือระบบการสะสมทุนของ
ชุมชน ที่มีรูปแบบและวิธีการทางวัฒนธรรมเข้ามามีบทบาท ทั้งในด้านการระดม การ
บริหารจัดการ หลักเกณฑ์และกฎระเบียบต่าง ๆ รากฐานความคิดจึงแตกต่างจากการ
สะสมทุนของระบบทุนนิยม และมีเป้าหมายเพื่อตอบสนองปัจจัยพื้นฐานของสมาชิกใน
ชุมชน

^๓ กระทรวงศึกษาธิการ, **ทฤษฎีใหม่ในหลวง ชีวิตที่พอเพียง**, (กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์ ร่วมด้วยช่วยกัน, ๒๕๔๒), หน้า ๖๕.

๕. ธุรกิจชุมชน คือ การสร้างตลาดที่ชุมชนต้องการ ซึ่งประกอบด้วย การจัดการด้านการตลาดเพื่อเพิ่มมูลค่าของผลผลิตของตนเอง การจัดการด้านการตลาด เพื่อลดต้นทุนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ชุมชนผลิตเองไม่ได้ ต้องนำเข้ามาจากภายนอกชุมชน และสุดท้ายคือการจัดการด้านระบบการแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างชุมชนต่อชุมชน และระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค

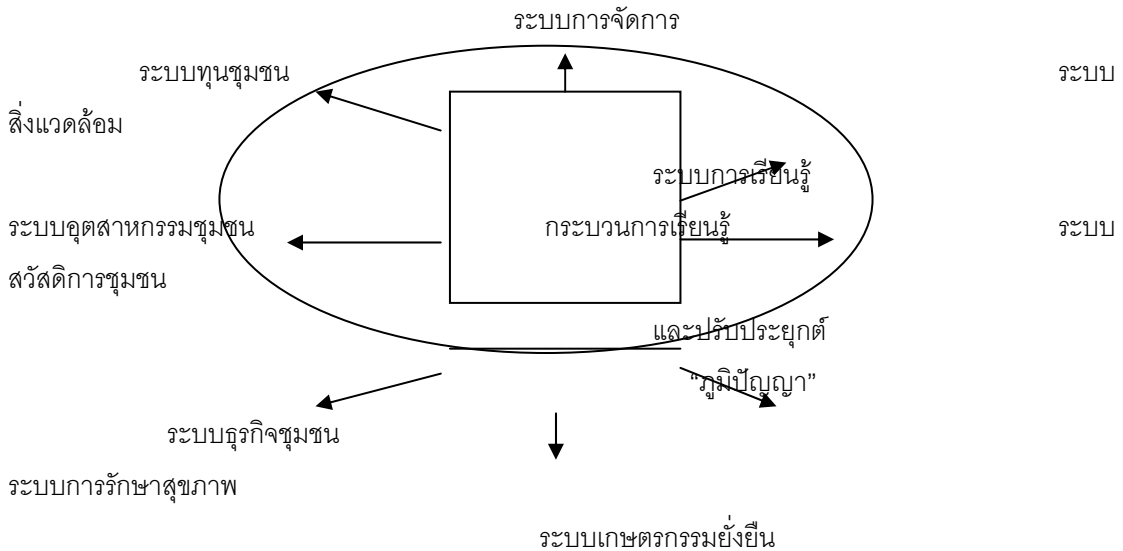
๖. อุตสาหกรรมชุมชน คือ อุตสาหกรรมชุมชน อันเป็นรากฐานจากระบบ การพึ่งตนเองมีคนในครอบครัวเป็นตัวแปรรูป เก็บถนอมผลผลิตของตนเองไว้บริโภคใน ระยะยาว และเทคนิควิทยาการแปรรูปต่าง ๆ เช่น การผลิตเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน ต่างๆ เป็นต้น ที่ไม่ได้รับโอกาสในการพัฒนาโดยชุมชนและเป็นชุมชนเอง อุตสาหกรรม ชุมชนจึงมี ๓ แบบ คือ อุตสาหกรรมชุมชนแปรรูปผลผลิต อุตสาหกรรมชุมชนผลิต ผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรในท้องถิ่น และอุตสาหกรรมชุมชนที่นำวัตถุดิบจากภายนอกมา ผลิตเพื่อตอบสนองการบริโภคและใช้สอยในชุมชน

๗. สิ่งแวดล้อม คือ ระบบสิ่งแวดล้อมของชุมชนยังครอบคลุมถึง สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อวิถีชีวิต ระบบสิ่งแวดล้อมจึงหมายรวมถึง ดิน น้ำ ป่า อากาศ การจัดการทางกายภาพของชุมชน เช่น ถนนหนทาง แหล่งศูนย์กลาง ชุมชน เป็นต้น และสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เอื้อต่อการเจริญชีวิตด้วย

๘. สวัสดิการชุมชน คือ ชาวบ้านต้องมีสวัสดิการเหมือนข้าราชการ เมื่อรัฐ ให้ไม่ได้ ชุมชนต้องดำเนินการเอง จึงมีกองทุนที่เกิดจากการนำผลกำไรของกองทุนชุมชน ต่างๆ มาจัดสรรเป็นค่ารักษาพยาบาล ค่าทำศพ บำนาญ ฯลฯ เมื่อสำเร็จแล้วพบว่า เป้าหมายที่สำคัญของระบบสวัสดิการชุมชน คือ การสร้างหลักประกันความมั่นคงใน ชีวิตร่วมกัน หลักประกันที่ว่านี้อาจหมายรวมเอาถึง การช่วยเหลือให้ผู้ไม่มีที่ดินทำกินมี ที่ดินทำกินเป็นของตนเองได้ด้วย

๙. การรักษาสุขภาพของชุมชน ตั้งอยู่บนฐานของความรู้ด้านการแพทย์ที่ เรียกรวมๆ ว่าแผนไทย ซึ่งไม่ได้เน้นที่การรักษา แต่เน้นการดูแลสุขภาพ ซึ่งเชื่อมโยง ตั้งแต่ ภาวะร่างกายของคน (ธาตุ) ฤดูกาล อาหารและยาสมุนไพร เกี่ยวข้อง โดยตรงกับการจัดการการผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืนและระบบการรักษาสิ่งแวดล้อม ของชุมชน

๑๐. การจัดการของชุมชน นอกเหนือจากการที่ทุกระบบมีการจัดการของตนเองแล้ว ทั้งชุมชนจะต้องมีการจัดการรวมเอาให้อยู่ในทิศทางเดียวกันระบบการจัดการชุมชนนี้อาจหมายถึงระบบแม่ของทั้ง ๙ ระบบที่ทำให้องค์กรชุมชน (ใหม่) ที่เกิดขึ้นพัฒนาภาวะความเป็นสถาบันทางสังคมที่สมาชิกในชุมชนพึงพาได้

(ที่มา : กระทรวงศึกษาธิการ ทฤษฎีใหม่ในหลวง ชีวิตที่พอเพียง ๒๕๔๓ : ๖๗)

การกำหนดเป้าหมายหลักของการพัฒนาประเทศไทยใหม่ โดยเปลี่ยนจากเดิมที่มุ่งการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลักไปสู่การพัฒนาประเทศไทยให้มีรากฐานที่เข้มแข็ง และให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตเองเศรษฐกิจอย่างมีคุณภาพ ควบคู่ไปกับการดูแลคุณภาพทางเศรษฐกิจ เพื่อให้มีการกระจายผลประโยชน์และกระจายรายได้อย่างทั่วถึง สามารถแก้ปัญหาความยากจน รวมทั้งเพิ่มขีดความสามารถและโอกาสในการพึ่งตนเอง พร้อมทั้งยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่ของประเทศ จึงกำหนดเป้าหมายสำคัญในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๙) ดังนี้

(๑) เป้าหมายดุลยภาพทางเศรษฐกิจ^๕ สร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจมหภาค ให้เศรษฐกิจโดยรวมขยายตัวอย่างมีคุณภาพและมีเสถียรภาพ ทั้งในประเทศและต่างประเทศเพื่อสร้างความเชื่อมั่นของนักลงทุน และปรับโครงสร้างเศรษฐกิจทั้ง

^๕ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๙), (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สปอร์ต ซินดิเคท จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๔๒.

ภาคการผลิต การค้า และบริการรวมทั้งสร้างความสามารถทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อเพิ่มสมรรถนะและขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

(๒) เป้าหมายการยกระดับคุณภาพชีวิต^๙ เพื่อสร้างโครงสร้างประชากรของประเทศไทยให้สมดุลเพื่อให้ประชากรมีขนาดครอบครัวที่เหมาะสม โดยรักษาแนวโน้มภาวะเจริญพันธุ์ของประชากรให้อยู่ในระดับทดแทนอย่างต่อเนื่องให้คนไทยมีคุณภาพรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง มีคุณธรรม มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวมให้ประชาชนอายุ ๑๕ ปีขึ้นไป มีการศึกษาโดยเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า ๙ ปี ในปี ๒๕๔๙ ยกกระดับการศึกษาของแรงงานไทยให้ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไปไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๕๐ ในปี ๒๕๔๙ รวมทั้งขยายการประกันสุขภาพให้ครอบคลุมประชาชนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม และให้มีระบบคุ้มครองทางสังคมที่สร้างหลักประกันแก่คนไทยทุกช่วงวัย ลดอาชญากรรมและป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติด

(๒.๑) เพิ่มความเข้มแข็งให้ชุมชนและประชาสังคม และใช้กระบวนการชุมชนเข้มแข็งเคลื่อนให้เกิดการมีส่วนร่วมพัฒนาเมืองนำอยู่ชุมชนนำอยู่ สร้างสภาพแวดล้อมที่ดี มีเศรษฐกิจรากเข้มแข็ง และปรับระบบบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพและประชาชนมีส่วนร่วม

(๓) เป้าหมายการบริหารจัดการที่ดี สร้างระบบราชการที่มีประสิทธิภาพ มีขนาดและโครงสร้างที่เหมาะสม ท้องถิ่นมีขีดความสามารถจัดเก็บรายได้สูงขึ้นและมีระบบสนับสนุนการกระจายอำนาจให้โปร่งใส มีระบบตรวจสอบด้วยการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็ง เพื่อให้การป้องกันและปราบปรามการทุจริตประพฤติมิชอบเกิดประสิทธิผลอย่างแท้จริง

(๔) เป้าหมายการลดความยากจน ให้มีการดำเนินมาตรการทางเศรษฐกิจที่เอื้ออาทรคนจน พร้อมทั้งเพิ่มโอกาสการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างศักยภาพให้คนจนเข้มแข็ง มีภูมิคุ้มกัน สามารถพึ่งตนเองได้ เพื่อลดสัดส่วนคนยากจนของประเทศให้อยู่ในระดับที่ไม่เกินร้อยละ ๑๒ ของประชากรในปี ๒๕๔๙

^๙ อ้างแล้ว, หน้า ๔๓.

ความเหมือนกันของเป้าหมาย พระพุทธศาสนามุ่งเน้นที่พัฒนาคนเป็นศูนย์กลาง โดยพัฒนาทั้ง ด้านพฤติกรรม จิตใจและปัญญา ส่วนเป้าหมายของเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเน้นให้คนสามารถพึ่งตนเองได้ในระดับแรกก่อน การพึ่งตนเองของเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเน้นไปที่กลุ่มเกษตรกรเป็นหลัก เป็นศูนย์กลาง และการวางแผนเกี่ยวกับรายรับรายจ่ายที่พอเพียงเหมาะสม มีรายได้ตลอดปี และให้มีค่านิยมที่ไม่หุนหันฟุ้งเฟ้อ

ความต่าง พระพุทธศาสนามุ่งเน้นคนไปถึงจิตใจ จิตสำนึก ส่วนเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเน้นการผลิตวัตถุให้พอมี พอกินตลอดไป ถึงจะมีความต่างกันทางด้านพัฒนาก็ตาม แต่ทั้งสองหลักนี้ก็ย่อมมีความสัมพันธ์กันในด้านพฤติกรรม เช่น การอยู่ การใช้ ด้วยการพิจารณาถึงความเหมาะสม การพิจารณานี้เอง จึงเป็นเป้าหมายของทั้งสองหลักที่เป็นแบบบูรณาการ

๒. หลักการในการดำเนินการ

หลักพื้นฐานในการดำเนินชีวิตตามนัยพระพุทธศาสนา คือ ศีลธรรม แบบแผนทางความประพฤติจึงถูกกำหนดขึ้นตามกรอบแห่งศีลธรรม “ศีล” ในฐานะระเบียบการควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ สังคมและธรรมชาติ มีการสำรวจระวังทางกาย วาจา และใจ อันเป็นบ่อเกิดแห่งคุณธรรมในปัญญา การดำเนินชีวิตด้วยปัญญา เป็นผู้มีชีวิตไม่ว่างเปล่าไร้ค่าในโลกนี้ ดังนั้น การดำเนินชีวิตกับสภาวะเศรษฐกิจวิกฤตอย่างนี้นั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนหลักการวิธีปฏิบัติ ในการดำเนินชีวิตทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์เพื่อเข้าถึงจุดหมายในการดำเนินชีวิตดังนี้

๑. ความขยันหมั่นเพียร รู้จักใช้ปัญญาจัดการดำเนินกิจการ เรียกว่า อุตสาห-สัมปทา

๒. รู้จักเก็บรักษาทรัพย์สิน และผลแห่งกิจการงานให้รอดพ้นอันตรายไม่เสื่อมเสีย เรียกว่า อารักขสัมปทา

๓. รู้จักเสวนาคบหาคนดีที่เกื้อกูลแก่การงาน ความดีงามและความก้าวหน้าของชีวิต เรียกว่า กัลยาณมิตรตทา

๔. รู้จักเลี้ยงชีวิตแต่พอดีให้มีความสุขได้โดยไม่สُر่ยสُر่ยพุ่มเฟิ่ย สามารถ
ประหยัดทรัพย์ไว้ให้เพิ่มพูนขึ้นได้เรียกว่า สมชีวิตา^{๑๑}

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การดำเนินชีวิตด้วยปัญญาเป็นตัวนำ คือ เอาปัญญามาใช้ในการควบคุมพฤติกรรมในความอยากไม่ให้เกิดขึ้นในจิตใจ ด้วยการขจัดความต้องการที่ไม่จำเป็นแล้วสร้างคุณธรรมให้เกิด เช่น มัตตัญญูตา มีความรู้จักพอ มีความรู้จักประมาณ ตามกำลังของตนเป็นต้น หลักศีลธรรมจึงกำหนดเป้าหมายของกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้ดำเนินไปสอดคล้องกับเป้าหมายทางจิตวิญญาณที่มุ่งไปสู่การมีคุณภาพชีวิต พระพุทธศาสนาจึงมุ่งเน้นการสอนความจริงที่เป็นประโยชน์ และสั่งสอนเฉพาะสิ่งที่จะนำมาปฏิบัติให้เป็นประโยชน์ในชีวิตจริง ด้วยเหตุที่ว่าพระพุทธศาสนามุ่งสอนหลักพุทธธรรมอันเป็นธรรมที่ยิ่งใหญ่ได้วางแนวทางปฏิบัติเพื่อให้มนุษย์พ้นจากทุกข์และดำเนินไปสู่ชีวิตอันประเสริฐ ทั้งในระดับโลกียธรรม และโลกุตระธรรมนี้เอง พุทธธรรมข้อหนึ่งที่สำคัญที่สุดในฐานะที่เป็นทางชีวิต อันประเสริฐทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ก็คือ มัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็นมรรคและเป็นพุทธจริยธรรม สำหรับการครองชีวิตของพุทธศาสนิกชน ให้ตั้งมั่นอยู่ในพรหมจรรย์ หรือ พรหมจรรย์^{๑๒} ซึ่งหมายถึงระบบการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา ดังคำสั่งสอนที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า

“...ภิกษุทั้งหลาย เราไม่สรรเสริญมิจฉาปฏิปทา (ไม่ว่า) ของคฤหัสถ์หรือของบรรพชิต คฤหัสถ์ก็ตาม บรรพชิตก็ตามปฏิบัติแล้ว ย่อมยังญาณธรรมอันเป็นกุศลให้สำเร็จไม่ได้ เพราะการปฏิบัติผิดนั้นเป็นเหตุ ก็มีฉาปฏิปทา คืออะไร ? คือ มิจฉาทิฐิ ฯลฯ มิจฉาสมาธิ

เราย่อมสรรเสริญ สัมมาปฏิปทา (ไม่ว่า) ของคฤหัสถ์หรือของบรรพชิต คฤหัสถ์ก็ตาม บรรพชิตก็ตาม ประพฤติชอบแล้วย่อมทำญาณธรรมอันเป็นกุศลให้สำเร็จได้

^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม** (ฉบับปรับปรุงและขยายความ), (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๕๙๕.

^{๑๒} มนุญ มุกประดิษฐ์, “มัชฌิมาปฏิปทา” ในพระไตรปิฎก กับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, อ้างใน **ดุष्ฎิบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย** (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๙๗.

เพราะอาศัยการปฏิบัติเป็นเหตุ ก็สัมมาปฏิบัติ คืออะไร ? คือ สัมมาปฏิภาณ ฯลฯ สัมมาสมาธิ^{๑๖}

พระพุทธพจน์ ข้างต้นนี้ แสดงถึงมรรค คือ มัชฌิมาปฏิภาณ นี้เองว่าเป็น “สัมมาปฏิบัติ” และยังย้ำให้เห็นชัดเจนว่า มัชฌิมาปฏิภาณเป็นหลักธรรมที่มุ่งให้ปฏิบัติ และให้สำเร็จประโยชน์แก่ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงเกี่ยวข้อง สัมพันธ์กับชีวิตจริงของมนุษย์

ส่วนหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำรินั้น คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และความระมัดระวัง รวมถึงความถึงความจำเป็นที่ต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการกระทบใดๆ อันเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก ส่วนหลักทฤษฎีใหม่ คือ จัดพื้นที่และแหล่งน้ำให้พอใช้ตลอดปี แต่ทฤษฎีใหม่ไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการจัดการกับพื้นที่ แหล่งน้ำ และการพัฒนาการเกษตรเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวเนื่องกับเรื่องอื่นๆ เช่น ชุมชน ชนบท การผลิต เศรษฐกิจ วิถีชีวิตและวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ความมั่นคง วิทยาศาสตร์ ธรรมชาติ การปกครอง การรวมตัวของสมาชิกในครอบครัว ชุมชน และที่สำคัญที่สุดคือ วิถีคิดและจิตสำนึกของคน

ในบริบทแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่เกิดขึ้นในสังคมไทย และแนวคิดทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นแนวคิดที่เป็นมิติใหม่ในด้านการพัฒนา ทั้งเศรษฐกิจ สังคม และจริยธรรม อันเป็นแนวทางที่จะเสนอทางออกให้กับสังคมไทยในการพึ่งตนเองในทางเศรษฐกิจซึ่งเป็น ปัญหาวิกฤตอยู่ขณะนี้ ปัญหาหลักของเกษตรกรในอดีตจนถึงปัจจุบัน คือ การขาดแคลนน้ำเพื่อเกษตรกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตพื้นที่เกษตรที่อาศัยน้ำฝน ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศที่อยู่ในเขตที่มีฝนค่อนข้างน้อยและส่วนมากเป็นนาข้าวและพืชไร่เกษตรกรยังคงเพาะปลูกได้ปีละครั้งในช่วงฤดูฝนเท่านั้น และมีความเสี่ยงกับความเสียหายอันเนื่องมาจากความแปรปรวนของดิน ฟ้า อากาศ และฝนทิ้งช่วง แม้ว่าจะมีการขุดบ่อหรือสระเก็บน้ำไว้ใช้บ้าง แต่ก็ไม่มีขนาดแน่นอนหรือมีปัจจัยอื่นๆ ที่เป็นปัญหาให้มีน้ำใช้ไม่เพียงพอ รวมทั้งระบบการปลูกพืชไม่มีหลักเกณฑ์ใดๆ และส่วนใหญ่ปลูกพืชชนิดเดียว

^{๑๖} ส.ม.(ไทย) ๑๙/๒๔/๒๕. พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม** (ฉบับปรับปรุงและขยายความ), หน้า ๕๘๕.

ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จึงได้พระราชทานพระราชดำริ เพื่อเป็นการช่วยเหลือเกษตรกร

แนวคิดทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เกิดเป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริอย่างมากมาย เช่น โครงการธนาคารข้าว โครงการธนาคารโคกระบือ เป็นต้น เพื่อให้ประชาชนนำไปปฏิบัติได้และสร้างความพร้อมให้แก่ประชาชน “พออยู่ พอกิน” เกิดการรวมกลุ่มกันสมัครสมาน รู้รักสามัคคี พึ่งพาอาศัยกัน จะเป็นพลังให้ถึงวัตถุประสงค์ได้ และจะสามารถขยายขอบเขตการดำเนินงานของตนเองในเชิงธุรกิจมากยิ่งขึ้น โดยการดำเนินการกับแหล่งเงินทุนที่โปร่งใสและมีจริยธรรมเพื่อนำมาจัดตั้งและบริหารร้านค้าสหกรณ์ การลงทุน และพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกในชุมชนนั้นให้อยู่ดีมีสุขในสภาพที่พึงปรารถนา มีความพอเพียงทั้งทางกายภาพและสภาพจิตใจ รวมทั้งมีโอกาที่จะพลิกฟื้นและนำวิถีชีวิตไทยที่คุณค่ากลับมาสู่สังคมอีกครั้งหนึ่งและ หลักทฤษฎีใหม่นี้พระองค์ทรงแบ่งไว้เป็น ๓ ขั้นตอน^{๑๓} คือ

ขั้นตอนที่ ๑ เป็นขั้นการจัดแบ่งพื้นที่ออกเป็น ๔ ส่วน ในขั้นตอนนี้หนึ่งนี้เป็นระบบการผลิตแบบพอเพียง เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ในระดับที่ประหยัดก่อนด้วยการทำนาข้าวไว้เพื่อการบริโภคให้พอสำหรับครัวเรือนที่พอแก่การบริโภคตลอดปีก่อน ถ้าเหลือค่อยขายไว้เป็นทุนในปีต่อไป พร้อมกันนี้การที่จะปลูกข้าว หรือ ปลูกพืชให้ผลอยู่ตลอดทั้งปีนั้นจะต้องมีน้ำเพื่อการเพาะปลูกสำรองไว้ใช้ในฤดูแล้ง หรือ ในระยะฝนทิ้งช่วงด้วย ดังนั้น จึงจำเป็นต้องกักที่ดินส่วนหนึ่งไว้ขุดสระน้ำ โดยหลักว่าต้องมีน้ำเพียงพอที่จะเพาะปลูกได้ตลอดปี อีกทั้ง การจัดแบ่งแปลงที่ดินเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคำนวณและคำนึงจากอัตราถือครองที่ดินครัวเรือนละ ๑๕ ไร่^{๑๔} อย่างไรก็ตามหากเกษตรกรมีพื้นที่ถือครองน้อยกว่า หรือมากกว่านี้ก็สามารใช้อัตราส่วน ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ เป็นเกณฑ์ปรับใช้ได้

ดังนั้นการจัดสรรการแบ่งที่ออกเป็น ๔ ส่วนในขั้นตอนนี้จะเห็นว่าพระองค์ทรงเน้นไปที่กิจกรรม ระดับครอบครัวให้มีพอกินตามอัตภาพ คือ ไม่รวย ไม่จน แต่

^{๑๓} กระทรวงศึกษาธิการ, ทฤษฎีใหม่ในหลวง ชีวิตที่พอเพียง, หน้า ๕๐.

^{๑๔} ดร.วัลลภ พรหมทอง, เกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ, หน้า ๒๔.

พอมือพอกินอยู่ตลอดปีไม่ขาดสน สามารถเลี้ยงตัวเองได้ตามแก้อัตภาพดังที่กล่าวมาแล้วใน
ข้างต้น

ขั้นตอนที่ ๒ เป็นขั้นการพัฒนาเพื่อให้ได้ผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ได้แก่ การที่
เกษตรกรรวมพลังกันในรูปของกลุ่ม หรือสหกรณ์ ในด้านการผลิต การตลาด การ
เป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา สังคมและศาสนา โดยได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่
เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นส่วนราชการ หรือ องค์กรเอกชนตลอดจนสมาชิกในชุมชน

ในขั้นตอนนี้จะมุ่งเน้นให้เกษตรกรรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างพลังในชุมชนโดย
ร่วมแรงในการผลิต การตลาด การเป็นอยู่ การสวัสดิการ และการศึกษา ด้วยความ
ร่วมมือของหน่วยงานราชการมูลนิธิและเอกชน การกระทำดังนั้นจะช่วยให้เกิดพลังของ
ชุมชน เกิดการพัฒนาการอยู่ร่วมกันเกิดความสามัคคีกัน มีการแลกเปลี่ยนความรู้วิธีคิดที่
หลากหลายขึ้นเป็นการบูรณาการความรู้ผสมผสานความรู้ใหม่กับภูมิปัญญาดั้งเดิม ใน
แต่ละท้องถิ่น เกษตรกรรวมกับชุมชนอื่นมีการติดต่อกันทั้งในรูปแบบของการแปรรูปผลผลิต
ทางการเกษตรมีการแลกเปลี่ยนซื้อขายระหว่างกัน และมีตลาดสินค้าอุปโภคบริโภค
ตลอดจนร่วมมือกันทำกิจกรรมการพัฒนาความเป็นอยู่ร่วมกัน

ขั้นตอนที่ ๓ เป็นขั้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นได้อีก โดยมีการติดต่อ
ประสานงานเพื่อจัดหาทุนหรือแหล่งเงิน เพื่อมาช่วยในการลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิต
ให้สูงขึ้น

เมื่อดำเนินการผ่านพ้นขั้นที่สองแล้วเกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรก็ควรพัฒนา
ก้าวหน้าไปสู่ขั้นที่สามต่อไป คือติดต่อประสานงานเพื่อจัดหาทุน หรือแหล่งเงิน เช่น
ธนาคาร หรือ บริษัทห้างร้านเอกชน มาช่วยในการลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิต
ทั้งฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคารกับบริษัท จะได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือ
เกษตรกรขายข้าวได้ในราคาสูง (ไม่ถูกกดราคา) ธนาคารกับบริษัทสามารถซื้อข้าว
บริโภคในราคาต่ำ (ซื้อข้าวเปลือกตรงจากเกษตรกรและมาสีเอง) เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภค
บริโภคได้ในราคาต่ำ เพราะรวมกันซื้อเป็นจำนวนมาก (เป็นร้าน สหกรณ์) ราคาขายส่ง
ธนาคารกับบริษัท จะสามารถกระจายบุคลากร (เพื่อไปดำเนินการในกิจกรรมต่าง ๆ ให้

เกิดผลดียิ่งขึ้น) ติดต่อยุ่ร่วมมือกับแหล่งเงิน (ธนาคาร) และกับแหล่งพลังงาน (บริษัท น้ำมัน) ^{๑๕}

เราจะเห็นว่า ทั้งสามขั้นตอนตามที่พระองค์ทรงประทานมานี้เป็นหลักในการยึดตนเองเป็นที่พึ่งอย่างมีอิสรภาพ มีการวางแผนอย่างเป็นระบบ เป็นขั้นตอน ตั้งแต่การพัฒนาในระดับเพื่ออยู่รอดไปจนถึงระดับพัฒนาคุณภาพชีวิต มีการใช้การคำนวณตามหลักวิชาการและมีการเน้นถึงความสามัคคี การร่วมมือร่วมใจช่วยเหลือกัน รวมทั้งการมีส่วนร่วมของชุมชนและสังคม

ความเหมือนของหลักความรู้จักพอประมาณกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง

ความรู้จักพอประมาณและเศรษฐกิจพอเพียงนี้จะเน้นให้คนรู้จักการจัดสรร การจัดระบบการการใช้แรงงานให้เหมาะสมกับกำลังของตน และการใช้จ่ายให้เหมาะสมกับฐานะของตน เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของครอบครัว สังคม ชุมชนและประเทศ

ความต่าง หลักความรู้จักพอประมาณ คือ รู้จักกำลังของตน เช่น กำลังกาย กำลังทรัพย์

กำลังกาย คือ ความสามารถของคนที่จะได้ไม่หักโหมจนทำให้ตนเองเดือดร้อน กำลังกายนี้ยังหมายรวมถึงกำลังความคิดและกำลังความรู้ด้วย

กำลังทรัพย์ คือ กำลังของปัจจัย ๔ ที่ตนมี ใช้จ่ายตามความจำเป็นไม่ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อจนเกินฐานะ

ส่วนหลักเศรษฐกิจพอเพียงนั้นจะเน้นการจัดสรรที่ดินให้เหมาะสมตามสภาพแวดล้อม สภาพท้องถิ่น เพื่อให้ครอบครัวมีอยู่ มีกิน ไม่ขัดสน สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และการเอาตัวรอดจากการผลิตก่อน การรวมกลุ่มทำการค้าชุมชน และการร่วมทุนของสมาชิกในชุมชนและองค์กรราชการ หรือ องค์กรเอกชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาและการส่งออกที่ยั่งยืน

๓. แนวทางในการนำไปปฏิบัติ

^{๑๕} มนุญ มุขประดิษฐ์, วารสารเทคโนโลยีชาวบ้าน, แต่พระมหาชนก (ทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียง), ๑๑ (๒๐๔), ๒๕๔๑, หน้า ๕ - ๗.

การดำเนินชีวิตตามแนวทางพระพุทธศาสนานั้นจะเน้นไปที่ความพอดีเป็นหลัก และวิธีการควบคุมพฤติกรรมการบริโภค ความพอดี คือหลักการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจสังฆคฤหัสถ์ในฐานะที่เป็นศาสตร์ว่าด้วยการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ มีลักษณะเป็นกลาง “มัชฌิมาปฏิปทา” ดังความหมายของ “ปฏิปทา” คือ ข้อปฏิบัติหรือการปฏิบัติ และ “มัชฌิมา” คือ พอดี ที่มักแปลว่า ทางสายกลางนั่นคือ วิธีปฏิบัติที่พอดี ปฏิบัติอย่างได้สัดส่วน พอเหมาะพอดี ต้องมีองค์ประกอบ ๘ อย่างเข้ามาประสานกัน พอเหมาะแล้ว จึงเกิดเป็นมัชฌิมาปฏิปทา กล่าวคือ

๑. สัมมาทิฏฐิ (Right View and Right Understanding) ความเห็นที่ถูกต้อง ครอบคลุมตามความจริง คือ ถูกต้องพอเหมาะกับความจริง
๒. สัมมาสังกัปปะ (Right Thought) ความดำริชอบ คือ ถูกต้องครอบคลุมพอเหมาะ พอดี
๓. สัมมาวาจา (Right Speech) การใช้วาจา ใช้คำพูดอย่างถูกต้อง เหมาะสมแก่กาล บุคคล สถานที่
๔. สัมมากัมมันตะ (Right Action) การแสดงออกทางการกระทำ ต่างๆ ทางกาย อย่างถูกต้อง
๕. สัมมาอาชีวะ (Right Livelihood) การเลี้ยงชีพ คือ ประกอบอาชีพที่ถูกต้อง เหมาะสม
๖. สัมมาวายามะ (Right Effort) ความเพียรพยายามชอบ
๗. สัมมาสติ (Right Mindfulness) สติที่ใช้อย่างถูกต้อง
๘. สัมมาสมาธิ (Right Concentration) จิตตั้งมั่นอย่างถูกต้อง

๑๖

องค์ประกอบทั้งหมดนี้ ต้องมีการประสานกลมกลืนกัน ถ้าได้ไม่ครบถ้วน ก็ไม่เกิดเป็นมัชฌิมาปฏิปทา พอครบถ้วนได้สัดส่วนพอเหมาะพอดี มันจะเสริมกัน มาเป็นปัจจัยแก่กันและกันแล้วทำงานร่วมกันให้เกิดผลสำเร็จ คือ การบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตที่ดีงามมีความสุขเป็นอิสรภาพอย่างแท้จริง จึงเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา อันเป็น

^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ), หน้า ๖๐๑.

ทางสายกลาง คือ ข้อปฏิบัติสายกลางหรือข้อปฏิบัติที่พอดี ทางสายกลางในที่นี้คือ ความพอดี ๆ สามารถพิจารณาตามกรอบของ สัมบุริสธรรม หมายถึง ธรรมของ สัตบุรุษ หรือ ธรรมของคนดี ได้แก่ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักคน รู้จักชุมชน ข้อที่สำคัญอันหนึ่งก็คือ รู้จักประมาณ หมายความว่า ความรู้จักความพอดีในสิ่งทั้งหลาย

ความพอดีเป็นเรื่องสำคัญ เป็นเคล็ดลับในความสำเร็จของทุกอย่าง ถ้าทุกอย่างมีความสมดุลในความพอดี ผลดีย่อมเกิดขึ้น ถ้าไม่พอดีก็ต้องเกิดปัญหาไม่มากนัก ทางสายกลาง คือ หลักแห่งความพอดี (มัตตัญญูตา) เช่น โภชนมัตตัญญูตา คือต้องรู้จักประมาณในการบริโภค รับประทานแต่พอดี ถ้าไม่พอดี ก็จะเสียสุขภาพ เสียสุขภาพ เป็นต้น ฉะนั้น หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาในเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ จึงมองหลายมิติ และเน้นการปรับให้เกิดความพอดี ตลอดจนกระทั่งเกิดสุขภาพขึ้นตามแนวทางมัชฌิมาปฏิปทา เป็นทางสายกลางอย่างพอดี มีสุขภาพ ทั้งหมดนี้ คือ หลักของการดำเนินชีวิต^{๑๗}

ในทัศนะของ ชะวัชชัย ภาคินธุ์ ได้แสดงถึงความพอดีว่า รู้จักประมาณ รู้จักพอดีในทุกๆ เรื่อง การรู้จักพอดี คือการไม่ไปก้าวล้ำผู้อื่น^{๑๘} ทัศนคติของ Aristotle ได้แสดงทางสายกลางไว้ว่า ความรู้จักประมาณเป็นทางสายกลาง ระหว่างความตระหนี่กับความฟุ่มเฟือย^{๑๙} กล่าวคือ ความรู้จักพอประมาณ Temperance ก็คือ รู้จักควบคุมความต้องการและการกระทำต่างๆ ให้อยู่ในขอบเขตอันควรแก่สภาพและฐานะของบุคคลไม่ให้เกินความจำเป็นตามธรรมชาติไม่ให้อำนาจกายสิทธิ์อันชอบธรรมของผู้อื่นส่วนในทัศนะของ ณรงค์ เพชรประเสริฐ แสดงหลักสำคัญไว้ ๒ ประการ คือ (๑) มัตตัญญูตา ความพอดี (๒) สัมมาอาชีวะ การทำมาหาเลี้ยงชีพ ต้องสุจริตไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ฉะนั้น กิจกรรมทางเศรษฐกิจจะเกิดดุลย

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า ๑๙๘.

^{๑๘} ชะวัชชัย ภาคินธุ์, สิทธิมนุษยชน กับหลักการแห่งพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๖), หน้า ๗๘.

^{๑๙} จำนงค์ ทองประเสริฐ, ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๒๔๓.

ภาพของมนุษย์กับธรรม เช่น การผลิต มนุษย์แปรธรรมชาติเป็นผลผลิตมาใช้สนอง
ตัณหาของมนุษย์ในส่วนที่พอดี เป็นต้น คุณภาพระหว่าง มนุษย์กับมนุษย์ความสัมพันธ์
ที่จะเอื้อประโยชน์แก่กัน และคุณภาพระหว่างกายกับจิต รู้เท่าทันความต้องการและ
ยกระดับสู่การปล่อยวาง^{๒๐}

ซูมาเคอร์บอกว่า เมื่อมีสัมมาอาชีวะ ก็ต้องมี (Buddhist
economics) ต้องมีเศรษฐศาสตร์แบบพุทธ เขากล่าวว่า เมื่อมีสัมมาอาชีวะ ก็ต้องมี
มิจฉาอาชีวะด้วยเช่นเดียวกัน เมื่อมีสัมมาอาชีวะ คือ พฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่
ถูกต้อง ก็ต้องมีมิจฉาอาชีวะ คือ พฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่ผิดพลาดด้วยเช่นเดียวกัน ที่
นี้เศรษฐกิจที่ถูกต้องที่เป็นสัมมาก็คือ เศรษฐกิจแบบทางสายกลาง หรือเศรษฐกิจแบบ
มัชฌิมาปฏิปทา ในทางพุทธศาสนาจะมีข้อปฏิบัติที่เต็มไปด้วยเรื่องมัชฌิมา ความเป็น
สายกลาง ความพอดี มัตตัญญูตา ความรู้จักประมาณ รู้จักพอดี เต็มไปหมด
ตลอดจนสมตาเทียบกับที่เราใช้คำว่า สมดุล หรือ คุณภาพ คำเหล่านี้เป็นคำสำคัญ
ในทางพุทธศาสนา^{๒๑}

ที่ว่าเป็นสายกลาง เป็นมัชฌิมา มีความพอดี พอประมาณ ได้คุณภาพ
อันนี้เป็นอย่างไร ความพอดีหรือทางสายกลางอยู่ที่ไหน ความพอดี คือ จุดที่คุณภาพ
ชีวิตกับความพึงพอใจมาบรรจบกัน อันนี้ขอให้พิจารณาดูความพอดีหรือความเป็นทาง
สายกลางอยู่ที่ว่าคุณภาพชีวิตกับความพอใจมาบรรจบกัน หมายความว่า เป็นการได้รับความ
ความพึงพอใจด้วยการตอบสนองความต้องการคุณภาพชีวิต

ส่วนแนวทางของหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำรินั้น เป็น
การดำเนินชีวิตอย่างยั่งยืน เป็นการดำเนินชีวิตแบบมีการวางแผนเกี่ยวกับรายรับ
รายจ่ายที่พอเพียงเหมาะสม มีรายได้ตลอดปี มีค่านิยมที่ไม่หุนหาวุ่มเฟือย ซึ่ง
คนในครอบครัวจะต้องมีกิจกรรมในการปลูกฝังค่านิยมดังกล่าวร่วมกัน สิ่งเหล่านี้ก็เพื่อจะ
ให้สมาชิกครอบครัวนั้นได้เรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการต่างๆ คือ กระบวนการคิด

^{๒๐} ณรงค์ เพชรประเสริฐ (บรรณาการ), **หนึ่งครัวเรือน สองวิถีการผลิต ทางออกวิกฤต
เศรษฐกิจไทย**, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เศรษฐศาสตร์การเมือง, ๒๕๔๑), หน้า ๕๗,

^{๒๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ ๕.
(กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕), หน้า ๓๖.

กระบวนการวางแผน กระบวนการปฏิบัติ กระบวนการแก้ปัญหา สมาชิกในครอบครัว ต้องมีโอกาสใช้กระบวนการคิด กระบวนการวางแผน กระบวนการฝึกปฏิบัติ เพื่อแสวงหาวิธีการที่เหมาะสมในการประกอบอาชีพ การประกอบอาชีพที่เหมาะสมนี้ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ ได้แสดงทัศนะไว้ดังนี้^{๒๒}

๑. การดำรงชีวิตที่เหมาะสม คือ ผู้ยากจนจะต้องได้รับอาหารและรายได้ ในปริมาณที่เพียงพอแก่ความต้องการพื้นฐาน

๒. ความมั่นคง หมายถึง การสร้างความมั่นคงในระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินและการส่งเสริมให้ผู้ยากจนสามารถเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ ที่เป็นปัจจัยการผลิต รวมทั้งสามารถมีกิจกรรมต่างๆ ที่สร้างรายได้ในท้องถิ่น ทั้งนี้ผู้ยากจนจะต้องมีเงินทุนสำรองและสินทรัพย์เพียงพอที่จะรับมือกับความผันแปรทางเศรษฐกิจในภาวะฉุกเฉินได้

๓. ความยั่งยืนทางนิเวศ จากการอนุรักษ์ธรรมชาติ หรือเสริมสร้างประสิทธิภาพของทรัพยากรธรรมชาติ จะเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการดำรงชีพของผู้ยากจนในระยะยาว

จะเห็นว่า ในทัศนะทั้ง ๓ ประการนี้ จะสามารถทำให้ประชาชนผู้ยากจนมีความเพียงพอเกี่ยวกับเรื่องอาหารและรายได้และจะทำให้ประชาชนมีความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรที่จะเป็นปัจจัยในการผลิตเกิดความมั่นคง ในการผลิตประชาชนก็ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ แต่กลับหาวิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความอุดมสมบูรณ์เพื่อที่จะทำให้การดำรงชีวิตของประชาชนมีคุณภาพและดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนยาวนาน อยู่บนพื้นฐานเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น โดยมุ่งการผลิตพอเพียงที่เลี้ยงดูครอบครัวและมีรายได้ตามอัตภาพ รวมทั้งมีผลตอบแทนที่เหมาะสมต่อแรงงานหรือต้นทุนการผลิตอื่น ๆ กรอบในการพิจารณาความอยู่รอดทางเศรษฐกิจนี้ไม่ควรดูเฉพาะแต่ผลผลิตที่เกิดขึ้นเท่านั้น แต่รวมถึงประโยชน์อื่น เช่น การลดค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และในขณะเดียวกันก็ดำรงรักษาและฟื้นฟูคุณภาพของสิ่งแวดล้อมชุมชนท้องถิ่น ให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถปรับตัวให้เข้าสู่ภาวะการณที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา พร้อมกันนั้นจะต้องมีการพัฒนาเทคโนโลยีของท้องถิ่นให้เหมาะสมกับการ

^{๒๒} ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, เศรษฐศาสตร์สีเขียวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ.

เปลี่ยนแปลง ดังนั้น ชุมชนท้องถิ่นจึงมีความจำเป็นต้องมีการรวมกันเพื่อพัฒนาท้องถิ่น และแก้ปัญหาของท้องถิ่นเอง โดยรวมตัวกันคิดสร้างสรรค์หรือคิดแก้ปัญหาเพื่อลดภาระ การพึ่งพิงรัฐเน้นการพัฒนาและถ่ายทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ทั้งสองแนวคิดนี้จะมีความเหมือนกันโดยที่ ความรู้จักพอประมาณ มุ่งให้ คนทุกคนมีความพอใจกับปัจจัยที่ตนมี ประกอบสัมมาชีพ ในการดำเนินชีวิต เลี่ยง ชีวิตในทางที่ชอชธรรม เว้นการเบียดเบียนตนและคนอื่น วางรากฐานการงานไว้บน พื้นฐานของความถูกต้องทางกฎหมายและศีลธรรม

ส่วนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ยึดความประหยัดตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีวิตอย่างจริงจัง แต่ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นต้อง เดือดร้อน พอใจกับของที่ตนมีและตนเป็น

๔. คุณค่าทั้งทฤษฎีที่มีต่อการพึ่งตนเองกับการพัฒนาชีวิต

การพัฒนามนุษย์ที่จะทำให้มนุษย์ได้คุณภาพชีวิตได้สิ่งที่มีคุณค่าสูงสุดขึ้นไป การสร้างความพร้อมในทางเศรษฐกิจนั้นต้องสัมพันธ์กับจุดหมายคือให้เกิดคุณภาพชีวิต นั้นหมายถึงประโยชน์ในทางเศรษฐกิจหรือจุดหมายทางเศรษฐกิจจะต้องประสานและเกื้อกูล ต่อจุดหมายอันเป็นประโยชน์ในคุณค่าภาพชีวิต^{๒๓} คุณค่าที่เกิดขึ้นจากความรู้จัก พอประมาณนั้น คือ การบริหารชีวิต กิจการ สังคมประเทศและธรรมชาติ ความรู้จัก พอประมาณเป็นเรื่องประณีต ละเอียดอ่อนลึกซึ้ง กระนั้นผู้มีปัญญาอันล้ำลึกย่อมเห็นได้ ใครค้นพบความพอประมาณได้ ย่อมเก่งกาจกว่าการได้รับปริญญาถึงสิบใบ เขาย่อมพบ ชุมทรัพย์อันยิ่งใหญ่ ทำกุญแจแห่งความสำเร็จไว้ได้ เพราะความรู้จักพอประมาณเป็นทาง แห่งศีลธรรม ที่เป็นทางสายกลางอยู่ระหว่างทางสุดโต่งทั้งสองต้องหลีกเลี่ยง การดำเนิน ชีวิตที่ฟุ้งเฟ้อหรูหรา มีการบริโภคแบบเรียบง่าย บริโภคใช้สอยเท่าที่จำเป็นต่อสุขภาพ ร่างกายการดำเนินชีวิตให้แต่พอประมาณ คือ การเดินทางสู่ศีลธรรม

^{๒๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺถ์ ปยุตฺโต), เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๔๕.

มนุษย์เป็นสัตว์ที่พัฒนาได้ เพราะมนุษย์เป็นผู้มีปัญญา มนุษย์มีศักยภาพที่สำคัญและสรีระร่างกายที่ต่างไปจากสัตว์โลกอื่น ๆ ที่เห็นได้ชัดเจนคือ สมอและมือ^{๒๔} เมื่อมนุษย์ มีศักยภาพที่พิเศษกว่าสัตว์ เช่นนี้ มนุษย์ก็ควรได้รับการพัฒนาให้เกิดคุณภาพ ระหว่างคุณภาพและคุณค่าจะเห็นว่าคำสอนตามหลักธรรมทั้งหลายล้วนเป็นการกระตุ้นให้มนุษย์ดำเนินชีวิตด้วยความตระหนักในคุณค่าและคุณภาพ คุณภาพนั้นเน้นในเรื่องการปฏิบัติ ส่วนคุณค่านั้นเน้นในเรื่องสำนึกจิตวิญญาณที่สูงจนถึงขั้นการเจริญหลักธรรมที่เหนือโลก^{๒๕} การจะรู้คุณค่าได้ก็ต้องรู้จักการพิจารณากระบวนการสร้างสรรค์กระบวนการสร้างสรรค์ จึงเป็นกระบวนการสร้างคุณภาพ ซึ่งในความหมายในภาษาอังกฤษใช้คำว่า **QUALITY** เหมือนกัน แต่เน้นการรับรู้ต่างกัน ในทางสังคมมอง **QUALITY** เป็นการแสดงออกทางกายภาพดูความละเอียด ประณีต แนบแน่น ความคงทนความสะอาดเป็นต้น ส่วน **QUALITY** ที่มีความหมายในเรื่องคุณค่าเป็นการรับรู้ต่อคุณภาพนั้นแล้วสื่อถึงความรู้สึกที่มีต่อสิ่งนั้นว่า มีความล้าลึกต่อจิตใจอย่างไร ความรู้สึกอย่างนี้คือ การรับรู้ต่อความงามและสุนทรีย์ภาพ^{๒๖}

Scheler ถือว่า “คุณค่า” นั้น มีภาวะเป็นสัมพัทธ์ภาพ (Relativism) หรือมีภาวะที่เกี่ยวข้องกับสิ่งอื่น ๆ ด้วย แม้เราจะเห็นว่า ค่านิยมต่าง ๆ นั้นเปลี่ยนไปตามความแตกต่างทางสังคม แต่มันยังมั่นคงอยู่ในสังคมหนึ่งสังคมใดอย่างที่เคยมีมาก่อน แม้ว่ากาลเวลาจะล่วงเลยไปนานแล้วก็ตาม ความแตกต่างทางสังคมนั้นยังบอกให้เราทราบถึงทัศนคติต่อค่านิยมที่ยอมรับกันโดยสิ้นเชิงด้วย มันดูคล้ายกับว่าเรากำลังแสวงหาค่านิยมจากทัศนคติที่แตกต่างกันและในที่สุดก็จะพบว่าสิ่งต่าง ๆ นั้นมีความสัมพันธ์อยู่กับมันโดยตรง^{๒๗}

การพัฒนาคนเพื่อจะให้ได้คุณภาพ หรือคุณค่านั้นตามหลักพระพุทธศาสนา ถือว่าการพัฒนาคนเป็นแกนกลาง และการพัฒนาคนนั้นก็เริ่มต้นที่ฐาน ฐานนั้นก็

^{๒๔} ชะวัชชัย ภาติถนุ, สัทธินุชชนกับหลักการแห่งพุทธศาสนา, หน้า ๙๓.

^{๒๕} อ่างแล้ว, หน้า ๙๒.

^{๒๖} อ่างแล้ว, หน้า ๘๕.

^{๒๗} รศ.ชัยวัฒน์ อุตพัฒน, ปรัชญาตะวันตกร่วมสมัย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย
คำแหง, ๒๕๔๔), หน้า ๒๑๖.

คือคน การพัฒนาคนในฐานะที่เป็นทรัพยากรมนุษย์ จะช่วยให้สังคมมีทุน เพราะมนุษย์มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพในการประกอบกิจการต่างๆ ที่จะก่อให้เกิดผลในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมหรือเรียกง่ายๆ ว่าพัฒนาให้เป็นนักผลิต ซึ่งพร้อมที่จะสนองความต้องการของสังคม ส่วนการพัฒนาคนในฐานะผู้มีความเป็นมนุษย์ จะช่วยให้บุคคลมีคุณสมบัติพร้อมที่จะดำเนินชีวิตไปด้วยปัญญาเพื่อความดีงาม และสามารถนำชีวิตและสังคมไปสู่สันติสุข พระธรรมปิฎกได้แสดงทัศนะถึงคุณค่าไว้สองอย่าง คือ คุณค่าแท้ และ คุณค่าเทียม

คุณค่าแท้ คือ คุณค่าที่สนองความต้องการคุณภาพชีวิต^{๒๔} เช่น การบริโภคเป็นการบำบัดหรือสนองความต้องการ อันนี้แน่นอนเราอาจจะพูดในแง่เศรษฐศาสตร์ การบริโภค คือ การใช้สินค้าและการบริการบำบัดความต้องการ เพื่อให้เกิดความพอใจ คือ คำจำกัดความของเศรษฐศาสตร์แบบยุคอุตสาหกรรม บำบัดความต้องการเพื่อให้ได้รับความพึงพอใจแล้วก็จบ

ที่นี้ขอให้มาดูเศรษฐศาสตร์แบบพุทธ เศรษฐศาสตร์แบบพุทธบอกว่าการบริโภค คือ การใช้สินค้าและบริการบำบัดความต้องการ เพื่อให้ได้รับความพอใจโดยเกิดคุณภาพชีวิตขึ้น หมายความว่า การบริโภคจะต้องมีจุดหมาย^{๒๕}

การเสพบริโภคปัจจัยโดยใช้ปัญญา (ปัจจัยปฏิเสวนา) พฤติกรรมของมนุษย์ในที่สุดก็มาลงที่การกิน ใช้ เสพ บริโภค ถ้ามนุษย์ไม่พัฒนาพฤติกรรมในการเสพบริโภคก็จะก่อปัญหาอย่างมากทั้งแก่ชีวิต แก่สังคม และแก่โลก เพราะเขาจะกิน ใช้บริโภคปัจจัย ๔ และสิ่งของเครื่องใช้ทั้งหลายรวมทั้งเทคโนโลยีด้วยโมหะ ก่อให้เกิดความลุ่มหลงมัวเมา ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ความเสื่อมเสียคุณภาพชีวิต การใช้จ่ายสิ้นเปลือง การขัดแย้ง แย่งชิงเบียดเบียนกันในสังคม การทำลายทรัพยากรธรรมชาติและการก่อมลภาวะเป็นต้น จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการกิน ใช้ เสพ บริโภค ให้เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากปัญญาที่รู้เข้าใจและปฏิบัติให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของปัจจัย ๔ ตลอดจนเทคโนโลยีนั้นๆ เริ่มแต่รับประทานอาหารเพื่อบำรุงเลี้ยงร่างกายให้แข็งแรงมีสุขภาพดี ไม่ใช่กินเพียงเพื่อเอร็ดอร่อย อวดโก้ อวดฐานะ หรือตื่นตามค่านิยมฟุ้งเฟ้อ ให้เป็นการกิน

^{๒๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, หน้า ๒๕.

^{๒๕} อ่างแล้ว, หน้า ๒๕.

ด้วยปัญญาที่ทำให้รู้จักประมาณในการบริโภคหรือกินพอดี ที่เรียกว่า โภชนะมัตตัญญูตา ตลอดจนการใช้สอยสิ่งต่างๆ อย่างประหยัด ซึ่งทำให้ได้ประโยชน์มากที่สุดโดยสิ้นเปลืองน้อยที่สุด^{๓๐} เมื่อเรากินอาหารเพื่อคุณค่าที่แท้คือเพื่อหล่อเลี้ยงชีวิต เพื่อสุขภาพดี เพื่อเป็นอยู่ผาสุกแล้ว เราก็ไม่เห็นแก่เอร็ดอร่อย ไม่กินให้มากเกินไป ไม่กินอาหารที่เป็นพิเศษ หรือสิ่งที่ทำลายสุขภาพแม้จะเอร็ดอร่อยเราก็จะกินแค่พอดี และรู้จักเลือกหาอาหารที่มีคุณค่า แม้บ้างที่จะไม่อร่อยก็กินมันบ้าง อะไรทำนองนี้ การรู้จักพอประมาณในการบริโภคนอกจากทำให้มีประโยชน์ต่อชีวิตของตนเองแล้ว ยังลดการเบียดเบียนกันในสังคม และยังเชื่อประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อมไปในตัวด้วย

คุณค่าเทียม คือ คุณค่าเพื่อสนองความอยากเสพสิ่งปรนเปรอตน โดยหลงติดในคุณค่าเทียมหรือฉาบทา เมื่อใดมนุษย์หลงจมอยู่ในวิถีของคุณค่าเทียมก็จะทำให้มนุษย์และกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งหมดก็จะล้มเหลว ถ้าว่ามนุษย์สนองความต้องการประเภทสิ่งเสพปรนเปรอนี้มาก ก็จะทำลายคุณภาพชีวิตไปเรื่อย ไม่เฉพาะในการบริโภคอาหารเท่านั้น ในกิจกรรมของมนุษย์ทุกอย่าง^{๓๑} แม้แต่เทคโนโลยีก็เหมือนกัน ปัจจุบันเทคโนโลยีนั้นเป็นเครื่องขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ของมนุษย์ ทำงานแทนมนุษย์ได้มากมาย อีกทั้งเป็นเครื่องบำรุงบำเรออำนวยความสะดวกสบาย ถ้ามนุษย์ใช้มันด้วยสติและมีโยนิโสมนสิการ โดยปฏิบัติต่อมันถูกต้อง มันก็จะเป็นปัจจัยที่เกื้อกูลยิ่งทั้งในการพัฒนาตัวมนุษย์เองและในการนำการพัฒนาที่ยั่งยืนไปสู่จุดหมาย แต่ถ้ามนุษย์ลืมหิวเพ็ดเพลินไปโดยใช้แต่เทคโนโลยีทำงานให้ ละเสพสุขโดยใช้เทคโนโลยีบำรุงบำเรอ มนุษย์จะโน้มเอียงไปในทางที่จะพึงพาและตกเป็นทาสของเทคโนโลยี^{๓๒} เทคโนโลยีเป็นส่วนประดิษฐ์เสกสรรค์ของมนุษย์แท้ๆ ที่มนุษย์ดึงหลุดออกมาจากธรรมชาติให้ ปรากฏตัวในรูปลักษณะใหม่สิ้นเชิง จึงเป็นสิ่งแวดล้อมใหม่หรือ สิ่งแวดล้อมเทียม และเกิดเป็นโลกมนุษย์ที่ต่างหากและซ้อนบังโลกแท้ของธรรมชาติ ถ้ามนุษย์ไม่ระวังตัวให้ดี เทคโนโลยีจะเป็นตัวการทำให้มนุษย์แปลกแยกจากโลกแท้ของธรรมชาติ แล้วปัญหามากมายก็จะเกิดแก่มนุษย์และโลกทั้งหมด อันนี้ก็เป็นข้อเตือนมนุษย์อีกเช่นเดียวกันที่จะต้องไม่ประมาท โดย

^{๓๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนา พัฒนาคคนและสังคม**, หน้า ๑๕.

^{๓๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**, หน้า ๕๒.

^{๓๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, หน้า ๒๖๐.

ไม่ละเลยหลงลืมที่จะให้องค์ประกอบทุกอย่างของระบบการพัฒนาดำเนินไปด้วยกันในทางที่ส่งผลเกื้อกูลต่อกันและต่อระบบทั้งหมด^{๓๓} ดังนั้น การบริโภคนั้นก็ควรจะต้องแยกให้ได้ว่าอันไหนเป็นความต้องการคุณภาพชีวิต อันไหนเป็นความต้องการสิ่งเสพปรนเปรอตนแล้วเอาสองด้านนี้มาพิจารณา แต่ถึงอย่างไรก็ตามนั้นมันก็เป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่จะต้องข้องเสพในชีวิตประจำวัน

หลักของคุณค่าทั้งสอง นำไปสู่ค่าคุณภาพชีวิต ซึ่งคุณค่าทั้งสองนี้จะตอบสนองความต่างกัน เช่น คุณค่าแท้ ตอบสนองความต้องการคุณภาพชีวิต ส่วนคุณค่าเทียม ตอบสนองความอยากเสพปรนเปรอตน ถ้าเราจะมีอะไรสักอย่างหนึ่ง คุณค่าที่แท้ก็จะมีส่วนหนึ่ง แต่มักจะมีคุณค่าเทียมที่เกิดจากตัณหาและมานะ เพื่อให้ได้ร้อยละเพื่อให้ได้โก้ เพื่อให้สนองความมีฐานะ ตลอดจนค่านิยมทางสังคมอะไรต่ออะไรเข้ามาพรั่งพรูทีเดียว^{๓๔}

ดังนั้นคุณค่าที่เกิดขึ้นจากความรู้จักประมาณสำหรับพระสงฆ์นั้น ทำให้ไม่มีความโลภ พอใจในปัจจุบัน ๔ ที่ได้จากพุทธบริษัทผู้มีจิตศรัทธาในเบื้องต้น ส่วนความรู้จักประมาณอันเป็นสายกลางในขั้นสูงสุดนั้นสามารถลดละเลิกได้จนนำตนเองเข้านิพพาน

ส่วนคุณค่าความรู้จักประมาณสำหรับคฤหัสถ์นั้นสามารถทำให้ครอบครัวมั่นคงทางเศรษฐกิจ และรู้จักจัดสรรทรัพย์ใช้ในทางที่ถูกต้อง เรียกว่า โภควิภาค^{๓๕} ดังนี้ ส่วนที่หนึ่ง ใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงคนที่ควรบำรุงและทำประโยชน์ อีกสองส่วนเก็บไว้เป็นทุนในการประกอบกิจการหรือขยายงานให้ใหญ่และกว้างขวางยิ่งขึ้น อีกส่วนสุดท้าย (ส่วนหนึ่ง) เก็บไว้เป็นเงินออม จะนำมาใช้ก็ต่อเมื่อมีความจำเป็นเร่งด่วนจริงๆ เท่านั้น

ครอบครัวทุกครอบครัวเมื่อมีหลักการจัดสรรทรัพย์ และวางแผนการใช้ในการจัดสรรทรัพย์อย่างนี้แล้วย่อมไม่มีความเดือดร้อน ถึงมีก็สามารถแก้ไขได้ง่ายขึ้นเพราะมีการจัดระบบในการใช้จ่ายชัดเจน เมื่อทำอย่างนี้ครอบครัวก็就会有ความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ การเงินของครอบครัวที่ดี นี่จึงเป็นจุดเริ่มต้นของครอบครัวที่จะสร้างฐานะ

^{๓๓} อ่างแล้ว, หน้า ๒๖๑.

^{๓๔} อ่างแล้ว, หน้า ๒๕.

^{๓๕} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๕๘/๒๐๒.

ความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ซึ่งทุกคนรอบคร้วมุ่งหวังเพื่อที่จะสร้างความสุขให้กับครอบครัวของตน เรียกว่า **สุขของ-คฤหัสถ์**^{๓๖} ประการดังนี้

๑. **อัตถิสุข** (สุขเกิดจากการมีทรัพย์) คือ มีโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความหมั่น เพียรเก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยกรรม ได้มาโดยชอบธรรม

๒. **โภคสุข** (สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์) คือ ใช้สอยทรัพย์และทำบุญด้วย โภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อ ต่างน้ำ ประกอบด้วยกรรม ได้มาโดยชอบธรรม

๓. **อนนสุข** (สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้) คือ ไม่เป็นหนี้ใคร ไม่ว่าน้อย หรือมาก

๔. **อนวัชชสุข** (สุขเกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ) คือ การประกอบ อาชีพที่สุจริตประกอบไปด้วย กายกรรมที่ไม่มีโทษ วาจากรรมที่ไม่มีโทษ มโนกรรมที่ไม่มี โทษ

การมีทรัพย์ถือว่าเป็นความสุขที่คฤหัสถ์มุ่งหวังต้อง เพราะเมื่อมีทรัพย์สินก็ทำ ได้สมปรารถนา ไม่ต้องกู้ ไม่ต้องยืม ไม่ต้องจำนำจำนองและไม่ต้องกังวลว่าจะถูก ติดตามทวงหนี้ จึงถือว่าสุขที่เกิดจากความประพฤติดีมีความรู้จักพอประมาณตามกำลัง ของตน

คุณค่าตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้น สามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัว ให้มีความสุขแบบพอมี พอกิน และสามารถสร้างประชาชนให้พึ่งตนเองได้มีความเข้มแข็ง และมั่นคงทางด้านวัตถุและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ทั้งนี้เศรษฐกิจพอเพียงไม่แค่สร้าง ความเข้มแข็งทางด้านวัตถุเท่านั้น หากแต่สร้าง ความเข้มแข็งทางร่างกายและจิตใจด้วย นอกจากนี้สิ่งที่ผลิตขึ้นยังสามารถแลกเปลี่ยน เกื้อกูลกันในชุมชน และยังสามารถสร้าง ชุมชนและองค์กรชุมชนให้เกิดขึ้น โดยมีความเชื่อมโยงและร่วมมือกับโลกภายนอก มีการ ทำธุรกิจชุมชนขึ้น โดยมุ่งหวังให้เกิดความร่วมมือกันของคนในสังคมในชุมชน เพื่อให้

^{๓๖} อ.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๖๒/๑๐๕-๑๐๖.

ชุมชนเข้มแข็งและเตรียมความพร้อมของชุมชนและสังคม ที่จะก้าวเข้าสู่การแข่งขันที่รุนแรง
ขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตัวอย่าง -

อย่างเช่นคุณลุงเหลา ไชยมาตย์ เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จกับชีวิตที่
พอเพียง ในการพัฒนาชีวิตที่พลิกผันตนเองจากการทำนาเป็นเกษตรผสมผสานตาม
ทฤษฎีใหม่จนประสบความสำเร็จ

คุณลุงเหลา ไชยมาตย์ เกษตรกรผู้ทำเกษตรทฤษฎีใหม่อีกรายหนึ่งที่มีความ
เลื่อมใสศรัทธาในทฤษฎีใหม่ว่าจะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัวดีขึ้น
และไม่เสี่ยงกับการทำนาข้าวเพียงอย่างเดียว ซึ่งบางปีก็มีราคา บางปีก็ราคาตกต่ำทำให้
ขาดทุนกับการทำนา

อาชีพเดิมของคุณลุงเหลามีอาชีพทำนาในพื้นที่ของตนเองจำนวน ๑๒ ไร่ ขยาย
ข้าวในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ไร่ละ ๒ บาท ๒๐ สตางค์ ได้เงิน ๑๘,๐๐๐ บาทข้าว
ไม่รู้ก็ตัน จนจะทำให้ผัวเมียผัดกันเพราะเงินกับข้าวที่ขายไปนั้นมันไม่สมดุลกัน มีหน้าข้าว
ราคาในขณะนั้นรัฐบาลก็ไม่อยากซื้อในราคาประกัน จากนั้นก็มาจับกลุ่มกันเป็นกลุ่ม
ประมาณ ๗ - ๘ คน มาปรึกษากันว่าเราจะทำกันอย่างไรต่อไป ถ้าเราทำแต่นาอยู่อย่าง
นี้มันคงไปไม่รอด ก็ปรึกษากันว่าคงต้องพึ่งประมงหรือเกษตรจังหวัดกันแล้วละ พอ
ปรึกษาได้อย่างนี้แล้วก็พากันเข้ามาปรึกษากับประมงบ้าง เกษตรจังหวัดบ้าง กรมประมง
จังหวัดก็แนะนำให้เลี้ยงปลา เกษตรจังหวัดแนะนำให้ปลูกพืชแบบผสมผสานในพื้นที่เพื่อ
จะมีรายได้เพิ่มขึ้นบ้าง แต่ปัญหามีอยู่ว่าเงินก็ไม่มีพอที่จะทำอย่างคำแนะนำของ
กรมประมงหรือเกษตรจังหวัด จำเป็นต้องเอาไปงานไปจ้างเพื่อจะยืมเงินมาดำเนินการ
พอเอาไปงานไปจ้างก็สามารถยืมเงินมาลงทุนได้ การยืมเงินนั้นบางคนก็ยืมน้อย บาง
คนยืมมากแล้วแต่ความเหมาะสมสำหรับคุณลุงเหลายืมเงินมา ๒๕,๐๐๐ บาท ก็ถือว่า
มากแล้วในขณะนั้น จากนั้นก็นำเงินจำนวนนั้นมาจ้างชุดสระ ส่วนปลาในขณะนั้นกรม
ประมงให้การสนับสนุนฟรีเป็นจุดพลิกผันชีวิตของคุณลุงเหลากับครอบครัว

ในปี ๒๕๔๑ ขณะที่ในสระเลี้ยงปลา บนคันสระนั้นก็ปลูกมะม่วงอันเป็นไม้
ยืนต้น และปลูกพริก มะเขือ มะละกอ ตะไคร้ ผักเป็นต้น เพื่อกินในครัวเรือน ที่เหลือ
ก็เก็บขาย ปัจจุบันนี้ตัดแปลงที่ดินอีกครั้งหนึ่งเพื่อความมั่นคงขึ้น จึงแปลงคันสระและคัน
นาให้ใหญ่ขึ้นเพื่อให้พอกับการปลูกมะม่วงอันเป็นไม้ผลที่มีผลระยะยาว คือ ปลูกครั้งหนึ่ง

สามารถให้ผลไปนานหลายปีกว่าจะได้ปลูกใหม่อีกครั้ง รายได้จากการขายมะม่วงของแต่ละปีทำเงินถึง ๑๐๐,๐๐๐ กว่าบาทต่อปี จึงกลายเป็นรายได้หลักของครอบครัวอยู่ในขณะนี้ การทำมะม่วงนี้ดีตรงที่ว่าเราไม่ต้องไปหาตลาด ตลาดมาหาเราเอง คือ แต่ละปีนั้นขายเหมาเป็นสวน การขายเหมาเป็นสวนก็ดีตรงที่เราไม่ต้องเก็บแล้วขนออกไปขายและไม่ทำให้เราต้องใช้แรงงานและค่าจ้างคนงานด้วย การขายในลักษณะเหมาสวนนี้ทำให้มีหน้าที่ดูแลรักษาเท่านั้น จากการทำงานหนักก็เบาลง เมื่อเราไม่ได้ทำงานหนักจนเกินไปก็ทำให้สุขภาพร่างกายแข็งแรงดี และมีความสุข คุณลุงเหลาบอกว่าปัจจุบันนี้ชีวิตมีความสุขและสบายขึ้นกว่าเดิมเยอะเลย

การทำเกษตรสวนผสมนี้ เป็นการปลูกพืชนานาชนิดด้วยกัน เมื่อมันโตแล้วพืชจะอยู่อย่างผสมผสานในที่เดียวกัน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การทำเกษตรแบบผสมผสานเข้ากับธรรมชาติ พร้อมกันนี้ยังเป็นการฟื้นฟูสภาพธรรมชาติให้กลับคืนมาอีกด้วย

หลังจากทำเกษตรสวนผสมเป็นเวลา ๗ ปี คุณลุงเหลาก็มีความเชื่อมั่นว่าการทำเกษตรแบบผสมผสานนี้น่าจะเป็นรูปแบบหนึ่งของเกษตรที่ให้คุณประโยชน์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมหลายประการดังนี้

๑. การพึ่งตนเอง คือ มีอาหารพอกิน ใช้สอยอย่างประหยัด การดำเนินชีวิตในลักษณะของการทำเกษตรผสมผสานนี้เป็นสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐาน คือ สามารถมีของอยู่ของกินพอเพียงกับครอบครัว ลดรายจ่ายการซื้อหาในตลาด ในขณะที่ผลผลิตส่วนที่ล้นเกินความต้องการก็ทำให้มีรายได้สำหรับซื้อสิ่งของจำเป็นอื่นๆ ที่ไม่อาจผลิตได้ นอกจากนี้การทำเกษตรสวนผสมนี้ยังเป็นเกษตรกรรมที่ให้ผลยั่งยืนระยะยาวเป็นสวัสดิการหรือหลักประกันของชีวิต เพราะพืชประเภทไม้ผลสามารถเก็บเกี่ยวต่อเนื่องได้ยาวนาน มีการปลูกไม้ยืนต้นหลายประเภทที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจเสมือนมีทรัพย์สินที่มีมูลค่าเพิ่มขึ้นตลอดเวลา

๒. สภาพแวดล้อม การทำเกษตรสวนผสมจะช่วยฟื้นฟูสมดุลธรรมชาติกลับคืนมา ดังจะเห็นได้จากบริเวณทุ่งนาคุณลุงเหลาซึ่งมีพื้นที่ไม้หลายชนิดให้ความร่มรื่นชุ่มชื้นขึ้น มีนก ชนิดต่างๆ มาอาศัยเป็นจำนวนมาก เมื่อระบบชีวิตในธรรมชาติฟื้นฟูกลับคืนมา นอกจากจะส่งผลให้พืชชนิดต่างๆ เติบโตแข็งแรงปราศจากโรคและแมลงรบกวนแล้ว ผู้ทำการเกษตรสวนผสมยังได้รับผลทางด้านอารมณ์และจิตใจจากการอยู่ใน

สภาพแวดล้อมที่สะอาดไร้มลพิษ และการหลุดพ้นจากแรงกดดันที่ต้องดิ้นรนฝ่ากชีวิตไว้กับระบบตลาดอย่างที่เป็นมา^{๓๗}

จะเห็นได้ว่า การทำเกษตรผสมผสาน หรือ เกษตรยั่งยืนนี้ ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อจะเพิ่มการผลิตให้ได้ผลสูงสุดในระยะสั้น แต่มีเป้าหมายในการทำการผลิตให้ได้ผลผลิตดีพอเพียงและต่อเนื่องในระยะยาว อีกทั้งยังพยายามอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ โดยอาศัยกระบวนการธรรมชาติให้มากที่สุด เพราะธรรมชาติเป็นตัวที่เปลี่ยนความสัมพันธ์ของคน ถ้าคนแย่งกันใช้ธรรมชาติซึ่งมีอยู่อย่างจำกัด จะเกิดการสร้างศัตรู สร้างความขัดแย้ง ร้างความรุนแรง เป็นปัญหาสังคม ถ้ามีธรรมชาติที่ทุกคนช่วยกันฟื้นฟูขึ้นมา และมีอยู่อย่างเหลือเฟือ ก็ไม่ต้องไปแย่งกัน จะทำให้คนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันมากขึ้น เอื้ออาทรมีเมตตาต่อกัน อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขมากขึ้น

ดังนั้น การพัฒนาชีวิตของคนนั้นจำเป็นต้องฝึกให้คนรู้จักพึ่งตนเอง มีความเสียสละ ไม่เห็นแต่ประโยชน์ส่วนตัว ให้เป็นคนเห็นประโยชน์ส่วนรวม มีวินัยในตนเอง มุ่งมั่นในการทำงานให้สำเร็จ ซื่อสัตย์ ประหยัด ใ้รู้จักคิด วิचारณ์ และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อันเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งสำหรับสังคมไทย คือเป็นเศรษฐกิจแบบผสมผสาน ซึ่งเน้นเกี่ยวกับการดำรงชีพของมนุษย์ สามารถจะเอื้อประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ เศรษฐกิจพอเพียงทำให้ประชาชนอยู่ได้อย่างพอดี มีความพอเพียงในการดำเนินชีวิต และขยายออกไปในวงกว้างถึงระดับชุมชน เมือง ประเทศ และโลกอีกด้วย แนวทางในการพัฒนาซึ่งเป็นแนวคิดทฤษฎี ที่สำคัญ คือ ทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นหลักการพัฒนาที่มุ่งเน้นในการสร้างความพออยู่พอกินของประชาชน ซึ่งเกษตรทฤษฎีใหม่ในปัจจุบันนี้ได้กลายเป็นธุรกิจท้องถิ่นในรูปแบบการพึ่งตนเอง และวิถีการดำเนินชีวิตเพื่อความอยู่รอดในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ เป็นแนวทางสำหรับแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาสังคมของประเทศไทย

จะเห็นว่าคุณค่าของความรู้จักพอประมาณและเศรษฐกิจพอเพียงมีความเหมือนและความแตกต่างกันอยู่ที่ว่า พระพุทธศาสนาสอนเน้นให้มวลมนุษย์มีความเป็นอิสระทั้ง

^{๓๗} สัมภาษณ์ วันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๔๗ - วันที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๔๗.

ทางกายและทางจิตใจ ส่วนเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเน้นให้มวลมนุษย์ให้มีความพออยู่ พอ
กินตลอดปี และเป็นอิสระจากระบบเศรษฐกิจสากล

สรุปความรู้จักพอประมาณกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษาค้นคว้าด้านเอกสารพบว่า ความรู้จักพอประมาณในส่วนที่เป็น
แนวคิด มีรากฐานจากหลักคำสอนว่าด้วยเรื่องการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ โดยมี
จุดเริ่มต้นทางทฤษฎีจากการมองปัญหาธรรมชาติแห่งความทุกข์ที่มีสาเหตุมาจากความ
ต้องการ (ตัณหา) ด้วยการแก้ปัญหาตามแนวทางอันประเสริฐ (อริยมรรค) ซึ่งมีขั้นตอน
การปฏิบัติตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ
ความรู้จักพอประมาณ จึงเป็นการนำเสนอแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์เชิงปทัฏฐาน
(Normative) ผ่านความเชื่อและหลักคำสอน ซึ่งมีขอบเขตครอบคลุมกิจกรรมทาง
เศรษฐกิจทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค

ส่วนเศรษฐกิจพอเพียง มีที่มาจากกระแสพระราชดำริที่สอดคล้องกับสภาพ
ทางเศรษฐกิจของชุมชนในสังคมไทย จากการศึกษาเกษตรกรรมตามหลักทฤษฎีใหม่
ด้วยการจัดการที่ดินและแหล่งน้ำ ในการทำเกษตรกรรม การผลิตและการบริโภคใน
ครัวเรือน ชุมชน และสังคม เศรษฐกิจพอเพียงเริ่มจากสมมติฐานการผลิตและบริโภค
แบบพอเพียง ด้วยวิธีการพึ่งตนเอง ในรูปแบบการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง พออยู่พอกิน
ตามควรแก่ฐานะ

การเสนอความคิดและวิธีการตามพุทธศาสนาในเรื่องความรู้จักพอประมาณและ
เศรษฐกิจพอเพียงในทัศนะของเกษตรกรผู้ประกอบการเห็นว่า ความรู้จักพอประมาณ
เป็นหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการจัดการกับเศรษฐกิจที่มนุษย์กำลัง
เผชิญอยู่ในชีวิตหรือเกี่ยวกับการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ถือว่าเป็นหลักเศรษฐกิจในระดับ
ปรัชญาและเป็นวิธีการที่ประชาชนสามารถปฏิบัติได้ จากพื้นฐานความเชื่อทางศาสนา
ที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาคุณภาพของชีวิตทั้งภายใน คือกายและจิต ภายนอกคือ
มนุษย์และธรรมชาติ สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ที่สอดคล้องกับการใช้ชีวิตที่ถูกต้องดีงามตาม
หลักคำสอน เช่นเดียวกับเศรษฐกิจพอเพียง ได้ให้แนวคิดสำคัญในการจัดการระบบ
โครงสร้างการผลิต บนพื้นฐานการพึ่งตนเองและการจัดการที่ดินและแหล่งน้ำในการทำ

การเกษตรแบบพอมีพอกิน ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม ฉะนั้น การนำแนวคิดทางทฤษฎีมาวิเคราะห์ปัญหา โดยนำเสนอทางเลือกของวิธีการแก้ไขปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจจะเป็นทางออกของการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและอนาคตให้กับประชาชนคนไทย

ความรู้จักพอประมาณอันเป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนากับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำริจากการศึกษาพอที่จะสรุปถึงความแตกต่างกันดังนี้ พระพุทธศาสนาสอนหลักความรู้จักพอประมาณโดยเน้นไปที่จิตวิญญาณ สร้างจิตสำนึกให้คนรู้จักรับผิดชอบและพิจารณาถึงความจำเป็นก่อนบริโภค กล่าวคือ ใช้สติปัญญามาควบคุมทางด้านจิตใจไม่ให้เกิดความอยาก ด้วยการจัดความต้องการที่ไม่จำเป็น จากการสร้างคุณธรรมให้คนมีความพอใจกับของ ๆ ตนพอใจตามมีตามได้ ดังนั้นหลักคำสอนเรื่องความรู้จักพอประมาณจึงเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้ดำเนินไปสอดคล้องกับเป้าหมายจิตวิญญาณที่มุ่งไปสู่การมีคุณภาพชีวิตและความเป็นอิสระแห่งจิต ส่วนเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำรินั้นเป็นการดำรงชีพของเกษตรกรให้สามารถยังชีพได้อย่างพอเพียง ด้วยการจัดระบบโครงสร้างการผลิตที่สนองตอบการบริโภค เน้นคุณภาพที่ความพอเพียงของการผลิตและการบริโภคมีใช้ตลอดปี ด้วยการทำเกษตรกรรมบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง ไม่เน้นการใช้เทคโนโลยีการผลิตแบบอุตสาหกรรม ผลิตอาหารไว้บริโภคในครัวเรือนอย่างเพียงพอ จากที่กล่าวมานี้จะเห็นว่าการดำรงชีวิตที่ต้องพึ่งทางวัตถุและความสงบทางจิตใจ แต่ไม่ได้พูดถึงการพัฒนาจิตและยกระดับจิต เป็นต้น

สรุปความคล้ายคลึงกัน พระพุทธศาสนาสอนเรื่องความรู้จักพอประมาณได้ให้แนวคิดสำคัญในการดำเนินชีวิตเริ่มต้นจากการควบคุมตนเอง และการบริโภคที่ปราศจากตัณหาและความโลภแต่เอื้ออำนวยให้เกิดการพัฒนาทางจิตวิญญาณตามกระบวนการของศีล สมาธิและปัญญา นั้นหมายถึงว่าการบริโภคแบบพุทธจะต้องคำนึงถึงคุณภาพที่จะเกิดขึ้นกับชีวิตโดยมุ่งไปที่ความเป็นอิสระทางจิตวิญญาณอันแท้จริง

ส่วนเศรษฐกิจพอเพียง ที่ได้ประกาศความเป็นอิสระภาพจากกระบวนการผลิตแบบอุตสาหกรรม การพึ่งตลาด ที่ทำให้เกษตรกรและชุมชนไม่สามารถพึ่งตนเองได้โดยมีการสถาปนาโครงสร้างของการผลิตที่สอดคล้องกับการบริโภค เกษตรกรสามารถทำเกษตรกรรมเลี้ยงตนเองได้ ด้วยวิธีการจัดการทรัพยากรให้เหมาะสมกับการทำการเกษตร

ที่สัมพันธ์ระหว่างการผลิตกับการบริโภค โดยไม่ได้ก่อให้เกิดปัญหามูลค่าส่วนเกินจากระบบผลิตที่อิงกับตลาดและแรงงานในระบบทุนนิยม

ตารางเปรียบเทียบ ความรู้จักพอประมาณกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง	
<p style="text-align: center;">ความรู้จักพอประมาณ</p> <p style="text-align: center;">แนวคิด</p> <ul style="list-style-type: none"> - สร้างจิตสำนึก - สร้างความรับผิดชอบ - ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา <p style="text-align: center;">วิธีการ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ความขยันหมั่นเพียร อุตสาหณสมปทา - รู้จักเก็บรักษาทรัพย์ อารักษสัมปทา - รู้จักเสวนาคบคนดีที่เกื้อกูลแก่การงาน กัลยาณมิตร - รู้จักเลี้ยงชีวิตแต่พอดีให้มีความสุข ไม่ฟุ่มเฟือย สมชีวิตา <p style="text-align: center;">จุดประสงค์</p> <ul style="list-style-type: none"> - ควบคุมความอยาก - ขจัดความต้องการที่ไม่จำเป็น - คุณภาพชีวิตและจิตวิญญาณที่อิสระ 	<p style="text-align: center;">หลักเศรษฐกิจพอเพียง</p> <p style="text-align: center;">แนวคิด</p> <ul style="list-style-type: none"> - ฟุ้งตนเอง - ไม่ฟุ่มเฟือย - ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท <p style="text-align: center;">วิธีการ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ความพอประมาณ - ความมีเหตุผล <ul style="list-style-type: none"> - ความระมัดระวัง - ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตพ้นทุกข์ <p style="text-align: center;">จุดประสงค์</p> <ul style="list-style-type: none"> - ความสามัคคี - ดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข - คุณภาพชีวิตและอิสระจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยม

ทั้งสองแนวคิดนี้เมื่อเปรียบเทียบกันแล้วไปกันได้ เพราะทั้งสองแนวคิดนี้เริ่มต้นที่ตนเองก่อน แล้วมุ่งความมีคุณภาพชีวิตและความเป็นอิสระ ซึ่งกล่าวแล้วในข้างต้น

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๑. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดความรู้จักพอประมาณอันเป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริได้ข้อสรุปดังนี้

๑.๑ ความรู้จักพอประมาณเริ่มที่ความต้องการอันเป็นธรรมชาติภายในของมนุษย์ ที่ซ่อนเร้นอยู่ ความต้องการของมนุษย์นั้นเป็นความต้องการที่มักจะหาขอบเขตไม่ได้ เพราะมนุษย์เรานี้เป็นอยู่ด้วยวัตถุ หรือ เป็นอยู่ด้วยปัจจัยสี่ เราจะเห็นว่าบางครั้งความต้องการของมนุษย์ก็ไม่ต้องการเหตุผลในการเสพ ดังพุทธสุภาษิตว่า นตฺถิ ตณฺหาสมานํ นที แม่น้ำเสมอความอยากไม่มี นั่นก็แสดงให้เห็นว่าความต้องการของมนุษย์นี้มีความลึก ความกว้างเหมือนกับแม่น้ำในมหาสมุทรที่มีน้ำไหลลงไปเท่าไรก็ไม่รู้จักเต็ม ความต้องการของมนุษย์ก็เช่นกันกับแม่น้ำมหาสมุทร นั่นหากแต่ว่าคนเราจะต้องกำหนดขอบเขตของความต้องการด้วยตนเอง ถ้าคนเรากำหนดความต้องการของตนไม่ได้ ย่อมตกเป็นทาสของความอยาก ดังพุทธสุภาษิตอีกบทหนึ่งว่า อิจฺฉา โลกสฺมี พุชฺชหา ความอยากละได้ยาก ในโลก จะเห็นว่าความอยากเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องการและช่องเสพความอยากนั้นมีทั้งคุณและโทษความอยากของมนุษย์สามารถแยกออกได้ ๒ ประเด็นคือ

๑) ความอยากที่ไม่มีขีดจำกัด คือ ความอยากที่ต้องการสิ่งเสพปรนเปรอตน ถือว่าเป็นความต้องการที่ไม่จำกัด เรียกว่า ตัณหา ซึ่งมีลักษณะความต้องการที่หาจุดยืนไม่ได้ เป็นความต้องการที่โลเลไม่มั่นคง ไม่รู้จักพอเป็นความต้องการที่มากเกินไป มักก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ดังพุทธสุภาษิตว่า อิจฺฉา นรํ ปริกฺขฺสฺติ ความอยากย่อมเสือกไสซึ่งนรชนผู้หาความพอประมาณไม่ได้

๒) ความอยากที่มีขอบเขต คือ ความอยากที่ต้องการคุณค่าชีวิต มีขอบเขตจำกัด เรียกว่า ฉันทะ ซึ่งมีลักษณะของความอยากที่มีเป้าหมาย ความอยากนี้

มักจะไม่ว่างปัญหา เพราะเป็นความต้องการที่มีเป้าหมายที่ชัดเจนในการเสพ ดังพุทธสุภาษิต
ว่า มตุตถญจตา สทา สาธุ ความรู้จักพอประมาณ ยังประโยชน์ให้สำเร็จทุกเมื่อ

ความอยากทั้งสองอย่างจึงมีความแตกต่างกันสิ้นเชิง ความอยากอันแรกมักจะ
ก่อโทษให้ตนเองและสังคม การที่จะแก้ความอยากอันแรกนี้มนุษย์เราต้องทำตนให้
พึงตนเองก่อน คือ มีสติ มีธรรมะขจัดความอยาก โดยยึดหลักการปฏิบัติภาวนาเป็น
ศูนย์กลางในการปฏิบัติให้เกิดความพอดีทางด้านจิตวิญญาณ ถ้ามนุษย์มีจิตวิญญาณ
พอดี คือ คิดดี การแสดงออกก็จะดีตามมา ส่วนความต้องการอันที่สอง มักจะก่อ
ประโยชน์ให้เกิดขึ้นทั้งตนเองและสังคม ความต้องการทั้งสองมีความแตกต่างกันที่มนุษย์
ต่างก็มีความต้องการช่องเสพต่างกันแล้วแต่ความพอใจของตน จนกลายเป็นปัญหาทาง
สังคมนั้นก็เพราะความต้องการที่เป็นธรรมชาติซ่อนอยู่ในของมนุษย์ เมื่อมนุษย์มีความ
ต้องการ แสดงว่ามนุษย์ต้องมีการแสวงหา เมื่อมีการแสวงหาก็ต้องมีการใช้จ่ายนั้นก็แสดง
ให้เห็นว่ามนุษย์พัฒนาตนเองเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา
ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงมองว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถฝึกฝนพัฒนาได้ การที่มนุษย์
ฝึกฝนตนเองอยู่ตลอดเวลานั้นก็เพื่อจะให้มีคุณสมบัติกับความต้องการคุณภาพชีวิต
การที่มนุษย์มีความต้องการคุณภาพชีวิตนั้นเป็นการแสดงว่า มนุษย์มีความต้องการพัฒนา
ตนเอง หรือ พัฒนาศักยภาพของตนเองขึ้นไป

๑.๒ ความรู้จักพอประมาณ มีความเกี่ยวข้องกับเป้าหมายทางจิตวิญญาณ
คือ การยกระดับชีวิตที่สามารถแก้ปัญหาความทุกข์ของบุคคลได้ด้วยการดำเนินกิจกรรม
ทางเศรษฐกิจ อันเกิดมาจากภาวะจิต ขณะเดียวกัน ก็ชี้ให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นของ
กระบวนการแก้ปัญหา คือ จิตใจให้พัฒนาสู่การมีคุณภาพชีวิตและจิตวิญญาณที่สูงขึ้นไป
และให้มีความเอื้ออาทรต่อกัน นัยดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นในระดับบุคคล

๑.๓ ความรู้จักพอประมาณ ได้ถูกกำหนดขึ้นตามกรอบแห่งศีลธรรม “ศีล”
ทำหน้าที่ควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ให้มีความสำรวมระงับกาย วาจา และใจให้เป็นปกติ
ไม่ไปเบียดเบียนใครเขา แต่ให้เป็นคนรู้จักเสียสละ ให้รู้จักพอ เป็นต้น

๑.๔ ความรู้จักพอประมาณ มองพฤติกรรมในการบริโภคเป็นกิจกรรมทาง
เศรษฐกิจ ได้แก่ การใช้จ่าย การบริการ รวมไปถึงการผลิตกรรม บริวัตกรรม วิภาค
กรรมและโภคกรรม แม้กระทั่งการแสวงหาปัจจัยสี่ คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย
เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค การบริโภคปัจจัยสี่จึงเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการให้

ได้รับความพึงพอใจที่ถูกต้อง เมื่อได้รับความพอใจแล้วต้องให้ผลคือเกิดคุณภาพชีวิตที่ดีตามมาด้วย ถ้าความพึงพอใจถูกแทนที่ด้วยคำว่า “สุข” ความเจ็บปวดแทนที่ด้วยคำว่า “ทุกข์” คนส่วนใหญ่พยายามแสวงหาความสุขให้มากที่สุดและพยายามที่จะหลีกเลี่ยงจากทุกข์หรือทำให้เกิดความทุกข์น้อยที่สุด

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นหนึ่งในกระแสพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่พระราชทานให้แก่พสกนิกรชาวไทย โดยเฉพาะเกษตรกรให้สามารถจัดระบบการผลิตที่เหมาะสมตามทฤษฎีใหม่ ด้วยการทำการเกษตรกรรมบนพื้นฐานความพออยู่พอกิน สามารถอุ้มชูตัวเองได้ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และประเทศด้วยการจัดระบบโครงสร้างการผลิตการบริโภคและการตลาดที่สามารถพึ่งพาตนเองดังนี้

๑. เป็นแนวคิดที่มุ่งให้เกิดการพึ่งพาตนเองเป็นหลักเน้นการใช้ศักยภาพของคน เสาะแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ นำมาใช้ประโยชน์มากที่สุดเพื่อให้ชีวิตของตนเองและครอบครัวอยู่รอด

๒. จุดมุ่งหมายความเปลี่ยนแปลงของเกษตรกรในเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจในฐานะผู้ผลิตและบริโภค ด้วยการพึ่งพาตนเอง ดำเนินชีวิตอยู่อย่างพอเพียงในระดับครอบครัว ชุมชนและสังคมเป็นอิสระจากโครงสร้างการผลิตแบบอุตสาหกรรมและเป็นอิสระจากตลาดโลก

๓. มุ่งความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน หมู่บ้านของไทยที่เป็นสังคมเกษตรกรรมมีระบบเศรษฐกิจที่พอเพียงเน้นที่การพึ่งพาตนเองเป็นหลัก ด้วยรูปแบบการผลิตเพื่อบริโภค ส่วนเหลือจึงขาย หรือ แลกเปลี่ยนในเชิงธุรกิจ

๔. มุ่งความสอดคล้องกับระบบนิเวศและการไหลเวียนของระบบนิเวศ เพื่อให้เกิดความสมดุลของระบบนิเวศอันจะช่วยบรรเทาความรุนแรงของภัยธรรมชาติ

ความรู้จักพอประมาณมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตวิญญาณของคนให้มีความสำนึก (โยนิโสมนสิการ) ก่อนแล้วจึงอุปโภคบริโภค คือ การยกระดับชีวิตที่สามารถแก้ปัญหาความทุกข์ของบุคคลได้ อย่างไรก็ตามความรู้จักพอประมาณจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยหลักธรรม เช่น หลักสัปปุริสธรรม ธรรมที่ทำให้คนเป็นคนดีมีเหตุผล หลักอปัณณกปฏิบัติ ธรรมที่เป็นแก่นสารที่แท้จริง เป็นต้น เป็นเครื่องเกื้อหนุน ผู้ปฏิบัติได้ยอมนำความสุขให้แก่ตนเองและความสันติสุขแก่สังคม ส่วนเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเริ่มจากการ

แก้ปัญหาโครงสร้างการดำเนินชีวิตของเกษตรกรให้สามารถยังชีพได้อย่างพอเพียง ด้วยการบริหารจัดการระบบโครงสร้างการผลิตที่สนองตอบการบริโภค เน้นคุณภาพที่ความพอเพียงของการผลิตและการบริโภคมีใช้ตลอดปี ด้วยการทำเกษตรกรรมบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง โดยการผลิตไว้บริโภคในครัวเรือนอย่างพอเพียง ที่เหลือก็แบ่งปันและขาย การจ้างแรงงานและการผลิตก็ไม่ใช้เทคโนโลยีแบบอุตสาหกรรม แต่ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมและสอดคล้องกับท้องถิ่นอันเป็นการแก้ปัญหามนุษย์ในระดับจุลภาค ความรู้จักพอประมาณมุ่งหมายความเปลี่ยนแปลงระดับบุคคลผ่านความเชื่อและการปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา แต่เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจเริ่มจากเกษตรกรในฐานะผู้ผลิตและผู้บริโภค ด้วยการพึ่งตนเองและดำรงชีพอยู่พอเพียงในระดับครัวเรือน ชุมชน และสังคมเป็นอิสระจากตลาดโลก เป็นอิสระจากโครงสร้างการผลิตแบบอุตสาหกรรม

ส่วนความเหมือนกัน คือ ทั้งสองแนวคิดจะเน้นการพึ่งตนเอง การเอื้ออาทรกัน ความเป็นอิสระจากปัจจัยภายนอก มุ่งพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

๒. อภิปรายผลการวิจัย

สภาพวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยที่เป็นปัญหาในปัจจุบันนี้ เนื่องมาจากประเทศได้พัฒนาระบบเศรษฐกิจแบบเปิดเสรีการตลาด การส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมและมีการแข่งขันกันแบบเสรี เน้นการผลิตเพื่อการส่งออกให้เป็นที่ไปตามกลไกตลาดโลก เพราะกลไกของทุนสากลแทรกซึมนี้เอง ทำให้สังคมไทยมีแนวโน้มจะกลายเป็นสังคมบริโภคนิยม คนไทยจึงตกเป็นทาสผลิตภัณฑืใหม่ อันเกิดขึ้นจากการบริโภคแบบทุนนิยม วิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยนั้นย่อมส่งผลกระทบต่อประชาชนอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในกลุ่มคนจนเนื่องจากมีกำลังและศักยภาพในการปรับตัวเพื่อต่อสู้กับวิกฤตได้อย่างจำกัด ปัญหาเรื่องความยากจนของคนเมืองและของคนชนบทนั้นเป็นปัญหาที่สำคัญ ปัญหาเหล่านี้ได้นำไปสู่การเกิดปัญหาด้านอื่นๆ ตามมาด้วย โดยเฉพาะปัญหาเรื่องของความเข้มแข็งในครอบครัวและชุมชน

อีกทั้งโครงสร้างการผลิตการเกษตรแบบเดิมๆ ของชนบทที่เดินตามแนวทางของธนาคารโลกที่ถือเป็นหลักของวิถีทุนสากล ทำให้การผลิตของประชาชนที่อยู่ในชุมชนล่มสลายเพราะไม่สามารถผลิตเพื่อจะแข่งขันกับตลาดโลกได้ จึงทำให้วิถีชีวิตวัฒนธรรมการผลิตของชุมชนล่มสลายไป เกิดความเดือดร้อนและยังทำให้ประชาชนตกเป็นทาสของวัตถุนิยม บริโภคนิยม เป็นการบริโภคแบบบ้าคลั่งไร้ขอบเขต มากไปด้วยความโลภ ความมั่งคั่ง และความมั่งง่าย เป็นการบริโภคแบบฟุ่มเฟือย แนวทางการแก้ไขนั้นเราจะต้องแก้ไขด้วยการสร้างจิตสำนึกให้กับบุคคล ชุมชนรู้จักรักถิ่น อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่มีในท้องถิ่นของตนเพื่อจะเปลี่ยนค่านิยมของบุคคล ชุมชนที่กำลังถูกครอบงำอยู่ในปัจจุบัน อีกทั้งวิถีการผลิตแบบพึ่งพาและการเสียเปรียบในระบบตลาดโลก และลดการบริโภคที่ฟุ่มเฟือยลง กลับมาพึ่งตนเองแบบเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล ชุมชน ประเทศ เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อเพิ่มคุณภาพการใช้ชีวิต มากกว่าการบริโภคสูงสุด และความพึงพอใจหรือความพอดีแบบพอประมาณ หรือ แบบทางสายกลาง ใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย ฟื้นฟูธรรมชาติและจัดสรรการใช้และดูแลสมบัติสาธารณะใหม่ สร้างชุมชนให้เข้มแข็งทั้งในทางเศรษฐกิจและทางปัญญา พัฒนาองค์กรชุมชนให้สามารถช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนของตนให้มากขึ้น

๓. ข้อเสนอแนะ

ความรู้จักพอประมาณอันเป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่เน้นถึงจิตสำนึกของประชาชนทั่วไปให้รู้จักพิจารณาก่อนบริโภคปัจจัยสี่โดยใช้หลัก โยนิโสมนสิการ ใช้ปัญญาพิจารณาถึงคุณและโทษก่อนบริโภค การพิจารณาก่อนบริโภคนั้นเป็นการส่งเสริมให้บุคคลมีคุณธรรม โดยการรักษาศีลเป็นพื้นฐาน การบริโภควัตถุให้คำนึงถึงประโยชน์ที่จะเกิดคุณภาพชีวิตสูงสุดเป็นหลัก **เศรษฐกิจพอเพียง** ได้เน้นถึงวิธีการสามขั้นตอนคือ ระดับแรก คือ ครอบคลุมให้ครอบครัวสามารถพึ่งตนเองได้ พอมีพอกินพอใช้ ระดับที่สอง คือ การรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมร่วมกันในรูปแบบของกลุ่มและสหกรณ์ มีการสะสมทุน ระดับสาม คือ การขยายกลุ่มออกไปมีการติดต่อกันเป็นเครือข่ายโดยอาศัยภาครัฐและเอกชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินการทางด้านการบริหารจัดการและด้านตลาด ฉะนั้น เศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นแนวทางที่สมควรอย่างยิ่งที่ประชาชนคนไทยต้องน้อมรับไปปฏิบัติ

จะเห็นว่า เศรษฐกิจพอเพียง เป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการดำรงชีพ ให้เข้าสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยมุ่งไปที่การจัดสรรทรัพยากร ที่อยู่ให้มีความเป็นบูรณาการตามกำลัง แบบค่อยเป็นค่อยไป ให้พอมีพอกินไม่อดอยากในเบื้องต้น พัฒนาครอบครัวเกษตรรายย่อยก่อนแล้วค่อยพัฒนาไปสู่ขั้นก้าวหน้าเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชน ชุมชน และสังคมให้ดีขึ้นเป็นลำดับ

ดังนั้น จากการศึกษาเปรียบเทียบเรื่องความรู้จักพอประมาณกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงยังเห็นข้อที่นำศึกษาให้เป็นระบบเพื่อขยายความให้เห็นถึงคุณค่าของหลักธรรมและแนวคิดทฤษฎีดังนี้

๑. ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับความรู้จักพอประมาณ กับลัทธิบริโภคนิยมที่มีในสังคมไทยในปัจจุบัน โดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแก่นกลางและลัทธิวิถุนิยมที่ปรากฏในสังคมไทยในปัจจุบันเป็นตัวแปร

๒. ส่วนการศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ควรจะมีการศึกษาเกี่ยวกับสังคมที่เป็นจริงในประเทศของเรา เน้นหลักการปฏิบัติ ยึดหลักวิชาการ โดยเปรียบเทียบอ้างอิงกับหลักคำสอนทางศาสนา เพื่อเป็นหลักในการศึกษาค้นคว้าหายุทธศาสตร์ในการวางนโยบายของประเทศให้มีการดำเนินไปสู่ความสำเร็จตามทางเลือกใหม่

บรรณานุกรม

๙. เอกสารปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

๑๐. คำภีร์อรรถกถา

อรรถกถา **สุมังคลวิลาสินี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิบูลญาณ, ๒๕๓๒.

ธมฺมปทกฐกถา (**ปฐมโมภาโค**). กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มังคลัตถทีปนี แปล ๑/๒๑ - ๒๓ กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

พระธัมมปทัฏฐกถา แปล ภาค ๒. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย ใน
พระ

บรมราชาูปถัมภ์, ๒๕๓๖.

พระธัมมปทัฏฐกถา แปล ภาค ๑. คณะกรรมการแผนตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย
ใน

พระราชูปถัมภ์. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

มหามกุฏราชวิทยาลัย.ม.ค.ล. ๒/๒๙๔ ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

มหามกุฏราชวิทยาลัย ม.ค.ล ๒. ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔

มังคลัตถที่ปนี แปล, เล่ม ๔, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๓๗.

วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๓.

วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑. มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชาูปถัมภ์.
พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๓.

๖. เอกสารชุดวิทยุมิ

กระทรวงศึกษาธิการ. **ทฤษฎีใหม่ในหลวงชีวิตที่พอเพียง.** กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์

ร่วมด้วยช่วยกัน, ๒๕๔๓.

เกื้อ วงศ์บุญสิน. **ประชากรกับการพัฒนา.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลง
กรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. **ชุมชนนิยม : ฝ่าวิกฤตชุมชนล่มสลาย.** กรุงเทพมหานคร
:

ส.เอเซียเพลส, ๒๕๔๔.

กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ, การพึ่งตนเองศักยภาพในการพัฒนา

ชนบท, กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๓๐.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. บ้าน กับ เมือง. กรุงเทพมหานคร : ฟ้างกรณาราชวิทยาลัย,
๒๕๔๐.

_____ . เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์สร้าง

สวรรค์, ๒๕๒๗.

ซูมาเคอร์, อี. เอฟ. แผนที่คนทุกข์ (วิศิษฐ์ วังวิญญู, แปล). พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๗.

ตีรณ พงศ์มพัฒน์, ศ. เศรษฐศาสตร์ครอบครัว. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์,
๒๕๓๓.

น้อย พงษ์สนิท, ผศ. จริยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : มิตรภาพการพิมพ์, ๒๕๒๗.

นิตย์ สัมมาพันธ์, การบริหารเชิงพุทธ, กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์,
๒๕๒๙.

บุญทัน ดอกไธสง, กระบวนการและวิธีการพัฒนาจิตใจเพื่อพัฒนาสังคมไทย,

กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๒๙.

บุญศักดิ์ แสงระวี, เศรษฐศาสตร์การเมือง, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ,
๒๕๔๖.

ประเวศ วะสี, ทางรอด, กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๓๓.

_____ . พุทธธรรมกับสังคม, เล่ม ๑-๒ พิมพ์ครั้งที่ ๒๕,
กรุงเทพมหานคร : สำนัก

พิมพ์ หมอชาวบ้าน, ๒๕๓๙.

_____ . พุทธเกษตรกรรมกับสันติสุขของสังคมไทย, กรุงเทพมหานคร
: สำนัก

พิมพ์ หมอชาวบ้าน, ๒๕๓๙.

_____ . ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจสังคมและ
ศีลธรรม,

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๑.

_____ . **เศรษฐกิจชุมชนทางเลือกเพื่อทางรอดสังคมไทย,**
กรุงเทพมหานคร :

บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๒.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, **ธรรมิกเศรษฐกิจปรัชญาเศรษฐศาสตร์สังคมของชาวพุทธ,**

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๓๑.

_____ . **วิถีศึกษาศังคมไทยวิถีใหม่แห่งการพัฒนา,**
กรุงเทพมหานคร :

บริษัท เอดิชั่น เพรสโปรดักส์, ๒๕๓๗.

_____ . **เศรษฐศาสตร์สีเขียวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ,** กรุงเทพมหานคร
: สำนัก

พิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____ . **นิเวศเศรษฐศาสตร์และนิเวศวิทยาการเมือง,** กรุงเทพมหานคร
:

สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

ปิยนุตร หล่อไทรเลิศ, **เศรษฐกิจพอเพียง,** กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์แม็ค

จำกัด, ๒๕๔๖.

เทอดศักดิ์ ศรีสุรพล. **เศรษฐศาสตร์มหภาค ๑.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การ
ศาสนา,

๒๕๓๕.

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙. พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๙.
ปทุมธานี.

บริษัท สกายบุ๊กส์จำกัด, ๒๕๔๖.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **ค่านิยมแบบพุทธ.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

เทียนวรรณ, ๒๕๒๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.**

กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____ . **ธรรมกับการพัฒนาชีวิต.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม,
๒๕๓๙

_____ . **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก** **หมวดพุทธศาสตร์.**

กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

_____ . **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก** **หมวดศึกษาศาสตร์.**

กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓.

_____ . **เศรษฐกิจศาสตร์แนวพุทธ.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร
: สำนัก

พิมพ์ มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๒.

_____ . **เศรษฐกิจศาสตร์แนวพุทธ.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร
: สำนัก

พิมพ์ มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๘.

_____ . **ถึงเวลามารื้อปรับระบบพัฒนาคนกันใหม่.** กรุงเทพมหานคร
:

ธรรมสภา, ๒๕๔๑.

พระราชเวที (สมพงษ์ พรหมสโธ ป.ธ. ๙). **สัตตวิเสสวิคหะ.** กรุงเทพมหานคร :
สำนัก

พิมพ์ ประดิษฐ์พิทักษ์ ๒๕๓๖.

พระไพศาล วิสาโล. **พระธรรมปิฎกกับอนาคตของพุทธศาสนา.** กรุงเทพมหานคร :
บริษัท ธรรมสารจำกัด, ๒๕๔๒.

พระครูวินัยธรประจักษ์ จุกอธมฺโม, **พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย,** กรุงเทพมหานคร
:

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พัฒน์ สุจำนงค์,รศ. **สังคมกับปัญหาสภาวะแวดล้อม.** กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์

ไอดีเอ็นเอสไตร์, ๒๕๓๓.

พระมหาประทีป พรหมสิทธิ์. การศึกษาวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง.

วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาคปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๔.

พระมหาจรัญ วิจรรณเมธี. การศึกษาวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องสันโดษในพระพุทธ
ศาสนาเถรวาท. วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต ภาคปรัชญา.
บัณฑิต

วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระมหาสุ่ม ปุณฺณคุตโต, พระพุทธศาสนากับเศรษฐกิจ. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์

บรรณาการ, ๒๕๑๘.

มนูญ มุกข์ประดิษฐ์. แต่พระผู้เป็นมหาชน (ทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียง) ,
วาร

สารเทคโนโลยีชาวบ้าน, ๒๕๔๑.

_____. “มัชฌิมาปฏิปทา” ในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจ
พอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. อ่างใน ดุษฎีบัณฑิต
มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

,

๒๕๔๕.

ยุทธพงษ์ กัลลวรรณ. พื้นฐานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาศาสตร์, ๒๕๔๓.

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๒๕,

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๐.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ – ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.

กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๐.

วศิน อินทสระ. แนวทางพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามหลักพุทธศาสนา, เล่ม ๑-๒

,

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาการ, ๒๕๒๙.

_____ . **สาระสำคัญแห่งวิสุทธิมรรค.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาภูมิบาล
วิทยาลัย, ๒๕๓๓.

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. **หลักเศรษฐศาสตร์จุลภาค.** พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร
:

บริษัท สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕.

วิทย์ วิศทเวทย์. **จริยศาสตร์เบื้องต้น มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม.** กรุงเทพมหานคร
:

อักษร เจริญทัศน์, ๒๕๑๙.

วิรัช ถิรพันธ์เมธี. **พุทธปรัชญาการปกครอง.** กรุงเทพมหานคร : ดวงแก้ว, ม.ป.ป.

วัลลภ พรหมทอง ดร. **เกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ.** กรุงเทพมหานคร :

บริษัทสำนัก พิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๓๓.

วิทยากร เชียงกุล. **วิพากษ์ไทยรักไทย บนฐานคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองแบบองค์
รวม.**

กรุงเทพมหานคร : สำนักงานมูลนิธิวิถีธรรม, ๒๕๔๕.

วงศ์ อินทเทพ, **เศรษฐศาสตร์ในชีวิตประจำวัน,** กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลง
กรณ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม ผลจากการเสวนาสหสาขาการระหว่างสถาบัน

แห่งชาติ ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ฟ้าอภัย จำกัด, ๒๕๔๕.

สมภาร พรหมทา, **มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต,**

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พุทธชาดก, ๒๕๓๘.

_____ . **กิน : มุมมองของพุทธศาสนา, วารสารพุทธศาสนศึกษา , ปีที่ ๑๐ ฉบับ
ที่ ๓**

กันยายน – ธันวาคม ๒๕๔๖, กรุงเทพมหานคร : พุทธศาสนศึกษา จุฬาลง
กรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

สุรศักดิ์ นานานุกูล. **ฟองสบู่แตกยึดทรัพย์สิน ชายชาติ ชายแผ่นดิน ปัญหา
เศรษฐกิจ**

ของไทยตลอดช่วง ๖ รัฐบาล. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ : บริษัท

ฟองทองเอน เตอร์ไพรส์ จำกัด, ๒๕๔๒.

สงวน สุทธิเลิศอรุณ รัช. **พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน.** กรุงเทพมหานคร : บริษัท

อักษร พัฒนา จำกัด, ๒๕๔๓.

เสน่ห์ จามริก, **ฐานคิดสู่ทางเลือกใหม่ของสังคมไทย,** กรุงเทพมหานคร : บริษัท

อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๔.

สุเมธ ตันติเวชกุล,ดร. **ใต้เบื้องพระยุคลบาท.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน,

๒๕๔๔.

สมบุญรณ์ สุขสำราญ, **พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม,**

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

สมบุญรณ์ ศุภศิลป์, **ทฤษฎีพัฒนาการเศรษฐกิจ,** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหา

วิทยาราม คำแหง, ๒๕๓๙.

สารนิพนธ์พุทธศาสตร์บัณฑิต มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : มหา

จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

สุพิตรว สุภาพ. **ปัญหาสังคม.** กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๒.

สมภาร พรหมทา. **พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์

ราช

วิทยาลัย, ๒๕๔๑.

สุกัญญา เอ็มอีมรรวม. **ประกอบธุรกิจชุมชนเพื่อการพัฒนาอาชีพ.** คณะมนุษย

ศาสตร์

และสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๓ เมษายน -

มิถุนายน ๒๕๔๖.

รศ.อุดม บัวศรี, **ผญาแก่อม ปรัชญาชีวิตอีสาน,** ขอนแก่น, สำนักส่งเสริม

ศิลปวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๗.

อภิชัย พันธแสน, **ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่,** กรุงเทพฯ : มูนิธิภูมิปัญญา,

๒๕๓๙.

อนุสรณ์ ลีมนานี, **ทฤษฎีเศรษฐกิจการเมือง**, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำ
แหง, ๒๕๔๕.

—— . <http://www.royin.go.th/download/prato5.pdf>

ภาษาอังกฤษ

Allen, C.L. **The Framework of Price Theory**, California
: Wadsworth, ๑๙๖๗, ch.

๓-๔.

Barkley, Paul W. **Economics : The way we choose**,
Harcourt Brace

Jovanovich, Inc., ๑๙๗๗, ch. ๑๗-๑๙, ch. ๓๐-๓๓.

Heller, H. Robert. **International monetary Economics**,
Eastern Economy Edition,

Prentice-Hall of India Private Limited, ๑๙๗๗ ch. ๔-๘

Klise, Eugene S. **Money and Banking**, and. Ed., Ohio :
South-Western

Publishing Company, ๑๙๗๒, ch. ๑-๔

Khera, Harcharan Singh. **Elementary Economics**, ๒ nd.
ed., Kuala Lumpur :

Maricans & Sons (Malaysia) Sdn., ๑๙๗๐, ch. ๑-๔,

๑๔-๑๘, ๓๐.

Ott, D.J. Ott, A.F., and Yoo, J.H., **Macro-economics
Theory**, international

student edition, Tokyo : McGraw-Hill. Inc.,

Koyakusa, Ltd., ๑๙๗๕

ch, ๔.

Phra Dhammapitaka (P.A. Payutto). **A Constitution
for Living**. Bangkok;

Religious Affairs Press, ๒๕๔๔ ch. ๑๕.

สภาพภูมิศาสตร์

๑. ที่ตั้ง ขนาด และลักษณะภูมิประเทศของบ้านอัมพวัน

บ้านอัมพวัน ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองขอนแก่น และอยู่ห่างจากขอนแก่น ๑๓ กิโลเมตร นั่งรถตามถนนมิตรภาพขอนแก่นอุดรธานี แล้วกลับรถเข้าไปทางบ้านโคกนางาม จากทางเข้าไปบ้านโคกถึงหมู่บ้านอัมพวัน ๔ กิโลเมตร บ้านอัมพวันในเขตปกครองของตำบลสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น บ้านอัมพวันมีหมู่เดียวคือ หมู่ ๘ สภาพพื้นที่ของหมู่บ้านอัมพวัน มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม มีเนื้อที่การเกษตร ๑,๙๗๖ ไร่ พื้นที่หมู่บ้าน ๒๐๘ ไร่

๒. อาณาเขต

อาณาเขตของบ้านอัมพวันเป็นชุมชน ซึ่งมีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ พื้นที่ติดกับตำบลโนนท่อน

ทิศใต้ พื้นที่ติดกับตำบลศิลา

ทิศตะวันออก พื้นที่ติดกับตำบลหนองตม

ทิศตะวันตก พื้นที่ติดกับคลองชลประทาน

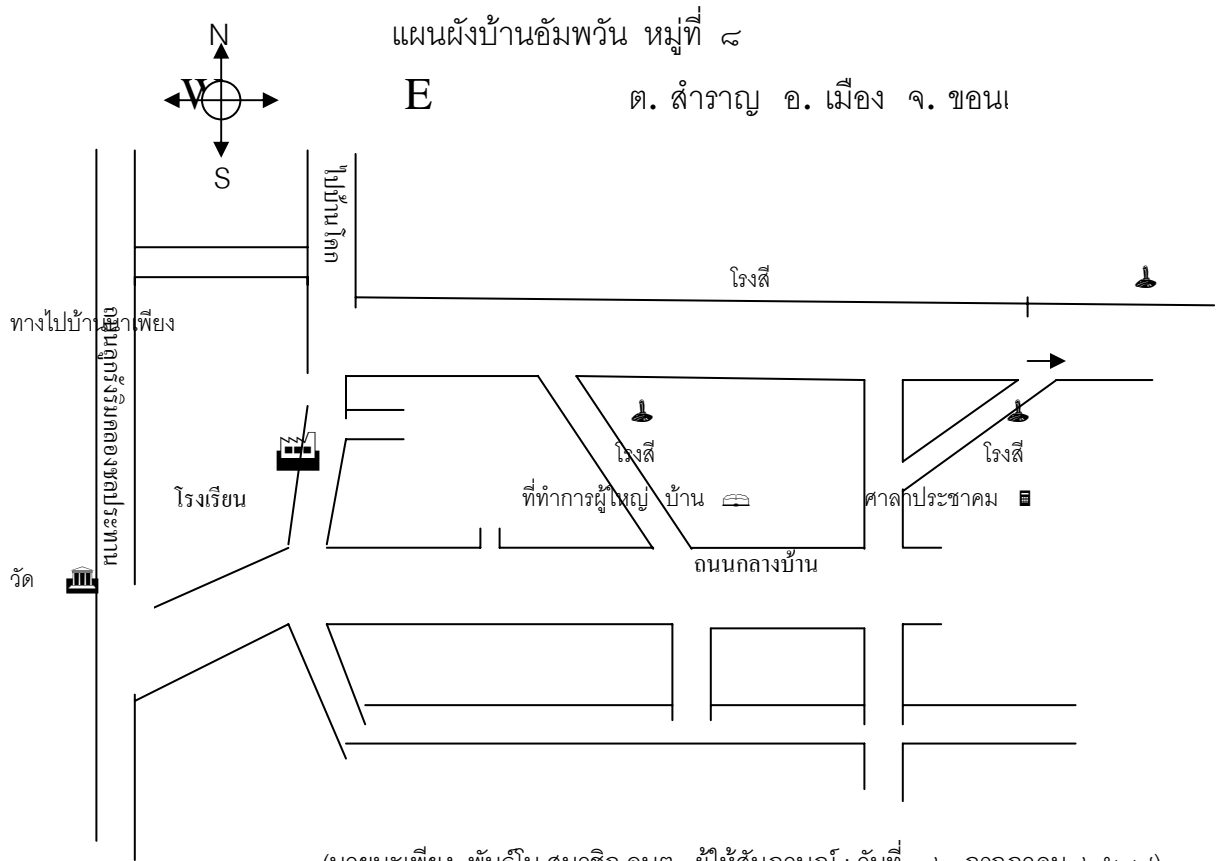
หมู่บ้านอัมพวันมีถนนเชื่อมโยงถึงกันทุกคุ้ม มีชลประทาน หนองก้านเหลือง และหนองเชียงมืองเป็นแหล่งอาหาร หอย ปู กุ้ง ปลา และสัตว์น้ำจืดประเภทอื่นๆ มีพื้นนาอันเป็นแหล่งผลิตข้าว และไร่นาสวนผสมตามทฤษฎีใหม่ ประชาชนบ้านอัมพวันนอกจากจะทำนาทำไร่นาสวนผสมตามเกษตรทฤษฎีใหม่ แล้วยังมีการรวมกลุ่มตามทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ เช่น กลุ่มสัจจออมทรัพย์ กลุ่มแปรรูปอาหาร กลุ่มโรงสี กลุ่มสตรีแม่บ้าน กลุ่มไร่นาสวนผสม และกลุ่มศูนย์การตลาด ยังมีอาชีพอื่นๆ อีก เช่น ค้าขาย รับจ้าง บริการในการซ่อมจักรยานและจักรยานยนต์ บางคนก็เข้ารับราชการที่จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดอื่นๆ การเดินทางไปกลับได้สะดวกเพราะจากบ้านอัมพวันไปจังหวัดมีระยะทางเพียง ๑๔ กิโลเมตรเท่านั้น

๓. ประชากร

ประชากรบ้านอัมพวัน ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ มีทั้งหมด ๒๐๙ ครัวเรือน รวมชายหญิง ๘๑๕ คน รายละเอียดข้อมูลประชากรในปี พ.ศ. ๒๕๔๗

หมู่ที่	ครัวเรือน	ประชากร			ผู้ใหญ่บ้าน
		ชาย	หญิง	รวม	
๘	๒๐๘	๓๙๖	๔๑๙	๘๑๕	นายประเทียม พรหมจักร อายุ ๕๘ ปี
รวม	๒๐๘	๓๙๖	๔๑๙	๘๑๕	
กลุ่มเศรษฐกิจหมู่บ้าน					
กลุ่ม			ครัวเรือน		
กลุ่มสัจจออมทรัพย์			๑๒๖		
กลุ่มแปรรูปอาหาร			๔๔		
กลุ่มโรงสี			๑๑๕		
กลุ่มสตรีแม่บ้าน			๑๑๕		
กลุ่มไร่นาสวนผสม			๕๒		
กลุ่มศูนย์การตลาด			๑๘๘		

ดูจากการรวมกลุ่มทำเศรษฐกิจพอเพียงจะเห็นว่าครอบครัวเพิ่มขึ้นจากเดิม ให้
เข้าใจว่า บางครัวเรือนก็เข้าร่วมกลุ่ม ๒ กลุ่มบ้าง ๓ กลุ่มบ้าง จึงทำให้ครอบครัวไม่ตรงกัน
กับข้อมูลของหมู่บ้าน

คุณตาคำผอง ไวทานสิริกุล เป็นเกษตรกรรายหนึ่งที่ได้มีโอกาสเสิร์ชหาและเชื่อว่า เกษตรทฤษฎีใหม่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองดีขึ้น จะได้ไม่ต้องโยกย้ายอพยพถิ่นฐาน เพื่อขายแรงงานในต่างถิ่น

คุณตาคำผอง ไวทานสิริกุล แต่งงานอยู่กับคุณยายหวันมีบุตรด้วยกันทั้งหมด ๘ คน ปัจจุบันคุณตาคำผอง อายุ ๗๒ ปี พักอยู่บ้านเลขที่ ๑๓ หมู่ ๘ บ้านอัมพวัน ตำบลลำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

เดิมนั้นมีอาชีพทำนามาแต่ปู่ ย่า ตา ยาย ในพื้นที่ของตนเองจำนวน ๘ ไร่ แต่เนื่องจากเป็นพื้นที่ต้องอาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว ปีไหนฝนดีก็ได้ผลผลิตดี แต่ถ้าปีไหนฝนแล้งก็ได้ผลผลิตไม่ดี รายได้จากการทำไร่นานั้นประมาณไม่ได้ เพราะไม่ได้คำนวณรายได้เป็นที่แน่นอนแต่ก็มีพอใช้ เนื่องด้วยในขณะนั้นยังมีสมาชิกครอบครัวไม่มากนัก

การรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ การรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ในครั้งแรกนั้น เริ่มที่ตนเข้ามารับใช้ประชาชนโดยการเข้ามาเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ในขณะที่ทำหน้าที่อยู่นั้นก็ถูกเชิญไปดูงานเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่หลายแห่ง เช่น สวนในหลวงจังหวัดสกลนคร สวนในหลวงจังหวัดเพชรบุรี สวนในหลวงจังหวัดกาฬสินธุ์และกรมพัฒนาชุมชนชวนไปดูงานที่กระทรวงมหาดไทย นี่เป็นจุดเริ่มที่รับรู้ข้อมูลทฤษฎีใหม่

จุดเริ่มต้นของโครงการ จากการที่ได้ไปศึกษาหาความรู้และการไปดูงานเกี่ยวกับประสบการณ์จากการไปดูงานด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้มีแรงบันดาลใจตนเองขึ้น เดิมทีก็ทำการเกษตรอยู่แล้ว เมื่อได้ไปดูงานแล้วก็เกิดความคิดใหม่ๆ ขึ้น ที่จะดำเนินกิจกรรมเกษตรทฤษฎีใหม่ในพื้นที่ของตนเอง โดยความเป็นจริงแล้วทำเกษตรทฤษฎีใหม่นั้นทำมาก่อนหน้านี้แล้วแต่ไม่เรียกทฤษฎีใหม่เพราะทางการยังไม่เข้ามาเห็น แต่ความคิดนี้ก็มาจากในหลวงเนื่องจากในปี ๒๕๒๗ ในหลวงก็เคยตรัสแก่ข้าราชการ พสกนิกรไว้แล้ว แต่ทฤษฎีใหม่นั้นยังไม่มาถึงเรา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐ ทฤษฎีใหม่เข้าสู่ขอนแก่น กรมพัฒนาชุมชนจังหวัดขอนแก่นก็เข้ามาสำรวจดูก็มาเห็นแล้วเอาทฤษฎีใหม่ให้ดูว่าเป็นไปตามทฤษฎีใหม่หรือไม่ เช่น การจัดแบ่งพื้นที่เพื่อใช้ประโยชน์ออกเป็น ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ อย่างนี้หรือไม่ พอกรมพัฒนาชุมชนดูแล้วว่ามันเข้ากันได้ก็เรียกว่า ทฤษฎีใหม่ จากนั้นได้การสนับสนุนจากราชการ อย่างเช่นเงินอุดหนุนจาก ธกส. เมืองขอนแก่น เพื่อชุดบ่อเลี้ยงปลาเพิ่มเติม ส่วนพันธุ์ปลาได้การสนับสนุนจากกรมประมงจังหวัดขอนแก่น พันธุ์ไม้ ได้การสนับสนุนจากเกษตรอำเภอเมืองขอนแก่น

แบ่งพื้นที่เป็นส่วนๆ ตามแนวทฤษฎีใหม่ พื้นที่ทั้งหมดมี ๘ ไร่ แบ่งเป็น ๓๐, ๓๐, ๓๐, ๑๐, อย่างเช่นเป็นพื้นที่ที่เป็นที่ปลูกที่อยู่อาศัย ๑ ไร่ และในหนึ่งไร่ นั้นยังสร้างโรงเรือน โรงเห็ด คอกสัตว์ เช่น คอกหมู เล้าไก่ เป็นต้น

ส่วนหนึ่งบ่อเลี้ยงปลา ปลาที่เลี้ยงมี ปลานิล ปลาดุก ปลาตะเพียน เป็นต้น ผลผลิตจากปลาก็พอเลี้ยงชีพพอเพียงแก่ครอบครัวในระยะแรก ต่อมาพอเหลือจากการบริโภคในครอบครัวก็ขายทำให้มีรายได้สำหรับจุนเจือครอบครัว พื้นที่บนขอบบ่อปลายังปลูก พริก มะเขือ ถั่วพุ่ม ตะไคร้ มะฝัก แตง ชะอมเหล่านี้เป็นไม้ผลบนคันดิน ส่วนหนึ่งปลูกไม้ผล มะม่วง มะขาม

กระทอน ส้ม และยังมีอยู่บนคันดินคือบนขอบสระปลาซึ่งไม่ตรงนี้ก็คิดคำนวณพื้นที่เป็นส่วน
ของไม้ผลเช่นกัน ส่วนที่ทำนาจะอยู่อีกแปลงหนึ่ง

ความภาคภูมิใจในการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ มีหลายสิ่งที่คุณตาของผมภูมิใจ
หลังจากเข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ที่ภูมิใจที่สุดก็คือ ปี พ.ศ. ๒๕๓๙ ได้รับคัดเลือก
ให้เป็นผู้นำอาชีพเกษตรดีเด่น หรือได้รับเหรียญผู้นำอาชีพก้าวหน้า โล่สิ่งทงเชิดชูเกียรติ
และขณะเดียวกันก็มีความภาคภูมิใจกับรายได้ที่ได้จากผลผลิตกับการทำเกษตรทฤษฎีใหม่
เกษตรทฤษฎีใหม่ทำให้มีรายได้เพียงพอต่อการครองชีพ พอใช้และยังเหลือเก็บ เช่นเมื่อก่อน
ได้เดือนละ ๕,๐๐๐ บาท แต่ตอนนี้ก็ได้ ๑๐,๐๐๐ บาท เป็นต้น ทฤษฎีใหม่
เหมือนกับให้ชีวิตใหม่กับตัวเรา เมื่อก่อนคนไม่ค่อยรู้จักเราแต่ปัจจุบันคนรู้จักเรามากขึ้นและเรา
ยังได้ทำประโยชน์ให้กับสังคมอย่างเช่น ทำให้เราสามารถเผยแพร่ความรู้แก่นิสิต นักศึกษา
พร้อมกับได้ถ่ายทอดความรู้ให้กับบุคคลผู้มีความสนใจทั่วไป ทำให้สามารถถ่ายทอดความรู้
และประสบการณ์ให้กับชุมชนและทำให้ชุมชนได้มีความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีใหม่มากขึ้น การ
เผยแพร่ก็ได้เผยแพร่ตั้งแต่รากหญ้าจนถึงปลายหญ้า จึงเกิดความภูมิใจอีกถึงมันจะเหนื่อย
แต่ก็ภูมิใจ

เทคนิคที่ทำให้ประสบความสำเร็จกับเกษตรทฤษฎีใหม่ คุณตาของผมได้เล่า
ว่าการที่ทำเกษตรทฤษฎีใหม่ประสบความสำเร็จนั้นมีหลักดังนี้ ต้องเป็นผู้มีความคิดใหม่ๆ อยู่
ตลอดเวลาเป็นคนที่มีความใฝ่รู้ใฝ่คิด ตรีตรองอยู่ตลอดเวลา เพราะสถานการณ์การเกษตรมัน
ไม่อยู่คงที่มันเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น การทำงานจะประสบความสำเร็จได้ต้อง
ประกอบด้วยแรงสนับสนุนทั้ง ๒ ด้าน เช่น

๑. แรงสนับสนุนจากภายนอก

๑.๑ แรงสนับสนุนจากครอบครัว คือ คนในครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญเพราะคนใน
ครอบครัวนี้เป็นทั้งแรงกายและแรงใจอันเป็นยาชูกำลัง คนอื่นจะพูดอะไรก็ช่างเขาขอแต่คนใน
ครอบครัวเราเข้าใจเราก็พอ

๑.๒ ทุน หมายถึง ทุนทั้งที่เป็นเงินและวัตถุ

๑.๓ ประสบการณ์อันเป็นเหตุให้มองเห็นเหตุการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้น และสามารถ
ประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์ได้

๒. แรงสนับสนุนจากภายใน

๒.๑ ทำการงานด้วยความขยัน ตั้งใจจริง มีการวางแผนที่ดี

๒.๒ ทำการงานด้วยความอดทน อดทนต่อความเหน็ดเหนื่อย และความเกียจคร้าน

๒.๓ ทำงานด้วยความเพียรเป็นผู้มีความอดสาหะไม่ย่อท้อต่อความเหน็ดเหนื่อย
และความเกียจคร้าน

๒.๔ ทำงานด้วยความจริงใจ และซื่อสัตย์ต่อหน้าที่

๒.๕ นำความรู้ใหม่ ๆ มาประยุกต์ปรับปรุงกิจการให้ทันกับเหตุการณ์อยู่
ตลอดเวลาสิ่งที่ให้ประสบความสำเร็จอีกประการหนึ่งคือ คาถาเศรษฐี มี ๔ บท คือ

๑. อย่านอนตื่นสาย = รีบตื่นแต่เช้า

๒. อย่าอายทำกิน = ทำอะไรก็ได้ขอแต่อย่าให้ผิดศีล ผิดธรรมก็พอ

๓. อย่าหมีเงินน้อย = เก็บหอมรอมริบ อย่างบทกวีที่ว่าไว้

มีสิ่งจงพึงจบให้ครบบาท

อย่าให้ขาดสิ่งของต้องประสงค์

มีน้อยใช้น้อยค่อยบรรจง

อย่าจ่ายลงให้มากจะอยากนาน

๔. อย่าคอยวาสนา = อย่าคิดว่าแต่วาสนาตนดีไม่ทำงานใช้แต่มรดกเก่า

อย่าง

เดียว

เทคนิคในการจำหน่ายผลผลิต เนื่องจากคุณตาค้าผองเป็นเกษตรกรก้าวหน้า มีความพร้อมในเรื่องยานพาหนะ จึงนำผลผลิตไปจำหน่ายที่ตลาดเอง ทำให้ได้ราคาสูง ไม่ถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง ตลาดที่นำไปจำหน่าย คือ ตลาดในเมืองขอนแก่น และ

บางครั้งก็ตลาดใกล้เคียง เช่น ตลาดประจำตำบลเป็นต้น และด้วยเหตุที่ผลิตผลของคุณตา
คำผอง มีอยู่อย่างต่อเนื่องตลอดปี จึงไม่มีปัญหาในเรื่องตลาดและราคาจำหน่าย แต่
คุณตาคำผองก็จะอดพูดการจำหน่ายต่อไปอีกไม่ได้ว่า การส่งของสู่ตลาดเราก็จะต้องดูภาวะ
ตลาดด้วยว่า ตลาดในขณะนั้นราคาผลิตผลอะไรขึ้นและลง สิ่งเหล่านี้ก็เพื่อกำหนดผลิตผล
ของตนเอง คุณตาคำผองยังได้กล่าวถึงการขายในภาพรวมว่า ถ้าเราขายเองทุนไม่หายกำไรไม่
หด แต่ถ้าเราขายให้คนมาเหมาถึงที่นั่น มักจะทุนไม่หายแต่กำไรหด

ปัญหา / อุปสรรค / การแก้ปัญหา ปัญหาและอุปสรรค ในขณะนี้ไม่ค่อยมี
ปัญหาอะไรเพราะการเตรียมเกี่ยวกับการเกษตรเราพร้อม มีการวางแผนอย่างเป็นระบบ
ถ้าจะมีอยู่บ้างก็เป็นปัญหาเรื่องการแข่งขันกันเองในกลุ่มเกษตรกรในเรื่องราคา นอกจากนี้ก็ดู
เหมือนจะไม่มีปัญหาอะไร ปัญหาพ่อค้าคนกลางก็ไม่มี เพราะเราส่งเองแรงงานก็ไม่มีเพราะเรา
ทำเองจึงไม่มีปัญหาค่าแรงงานต่ำ

สภาพชีวิตความเป็นอยู่หลัง จากทำเกษตรทฤษฎีใหม่ สภาพชีวิตความเป็น
อยู่ของคุณตาคำผองกับครอบครัวนั้นขณะนี้ไม่ได้ร่ำรวยหรือมีฐานะลำบากมากนัก เพียงแต่
ว่ามีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าเดิม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของรายได้ อาหารกินและ
ความเป็นอยู่ของครอบครัว เมื่อก่อนไม่มีรถใช้หลังจากเริ่มทำเกษตรทฤษฎีใหม่เต็มรูปแบบ
แล้วก็เริ่มมีรถใช้ เริ่มแรกก็มีรถจักรยาน ต่อมาก็มีจักรยานยนต์ ปัจจุบันนี้ก็มียกกระบะใช้
เป็นของตนเอง มีรายได้พอเพียงต่อการครองชีพและเลี้ยงสมาชิกในครอบครัวให้มีความสุข

การมีชีวิตอยู่อย่างแบบพอเพียงนั้น คุณตาคำผองได้แสดงความเห็นไว้ว่า
ความก้าวหน้าตามกำลังของตน ความพอเพียงนั้นไม่ได้หมายถึงพอแค่นี้แต่ความพอเพียงนั้น
ต้องมีการพัฒนาเพราะสถานการณ์ เหตุการณ์ มันเปลี่ยนไปอยู่ทุกวัน ความพอเพียงขึ้นกับ
กาลเวลาด้วย เราต้องประยุกต์ความรู้ที่มีอยู่ให้ทันเหตุการณ์และต้องพัฒนาแนวคิดอยู่
ตลอดเวลา

คุณลุงทองแดง ไชยมาตย์ อายุ ๕๙ ปี บ้านเลขที่ ๔๘/๑ หมู่ ๘
บ้านอัมพวัน ต.ลำราญ อ.เมือง จ.ขอนแก่นสมรสกับคุณป้าหยุ่น ไชยมาตย์เมื่อ พ.ศ.

๒๕๐๘ มีบุตรด้วยกัน ๕ คน ชาย ๒ หญิง ๓ คน จากชีวิตที่ต้องประสบกับความยากจนของเกษตรกรรายหนึ่งเนื่องจากประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่ต้องประสบปัญหานานัปการ ซึ่งเดิมที่มีอาชีพทำนาเพียงอย่างเดียวและทำปีละครั้งเท่านั้น ชายข่าวจากนาปีก็ราคาตกต่ำทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวของคุณลุงทองแดงค่อนข้างแร้นแค้น รายได้ไม่เพียงพอต่อการครองชีพในครัวเรือน ต้องไปทำงานรับจ้างขุดสระ หลาละ ๑๐ สลึง ต่อมาก็มาเลี้ยงเบ็ดเพื่อหารายได้เสริมจากการทำนาเพื่อส่งให้ลูกๆ เรียนหนังสือ ซึ่งราคาเบ็ดในขณะนั้น ราคาตัวละ ๑๐ บาท พอราคาขึ้นมาถึงตัวละ ๒๐ บาท ก็เลิกเลี้ยง คุณลุงทองแดงยังเล่าถึงสภาพชีวิตแต่ก่อนนั้นมีความลำบากมาก ต้องปากกัดตีนถีบ เพื่อให้ชีวิตและความเป็นอยู่ได้อยู่รอด ทั้งหาเงินเข้าในครัวเรือน ทั้งหาเงินส่งให้ลูก ๆ เรียนหนังสือ แต่พอมาเริ่มทำไร่นาสวนผสมไม่นานนัก ทำให้สภาพชีวิตความเป็นอยู่พลิกผันทันตาเห็น สามารถลืมตาอ้าปาก มีรายได้เพียงพอต่อการครองชีพมีอาหารกินอย่างเพียงพอ มีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้นกว่าเดิม

ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ จากการศึกษาได้ประสบการณ์ในการเข้าอบรมในโครงการทฤษฎีใหม่ของในหลวง และกรมประมงได้เข้ามาอบรมเกี่ยวกับการเลี้ยงปลา เกษตรอำเภอเข้าไปอบรมเกี่ยวกับเรื่องการทำเกษตรและได้เข้าอบรมที่มหาวิทยาลัยขอนแก่นเกี่ยวกับการเกษตรยั่งยืน ด้วยเหตุนี้เองทำให้ได้แรงบันดาลใจตนเองขึ้น ซึ่งเดิมทีก็เป็นเกษตรกรอยู่แล้ว เมื่อได้เข้าอบรมจึงเกิดความคิดใหม่ ๆ ขึ้นในการที่จะทำเกษตรยั่งยืนในพื้นที่ของตนเอง

จุดเริ่มต้นของโครงการ จากการศึกษาได้ความรู้และการเก็บเกี่ยวประสบการณ์ในการเข้าอบรมการทำเกษตร พร้อมกับได้คำแนะนำจากผู้จัดการสหกรณ์การเกษตร (นายเกรียงศักดิ์ ในขณะนั้น) แนะนำให้ปลูกมะม่วงเขียวเสวย ด้วยเหตุผลที่ในขณะนั้นมะม่วงเขียวเสวยไม่ค่อยมีใครปลูกมากนัก จึงได้แนวคิดที่จะดำเนินการในพื้นที่ของตนเอง จึงเริ่มดำเนินการเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๙ ซึ่งในการเริ่มต้นได้การสนับสนุนในเรื่องของปัจจัย ๙,๐๐๐ บาท จาก ธกส. และการสนับสนุนจากกรมประมงในเรื่องของพันธุ์ปลา

การแบ่งพื้นที่เป็นส่วน ๆ ตามแนวทฤษฎีใหม่ พื้นที่ทั้งหมด ๗ ไร่ จึงแบ่งพื้นที่ออกเป็นสวนๆ ในการทำการเกษตรผสมผสานตามแนวทฤษฎีใหม่ แต่ไม่ได้ยึดอัตราส่วน ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ มากนัก

ส่วนที่ ๑ เริ่มแรกขุดสระสองบ่อและปลูกต้นไม้บนขอบสระแล้วต่อมาปรับพื้นที่ปลูกต้นมะม่วง จึงขุดเป็นร่องน้ำสำหรับเก็บน้ำไว้ใช้ช่วงฤดูแล้งแทนสระน้ำ และในร่องน้ำนี้ก็เลี้ยงปลาตามธรรมชาติ เพื่อใช้เป็นอาหาร ปลาที่เลี้ยงส่วนมากเป็นพวกปลานิล ปลาดุก ปลาช่อน และบริเวณขอบของร่องน้ำใช้ปลูก ฝรั่ง มะม่วง ตะไคร้ เป็นต้น เพื่อให้บริเวณในครอบครัวและจำหน่าย การขุดบ่อน้ำนั้นไม่ได้ขุดเป็นสระขนาดใหญ่เพราะพื้นที่ของคุณลุงทองแดงนั้นมีพื้นที่จำกัดจึงขุดเป็นร่องกักเก็บน้ำแทนสระ

ส่วนที่ ๒ ใช้ทำนา ๒ ไร่ ไว้บริเวณในครัวเรือนและส่วนที่เหลือก็นำไปจำหน่าย (ปัจจุบันแปลงเป็นส่วนมะม่วง)

ส่วนที่ ๓ ใช้ปลูกที่อยู่อาศัยและโรงเรือนเก็บวัสดุอุปกรณ์การเกษตร

ส่วนที่ ๔ ใช้ปลูกพืช พื้นที่ปลูกส่วนใหญ่เป็นไม้ผล เช่น มะม่วงเขียวเสวย และฝรั่ง

ความภาคภูมิใจที่ได้ร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ มีหลายอย่างที่คุณลุงทองแดงภาคภูมิใจที่ได้เข้าร่วมโครงการทฤษฎีใหม่สิ่งที่ภูมิใจที่สุดคือ -

๑. ได้ถ่ายทอดความรู้ให้กับนิสิต นักศึกษาที่เข้ามาดูงาน
๒. สามารถถ่ายทอดความรู้ให้ประชาชนที่มีความสนใจที่จะศึกษาในเรื่องเกษตรทฤษฎีใหม่
๓. ทำให้ชีวิตและความเป็นอยู่ของครอบครัวมีพออยู่พอกินไม่รวยแต่ก็ไม่จน

เทคนิคที่ทำให้ประสบความสำเร็จกับการทำการเกษตรผสมผสาน คุณลุงทองแดงได้เล่าว่าการทำการเกษตรผสมผสานตามทฤษฎีใหม่ให้ประสบความสำเร็จนั้นได้ใช้หลักการในการทำงานคือ

๑. ต้องมีความอดทน ในการทำงาน ถึงจะเหนื่อยเท่าไรก็ต้องอดทนเพื่อจะให้การทำงานเราให้ประสบความสำเร็จ

๒. ต้องมีความขยัน ไม่เกียจคร้าน ถึงจะเหนื่อยก็ต้องทำ
๓. เมื่อทำแล้วก็ต้องมีความมุ่งมั่นเพื่อให้งานสำเร็จ ตั้งใจทำแล้วก็ต้องทำจริง ๆ
๔. ตั้งใจทำให้ดีที่สุด ถึงใครเขาจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา ขอให้เราทำของเราให้ดีที่สุด เป็นพอ เพราะการทำเกษตรนี้ต้องใจสู้ถึงจะประสบความสำเร็จได้
๕. เมื่อทำแล้วก็ต้องรู้จักรอคอยเวลาไม่ใช่ว่าจะทำแล้วมีคนมาพูดอย่างนั้นดีกว่า อย่างนี้น่าจะดีกว่าก็เปลี่ยนไปตามเขา ถ้าอย่างนี้ไม่ประสบความสำเร็จแน่มีแต่จะเสียเวลาเสียเปล่า ดังนั้นจะทำอะไรก็ต้องทำจริง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกไม้ผลนี้ก็ต้องรอเวลาเพราะอย่างน้อยก็ต้อง ๓ ปี ถึง ๖ ปีถึงจะได้ผลเต็มที่
๖. ต้องคัดเลือกพันธุ์ไม้ที่เราจะนำมาปลูก โดยเฉพาะพันธุ์ไม้ที่ดี ให้ผลผลิตดี เป็นที่ยอมรับของตลาด และเลือกซื้อจากแหล่งที่เชื่อถือได้ รวมทั้งได้จากสำนักงานเกษตร อำเภอมืองขอนแก่น
๗. การนำเอาความรู้ใหม่มาใช้เพื่อให้ได้ผลผลิตสูง เช่น ขยายพันธุ์ไม้ไปปลูกเอง ซึ่งจะทำให้ได้ผลผลิตสูงและมีคุณภาพดี และไม่ต้องไปซื้อพันธุ์พืชจากแหล่งอื่น ทำให้สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน

เทคนิคในการจำหน่าย มีพ่อค้ามาซื้อโดยเหมาสวนเป็นปี บางปีก็ได้ราคาดี บางปีก็ไม่ดีนัก แต่ก็พอเลี้ยงตัวรอดตลอดปี เช่น ปีไหนราคามะม่วงดีก็ได้ราคาดีถึงปีละ ๒๐๐,๐๐๐ บาท แต่ปีไหนราคาไม่ดีก็ได้ ๑๕๐,๐๐๐ บาท ต่อปี ทำให้พอเลี้ยงครอบครัวให้มีชีวิตและความเป็นอยู่ดีขึ้น

ทักษะเกี่ยวกับการตลาด คุณลุงทองแดงให้ความคิดเห็นว่าตลาดใหญ่น่าจะมีอยู่ในทุกจังหวัด โดยไม่จำกัดแต่ในกรุงเทพฯ อย่างเดียว คือ ให้มีบริษัทรับซื้อส่งออกนอกประเทศโดยตรง โดยการสนับสนุนจากรัฐบาล

สภาพชีวิตความเป็นอยู่หลังจากทำเกษตรทฤษฎีใหม่ แต่ก่อนนี้มีความลำบากมาก เสรีจากทำนาตนเองแล้วต้องไปรับจ้างคนอื่นจนร่างกายผอมโซ ผิดคร่ำดำกร้าน พอมาทำเกษตรสวนผสมก็ทำให้สภาพร่างกายดีขึ้นเพราะทำงานเบาลง ทำแต่ของตนเอง ไม่

ค่อยได้ใช้สมองมากนัก เศรษฐกิจก็ดีขึ้น ทำงานก็ไม่ค่อยได้ใช้แรงงานมากเหมือนเมื่อก่อน
ครอบครัวก็มีความสุขดีขึ้น สมาชิกในครอบครัวก็มีความสุขเสมอกัน

การมีชีวิตและความเป็นอยู่แบบพอเพียงนั้น คุณลุงทองแดงให้แสดงทัศนคติ
ว่า ความพอของคนไม่เท่ากัน แต่ความพอของผม คือ พออยู่ได้ไม่เดือดร้อนอะไรมากมาย
มีความสุขสบาย ถ้าไม่ไปวิ่งเต้นอยากรวยเพิ่มขึ้น ในเรื่องอาหารการกินก็ไม่ได้ไปยุ่งยาก ไม่
ต้องคิดว่าเราจะไปหาอะไรกิน อยากกินปลา ก็ไปเอาในสระของเรามากิน นี่ก็พอเพียงแล้ว
สำหรับครอบครัว ครอบครัวหนึ่ง พร้อมทั้งสมาชิกในครอบครัวก็ต้องมีความสุขด้วยกันจึงจะ
เป็นความพอเพียงจริงๆ

การดำเนินชีวิตตามแนวคิดทฤษฎีใหม่นี้เป็นการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเองแบบ
พอเพียงกับกำลัง ฐานะของตนเองโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่นและธรรมชาติ มีความเอื้ออาทรต่อ
ผู้อื่นและธรรมชาติ เน้นความเป็นอิสระจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเป็นเศรษฐกิจพึ่งพาตนเอง
เป็นหลัก

คุณลุงเหลา ไชยมาตย์ เกษตรกรผู้ทำเกษตรทฤษฎีใหม่อีกรายหนึ่งที่มีความ
เลื่อมใสศรัทธาในทฤษฎีใหม่ว่าจะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัวดีขึ้น และไม่
เสี่ยงกับการทำนาข้าวเพียงอย่างเดียว ซึ่งบางปีก็มีราคา บางปีก็ราคาตกต่ำทำให้ขาดทุนกับ
การทำนา

คุณลุงเหลา ไชยมาตย์ แต่งงานอยู่กับคุณป้าสำลี ไชยมาตย์ มีบุตรด้วยกัน
๔ คน ชาย ๑ คน หญิง ๓ คน ปัจจุบันคุณลุงเหลา อายุ ๖๘ ปี พักอยู่บ้านเลขที่
๑๐๒ บ้านอัมพวัน ต. สำราญ อ. เมือง จ. ขอนแก่น จบการศึกษาระดับ ป. ๔

คุณลุงเหลามีอาชีพเดิมทำนา ในพื้นที่ของตนเองจำนวน ๑๒ ไร่ ชายข้าว
ในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ กิโลละ ๒ บาท ๒๐ สตางค์ ได้เงิน ๑๘,๐๐๐ บาท ข้าวไม่รู้จักตัน
จนจะทำให้ผิวเมียทะเลาะกันเพราะเงินกับข้าวที่ขายไปนั้นมันไม่สมดุลกัน มีหน้าข้าวราคาใน
ขณะนั้น รัฐบาลก็ไม่อยากซื้อในราคาประกัน

จุดเริ่มต้นในการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ การรวมบกลุ่มกันเป็นกลุ่มประมาณ ๗ - ๘ คน มาปรึกษากันว่าเราจะทำกันอย่างไรต่อไป ถ้าเราทำแต่นาอยู่อย่างนี้มันคงไปไม่รอด ก็ปรึกษากันว่าคงต้องพึ่งประมงหรือเกษตรจังหวัดกันแล้วหละ พอปรึกษาได้อย่างนี้แล้วก็พากันเข้ามาปรึกษากับประมงบ้าง เกษตรจังหวัดบ้าง กรมประมงจังหวัดก็แนะนำให้เลี้ยงปลา เกษตรจังหวัดแนะนำให้ปลูกพืชแบบผสมผสานในพื้นที่นาเพื่อจะมีรายได้เพิ่มขึ้นบาง แต่ปัญหามีอยู่ว่าเงินก็ไม่มีพอที่จะทำอย่างคำแนะนำของกรมประมงหรือเกษตรจังหวัดแนะนำ จำเป็นต้องเอาไปนาไปจำนองเพื่อจะนำเงินมาดำเนินการ พอเอาไปนาไปจำนองก็สามารถยืมเงินมาลงทุนได้ การยืมเงินนั้นบางคนก็ยืมน้อย บางคนยืมมากแล้วแต่ความเหมาะสมสำหรับคุณลุงเหลายืมเงินมา ๒๕,๐๐๐ บาท ก็ถือว่ามากแล้วในขณะนั้น จากนั้นก็นำเงินจำนวนนั้นมาจ้างชุดสระ ส่วนปลาในขณะนั้นกรมประมงให้การสนับสนุนฟรีนี้เป็นจุดพลิกผันชีวิตของคุณลุงเหลากับครอบครัว

เริ่มโครงการในพื้นที่ของตนเอง ในปี ๒๕๔๑ ขณะที่ในสระเลี้ยงปลา บนคันสระนั้นก็ปลูกมะม่วงอันเป็นไม้ยืนต้น และปลูกพริก มะเขือ มะละกอ ตะไคร้ ผักเป็นต้น เพื่อกินในครัวเรือน ที่เหลือก็เก็บขาย ปัจจุบันนี้ตัดแปลงที่ดินอีกครั้งหนึ่งเพื่อความมั่นคงขึ้น จึงแปลงคันสระและคันนาให้ใหญ่ขึ้นเพื่อให้พอกับการปลูกมะม่วงอันเป็นไม้ผลที่ผลระยะยาว

แบ่งพื้นที่เป็นส่วนๆ ตามแนวทฤษฎีใหม่ ยึดอัตราส่วน ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ ตามแนวพระราชดำรัส คุณลุงเหลาจะเน้นการปลูกมะม่วงโดยให้เหตุผลว่าปลูกครั้งหนึ่งสามารถให้ผลไปนานหลายปีกว่าจะได้ปลูกใหม่อีกครั้ง รายได้จากการขายมะม่วงของแต่ละปีทำเงินถึง ๑๐๐,๐๐๐ กว่าบาทต่อปี จึงกลายเป็นรายได้หลักของครอบครัวอยู่ในขณะนี้ การทำมะม่วงนี้ดีตรงที่ว่าเราไม่ต้องไปหาตลาด ตลาดมาหาเราเอง คือ แต่ละปีนั้นขายเหมาเป็นสวน การขายเหมาเป็นสวนก็ดีตรงที่เราไม่ต้องเก็บแล้วขนออกไปขาย และไม่ทำให้เราต้องใช้แรงงานและค่าจ้างคนงานด้วย การขายในลักษณะเหมาสวนนี้ทำให้มีหน้าที่ดูแลรักษาเท่านั้น

สภาพชีวิตความเป็นอยู่หลังจากทำโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ จากการทำที่เคยทำงานหนักก็ทำงานเบาลง สุขภาพร่างกายแข็งแรงดี และมีความสุข คุณลุงเหลาบอกว่า ปัจจุบันนี้ไม่มีหนี้สินชีวิตมีความสุขและสบายขึ้นกว่าเดิมเยอะเลย

การทำเกษตรสวนผสมนี้ เป็นการปลูกพืชนานาชนิดด้วยกัน เมื่อมันโตแล้วพืชจะอยู่อย่างผสมผสานในที่เดียวกัน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การทำเกษตรแบบผสมผสาน เข้ากับธรรมชาติ พร้อมกันนี้ยังเป็นการฟื้นฟูสภาพธรรมชาติให้กลับคืนมาอีกด้วย

หลังจากทำเกษตรสวนผสมเป็นเวลา ๗ ปี คุณลุงเหลาก็มีความเชื่อมั่นว่า การทำเกษตรแบบผสมผสานเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของเกษตรที่ให้คุณประโยชน์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมหลายประการดังนี้

๑. การพึ่งตนเอง คือ มีอาหารพอกิน ใช้สอยอย่างประหยัด การดำเนินชีวิตในลักษณะของการทำเกษตรผสมผสานนี้เป็นสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐาน คือ สามารถมีของอยู่ของกินพอเพียงกับครอบครัว ลดรายจ่ายการซื้อหาในตลาด ในขณะที่ผลผลิตส่วนที่ล้นเกินความต้องการก็ทำให้มีรายได้สำหรับซื้อสิ่งของจำเป็นอื่นๆ ที่ไม่อาจผลิตได้ นอกจากนี้ การทำเกษตรสวนผสมนี้ยังเป็นเกษตรกรรมที่ให้ผลยั่งยืนระยะยาวเป็นสวัสดิการหรือหลักประกันของชีวิต เพราะพืชประเภทไม้ผลสามารถเก็บเกี่ยวต่อเนื่องได้ยาวนาน มีการปลูกไม้ยืนต้นหลายประเภทที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจเสมือนมีทรัพย์สินที่มูลค่าเพิ่มขึ้นตลอดเวลา

๒. สภาพแวดล้อม การทำเกษตรสวนผสมจะช่วยฟื้นฟูสมดุลธรรมชาติกลับคืนมา ดังจะเห็นได้จากบริเวณทุ่งนาคุณลุงเหลาซึ่งมีพันธุ์ไม้หลายชนิดให้ความร่มรื่นชุ่มชื้นขึ้น มีนก ชนิดต่างๆ มาอาศัยเป็นจำนวนมาก เมื่อระบบชีวิตในธรรมชาติฟื้นฟูกลับคืนมา นอกจากจะส่งผลให้พืชชนิดต่าง ๆ เติบโตแข็งแรงปราศจากโรคและแมลงรบกวนแล้ว ผู้ทำการเกษตรสวนผสมยังได้รับผลทางด้านอารมณ์และจิตใจจากการอยู่ในสภาพแวดล้อมที่สะอาด ไร้มลพิษ และการหลุดพ้นจากแรงกดดันที่ต้องดิ้นรนฝ่าชีวิตไว้กับระบบตลาดอย่างที่เข้ามา

แนวทางการสัมภาษณ์

กรอบการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

๑.๑ ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี

๑.๒ที่อยู่

ปัจจุบัน.....

๑.๓

การศึกษา.....

๑.๔ ศาสนา.....

๑.๕ อาชีพ.....

๑.๖ หน้าที่ทางสังคม (ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน หัวหน้ากลุ่ม
เกษตรกร).....

.....

..

๑.๗ เรื่องที่ให้ข้อมูล.....

๑.๘ วันที่เก็บข้อมูล.....

๑.๙ บรรยากาศในการเก็บข้อมูล.....

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ที่ศึกษา

๒.๑ ประวัติการตั้งถิ่นฐาน การอพยพโยกย้าย

๒.๒ สภาพภูมิศาสตร์

๒.๓ สภาพความเป็น อาชีพของชุมชน

๒.๔ สถาบันทางศาสนา

๒.๕ ประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญ

๒.๖ สภาพสาธารณสุขพื้นที่

ตอนที่ ๓ ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการทฤษฎีใหม่

๓.๑ การได้รับข้อมูลทฤษฎีใหม่

๓.๑.๑.....

๓.๑.๒.....

๓.๑.๓.....

๓.๑.๔.....

๓.๒ ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีใหม่

ตอนที่ ๔ ข้อมูลเกี่ยวกับประสบการณ์การทำเกษตรกรรม

๔.๑.....

๔.๒.....

๔.๓.....

ตอนที่ ๕ ข้อมูลเกี่ยวกับการทำเกษตรทฤษฎีใหม่

๕.๑ จุดเริ่มต้นของโครงการ

๕.๒ เริ่มโครงการในพื้นที่ของตนเอง

๕.๓ แบ่งพื้นที่เป็นส่วน ๆ ตามแนวทฤษฎีใหม่

๕.๔ ความภูมิใจที่ได้ร่วมโครงการทฤษฎีใหม่

๕.๕ เทคนิคที่ทำให้ประสบความสำเร็จกับการทำเกษตรทฤษฎีใหม่

๕.๖ เทคนิคในการจำหน่ายผลิตผล

๕.๗ ปัญหา / อุปสรรคในการทำเกษตรทฤษฎีใหม่

๕.๘ วิธีการแก้ปัญหา / อุปสรรค

๕.๙ ผลที่เกิดขึ้นจากการแก้ปัญหา

๕.๑๐ สภาพชีวิตความเป็นอยู่หลังจากทำโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่

พระมหามิตร ฐิตปณฺโญ (วันยาว) ผู้สัสมภษณฺ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

สถานที่สัสมภษณฺ์ บ้านเลขที่.....ตำบล.....

อำเภอ.....จังหวัด.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระมหามิตร ฐิตปัญญา (วันยาว)
- เกิด : วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๑๔ บ้านที่ ๗๐ หมู่ที่ ๑ บ้านยางคู้ม ต. ยางคู้ม
อ. ท่าคันโท จ. กาฬสินธุ์
- อุปสมบท : วันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๓๔ วัดยางคู้ม ต. ยางคู้ม อ. ท่าคันโท
จ. กาฬสินธุ์
- การศึกษา : สอบได้ น.ธ. เอก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๕ จากสำนักเรียนวัดบุญมั่นศรีธา
ราม ต. ดอนแดง อ. ขาววรลักษ์บุรี จ. กำแพงเพชร สอบได้เปรียญธรรม
๔ ประโยค เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๘ จากสำนักเรียนวัดกลาง ต. ในเมือง
อ. เมือง จ. กาฬสินธุ์ จากการศึกษาระดับปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต
(พธ.บ) สาขา สังคมศาสตร์ เอกรัฐศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น รุ่นที่ ๔๗ เมื่อปี ๒๕๔๔
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดโนนศิลา บ้านสำราญ ต. สำราญ อ. เมือง จ. ขอนแก่น